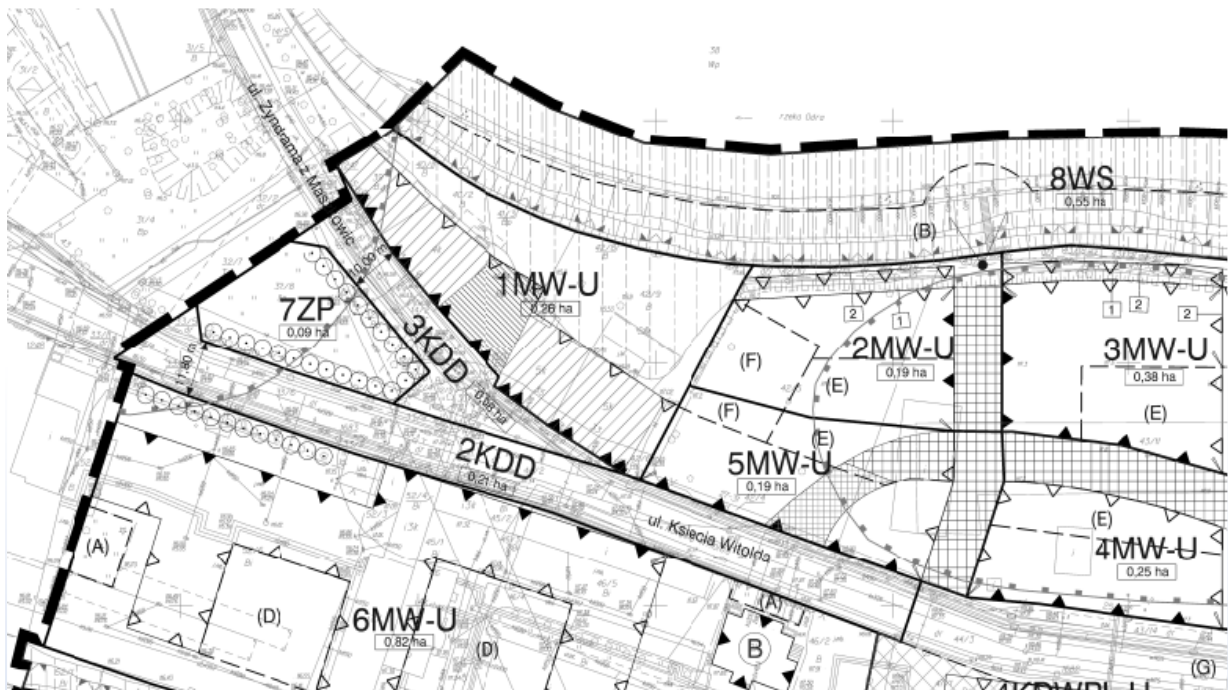

Politechnika Wrocławska
Wydział Architektury

Małgorzata Bartyna-Zielińska

**Zieleń miejska w zapisach dokumentów planistycznych Wrocławia
z lat 1989-2022 – ewolucja podejścia
Tom I**

Promotor: dr hab. inż. arch. Magdalena Belof, prof. PWr
Promotor pomocniczy: dr inż. arch. Tomasz Majda

Wrocław 2023

Spis treści

1. Wstęp	7
1.1. Przyczyny podjęcia tematu.....	7
1.2. Przedmiot i zakres badań	8
1.2.1. Przedmiot i zakres merytoryczny badań	8
1.2.2. Zakres przestrzenny.....	9
1.2.3. Zakres czasowy	9
1.3. Cele pracy i hipotezy badawcze.....	9
1.4. Struktura pracy.....	10
1.5. Metodologia i struktura teoretyczna badań	11
1.6. Przegląd piśmiennictwa.....	12
1.6.1. Rozwój i rola zieleni w miastach, od końca XIX w. do dziś	12
1.6.2. Błękitno-zielona infrastruktura.....	13
1.6.3. Dokumenty planistyczne, strategiczne i kierunkowe	15
2. Ewolucja podejścia w planowaniu terenów zieleni w miastach europejskich od początku XX w. po dzień dzisiejszy.	16
2.1. Przyczyny zainteresowania planowaniem zieleni w miastach przełomu XIX i XX w.	16
2.2. Tereny zieleni w głównych koncepcjach urbanistycznych XX wieku.....	17
2.2.1. Arturo Soria y Mata i Ciudad Lineal.....	17
2.2.2. Ebenezer Howard i „Miasto ogród”	17
2.2.3. Patrick Geddes: od „Ecological Planning for Cities” do „Cities in evolution ”	18
2.2.4. Le Corbusier i jego wizja „zielonego miasta”	20
2.2.5. Frank Lloyd Wright i Broadacre city	21
2.2.6. Clarence Perry i „Jednostka sąsiedzka”	22
2.2.7. Patrick Abercrombie – Greater London Plan 1944 r.	23
2.2.8. Podsumowanie	23
2.3. Słownik pojęć.....	24
2.4. Nowe paradygmaty przełomu XX i XXI	27
2.5. Uwarunkowania formalne w kontekście nowych trendów.....	31
2.5.1. Dokumenty globalne	31
2.5.2. Polityka europejska	32
3. Planowanie zieleni we Wrocławiu w latach 1989 – 2022	33
3.1. Tło historyczne (od 1807 r. do 1989 r.)	33
3.1.1. Okres od 1807 r. do połowy XIX wieku.....	33
3.1.2. Druga połowa XIX wieku do pierwszej wojny światowej	34
3.1.3. Dwudziestolecie międzywojenne	35
3.1.4. Po II Wojnie Światowej do 1989 r.	36
3.2. Planowanie zieleni w latach 1989 – 1997.....	37

3.2.1.	Tło prawne.....	37
3.2.2.	Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia.....	38
3.2.3.	Inne instrumenty polityki miejskiej.....	39
3.2.4.	Podsumowanie.....	40
3.3.	Planowanie zieleni w latach 1998 - 2006.....	40
3.3.1.	Tło prawne.....	40
3.3.2.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław z 30 stycznia 1998 roku.....	41
3.3.3.	Planowanie miejscowe.....	45
3.3.4.	Inne instrumenty polityki miejskiej.....	54
3.3.5.	Podsumowanie.....	55
3.4.	Planowanie zieleni w latach 2006 – 2010.....	55
3.4.1.	Tło prawne.....	55
3.4.2.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 6 lipca 2006 roku	56
3.4.3.	Planowanie miejscowe.....	63
3.4.4.	Inne instrumenty polityki miejskiej.....	67
3.4.5.	Podsumowanie.....	67
3.5.	Planowanie zieleni w latach 2010 – 2017.....	68
3.5.1.	Tło prawne.....	68
3.5.2.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z 20 maja 2010 r.....	68
3.5.3.	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	69
3.5.4.	Inne instrumenty polityki miejskiej.....	72
3.5.5.	Podsumowanie.....	73
3.6.	Planowanie zieleni w latach 2018 – 2022.....	74
3.6.1.	Tło prawne.....	74
3.6.2.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z dnia 11 stycznia 2018 r.....	74
3.6.3.	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	81
3.6.4.	Inne instrumenty polityki miejskiej.....	84
3.6.5.	Podsumowanie.....	85
3.7.	Ewolucja podejścia w planowaniu zieleni we Wrocławiu - wnioski.....	85
3.7.1.	Zmiana uwarunkowań prawnych.....	85
3.7.2.	Najważniejsze zmiany w praktyce planistycznej.....	86
3.8.	Skuteczność wdrożeniowa na podstawie wybranych studiów przypadku.....	86
3.8.1.	Okres obowiązywania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 1997 r.....	87

3.8.2.	Okres obowiązywania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 2006 r.	92
3.8.3.	Okres obowiązywania Studium z 2010 r.	95
3.8.4.	Okres obowiązywania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 2018 r.	100
4.	Planowanie zieleni w Polsce	101
4.1.	Wrocław na tle praktyki planistycznej w innych polskich miastach – ocena stanu	101
4.1.1.	Warszawa	102
4.1.2.	Kraków	105
4.1.3.	Gdańsk	106
4.1.4.	Poznań	108
4.1.5.	Łódź	110
4.1.6.	Wnioski	113
4.2.	Zmiana postaw zawodowych planistów i urzędników miejskich na podstawie wywiadów	113
4.2.1.	Planowanie terenów zieleni jako wyzwanie praktyki planistycznej	113
4.2.2.	Wcześniejsze i obecne podejścia do planowania terenów zieleni	115
4.2.3.	Źródła zmian:	117
4.2.4.	Bariery	119
4.2.5.	Źródła wiedzy	120
4.2.6.	Zapisy w dokumentach planistycznych	120
4.2.7.	Otoczenie prawne i jego wpływ	121
4.2.8.	Podsumowanie	121
5.	Ewolucja podejścia do planowania zieleni w Polsce – próba oceny	122
5.1.	Podsumowanie badań	122
5.2.	Wskazania dla dobrych praktyk w zakresie planowania zieleni miejskiej – dyskusja	124
6.	Streszczenie pracy po polsku i angielsku	125
7.	Źródła i spisy	127
7.1.	Spis ilustracji	127
7.2.	Spis tabel	129
7.3.	Akty Prawne	129
7.4.	Bibliografia	149

1. Wstęp

1.1. Przyczyny podjęcia tematu

Wybór tematu pracy był rezultatem obserwacji trendów dotyczących podejścia do kształtowania terenów zieleni w procesie planowania przestrzennego po transformacji systemowej w Polsce, od lat 80. XX wieku do czasów współczesnych.

Koniec lat 80. XX wieku to okres kiedy w planowaniu przestrzennym w Polsce pojawiło się pojęcie systemu przyrodniczego miasta, który miał w założeniu pełnić funkcję środowiskotwórczą¹. Wcześniej, tradycyjnie określano w dokumentach planistycznych systemy terenów otwartych, zieleni, rekreacyjnych oraz chronionych. Lata 90. to Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro² i Agenda 21³, która podkreślała znaczenie globalnego porozumienia na rzecz zrównoważonego rozwoju. Początek XX wieku przyniósł z kolei Nową Kartę Ateńską⁴ i wizję Miasta Spójnego. Pojawiło się zatem pytanie: jak idee zawarte w tych dokumentach i manifestach przekładały się na rzeczywiste planowanie w Polsce i czy znalazły odzwierciedlenie na poziomie planowania lokalnego? Transformacja ustrojowa, która miała miejsce właśnie w tym okresie, skutkowałą intensywnym rozwojem miast. Pierwsze dziesięciolecie XXI w. obfitowało w inwestycje dotyczące w szczególności infrastruktury technicznej, obiektów usługowych i zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, które bardzo często realizowane były kosztem terenów zieleni. Zaledwie po kilku latach wolnorynkowego podejścia do przestrzeni, zaczęto zwracać uwagę na pogłębiający się chaos przestrzenny, zabudowywanie gruntów rolnych, rozproszenie zabudowy, zabetonowanie miast⁵, jednak krytyka i niezadowolenie szeroko pojętego środowiska urbanistów, architektów, a także grup działaczy organizacji pozarządowych nie przełożyły się na zauważalną zmianę w podejściu do planowania.

Zmiana w podejściu do kształtowania przestrzeni bardziej zauważalna stała się w drugiej dekadzie XXI w., co przede wszystkim manifestuje się poprzez wzrost znaczenia funkcjonalnego zieleni w kształtowaniu przestrzeni publicznych i terenów ogólnodostępnych w miastach. Zaczęto dostrzegać, iż kształtowanie przestrzeni o wysokich walorach, uwzględniającej tereny zieleni, wpływa znacząco na jakość życia mieszkańców terenów zurbanizowanych. Zieleń zaczyna być traktowana jako system, który w powiązaniu z wodą tworzy błękitno-zieloną infrastrukturę⁶.

Stopniową zmianę podejścia ugruntowują i wzmacniają kolejne ważne dokumenty o randze europejskiej. Kwestie zmian klimatu i znaczenie zieleni jako istotnego elementu wspomagającego adaptację miast do tej zmiany podejmują takie dokumenty jak Nowa Agenda Miejska⁷ czy też Nowa Karta Lipska⁸. W szczególności punkt 67 Nowej Agendy Miejskiej odnosi się do tworzenia i utrzymywania sieci zielonych przestrzeni publicznych, które sprzyjają nie tylko włączeniu społecznemu, ale również przyczyniają się do zwiększenia odporności miast na klęski żywiołowe i zmiany klimatu, w tym powodzie, ryzyko suszy i fale upałów. Jest to szczególnie widoczne w podejściu kształtowania przestrzeni zgodnie z koncepcją „resilient city” – miasta, które ma być „odporne” na wszelkie zmiany, w tym zmiany klimatu i które dostosowuje się do tych zmian.

Zmianę w podejściu do planowania terenów zieleni można zaobserwować również we Wrocławiu – bezpośrednio – śledząc inwestycje i inicjatywy w mieście, pośrednio - poprzez analizę dokumentów strategicznych i planistycznych. Szczególnie widoczne jest to w ostatnim Studium Uwarunkowań i Kierunków

¹ Szulczewska, B., & Kaliszczuk, E. (2005). *Koncepcja systemu przyrodniczego miasta: geneza, ewolucja i znaczenie praktyczne*. Teka Kom. Arch. Urb. Sud. Krajobr., strony 7-24

² Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju, Rio de Janeiro 1992

³ Agenda 21 została przyjęta na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 roku. Jej sygnatariuszami są 172 kraje ONZ, w tym Polska, <https://digitallibrary.un.org/record/170126> [dostęp: 10.07.2023]

⁴ NOWA KARTA ATEŃSKA 2003, *Wizja miast XXI wieku Lizbona, 20 listopada 2003 r.*, <http://www.frw.fc.pl/pliki/krtatenska2003.pdf> [dostęp: 10.07.2023]

⁵ Nowakowski, M., & Bańkowska, B. (2013). *Sto lat planowania przestrzeni polskich miast (1910-2010)*. Warszawa: Oficyna Naukowa

⁶ Szulczewska, B. (2020). *Zielona infrastruktura w polskiej praktyce planistycznej - trzy studia przypadku*. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddział PAN w Krakowie, 48, strony 267-279.

⁷ 2016 r. <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Polish.pdf>

⁸ Nowa Karta Lipska to zbiór strategicznych zasad i kierunków dobrego zarządzania miastami, który określa politykę miejską w Europie po 2020 roku. Postulaty z pierwszej wersji dokumentu są nadal aktualne, natomiast Nowa Karta Lipska mocno podkreśla potrzebę transformacji w kierunku miast sprawiedliwych, zielonych i produktywnych, <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/nowa-karta-lipska-i-agenda-terytorialna-ue-2030-przyjete-przez-ministrow-krajow-wspolnoty-europejskiej>, [dostęp: 12.07.2023]

zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z 2018 roku, w którym przyjęto politykę kształtowania „zieleni bez granic”. Autorka uznała, że warto prześledzić przyczyny tej zmiany, a zarazem jej systemową „głębokość” – zakorzenienie w doktrynach i trendach światowych, a także umocowanie nowego paradygmatu w kręgach profesjonalnych.

Temat pracy wynika również z wewnętrznej potrzeby autorki, aby ocenić i podsumować dorobek urbanistów związanych w wrocławskim Biurze Rozwoju Wrocławia, które zostało utworzone w 1996 r., i z którym autorka była związana przez ponad 10 lat. Jej własne, profesjonalne podejście do kształtowania terenów zieleni w opracowywanych dokumentach planistycznych uległo zmianie przez ten czas, co stało się impulsem do szerszych badań w tym zakresie. Autorka rozpoczyna badania w okresie, kiedy w gminach głównym dokumentem planistycznym są plany ogólne i kończy pracę w momencie, kiedy nowelizacja ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁹ wprowadza nowe narzędzie planistyczne, w randze aktu prawa miejscowego, czyli plan ogólny.

1.2. Przedmiot i zakres badań

1.2.1. Przedmiot i zakres merytoryczny badań

Przedmiotem badań jest, w najszerszym ujęciu, zmieniające się podejście do określania funkcji i roli zieleni we Wrocławiu, poprzez zapisy prawa wynikające z dokumentów planowania przestrzennego. W bardziej precyzyjnym ujęciu, badanie dotyczy dokumentów planistycznych poziomu lokalnego, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego oraz studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Z badania wyłączone decyzje o warunkach zabudowy, a także wszelkie dokumenty realizacyjne o charakterze projektów architektoniczno-urbanistycznych lub z zakresu architektury krajobrazu.

Szczególnym zainteresowaniem pracy są tereny zieleni. Zgodnie z definicją przyjętą w ustawie o ochronie przyrody z dnia 28 sierpnia 2015 r.¹⁰, są one definiowane jako: „tereny urządzone wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, pełniące funkcje publiczne, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe, cmentarze, zieleń towarzysząca drogom na terenie zabudowy, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom, dworcom kolejowym oraz obiektom przemysłowym”¹¹. Kluczowe znaczenie ma słowo „pełniące funkcje publiczne”, ponieważ w poprzedniej wersji ustawy¹² tereny zieleni nie musiały być terenami publicznymi.

Autorce jednak najbliższe jest rozumienie „terenów zieleni”, które zostało zaprezentowane w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Wrocławia¹³ z 2018 r. Zgodnie z podejściem przyjętym w Studium, „tereny zieleni” obejmują swoim zasięgiem tereny zieleni w granicach miasta i są to: obszary leśne, pasma głównych dolin rzecznych wraz z przylegającymi terenami zieleni, tereny zieleni miejskiej, w tym parki, skwery, zieleńce, terenowe urządzenia sportowe towarzyszące zabudowie, cmentarze, ogrody działkowe, obszary rekreacyjno-sportowe, zadrzewienia przyuliczne w formie szpalerów lub alei a także Ogród Botaniczny, tereny niezabudowane ze względu na przeznaczenie terenu w tym lotniska, tereny rolnicze.

Prace badawcze autorka rozpoczęła od studiów literatury zagranicznej i krajowej w zakresie ewolucji podejścia do terenów zieleni w planowaniu przestrzennym, w tym dokumentów prawa odnośnie ochrony zieleni. Na poziomej krajowej analizie podlegały dokumenty strategiczne i planistyczne Wrocławia, ze szczególnym uwzględnieniem planu ogólnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

⁹ Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/rok/2023/pozycja/1688>;

¹⁰ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 września 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie przyrody, Dz.U. 2015 poz. 1651, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001651>;

¹¹ Tamże;

¹² Ustawa z dnia 16 kwietnia o ochronie przyrody () <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20040920880>

¹³ Studium zostało uchwalone przez Radę Miejską Wrocławia w dniu 11 stycznia 2018r., <https://geoportal.wroclaw.pl/studium/>

przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego do roku 2022 r. Analizą zostały objęte plany wielofunkcyjne¹⁴ o powierzchni powyżej 2 ha. Analizy planów miejscowych zostały uzupełnione o badania terenowe dla wybranych realizacji na podstawie tychże planów, w celu sprawdzenia jak wybrane zapisy przekładają się na realizację. Plany wskazane do badań terenowych zostały wyłonione na podstawie wyróżniających się zapisów w zakresie kształtowania bądź ochrony terenów zieleni. W celu porównania wyników uzyskanych dla Wrocławia analizowane były również wybrane dokumenty planistyczne w pięciu największych polskich miastach.

Autorka skupiła się na analizie planów miejscowych, z wyłączeniem opracowań ekofizjograficznych oraz prognoz oddziaływania na środowisko, ponieważ jej badania były ukierunkowane na badanie zapisów w Uchwałach, które mają, bądź mogą mieć, wpływ na kształtowanie i ochronę terenów zieleni urządzonej i nieurządzonej, a nie na kwestie wynikające z ochrony środowiska, które są pojęciem znacznie szerszym. Niewątpliwie analiza opracowań ekofizjograficznych i prognoz może być przedmiotem osobnych dociekań badawczych. Zakres badań najlepiej zobrazuje przykład ochrony drzew – autorka badała możliwy wachlarz zapisów w planach, który umożliwił ochronę drzewa lecz nie skupiała się na formach ochrony przyrody – np. pomnikach przyrody, które zostały objęte ochroną na podstawie odrębnych uchwał, a w planie miejscowym należy je po prostu uwzględnić, wraz z warunkami wynikającymi z ochrony ustawowej.

Ostatni element badań stanowiły wywiady z pracownikami samorządowymi, planistami, specjalistami współpracującymi z planistami w procesie sporządzania planu miejscowego oraz przedstawicielami organizacji pozarządowych i naukowcami. Wywiady dotyczyły możliwości i ograniczeń w praktyce planistycznej w odniesieniu do terenów zieleni, a także zmieniającej się świadomości co do współczesnej roli zieleni w mieście.

1.2.2. Zakres przestrzenny

Główny obszar zainteresowania badawczego stanowi miasto Wrocław w granicach administracyjnych. Zakres przestrzenny można odnieść również do typów przestrzeni – analizowane są zapisy w planach dla „terenów zieleni”, w tym terenów publicznych, takich jak parki, skwery, place, ulice, cmentarze, również przestrzeni półpublicznych – między innymi dla terenów zieleni międzyblokowej oraz dla terenów nadrzecznych czy też ogrodów działkowych. W pracy został również uwzględniony kontekst, zarówno krajowy, jak i międzynarodowy. W kontekście krajowym odniesiono się do wybranych miast polskich: Warszawy, Gdańska, Łodzi, Krakowa i Poznania. Są to miasta, które posiadają bogate tradycje planistyczne oraz pracownie urbanistyczne działające przy urzędach miejskich. Kontekst międzynarodowy stanowi tło, odzwierciedlające współczesne, międzynarodowe (zwłaszcza europejskie) trendy w urbanistyce i polityce miejskiej, do którego odniesione są badania.

1.2.3. Zakres czasowy

Okres poddany badaniom zawiera się w przedziale od transformacji systemowej w Polsce w latach 80. XX wieku do końca roku 2022. Na początku badanego okresu obowiązującym dokumentem był plan ogólny oraz plany szczegółowe, następnie plan ogólny został zastąpiony studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Obecnie, nowelizacja ustawy przywraca ponownie plan ogólny, który zapewne przyjmie nową formę. Tło stanowią odniesienia do historii zieleni w urbanistyce współczesnej (od XIX w.), a także historia planowania zieleni we Wrocławiu.

1.3. Cele pracy i hipotezy badawcze

Głównym celem poznawczym pracy jest **zdiagnozowanie dynamiki zmian trendów w planowaniu zieleni we Wrocławiu w okresie ostatnich trzydziestu lat**, czyli po transformacji ustrojowej w Polsce

W pracy wskazano następujące cele szczegółowe o charakterze porządkującym i poznawczym:

¹⁴ plany wielofunkcyjne, zgodnie z założeniami przyjętymi przez autorkę, rozumie się jako miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządzane dla co najmniej czterech różnych funkcji zagospodarowania czyli np. MN, MW, MNU, MWU, U, US, UK, KDG, KDD, ZP, ZI.

C1: Uporządkowanie pojęć związanych z planowaniem zieleni i powiązanie ich z nowymi trendami w planowaniu miast.

C2: Prześledzenie ewolucji zapisów dotyczących zieleni w dokumentach planistycznych miasta i wskazanie jak przekładają się one na kształtowanie zieleni we Wrocławiu.

C3: Identyfikacja problemów związanych z przeniesieniem idei, tendencji, w szczególności w odniesieniu do błękitno-zielonej infrastruktury, na zapisy w dokumentach planistycznych.

Wieloletnie doświadczenia własne autorki, obserwacje rozwoju miasta, kontakty z licznymi uczestnikami procesu planistycznego, a także studia literatury przedmiotu pozwoliły na wyprowadzenie następujących hipotez badawczych:

- W okresie ostatnich 30 lat, w planowaniu miasta Wrocławia można wyróżnić okresy wyraźnie różniące się podejściem do zapisu planistycznego dotyczącego zieleni.
- Zmiany w podejściu do planowania zieleni są odzwierciedleniem globalnych i europejskich trendów związanych z postrzeganiem roli zieleni w urbanistyce.
- Realia prawne nie nadążają za potrzebą ugruntowania roli zieleni w dokumentach planistycznych i nie oferują rozwiązań systemowych i uniwersalnych, stąd w praktyce planistycznej poszukuje się lokalnie rozwiązań innowacyjnych.

W weryfikacji hipotez, a tym samym realizacji celów, w szczególności C2 i C3, pomocne było sformułowanie następujących pytań badawczych:

- Jakie czynniki spowodowały zmiany w podejściu do zapisów dotyczących zieleni w dokumentach planistycznych Wrocławia?
- Czy obserwowane we Wrocławiu trendy zmian korelują z najważniejszymi dokumentami kierunkowymi o randze globalnej lub europejskiej?
- Czy zmiany w praktyce planistycznej mają odzwierciedlenie w praktyce planistycznej innych dużych ośrodków miejskich w Polsce?
- Jakie rozwiązania innowacyjne stosowano w zapisach planistycznych dotyczących zieleni we Wrocławiu?
- Czy w ramach obowiązujących regulacji prawnych możliwe jest realne wzmocnienie roli zieleni w urbanistyce, poprzez zapisy planistyczne?
- Czy i w jakim stopniu zapisy planistyczne stosowane w poszczególnych okresach wpłynęły na realne kształtowanie przestrzeni zieleni?

Poszukiwanie odpowiedzi na wyżej sformułowane pytania oparte było przede wszystkim na badaniach zapisów planistycznych w dokumentach strategicznych i planach miejscowych miasta Wrocławia, analizie efektów stosowania tych zapisów, a także ocenie czy są innowacyjne i zgodne ze współczesnymi tendencjami planowania zieleni. W pracy podjęto także próbę oceny skuteczności badanych zapisów w procesie kształtowania i ochrony terenów zieleni we Wrocławiu. Prześledzono także innowacyjne zapisy w innych miastach w celu oceny, na ile są one uniwersalne i możliwe do wdrożenia na poziomie krajowym.

Realizacja celu C1, o charakterze poznawczo-porządkującym, wiązała się z krytycznym przeglądem piśmiennictwa – polskiego i zagranicznego - z zakresu teorii urbanistyki, w kontekście szeroko pojętego zrównoważonego rozwoju, w aspekcie roli zieleni w politykach rozwojowych miast.

1.4. Struktura pracy

Praca składa się z dwóch tomów: tom I stanowi główną część merytoryczną rozprawy doktorskiej, na tom II składa się natomiast skatalogowany zestaw wszystkich analizowanych planów miejscowych z ustandaryzowanymi zapisami w zakresie zieleni i zagospodarowania wód opadowych.

Rozprawa doktorska składa się z pięciu rozdziałów merytorycznych. W rozdziale pierwszym zostały przedstawione cele pracy, zakres oraz metodyka badań. Został również zaprezentowany przegląd literatury odnośnie stanu wiedzy w zakresie rozwoju terenów zieleni w miastach od czasów pierwszej rewolucji przemysłowej do czasów współczesnych, ze szczególnym uwzględnieniem kształtowania i ochrony zieleni w planowaniu przestrzennym.

Rozdział drugi, o charakterze teoretycznym, zawiera opis zmiany paradygmatu planowania terenów zieleni miejskiej w miastach europejskich i Stanach Zjednoczonych Ameryki. Nakreślono tu początki planowania terenów zieleni w miastach, a następnie opisano główne koncepcje urbanistyczne końca XIX w. i początku XX w. pod kątem roli zieleni. Kolejno, zidentyfikowano nowe paradygmaty w urbanistyce przełomu

XX i XXI w. co uzupełniono słownikiem pojęć. Przedstawione zostały również istotne dla tematu pracy zobowiązania państw, na poziomie porozumień globalnych i dokumentów unijnych.

Kolejny, najobszerniejszy, Rozdział 3 prezentuje zasadniczy proces badawczy i jego wyniki. Prześlędzo tu dziedzictwo planowania przestrzennego Wrocławia od czasów zmian ustrojowych, które nastąpiły po roku 1989 do roku 2022 r. W rozdziale tym zostały omówione najważniejsze zapisy dotyczące ochrony i kształtowania terenów zieleni (oraz zagospodarowania wód deszczowych) w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Zostały one pogrupowane zgodnie z następującymi po sobie studiami uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta. Szczegółowe zapisy odnoszące się do każdego z analizowanych planów znajdują się w czterech tabelach stanowiących treść tomu drugiego. Oprócz planów miejscowych, dla każdego z okresów analizowano również studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz inne istotne dla miasta dokumenty, z uwzględnieniem kontekstu prawnego na poziomie kraju i Europy. Badania zakończono wnioskami z przeprowadzonych analiz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla miasta Wrocławia w powiązaniu z pozostałymi analizowanymi dokumentami. Na końcu została zbadana skuteczność wdrożeniowa zapisów na podstawie wybranych studiów przypadku.

Rozdział 4, stanowi próbę podsumowania obserwowanych zmian dotyczących roli terenów zieleni w planowaniu na przykładzie Wrocławia oraz wybranych polskich miast: Warszawy, Gdańska, Poznania, Łodzi i Krakowa. Uzupełnienie badań stanowi podrozdział, na który składają się wywiady z zawodowymi planistami i urzędnikami miejskimi.

Merytoryczną część pracy zamyka Rozdział 5 zawierający wskazania dla dobrych praktyk, z podsumowaniem i wnioskami ogólnymi. Uzupełnienie pracy stanowią: bibliografia oraz spisy ilustracji i tabeli.

1.5. Metodologia i struktura teoretyczna badań

W niniejszej pracy wykorzystano powiązany zestaw narzędzi badawczych. Postawione na wstępie hipotezy i pytania badawcze były sprawdzane poprzez zastosowanie metod i technik zarówno ilościowych jak też jakościowych, pośród których należy wymienić przede wszystkim następujące kategorie:

Badania literatury – objęły przede wszystkim książki, artykuły, publikacje naukowe, raporty i materiały konferencyjne, a także dokumenty i akty prawne i normatywne wielu szczebli: miejscowego, krajowego i międzynarodowego. Istotną część stanowiły dokumenty publikowane przez Komisję Europejską oraz stowarzyszenia zrzeszające urbanistów takie jak Towarzystwo Urbanistów Polskich. Materiały te stanowiły punkt odniesienia do dalszych badań.

Metoda analizy krytycznej i porównawczej materiałów źródłowych tekstowych i graficznych – obejmowała ona w szczególności dokumenty miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz pozostałe dokumenty planistyczne i strategiczne, takie jak studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Przeanalizowany został również Plan Ogólny oraz 371 planów miejscowych we Wrocławiu, co stanowi 84% wszystkich planów uchwalonych w mieście w latach 1989-2022. Analizowane były zapisy dotyczące zieleni oraz zagospodarowania wód opadowych, pod kątem uwzględnienia w planach trendów w zakresie kształtowania terenów zieleni.

Metoda syntezy i wnioskowania – została zastosowana w celu uporządkowania wiedzy pozyskanej w drodze analiz. Zapisy stosowane w planach wraz z wnioskami zostały pogrupowane według przedziałów czasowych: 1998-2006, 2006-2010 oraz 2018-2022 i stanowią tom drugi niniejszej pracy. Przedziały czasowe wynikają z okresów obowiązywania studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta.

Studium przypadku - uzupełnieniem metody analizy krytycznej, która odnosiła się do szerokiego zestawu analizowanych dokumentów, była metoda studium przypadków, umożliwiająca zobrazowanie i analizę procesów. Na studium przypadków składają się wybrane realizacje miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Zostały wyodrębnione okresy, zgodnie z przyjętym wcześniej podziałem. Dla każdego przedziału czasowego przebadane zostały wybrane zapisy, które wyróżniały się na tle analizowanego okresu, oraz jak się przełożyły na realizację inwestycji. Studium przypadków ma przede wszystkim charakter poznawczy, w literaturze przedmiotu nie udało się znaleźć podobnych badań.

Metoda wywiadu ustrukturyzowanego – metoda ta pomogła w weryfikacji informacji uzyskanych z przeprowadzonych badań literaturowych i dokumentów planistycznych. Zostało przeprowadzonych 16 wywiadów z pracownikami Wydziału Planowania Przestrzennego (dawnego Biura Rozwoju Wrocławia), Wydziału Klimatu i Energii a także urbanistami prowadzącymi własne biura oraz naukowcami i aktywistami.

1.6. Przegląd piśmiennictwa

Ze względu na złożony charakter pracy przegląd piśmiennictwa dotyczył wielu aspektów projektowania i funkcjonowania zieleni w miastach. Poniżej przedstawiono, z konieczności uproszczony, przegląd z podziałem na najistotniejsze aspekty uwzględnione w pracy.

1.6.1. Rozwój i rola zieleni w miastach, od końca XIX w. do dziś

Istotną bazą teoretyczną dla niniejszej pracy stanowiła analiza roli zieleni w miastach epoki rewolucji przemysłowej co wiązało się z przeglądem koncepcji urbanistycznych przełomu XIX i XX w., które miały za zadanie „naprawianie” miast, oraz kolejnych koncepcji, które rozwinęły się po Karcie Ateńskiej aż do czasów współczesnych, w których zmiany klimatu warunkują dalszy rozwój. Oprócz publikacji badane były również materiały konferencyjne, kongresowe, postulaty, dokumenty Komisji Europejskiej i innych organizacji międzynarodowych.

Zielen publiczna w miastach zaczęła odgrywać dużą rolę pod koniec XIX w. – kiedy miasta zaczęły rozrastać się w niekontrolowany sposób, ze szkodą dla środowiska. Powstało na ten temat wiele opracowań. W Polsce zjawisko to opisali, między innymi, T. Tołwiński¹⁵, K. Wejchert¹⁶, S. Raczkowski¹⁷. Konsekwencją rewolucji przemysłowej i niekontrolowanego wzrostu miast, było pogorszenie się warunków życia mieszkańców, w wyniku czego pod koniec XIX w. i na początku XX w. zaczęły powstawać nowe koncepcje urbanistyczne, jako reakcja na negatywne zjawiska. Koncepcje idealnych miast zostały szeroko opisane w literaturze, również przez samych autorów koncepcji, między innymi miasto-ogród Howarda¹⁸, jednostka sąsiedzka Perrego¹⁹ czy też wizja miasta Geddesa, opisane przez niego w *Cities in Evolution*²⁰. Na ten temat istnieje bogata bibliografia, również w języku polskim – K. Solarek²¹, A. Czyżewski²², M. Kostrzewska²³.

Na potrzeby pracy szczególną uwagę poświęcono literaturze odnoszącej się do trendów i podejścia do zieleni w planowaniu miast. Analizowane były publikacje poświęcone zmieniającym się trendom jak i skupiające się na wybranych trendach, w tym książka A. Galliona „*The urban pattern. City planning and design*” opisująca zmiany zachodzące w miastach na przestrzeni wieków z uwzględnieniem roli i miejsca zieleni w zmieniającym się środowisku urbanistycznym²⁴. Ciekawą publikacją o charakterze przeglądowym stanowi opracowanie pod redakcją P. Lorensa i I. Mironowicz „*Wybrane teorie Współczesnej Urbanistyki*”, w którym teorie kształtowania miast z końca XIX w. do czasów obecnych zostały przedstawione przez kilku autorów, reprezentujących różne punkty widzenia²⁵.

Dla niniejszej pracy ważne jest zrozumienie historii rozwoju zieleni Wrocławia. Została ona opisana w sposób bardzo obszerny przez I. Bińkowską w „*Natura i miasto. Publiczna zieleń miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*”²⁶. Ważny wkład wiedzy wniosły tu również opracowania W. Kononowicz w kontekście kształtowania zieleni w budownictwie mieszkaniowym na przełomie XIX i XX w.²⁷ oraz K. Gryniwicz-Balińskiej stanowiące o roli historycznych ogrodów działkowych w kształtowaniu zielonego

¹⁵ Tołwiński, T. (1948). *Urbanistyka Tom 2*. Warszawa: Wyd. Min. Odbudowy

¹⁶ Wejchert, K. (1984). *Elementy Kompozycji Urbanistycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Arkady

¹⁷ Raczkowski, S. (1963). *Tereny Zielone*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne

¹⁸ Sas-Bojarska, A. (2017). *Idea miasta-ogrodu w rozwoju współczesnej urbanistyki*. W T. Majda, & I. Mironowicz (Redaktorzy), *Manifesty Urbanistyczne - w poszukiwaniu współczesnego modelu miasta*. Warszawa

¹⁹ Benevolo, L. (1971). *History of Modern Architecture Volume 1 The Tradition of Modern Architecture: Introduction Architecture and the Industrial Revolution*. Cambridge: M.I.T. Press

²⁰ Geddes, P. (1949). *Cities in Evolution*. Williams&Norgate

²¹ Solarek, K. (2011). *Współczesne koncepcje rozwoju miasta*. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, LVI(4), strony 51-71

²² Czyżewski, A. (2001). *Trzewia Lewiatana*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

²³ Kostrzewska, M. (2013). *Miasto europejskie na przestrzeni dziejów. Wybrane przykłady*. Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska

²⁴ Gallion, A. B. (1980). *The urban pattern. City planning and design*. New York: D. Van Nostrand Co

²⁵ Lorens, P., & Mironowicz, I. (Redaktorzy). (2013). *Wybrane teorie współczesnej urbanistyki*. Gdańsk: Akapit - DTP

²⁶ Bińkowska, I. (2006). *Natura i miasto. Publiczna zieleń miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*. Wrocław: Via Nova

²⁷ Kononowicz, W. (2006). *Między tradycją a nowoczesnością. Przyczynek do rozwoju racjonalnych form budownictwa mieszkaniowego we Wrocławiu w latach 1874-1930*. *Architectus*, 1(19), strony 19-30

systemu Wrocławia²⁸. Warto również przywołać „Leksykon Zieleni Wrocławia”²⁹, który stanowi kompendium wiedzy w tym zakresie.

W ciągu ostatnich dwudziestu lat widać wyraźnie zmianę w podejściu do zieleni – mówimy tutaj nie tylko o znaczeniu kompozycyjnym, estetycznym i zdrowotnym, ale również o wpływie zieleni na środowisko. Pojawiają się takie zagadnienia jak metabolizm miejski³⁰, ekologia miejska, zrównoważony rozwój³¹, sprawiedliwość ekologiczna³², zielona urbanistyka³³, miasto odporne³⁴, które są przedmiotem badań wielu autorów. W Polsce kwestie te opisane są przez, między innymi, A. Drapellę-Hermansdorfer, która pisze o zrównoważonym rozwoju³⁵ czy M. Stangela, który odnosi się do kształtowaniu obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju³⁶. Tematem stosunkowo rzadko poruszonym w literaturze w odniesieniu do Polski jest sprawiedliwość środowiskowa, tematem tym zajmował się J. Kronenberg³⁷.

Ciekawy wkład w rozpoznanie problemu dało badanie podręczników dla studentów i projektantów, które również obrazują podejście do roli i znaczenia zieleni w planowaniu miasta, warto wymienić: „Kształtowanie terenów zieleni”³⁸, „Kształtowanie terenów zieleni w miastach”³⁹ czy „Geografię urbanistyczną”⁴⁰.

Publikacje z początku XXI w. wskazują na silną pozycję zieleni w kształtowaniu przestrzeni publicznych miasta. Bardzo dobrze opisuje to m.in. A. Zachariasz⁴¹ odnosząc się do terenów zieleni jako terenów publicznych, elementu kompozycji miasta, wpływającego na krajobraz miejski i ład przestrzenny, pełniących rolę integrującą. Zwraca ona również uwagę na rolę zieleni jako czynnika miastotwórczego. W jej pracy zieleni rozpatrywana jest w różnych aspektach: „funkcjonalnym, kompozycyjnym, wizualnym, estetycznym, ekonomicznym i zdrowotnym”⁴². Również Z. Ziobrowski⁴³ zajmuje się tymi kwestiami.

1.6.2. Błękitno-zielona infrastruktura

Ogromne znaczenie dla niniejszej pracy stanowił przegląd literatury związanej z pojęciem błękitno-zielonej infrastruktury, która od początku XXI w. rozumiana jest jako narzędzie, również w planowaniu przestrzennym, do adaptacji do zmian klimatu.

Zielona infrastruktura została opisana po raz pierwszy przez M. Benedicta i E. McMahona w 2002 r.⁴⁴ Pierwotnie „zielona infrastruktura” była rozumiana jako „system powiązanych terenów zielonych, który

²⁸ Gryniewicz-Balińska, K. (2015). *Historyczne ogrody działkowe Wrocławia jako element planowego systemu zieleni miejskiej*. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*(1), strony 45-68

²⁹ Bińkowska, I., Szopińska, E., Jaworek-Jakubska, J., & Wierzcholska, S. (Redaktorzy). (2013). *Leksykon zieleni Wrocławia*. Wrocław: Via Nova

³⁰ Wolman, A. (1965). *The Metablism of Cities*. *Scientific American* (213), strony 179-190

³¹ Haas, T. (2012). *Sustainable Urbanism and Beyond: Rethinking Cities for the Future*. New York: Rizzoli.

³² Schlosberg, D. (2013). *Theorising environmental justice: the expanding sphere of a discourse*. *Environmental Politics*(1), strony 37-55

³³ Lehmann, S. (2010). *The Principles of Green Urbanism. Transforming the City for Sustainability*. London: Earthscan

³⁴ Vale, L. J., & Campanella, T. J. (Redaktorzy). (2004). *The Resilient City: How Modern Cities Recover from Disaster*. New York: Oxford University Press

³⁵ Drapella-Hermansdorfer, A. (Red.). (2005). *Kształtowanie krajobrazu: idee, strategie, realizacje. Część II. Londyn i okolice*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej

³⁶ Stangel, M. (2013). *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej

³⁷ Kronenberg, J., Haase, A., Łaskiewicz, E., Antal, A., Baravikova, A., Biernacka, M., Onose, D. A. (2020). *Environmental justice in the context of urban green space availability, accessibility, and attractiveness in postsocialist cities*. *Cities*

³⁸ Pokorski, J., Siwiec, A. (1969). *Kształtowanie terenów zieleni*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne

³⁹ Orzeszek-Gajewska, B. (1984). *Kształtowanie terenów zieleni w miastach*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe

⁴⁰ Liszewski, S. (2012). *Formy i struktury przestrzenne wielkich skupisk miejskich*. W S. Liszewski (Red.), *Geografia urbanistyczna* (strony 207-253). Warszawa: PWN

⁴¹ Zachariasz, A. (2006). *Zieleni jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej

⁴² Tamże

⁴³ Ziobrowski, Z. (1992). *Mierniki jakości przestrzeni miejskiej*. W B. Jałowiecki (Red.), *Gra o miasto* (strony 97-129). *Biuletyn KPZK PAN*

⁴⁴ Benedict, M., & McMahon, E. T. (2002). *Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century*. *Renewable Resources Journal*(3)

podtrzymuje naturalne wartości i funkcje ekosystemu i zapewnia korzyści dla populacji ludzkiej”⁴⁵ co oznacza parki, lasy, tereny podmokłe, pasy zieleni i inne tereny zielone zapewniające "usługi ekosystemowe" i poprawiające jakość życia. Zatem termin „zielona infrastruktura” był używany dla sieci terenów zielonych w mieście, które dzięki temu, że są ze sobą połączone, przynoszą dodatkowe korzyści środowiskowe i budują odporność miasta na zmiany klimatu.

Zgodnie z komunikatem Parlamentu Europejskiego z 2013 r. "zielona infrastruktura" to "strategicznie zaplanowana sieć naturalnych i półnaturalnych obszarów z innymi cechami środowiskowymi zaprojektowanymi i zarządzanymi w celu dostarczania szerokiego zakresu usług ekosystemowych. Zawiera tereny zielone (lub niebieskie, jeśli chodzi o ekosystemy wodne) i inne cechy fizyczne w obszarach lądowych (w tym przybrzeżnych) i morskich”⁴⁶. Zielona infrastruktura w połączeniu z ekosystemami wodnymi nazywana jest „błękitno-zieloną” infrastrukturą. Zadaniem zielonej infrastruktury powinno być zapewnianie korzyści ekologicznych, ekonomicznych i społecznych za pomocą naturalnych rozwiązań lub rozwiązań opartych na naturze. Zielona infrastruktura opiera się na zasadzie, że ochrona i wzmacnianie przyrody i procesów naturalnych powinny być zintegrowane z planowaniem przestrzennym i rozwojem terytorialnym. Na temat błękitno-zielonej infrastruktury powstało wiele opracowań, nie sposób wymienić wszystkich autorów, najczęściej przywoływani są W. Allen⁴⁷, B.Norton⁴⁸, M. Matsler⁴⁹. Matsler podjęła się próby usystematyzowania pojęcia „zielonej infrastruktury”, które od roku 2002 r. znacznie ewoluowało, w zależności od dyscypliny i kontekstu geograficznego.

W Polsce termin "zielona infrastruktura" nie był powszechnie znany wśród urbanistów i architektów do roku 2006, kiedy B. Szulczewska opisała "zieloną strukturę" w raporcie "Agenda dla zielonej struktury w miastach polskich - działanie kosztowe 11 - Zielona struktura i planowanie przestrzenne"⁵⁰. „Zielona struktura” to więcej niż zielona otwarta przestrzeń, kluczową kwestią jest rola, jaką odgrywa w mieście i dla miasta. Infrastruktura może być społeczna – dedykowana spędzaniu czasu wolnego i interakcjom, może wpływać na ochronę różnorodności biologicznej, gospodarki wodnej, jest wtedy narzędziem do poprawy lokalnych warunków klimatycznych. Zielona infrastruktura powinna być elementem kształtującym lub przekształcającym przestrzeń miejską.

O błękitno-zielonej infrastrukturze w Polsce pisali, między innymi, P.Kowalski w kontekście systemowej ochrony zieleni poprzez zieloną infrastrukturę⁵¹ i A. Drapella-Hermansdorfer⁵². Z naukowców wrocławskich warto wspomnieć o badaniach I. Niedźwieckiej-Filipiak dotyczących systemu Zielonej Infrastruktury Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego⁵³. Należy również wymienić prace E.Szopińskiej i J.Rubaszek⁵⁴ (Szopińska & Rubaszek), które oprócz badań dotyczących błękitno-zielonej infrastruktury, wykonały szereg opracowań na potrzeby dokumentów planistycznych sporządzanych w mieście – między innymi studium

⁴⁵ Tamże, s.25

⁴⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Zielona infrastruktura — zwiększanie kapitału naturalnego Europy <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0249&from=SK> [dostęp: 17.06.2018]

⁴⁷ Allen, W. L. (2012). *Advancing Green Infrastructure at All Scales: From Landscape to Site*. *Environmental Practice*, 14(1), strony 17-25

⁴⁸ Norton, B., Coutts, A., Livesley, S., Harris, R., Hunter, A., & Williams, N. (2015). *Planning for cooler cities: A framework to prioritise green infrastructure to mitigate high temperatures in urban landscapes*. *Landscape and Urban Planning*, 134, strony 127-138

⁴⁹ Matsler, M. A., Meerow, S., Mell, I. C., & Pavao-Zuckerman, M. A. (2021). *A 'green' chameleon: Exploring thr many disciplinary definitions, goals, and forms of "green infrastructure"*. *Landscape and Urban Planning*(214)

⁵⁰ Szulczewska, B. (2006). *Rozwój „zielonej infrastruktury” w polskich miastach w świetle rekomendacji Programu Cost Action 11*. *Architektura Krajobrazu*, strony 25-34

⁵¹ Kowalski, P. (2010). *Zielona infrastruktura w miejskiej przestrzeni publicznej*. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 107, strony 247-253

⁵² Drapella-Hermansdorfer, A., Dyraga, A., Pancewicz, A., Rostański, K., Szulczewska, B., & Zachariasz, A. (2014). *Zielona infrastruktura miasta*. (A. Pancewicz, Red.) Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej

⁵³ Niedźwiecka-Filipiak, I., Rubaszek, J., & Pyszczek, J. (2017). *Kształtowanie systemu zieleni w mieście i strefie podmiejskiej. Wybrane zagadnienia na przykładzie Minneapolis i Wrocławia*. W P. Patoczka (Red.), *Krajobraz Polski. Cudze chwalicie. Ochrona i kształtowanie rodzimego krajobrazu*. (Tom 2, strony 117-130). Rzeszów

⁵⁴ Szopińska, E., & Rubaszek, J. (2018). *Zielono-niebieska infrastruktura w planowaniu i zagospodarowaniu obszarów zurbanizowanych*. *Problemy Planistyczne, Wiosna 2018*. Oficyna Wydawnicza SUZOIU

inwentaryzacyjno-analityczne zieleni miejskiej na potrzeby studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania miasta⁵⁵.

O ile w zakresie projektowania, kształtowania terenów zieleni w mieście, zgodnie z najnowszymi trendami, dostępnych jest wiele opracowań naukowych, daje się zauważyć brak badań na granicy teorii i praktyki. W odniesieniu do opracowań poświęconych zieleni w planach miejscowych, badane są raczej zapisy pod kątem ich skuteczności w odniesieniu do ochrony zieleni⁵⁶. Wyjątek na tym polu stanowią prace Szulczewskiej⁵⁷ (Szulczewska, 2020), która bada zapisy dotyczące błękitno zielonej infrastruktury w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Brakuje badań poświęconych ewolucji zapisów w dokumentach planistycznych pod kątem zieleni i zmieniających się trendów.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są narzędziem do kształtowania i ochrony terenów zieleni, co wynika z zapisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁵⁸.

W literaturze można znaleźć wręcz wskazania, że zieleni można najskuteczniej chronić poprzez właściwe zapisy w planach miejscowych ale możliwości jakie daje to narzędzie nie są do końca wykorzystywane⁵⁹. Tematem tym zajmuje się również R. Giedych⁶⁰ oraz A. Fogel i M. Geszprych, którzy w swoich pracach analizują wybrane zapisy z planów miejscowych i oceniają ich skuteczność na polu ochrony i kształtowania zieleni. Wyróżnili oni trzy elementy w tym zakresie: „reglamentację usuwania drzew i krzewów, ochronę zasobów przyrodniczych, w tym zasobów leśnych oraz uwzględnianie tych terenów w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym”⁶¹. O zieleni przez pryzmat dokumentów planistycznych, w tym studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz opracowań ekofizjograficznych piszą także, między innymi: B. Szulczewska,⁶² Skórzewski⁶³ czy E. Szopińska i J. Rubaszek⁶⁴.

1.6.3. Dokumenty planistyczne, strategiczne i kierunkowe

Charakter niemiejszej pracy powoduje, że podstawowymi materiałami źródłowym były dokumenty planistyczne oraz dokumenty o charakterze strategicznym zarządczym i prawnym. W zakresie dokumentów planistycznych badano głównie dokumenty miasta Wrocławia - Miejskowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Wrocławia (plan ogólny), studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego – obowiązujące i archiwalne.

Większość dokumentów dostępna jest na stronie Systemu Informacji Przestrzennej Wrocławia, pozostałe dokumenty – np. archiwalne studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego czy plan ogólny - zostały udostępnione przez Biuro Rozwoju Wrocławia na wniosek. Analizowane były głównie zapisy części tekstowej dokumentów dotyczące zieleni i wody, w powiązaniu z załącznikami graficznymi. W szczególności zapisy w planach miejscowych stanowiły interesujący materiał badawczy w kontekście zmieniających się trendów w zakresie zieleni. Badany był okres ponad 30 lat. Badaniem objęto także wybrane dokumenty planistyczne czterech innych dużych miast Polski: Gdańska, Łodzi, Krakowa i Warszawy.

⁵⁵ Szopińska, E. (2014). *Studium inwentaryzacyjno-analityczne zieleni miejskiej we Wrocławiu na potrzeby Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia*. Wrocław

⁵⁶ Fogel, A., & Geszprych, M. (2016). *Uwzględnianie zieleni w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego - teoria i praktyka*. *Człowiek i Środowisko*, strony 115-131

⁵⁷ Szulczewska, B. (2020). *Zielona infrastruktura w polskiej praktyce planistycznej - trzy studia przypadku*. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddział PAN w Krakowie*, 48, strony 267-279.

⁵⁸ *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. rok 2003 nr 80 poz. 717), Art.15 ust. 2 pkt 3 i 5*

⁵⁹ Burlińska, A. (2013). *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jako narzędzie zarządzania przyrodą w mieście*. *Zrównowazony rozwój - zastosowania*, str. 133

⁶⁰ Giedych, R. (2005). *Zarys prawnych przemian konkretyzacji pojęcia „tereny zieleni” w II połowie XX wieku w Polsce*. W R. Giedych, & M. Szumański (Redaktorzy), *Tereny zieleni jako przedmiot planowania miejscowego (wybór tekstów)* (strony 64-72). Warszawa: SGGW

⁶¹ Fogel, A., & Geszprych, M. (2016). *Uwzględnianie zieleni w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego - teoria i praktyka*. *Człowiek i Środowisko*, strony 115-131

⁶² Szulczewska, B. (2020). *Zielona infrastruktura w polskiej praktyce planistycznej - trzy studia przypadku*. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddział PAN w Krakowie*, 48, strony 267-279.

⁶³ Skórzewski, W. (2020). *Definiowanie zieleni w planowaniu przestrzennym na przykładzie Poznania*. *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej*, strony 209-225.

⁶⁴ Szopińska, E., & Rubaszek, J. (2018). *Zielono-niebieska infrastruktura w planowaniu i zagospodarowaniu obszarów zurbanizowanych*. *Problemy Planistyczne*, Wiosna 2018. Oficyna Wydawnicza SUZOIU

Przegląd dokumentów prawnych i kierunkowych objął zarówno szeroką pulę polskich aktów prawnych dotyczących planowania zieleni, planowania przestrzennego, ochrony przyrody, krajobrazu itp., rozporządzenia i dyrektywy Unii Europejskiej, jak też wiodące dokumenty organizacji międzynarodowych tj. m.in. ONZ.

2. Ewolucja podejścia w planowaniu terenów zieleni w miastach europejskich od początku XX w. po dzień dzisiejszy.

2.1. Przyczyny zainteresowania planowaniem zieleni w miastach przełomu XIX i XX w.

C. Chaline⁶⁵, w odniesieniu do procesów związanych z rozwojem miasta, wyróżnił trzy etapy rozwoju. Pierwszy etap stanowi miasto epoki przedindustrialnej, w którym struktura funkcjonalno-przestrzenna warunkowana była czynnikami społecznymi a charakter poszczególnych dzielnic odzwierciedlał strukturę społeczną miasta. Kolejny etap rozwoju to miasto okresu industrializacji. Powstało ono w efekcie rewolucji przemysłowej, gdy nastąpiła ogromna migracja ludności ze wsi do miast. W tym okresie powstaje działalność wytwórcza oraz tworzy się strefa centralna, grupująca usługi. Strefa centralna rozwijała się w oparciu o nowe układy transportowe (drogi, linie kolejowe, dworce) oraz historyczną tkankę budowlaną. Trzeci okres to miasto czasu międzywojennego, w którym nastąpiła aktywizacja wszystkich czynników rozwojowych (handlu, wytwórczości, zarządzania, administracji, kultury). Doprowadziło to do wzmocnienia podziałów na strefy funkcjonalne, usługowe oraz rozwój peryferyjnych dzielnic mieszkaniowych⁶⁶.

Okres industrializacji, nazywany również wielką rewolucją przemysłową, który rozpoczął się pod koniec XVIII w. i trwał do początku XX w., miał ogromny wpływ na rozwój miast. Zainicjowany w Anglii, objął między innymi Niemcy, Francję, Hiszpanię, Włochy, a w drugiej połowie XIX wieku także Stany Zjednoczone Ameryki. Zastosowanie maszyny parowej w początkach XIX wieku pozwoliło na uniezależnienie miejsca produkcji – fabryki – od miejsca lokalizacji złóż surowców naturalnych. Skutkiem ówczesnych przemian było, między innymi, przeniesienie lokalizacji przemysłu z terenów wiejskich do miast i związana z tym ewolucja w ukształtowaniu struktury urbanistycznej i architektonicznej miast oraz powstanie modelu nowego miejsca pracy – fabryki, której wzorem był budynek fabryki angielskiego przemysłu włókienniczego⁶⁷.

Rozwój przemysłu miał negatywny wpływ na środowisko. Rozwijane metody produkcji nie uwzględniały problemu odpadów, zanieczyszczeń atmosfery, wód, gleby. Powstawały nowe formy zagospodarowania przestrzennego – fabryki, zakłady. Również rozwój transportu kolejowego i drogowego miał ogromny wpływ na układy przestrzenne miast. Budynki wraz z otaczającą infrastrukturą zaczęły tworzyć zaplanowany system, który zajmował coraz większe obszary. W XX wieku rozpoczęła się ekspansja przemysłu na obrzeżne tereny miast.

Nowe miejsca pracy przyspieszały rozwój procesów urbanizacyjnych. Rosnące znaczenie przemysłu wymagało nowych zasad kształtowania miejsc zamieszkania. Potrzebne były rozwiązania systemowe na poziomie państwa. W Anglii podstawę do wdrażania przekształceń przestrzeni miejskiej dała ustawa parlamentu z 1885 roku, Housing of the Working Classes Act⁶⁸, na mocy której możliwe stało się zaciąganie przez samorządy miejskie pożyczek ze skarbu państwa na rzecz przebudów i budowy nowych dzielnic mieszkaniowych i poprawy warunków bytowych ludności miejskiej. Takie mechanizmy spowodowały, że w miastach na powrót zaczęto budować obiekty publiczne, tereny zielone, przekształcać zdegradowane centra i dzielnice śródmiejskie, budować dzielnice nowe oraz, co niezwykle częste i istotne, wyburzać przestarzałe już w tym okresie masywne fortyfikacje, które utrudniały lub wręcz uniemożliwiały dalszy racjonalny rozwój miast i nie pozwalały na wprowadzanie nowych układów komunikacyjnych⁶⁹.

⁶⁵ Chaline, C. (1980). *La dynamique urbaine*. Paris: collection *Le Geographe*

⁶⁶ Juzwa, N. & Gil, A., (2013). *Rozwój miasta współczesnego na tle procesów uprzemysłowienia*. Gdańsk: Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska

⁶⁷ Kostrzewska, M. (2013). *Miasto europejskie na przestrzeni dziejów. Wybrane przykłady*. Gdańsk: Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska.

⁶⁸ *Housing of the Working Classes Act* był ustawą o zdrowiu publicznym a nie budownictwie mieszkaniowym, nadał władzom miejskim uprawnienia do nabywania gruntów i budowania nowych dzielnic mieszkaniowych, w miejsce slumsów; źródło: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1890/act/70/enacted/en/print> (dostęp: 23.03.2023)

⁶⁹ Kostrzewska, M. (2013). *Miasto europejskie na przestrzeni dziejów. Wybrane przykłady*. Gdańsk: Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska

Wszystkie te kwestie zwróciły powszechną uwagę na znaczenie zieleni i funkcje jakie mogła pełnić, nie tylko estetyczne, ale między innymi izolacyjne, rekreacyjne czy zdrowotne. Niewątpliwie można ten zwrot w kierunku zieleni zaobserwować w myślach wielkich utopistów.

2.2. Tereny zieleni w głównych koncepcjach urbanistycznych XX wieku

2.2.1. Arturo Soria y Mata i Ciudad Lineal⁷⁰

Po 10 latach od opublikowania koncepcji miasta liniowego Soria mógł przystąpić do wcielenia założeń w życie na obrzeżach Madrytu. W 1894 r. rozpoczęto realizację założenia za pośrednictwem towarzystwa akcyjnego⁷¹ założonego przez Sorię. Koncepcja zakładała pas arterii (drogowo-kolejowy) o długości ok. 50 kilometrów z zabudową mieszkaniową i obszarami rekreacyjnymi po obu stronach. Układ pasmowy miały przecinać ulice poprzeczne w regularnych odstępach. W tak powstałych kwartałach miały powstać wolno stojące budynki „zatopione” w zieleni. W trakcie realizacji pojawiły się problemy, między innymi z pozyskaniem gruntów, co doprowadziło do zmiany założenia. W efekcie powstał odcinek miasta liniowego o długości 5 kilometrów. Na skutek rozwoju przestrzennego Madrytu, założenie zostało wchłonięte przez rozrastające się miasto, przy okazji zabudowano tereny zieleni.

Ilustracja 1: Plan miasta liniowego, zdjęcie z archiwum Carnegie Mellon University, źródło: <https://www.unblogdepalo.com/2020/07/ciudad-lineal-madrid-el-proyecto-de-arturo-soria/>.

2.2.2. Ebenezer Howard i „Miasto ogród”

Dwa podstawowe problemy XIX-wiecznej Anglii to wyludnianie się terenów rolniczych w wyniku odpływu ludności wiejskiej do miast w poszukiwaniu pracy oraz przeludnienie miast przemysłowych. Miasta stawały się gęsto zabudowane, z nadmiernie rozrośniętymi przedmieściami, przeludnione i pozbawione elementarnego wyposażenia w infrastrukturę sanitarną.

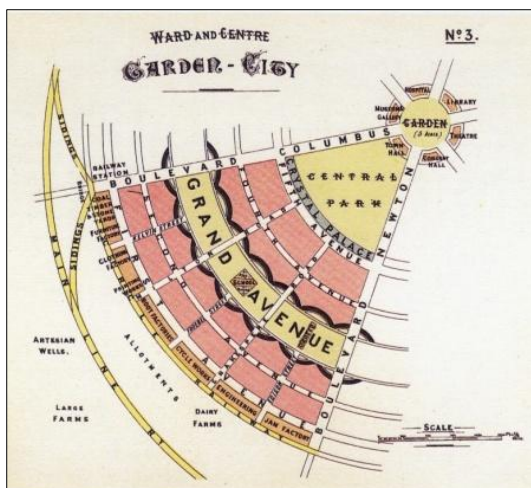
Howard opisywał miasta w swojej książce w 1898 r. jako: „zatłoczone, duszne, bezplanowe, niewydolne, niezdrowe”⁷². W książce tej przedstawił ideę miasta-ogrodu. Głównym założeniem miast-ogrodów było odciążenie metropolii (głównego ośrodka miejskiego) poprzez tworzenie „jednostek”. Jednostki, zwane również miastami satelickimi, przewidziane były dla ok. 30 tys. mieszkańców, stosunek zabudowy do zieleni miał wynosić 1 do 4⁷³.

⁷⁰ Miasto liniowe

⁷¹ Compañía Madrileña de Urbanización

⁷² Howard "To-morrow: A Peaceful Path to Real Reform, Książka została wydana ponownie w 1902 r. pod zmienionym tytułem "Garden Cities of To-Morrow"

⁷³ Każda jednostka była niezależna tj. założycielem była spółdzielnia tworząca gminę. Spółdzielnia ponosiła koszty budowy infrastruktury technicznej oraz społecznej, a także domów mieszkalnych. Budynki mieszkalne dzierżawiono na okres 99 lat, a budynki użyteczności publicznej na 999 lat. Pieniądze z dzierżawy miały stanowić spłatę kosztów inwestycji.

Ilustracja 2: diagram nr 3 przedstawiający jeden z sześciu segmentów miasta-ogrodu, źródło: Howard "To-morrow: A Peaceful Path to Real Reform, <https://slate.com/human-interest/2016/12/ebenezer-howard-s-utopian-city-maps-have-been-influencing-urban->

Głównym punktem każdej jednostki był znajdujący się w centrum ogród. Wokół ogrodu sytuowano budynki publiczne. Cały obszar otoczony był terenami zielonymi, od których odbiegało 5 alei, najszersza - nazwana *Grand Avenue* - skupiała obiekty o charakterze rekreacyjnym, szkoły oraz kościoły. Przy pierwszej alei zlokalizowane były zakłady pracy. Grunty orne usytuowane były w peryferyjnych częściach miast, poza linią kolejową (ilustracja nr 2). Główny ośrodek miejski wraz z miastami-ogrodami tworzył swoisty układ regionalny - Social City. Koncepcja zakładała przecięcie głównego ośrodka miejskiego trzema drogami łączącymi ze sobą miasta-ogrody, zaprojektowana została także trasa kolejowa, styczna do miast satelickich po wewnętrznej ich stronie względem miasta centralnego. Przestrzenie pomiędzy jednostkami zajmowały farmy oraz lasy⁷⁴. Zieleni, bliskość podstawowych usług oraz niezależność ekonomiczna miast satelickich pozytywnie wpływały na postrzeganie koncepcji Howarda, pomimo faktu, że realizacja takich rozwiązań wymagałaby wiele wolnej przestrzeni.

Do swojej idei Howard przekonał przedstawicieli wielu środowisk i specjalności. Powstały realizacje jego koncepcji. Za wzorcową realizację uznaje się Letchworth pod Londynem, ale także Welwyn Garden City i Hampstead, również w Anglii oraz Radburn w USA⁷⁵. Idea z czasem ewoluowała, wypaczając zasadnicze przesłanie Howarda o budowie niezależnych i kompletnych jednostek i miasto-ogród zaczęło być rozumiane jako zielone przedmieście wielkiego ośrodka czy osada-ogród. Rozwiązania bazujące na tak interpretowanej koncepcji powstawały w całej Europie, w tym także w Polsce i w przedwojennym, niemieckim Wrocławiu. Idea miała ogromny wpływ na rozwój współczesnego miasta. Spuścizną Howarda są marzenia o domu z ogródkiem. Howard inspirował kolejne pokolenia urbanistów, mając wpływ na jakość planowania urbanistycznego czy rozwój planowania regionalnego, był założycielem Stowarzyszenia Miast Ogrodów (Garden City Association)⁷⁶ w 1899 r. w Anglii. Przyczynił się również do powstania ruchów społecznych na świecie, w szczególności Garden City Movement⁷⁷.

2.2.3. Patrick Geddes: od „Ecological Planning for Cities” do „Cities in evolution ”

Na początku XX w. pojawia się naukowe podejście do urbanistyki. Prekursorem w tym zakresie był Patrick Geddes⁷⁸, który popierał idee Howarda, a w swych pracach pokazał związek pomiędzy warunkami życia a stanem środowiska i jego znaczenie dla funkcjonowania miasta. Był pierwszym naukowcem, który przeniósł zasady naukowego i interdyscyplinarnego myślenia do urbanistyki.

Zainspirowany przez Frederica Le Play'a⁷⁹ triadą "Lieu, Travail, Famille" Geddes opracował nowe podejście do planowania regionalnego i miejskiego "Praca, Miejsce, Lud"⁸⁰ (ilustracja nr 4), oparte na integracji

⁷⁴ Ważnym aspektem stanowiła kanalizacja, którą poprowadzono, podobnie jak trasę kolejową, na kształt koła, wzdłuż trasy, po obu stronach miały zostać wybudowane zbiorniki na odpady

⁷⁵ Sas-Bojarska, A. (2017). *Idea miasta-ogrodu w rozwoju współczesnej urbanistyki*. W T. Majda, & I. Mironowicz (Redaktorzy), *Manifesty Urbanistyczne - w poszukiwaniu współczesnego modelu miasta*. Warszawa

⁷⁶ Stowarzyszenie miało promować idee sprawiedliwości społecznej, efektywności ekonomicznej, upiększania, zdrowia i dobrobytu w kontekście planowania miasta, stowarzyszenie funkcjonuje do dziś jako Stowarzyszenie na rzecz Planowania Miast i Wsi (Town and Country Planning Association),

⁷⁷ Garden City Movement - ruch miast-ogrodów był ideą urbanistyczną, której celem było połączenie tego, co najlepsze w mieście i na wsi w nowym rozwoju urbanistycznym. Miał duży wpływ na projektowanie przedmieść i planowanie nowych miast w XX wieku

⁷⁸ Patrick Geddes (1854-1932), urbanista, biolog, socjolog

⁷⁹ Frederic Le Play (1802-1886), francuski socjolog,

⁸⁰ Oryg.: "Work, Place, Folk"

Geddes postrzegał planowanie miast nie jako nową dziedzinę inżynierii, architektury, budownictwa czy ogrodnictwa. W jego przekonaniu planowanie miast było połączeniem wszystkich dziedzin "w interesie dobrobytu obywatelskiego". Wprowadził do planowania przestrzennego, oparte na naukach medycznych, koncepcje "badania diagnostycznego" i "chirurgii zachowawczej", które służyły jako podstawa całego procesu planowania. W 1915 roku opublikował książkę, będącą wprowadzeniem do urbanistyki i studiów obywatelskich, pt. *Cities in Evolution*⁸³ (Geddes, 1949). Opisał w niej historię rozwoju miast w trzech fazach, nazwał je: Eotechnika, Paleotechnika i Neotechnika. Eotechnika, czyli „Życie w Równowadze”, to okres w historii człowieka do XVIII wieku, w którym ludzkość żyła organicznie, wykorzystując wiatr, wodę i drewno jako główne źródła energii. Paleotechnika lub „Zagrożenie życia”, rozpoczyna się około drugiej połowy XVIII wieku, osiągając swój szczyt około 1870 roku i trwa do pierwszej części XX wieku. W tym okresie, nowymi źródłami energii były węgiel i para, a postęp technologiczny polegał na zastąpieniu tego, co organiczne, tym, co mechaniczne. Ta substytucja przyniosła nowy rodzaj miasta, który Geddes nazywa potworną aglomeracją, chaotyczną, brudną i marnotrawną⁸⁴. Geddes widzi przyszłość w ostatnim akcie, w którym „Życie ponownie zatriumfuje”. Uważał, że maszyny nie determinują ludzkiej świadomości, ale są jej wytworem. W końcu nastąpi powrót do natury, ale będzie to powrót z nową technologią opartą na nowych źródłach energii, czystych, niezanieczyszczających, wydajnych, z nową wiedzą analityczną zdobytą po drodze. Nie będzie to powrót do wymyślonej, idealnej, rustykalnej przeszłości, ale postęp wykraczający poza teraźniejszość. W Erze Neotechniki ostatecznym celem jest zdrowe środowisko. Ochrona przyrody staje się priorytetem, a nawet koniecznością, nie tylko po to, by zapewnić tymczasową ucieczkę od rygorów miejsca pracy, ale jako nieodłączna część życia ludzi.

2.2.4. Le Corbusier i jego wizja „zielonego miasta”

W 1924 r. Le Corbusier napisał „Urbanistykę”⁸⁵, książkę w której zawarł najważniejsze założenia projektowania nowoczesnego miasta. Dzięki wykorzystaniu nowych technik w architekturze, które pozwalały wznosić wysokie budynki, można było tworzyć miasta skupione. Miasto skupione nie zajmuje rozległych terenów, co ma wpływ również na ograniczenie transportu. Przy pięćdziesięciometrowych wieżowcach na jednym hektarze, można było pomieścić około tysiąca mieszkańców. Zgodnie z wyliczeniami Le Corbusiera wieżowce miały zajmować ok. 12% powierzchni zainwestowanego terenu, dzięki temu pozostałe 88% można było przeznaczyć na parki i tereny sportowe. Dodatkowo zieleń można było wprowadzać na dachach budynków.

Miasto nowoczesne na obrzeżach graniczy z polami, łąkami i sadami, co daje złudzenie, że wieś wkroczyła do miasta, tworząc „zielone miasto”⁸⁶. „Miasta jutra” miały być zielonymi przestrzeniami, w których symetrycznie usytuowano budynki z dużymi oknami wpuszczającymi słońce do mieszkań. Te elementy składały się na triadę „słońce, przestrzeń i drzewa”, które według autora były składnikami szczęścia.

Ilustracja 5: Plan Promiennego Miasta, źródło: <https://www.fondationlecorbusier.fr/>

Ilustracja 6: Promienne miasto, tereny zieleni, źródło: <https://www.fondationlecorbusier.fr/>

⁸³ Geddes, P. (1949). *Cities in Evolution*. Williams&Norgate

⁸⁴ Tamże

⁸⁵ Corbusier, L. (2015). *Urbanistyka*. Warszawa: Bęc Zmiana

⁸⁶ Tamże

Le Corbusier stworzył wiele koncepcji „miasta jutra”, jedną z nich było „La Ville Radieuse” czyli Promienne Miasto. To niezrealizowany plan urbanistyczny, który po raz pierwszy został zaprezentowany w 1924 roku i opublikowany w książce o tym samym tytule w 1935 roku⁸⁷. Zgodnie z przyjętymi zasadami dla nowoczesnego miasta budynki są zatopione w zieleni, dodatkowo usytuowanie ich na palach uwalnia partery, dzięki czemu dla pieszych dostępny jest 100% terenu. Koncepcja zakłada rozdzielenie ruchu samochodowego i pieszego. Jednostka miała liczyć 2700 mieszkańców i oprócz terenów zielonych i rekreacyjnych, wyposażona była w usługi: żłobki, przedszkola, szkoły podstawowe, usługi zdrowia i sportu.

Zaprojektowane z myślą o efektywnych środkach transportu, a także dużej ilości zieleni i światła słonecznego, miasto przyszłości Le Corbusiera miało zapewnić mieszkańcom lepszy styl życia, ale również przyczynić się do stworzenia lepszego społeczeństwa⁸⁸. Określane jako radykalne i surowe w swoim porządku, symetrii i standaryzacji, zasady Miasta Promiennego miały duży wpływ na nowoczesne planowanie urbanistyczne i doprowadziły do rozwoju nowych typologii mieszkaniowych o dużej gęstości, a jego triada „słońce, przestrzeń i drzewa” znalazła odzwierciedlenie w Karcie Ateńskiej.

2.2.5. Frank Lloyd Wright i Broadacre city

Koncepcja Broadacre City to kolejna, podobnie jak w przypadku Howarda, idea opierająca się na „deglomeracji”⁸⁹ miast. Została ona przedstawiona przez Franka Lloyda Wrighta, w jego publikacji „The Disappearing City” z 1932 r.⁹⁰ i opierała się na koncepcji społeczności zintegrowanej z naturalnym otoczeniem, w której każda rodzina otrzymywała jeden akr ziemi do zagospodarowania⁹¹. Wright chciał, by grunty pochodziły z rezerwy federalnej. Wright wykonał nawet model o wymiarach 3,7 × 3,7 m dla jednostki o powierzchni 10 km².

Najważniejszy punkt stanowi gospodarstwo domowe składające się z domu jednorodzinnego, małej farmy utworzonej z maksymalnie 40 arów na osobę w rodzinie i ewentualnie małego zakładu produkcyjnego⁹². Miasto nie miało ścisłego centrum, usługi były rozproszone na obrzeżach terenów mieszkalnych, stąd ważną rolę miała pełnić indywidualna komunikacja samochodowa. Prezentowany obraz życia w tym mieście wyglądał zaiste sielsko. Nie była to jednak wizja zrównoważonego rozwoju. Koncepcja Broadacre city nazywana była często „antymiastem”. Plan stanowił wcielenie wizji przedmieść z komunikacją opartą o ruch samochodowy.

Ilustracja 7: Wizualizacja Broadacre City, źródło: <https://www.smartcitiesdive.com/ex/sustainablecitiescollective/garden-city-vs-green-city/21809/> [dostęp: 22.08.2022]

Koncepcja była zbieżna w czasie i założeniach przestrzennych z ideą Michaiła Okhitowicza w Rosji Sowieckiej. W roku 1930 Okhitowicz propagował rozmieszczanie nowych osiedli i fabryk w terenach nieurbanizowanych, bazując na rozwijających się środkach komunikacji i transportu.

⁸⁷ Corbusier, L. (1935). *La Ville radieuse: éléments d'une doctrine d'urbanisme pour*. Boulogne: L'Architecture d'aujourd'hui

⁸⁸ Czyżewski, A. (2001). *Trzewia Lewiatana*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

⁸⁹ Deglomeracja rozumiana jako rozproszenie osadnictwa na stosunkowo dużym obszarze

⁹⁰ Wright, F.L. (1932), *The Disappearing City*. New York: William Farquhar Payson

⁹¹ 1 akr wynosi 0,4047 hektara, czyli 4047 m²

⁹² Graham, W. (2016). *Miasta wyśnione. Siedem wizji urbanistycznych, które kształtują nasz świat*. KARAKTER

Ale również wzbudzała kontrowersje. Krytycy skupiali się na segregacji, jaka dokonywała się w związku z takim zagospodarowaniem osiedli. Zamiast łączyć i integrować ludzi, zauważano podział miasta na sektory odmienne pod względem rasowym, religijnym i klasowym. Jednostka sąsiedzka ukazywana była jako bastion, nieprzyjazny dla osób obcych. Kolejny problem dotyczył rozlewania się miast. Uważano, iż powielanie schematu jednostki sąsiedzkiej spowoduje znaczny ich rozrost. Apelowano o zwiększenie intensywności zabudowy.

2.2.7. Patrick Abercrombie – Greater London Plan 1944 r.

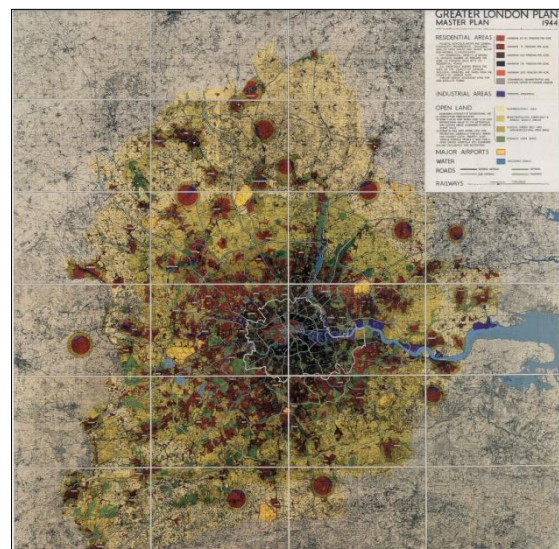
W roku 1943 Patrick Abercrombie zaprezentował Plan dla hrabstwa Londyn, a rok później przedstawił The Greater London Plan, który obejmował zasięgiem znacznie większy obszar. Oba plany miały na celu przedstawić rozwiązania zapobiegające niekontrolowanemu rozwojowi miasta, korkom, złym warunkom życia, nierównemu dostępowi do przestrzeni publicznych i zieleni.

Oba plany są uznawane za największe osiągnięcie w dziedzinie urbanistyki Wielkiej Brytanii. Zaprezentowane w nich podejście, metody oraz wykorzystane narzędzia, zostały z czasem ustandaryzowane i większość z nich nadal jest używana przez urbanistów.

Tworząc The Greater London Plan Abercrombie zaproponował rozwiązania dla pięciu najważniejszych wyzwań, z którymi zmagał się miasto region w owym czasie, tj.: zmniejszenie liczby ludności w mieście i regionie, dystrybucja przemysłu i pracowników, ograniczenia odnośnie lokowania nowego przemysłu w hrabstwie i przyległych jednostkach, utrzymanie pozycji Londynu jako głównego portu i utworzenie jednostek planistycznych dla regionu Londynu.

Ilustracja 10: Prezentacja planu dla hrabstwa Londyn, źródło: van Roosmalen, P.K.M..(1997). London 1944: Greater London Plan. (researchgate.net)

Ilustracja 9: The Greater London Plan, źródło: van Roosmalen, P.K.M.. (1997). London 1944: Greater London Plan. (researchgate.net)

W planie zostały zaproponowane cztery koncentryczne strefy, jedna dla hrabstwa, pozostałe trzy dla regionu. Najbardziej wewnętrzna strefa charakteryzowała się wysokim współczynnikiem zaludnienia – 185 do 250 osób na hektar. Drugi okrąg typowo mieszkaniowy, posiadał gęstość zaludnienia około 125 osób na hektar, otoczony był kolejnym pasem zieleni, który stanowił bufor pomiędzy zabudową miejską i regionalną oraz połączenie terenów zieleni, agrarnych i rekreacyjnych. Ostatnia strefa, gdzie miały się mieścić mieszkania i nowy przemysł, to część mająca służyć decentralizacji Londynu, zaplanowana dla 383, 000 mieszkańców. Miały to być miasta-satelity, średniej wielkości składające się dzielnic w pełni wyposażonych w usługi.

2.2.8. Podsumowanie

Zaprezentowane koncepcje powstały w odpowiedzi na negatywne skutki rozwoju miast w epoce przemysłowej. Uwzględniały one znaczenie przyrody dla prawidłowego funkcjonowania człowieka, a każda z nich

przewidywała ogólnodostępne tereny zielone, służące aktywizacji mieszkańców. Wyłamał się tutaj Frank Lloyd Wright, który zaproponował samowystarczalne gospodarstwo domowe „zatopione” w naturze. Koncepcje „miasta liniowego”, „miasta promiennego” i „Broadacre city” były z czasem krytykowane za oderwanie od naturalnych uwarunkowań przestrzennych. O wiele lepszy odbiór miała koncepcja „miasta - ogrodu”, która doczekała się wielu realizacji i ewoluowała z czasem, stając się wręcz symbolem domu z ogrodem na przedmieściach⁹⁵. Również „Broadacre city” i „jednostka sąsiedzka” były krytykowane za promowanie nadmiernego rozrostu i rozlewania się miast (urban sprawl).

Novum XX w. są początki naukowego podejścia do urbanistyki. Ich prekursorem jest Patrick Geddes, który popierał idee Howarda i był przeciwnikiem wielkich miast. Znaczenie prac Geddesa polegało na pokazaniu związku pomiędzy warunkami życia a stanem środowiska i jego znaczenia dla funkcjonowania miasta. Był pierwszym naukowcem, który przeniósł zasady naukowego i interdyscyplinarnego podejścia do urbanistyki.

The Greater London Plan stanowi w pewnym sensie syntezę tego okresu. Patrick Abercrombie był aktywnym członkiem Stowarzyszenia Miast Ogrodów i orędownikiem idei projektowania regionalnego, przekonany, że sieć małych jednostek funkcjonuje lepiej niż jeden ogromny centralny organizm. Dał temu wyraz w zaprojektowaniu czwartego kręgu decentralizującego Londyn w Greater London Plan. Abercrombie, w swoim podejściu do planowania kierował się metodą zaproponowaną przez Geddesa, w której proces projektowania był poprzedzony studiami i analizami uwarunkowań demograficznych, ekonomicznych, geograficznych, zgodnie z triadą „Praca, Miejsce, Lud”.

2.3. Słownik pojęć

Przedstawione wcześniej koncepcje „miast idealnych” oraz prace architektów i urbanistów poszukujących sposobów naprawy miasta epoki przemysłowej, połączone z uwarunkowaniami społeczno-politycznymi, stały się podstawą dla modernizmu, który przechodził w okresie kilkudziesięciu lat liczne przeobrażenia. Niewątpliwie kluczowym wydarzeniem było przyjęcie w 1933 r. „Karty Ateńskiej”, która była efektem dyskusji i ustaleń IV Międzynarodowego Kongresu Architektury Nowoczesnej (CIAM) w Atenach.

W celu uporządkowania nurtów, kierunków, które nastąpiły od przyjęcia Karty Ateńskiej do czasów obecnych, a do których autorka będzie się odnosić w tej części pracy, poniżej zostały przedstawione definicje najważniejszych pojęć.

CIAM - Międzynarodowe Kongresy Architektury Nowoczesnej (fr. Les Congrès Internationaux de l'architecture moderne), organizacja utworzona 1928 w La Sarraz⁹⁶ przez grupę awangardowych architektów (m.in. Le Corbusier, A. Aalto, S. Giedion, W. Gropius), urbanistów, malarzy i rzeźbiarzy. Propagowała integrację sztuk pięknych dla nadania architekturze nowoczesnego kształtu przestrzennego, odpowiadającego nowoczesnym technikom (deklaracja z La Sarraz); łącznie odbyło się 10 Kongresów CIAM (ostatni w 1956 r. w Dubrowniku)⁹⁷.

Karta Ateńska – przyjęta w roku 1933, stanowiła podsumowanie IV kongresu CIAM. Uznawana jest za przełomowy dokument w dziedzinie architektury i planowania miast. Została opracowana m.in. przez Le Corbusiera i zawierała analizę stanu miast, w szczególności stanu ich zasobów mieszkaniowych oraz ocenę przyczyn tego stanu. Karta proponowała nowoczesne i radykalne kierunki działania, mające prowadzić do poprawy sytuacji, w jakiej znalazły się miasta w następstwie „kryzysu miasta przemysłowego”⁹⁸. Wskazywała konieczność odejścia od tradycyjnej formy miasta, postulowała wprowadzenie podziału na strefy funkcjonalne, rozluźnienie zabudowy, izolowanie za pomocą terenów zieleni funkcji uciążliwych i konfliktowych.

Funkcjonalizm - kierunek w architekturze, urbanistyce i sztuce, w którym przede wszystkim liczyła się funkcja obiektu i to od niej uzależnione były elementy techniczne (materiał, konstrukcja) i estetyczne (forma). Podstawy funkcjonalizmu ukształtowały się pod koniec XIX w. Prekursorem funkcjonalizmu był amerykański architekt L. Sullivan, a w Europie m.in. O. Wagner oraz grupa architektów modernistycznych⁹⁹. Główną tezą funkcjonalizmu była idea „czystej architektury”, wolnej od subiektywizmu i tradycjonalizmu, której celem było

⁹⁵ Sas-Bojarska, A. (2017). *Idea miasta-ogrodu w rozwoju współczesnej urbanistyki*. W T. Majda, & I. Mironowicz (Redaktorzy), *Manifesty Urbanistyczne - w poszukiwaniu współczesnego modelu miasta*. Warszawa

⁹⁶ Szwajcaria; w La Sarraz odbył się pierwszy kongres CIAM

⁹⁷ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/CIAM> [dostęp:15.02.2023]

⁹⁸ Kostrzewska, M. (2013). *Miasto europejskie na przestrzeni dziejów. Wybrane przykłady*. Gdańsk: Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska

⁹⁹ m.in. J. Hoffman, A. Loos, H. Van de Velde, A. Perret, H. Poelzig i P. Behrens

zaspokajanie ludzkich potrzeb, zacieranie różnicy między architekturą i techniką, kult maszyny, zastosowanie nowoczesnych materiałów i konstrukcji; w urbanistyce oznaczał funkcjonalne rozmieszczenie poszczególnych elementów - zakładów pracy, osiedli mieszkaniowych (Le Corbusier).¹⁰⁰

Nowa Urbanistyka (New Urbanism) – była pierwszym ruchem rozpowszechnionym po modernizmie w Stanach Zjednoczonych w latach 80. W 1996 roku powstała „Karta Programowa Nowej Urbanistyki”, zawierająca opis idei. Karta zwracała uwagę między innymi na procesy degradacji śródmieść i jednoczesne rozlewanie się przedmieść, segregację ekonomiczną i społeczną mieszkańców oraz niszczenie środowiska naturalnego. Ruch postuluje rewaloryzację centrów miast, ożywienie przestrzeni publicznych, przekształcanie rozproszonych podmiejskich struktur mieszkaniowych w bardziej zwarte wspólnoty sąsiedzkie. Najbardziej znanym europejskim przedstawicielem Nowej Urbanistyki jest Léon Krier, architekt, urbanista i planista z Luksemburga, autor licznych publikacji dotyczących konieczności tradycyjnego podejścia do kształtowania tkanki miejskiej.

Postmodernizm - był odpowiedzią na funkcjonalną architekturę modernizmu ze swobodnym kształtowaniem zabudowy, postuluje powrót do form historycznych, jednak nie poprzez ich kopiowanie, ale dowolne zestawianie i czerpanie z całego zasobu dostępnych form architektonicznych, które rozwinęły się w procesie kształtowania różnych stylów. W opozycji do modernizmu, w postmodernizmie forma i funkcja traktowane są oddzielnie. W odniesieniu do miasta, postmodernizm kształtuje przestrzeń z wykorzystaniem tych samych elementów co Nowa Urbanistyka - place, ulice, zabudowa kwartałowa i obrzeżna.¹⁰¹

Metabolizm miejski (Urban Metabolism) - po raz pierwszy tego terminu użył w 1965 roku A. Wolman¹⁰², argumentując, że miasto jest żywym organizmem, o określonym metabolizmie. Metabolizm miejski można zdefiniować jako „sumę procesów technicznych i społeczno-ekonomicznych, które zachodzą w miastach, doprowadzając do ich wzrostu, produkcji energii i eliminacji odpadów”¹⁰³.

Zielona Urbanistyka (Green Urbanism) to koncepcja opierająca się o model projektowania miasta w sposób kompaktowy i energooszczędny, z wykorzystaniem rozwiązań ograniczających odpady i emisje, aby w efekcie stało się ono „bezodpadowe” i „bezemisyjne”. Koncepcja powstała w latach 90-tych XX wieku, propagowana przez S. Lehmana¹⁰⁴, który wyróżnił trzy filary stanowiące podstawę Zielonej Urbanistyki: energia i surowce, woda i bioróżnorodność oraz planowanie przestrzenne i transport oraz określił interakcje pomiędzy nimi jako kluczowe w projektowaniu miasta. Koncepcja zakłada, że należy dążyć do przekształcenia i przeprojektowania istniejących dzielnic miasta w duchu zrównoważonego rozwoju oraz regeneracji przepięsłowych centrów miast.

Nowa Karta Ateńska – przyjęta w 1998 r. zawiera szereg rekomendacji odnoszących się do problemów planowania miast u progu XXI wieku w społeczeństwie globalnym. Karta diagnozuje aktualne problemy środowiska miejskiego w odniesieniu do demografii, mieszkalnictwa, zagadnień społecznych, kultury, edukacji, informatyki, gospodarki, mobilności, środowiska naturalnego, bezpieczeństwa i zdrowia. Synteza zawiera się w stwierdzeniu, iż kształtowanie przestrzeni urbanistycznej miasta powinno zapewniać trwałą i zrównoważony rozwój. Karta promuje wizję Miasta Spójnego, ekonomicznie, społecznie, zachowującego ciągłość historyczną i tradycję miejsca, respektującego walory środowiska naturalnego i jego zasoby. Projektanci powinni dbać przede wszystkim o zdegradowane fragmenty miast, jakość przestrzeni publicznych i dążyć do kreowania unikalnych krajobrazów miejskich.

Urban Ecology (Ekologia Miejska) – obejmuje społeczny, ekonomiczny i środowiskowy wymiar zrównoważonego rozwoju. Niektóre zastosowania terminu "ekologia miejska" opierają się na koncepcji równowagi, tak jak w przypadku miasta ekologicznego, które jest w równowadze z naturą. Ekologia miejska zyskała na znaczeniu po Konferencji Habitat w Sztokholmie w 1972 roku. Zauważono wówczas, że urbanizacja w krajach rozwijających się jest napędzana korzyściami ekonomicznymi, podczas gdy kraje rozwinięte, posiadające duży ślad ekologiczny, mogą skupić się na zmniejszeniu wpływu rozwoju miast na ekosystem. Negatywne efekty wpływu rozwoju na ekosystem dotyczą pogorszenia jakości powietrza, ograniczonej przestrzeni życiowej, efekt miejskiej wyspy ciepła, niedoboru wód gruntowych itp.

Sprawiedliwość ekologiczna (Environmental Justice) – socjolog dr Robert Bullard, uznawany za ojca współczesnego ruchu sprawiedliwości ekologicznej w Stanach Zjednoczonych, twierdzi, że sprawiedliwość

¹⁰⁰ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/funkcjonalizm;3903292.html> [dostęp:15.02.2023]

¹⁰¹ Kostrzewska, M. (2013). *Miasto europejskie na przestrzeni dziejów. Wybrane przykłady*. Gdańsk: Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska

¹⁰² Wolman, A. (1965). *The Metablism of Cities*. *Scientific American* (213), strony 179-190

¹⁰³ Kennedy, C., Cuddihy, J., & Engel-Yan, J. (2007). *The Changing Metabolism of Cities*. *Journal of Industrial Ecology*(11), s. 44

¹⁰⁴ Lehmann, S. (2010). *The Principles of Green Urbanism. Transforming the City for Sustainability*. London: Earthscan

ekologiczna jest zgodna z zasadą, mówiącą o tym, że wszyscy ludzie i społeczności mają prawo do równej ochrony i równego egzekwowania przepisów i regulacji środowiskowych¹⁰⁵.

Błękitno-zielona infrastruktura - koncepcja "zielonej infrastruktury" i jej rola ewoluowały w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Pierwotnie "zielona infrastruktura" była rozumiana jako "system powiązanych terenów zielonych, który podtrzymuje naturalne wartości i funkcje ekosystemu i zapewnia korzyści dla populacji ludzkiej"¹⁰⁶, co oznacza, że w terminie tym mieszczą się parki, lasy, tereny podmokłe, pasy zieleni i inne tereny zielone zapewniające "usługi ekosystemowe" i poprawiające jakość życia. Zatem termin „zielona infrastruktura” jest używany dla sieci terenów zielonych, które poprzez fakt, że są ze sobą połączone, przynoszą dodatkowe korzyści i są bardziej odporne. Współczesna urbanistyka nakierowana jest na ochronę i rozwijanie takich sieci. Zgodnie z komunikatem Parlamentu Europejskiego z 2013 r. "zielona infrastruktura" to "strategicznie zaplanowana sieć naturalnych i półnaturalnych obszarów z innymi cechami środowiskowymi zaprojektowanymi i zarządzanymi w celu dostarczania szerokiego zakresu usług ekosystemowych". Zawiera tereny zielone (lub niebieskie, jeśli chodzi o ekosystemy wodne) i posiada inne, specyficzne cechy fizyczne w obszarach lądowych (w tym przybrzeżnych) i morskich. Zadaniem zielonej infrastruktury powinno być: zapewnianie korzyści ekologicznych, ekonomicznych i społecznych za pomocą naturalnych rozwiązań lub rozwiązań opartych na naturze (nature-based solutions - NBS).

Smart city – koncepcji i wizji rozwoju smart city jest wiele, najpełniejsza wydaje się definicja zaproponowana przez A. Caragliu, Ch. Del Bo i P. Nijkampa, która opiera rozwój smart city o sześć filarów wzrostu. Zgodnie z tym ujęciem uznaje się, że smart city to miasto, w którym „inwestycje w kapitał ludzki i społeczny oraz tradycyjną i nowoczesną (ICT) infrastrukturę komunikacyjną, napędzają zrównoważony wzrost gospodarczy oraz wysoką jakość życia, poprzez mądre zarządzanie zasobami naturalnymi z uwzględnieniem zarządzania partycypacyjnego"¹⁰⁷. Z tego względu smart city jest określane jako kierunek zrównoważonego rozwoju z wykorzystaniem nowych technologii.

Miasto odporne (Resilient city) - termin ten oznacza, że miasto jest w stanie, możliwie samodzielnie, utrzymać ciągłość usług i funkcji podczas wszelkich klęsk lub katastrof – zarówno spowodowanych czynnikami naturalnymi, jak też kryzysami społeczno-ekonomicznymi, jednocześnie chroniąc i poprawiając jakość życia ludzi. Budowanie odporności miasta polega na umiejętności zarządzania ryzykiem związanym z katastrofami. Zrozumienie ryzyka związanego z katastrofami jest pierwszym priorytetem Programu działań z Sendai (Sendai Framework)¹⁰⁸.

Miasto 15 minutowe – koncepcja zaprezentowana przez prof. Carlos Moreno z Sorbony w 2016 r. w piśmie „La Tribune”. 15-minutowe miasto opiera się na założeniu, że układ przestrzeni miejskiej pozwala mieszkańcom na dostęp do miejsc codziennego użytku, takich jak sklepy, usługi, w tym usługi edukacji, w ciągu 15 minut od miejsca zamieszkania - pieszo lub rowerem. Według prof. Moreno przestrzeń składa się z czterech komponentów: różnorodności (zabudowy i kulturowej), cyfryzacji (koncepcja smart city), bliskości (czasowej i przestrzennej) oraz gęstości (liczba osób na metr kwadratowy). Koncepcja miasta 15 minutowego łączy te elementy poprzez zróżnicowanie zabudowy i zwiększenie jej intensywności. Dzięki zróżnicowaniu zabudowy usługi są „na wyciągnięcie ręki”, a cyfryzacja daje możliwość pracy z domu i dostępu do wielu usług „on-line”. Koncepcja stała się bardzo popularna podczas pandemii Covid-19, kiedy praca zdalna stała się powszechna, zmniejszyła się mobilność ludzi, wiele spraw można było załatwić albo on-line albo w okolicy miejsca zamieszkania (zakupy, opieka medyczna, oferta gastronomiczna). Miasto 15-minutowe wpisuje się również w bieżące trendy ze względu na rosnącą świadomość ekologiczną i poszukiwanie rozwiązań ograniczających zbędne podróże, w szczególności samochodem, promowanie lokalnych usług i budowanie lokalnych wspólnot.

Czwarta przyroda, nazywana też przyrodą nieużytków, to termin wprowadzony przez niemieckiego badacza, I. Kowarika. Opisuje zbiorowiska roślinne rozwijające się samoistnie, bez ingerencji człowieka na siedliskach opuszczonych czy zdegradowanych. Najważniejsze cechy to: samoregulacyjność, odporność, adaptacyjność, różnorodność, zmienność, nietypowość i związek z siedliskiem. W przypadku wielu terenów można adaptować spontaniczną roślinność: ograniczyć liczbę nowych nasadzeń zieleni i zabiegów

¹⁰⁵ <https://sektor3-0.pl/blog/wezwanie-do-dzialania-na-rzecz-sprawiedliwosci-ekologicznej-w-technologii/>
[dostęp:11.07.2023]

¹⁰⁶ Benedict, M., & McMahon, E. T. (2002). *Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century*. *Renewable Resources Journal*(3), s.9

¹⁰⁷ Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). *Smart Cities in Europe*. *Journal of Urban Technology*, 11, s.66

¹⁰⁸ Sendai Framework <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030>

pielęgnacyjnych, wykorzystać za to potencjał sukcesyjnej zieleni. W Polsce termin „czwarta przyroda” stał się popularny dzięki pracy K. Jakubowskiego¹⁰⁹.

Dewzrost (Degrowth)- odnosi się do zmniejszenia presji na środowisko, między innymi poprzez ograniczenie wydobycia i zużycia zasobów, ograniczanie emisji zanieczyszczeń i wytwarzania odpadów, ponieważ ze względu na ograniczoną pojemność i zdolność regeneracyjną planety dalszy wzrost jest niemożliwy do utrzymania. W „dewzroście” chodzi o wypracowanie takich systemów społecznych i gospodarczych, które nie będą zależne od ciągłego wzrostu¹¹⁰.

2.4. Nowe paradygmaty przełomu XX i XXI

Poszukiwania nowych kierunków rozwoju miasta na przełomie IXX i XX wieku, a także obrady podczas zjazdów CIAM, doprowadziły, w roku 1933, do podpisania Karty Ateńskiej, dokumentu uznawanego za przełomowy w dziedzinie architektury i urbanistyki.

Karta Ateńska, współtworzona m.in. przez Le Corbusiera, zawierała analizę stanu miast, a zwłaszcza zasobów mieszkaniowych i proponowała nowe rozwiązania, które miały poprawić ich sytuację¹¹¹. W Karcie wszystkie postulaty i idee modernistycznej architektury i urbanistyki zostały uporządkowane, spisane a następnie opublikowane¹¹². Obok diagnozy stanu miast, w Karcie wskazywano na brak spójnego systemu ich planowania. Zwracano uwagę na fakt, że centra miast są przeludnione, a osiedla podmiejskie zakładane bez planu i powiązań z miastem. Jednym z postulatów było odejście od tradycyjnej formy miasta, podział na strefy funkcjonalne, rozluźnienie zabudowy poprzez izolowanie za pomocą terenów zieleni wszystkich funkcji konfliktowych. Przyczyniło się to do postrzegania zieleni jako elementu poprawiającego warunki życia w mieście i otaczającego zabudowę, a w konsekwencji doprowadziło do powstania wielu zielonych miast i osiedli¹¹³. Jednak paradoksalnie, negatywnym skutkiem wdrażania tego podejścia było zajmowanie coraz większych terenów pod zabudowę kosztem naturalnych terenów zieleni.

W Stanach Zjednoczonych Ameryki w oparciu o idee funkcjonalizmu powstał ruch pod nazwą „Urban Renewal Movement”, w którym podstawę projektowania stanowił podział funkcjonalny oraz podporządkowanie kierunków rozwoju miasta komunikacji samochodowej i kolejowej. Została zatracona ludzka skala w rozwoju miast, nastąpił nadmierny rozrost przemieści i degradacja śródmieść. W efekcie koncepcje z początku XX wieku, mające uzdrowić miasta, przyczyniły się do powstania kolejnych problemów. Krytyka kierunków urbanizacyjnych przybrała na sile na początku lat 60. XX w. Krytykowano negatywne skutki realizacji miast według zasad funkcjonalizmu, a w szczególności zjawisko suburbanizacji, degradację środowiska przyrodniczego i przestrzeni kulturowych.

Między innymi J. Jacobs w swojej ikonicznej książce z 1961 r.¹¹⁴, zawarła krytyczną ocenę skutków modernistycznego kształtowania miast, w tym skutki realizacji idei miasta-ogrodu Howarda czy „miasta promiennego” Le Corbusiera. Jej książka stanowi krytykę podejścia do rozwoju miasta urzędników i deweloperów oraz jest apelem do urbanistów o zdrowy rozsądek. W nurt tej krytyki wpisał się także C. Alexander, który przedstawił autorską metodologię projektowania w różnych skalach: miasta, budynku i konstrukcji, będącą efektem połączenia obserwacji oraz badań z wielu dziedzin, którą nazwał „językiem wzorców”¹¹⁵. Propagował tradycyjne, dostosowane do skali człowieka rozwiązania – między innymi o parkach napisał, że z parków korzystają głównie osoby, które mieszkają od parku w odległości trzech minut spacerem, w związku z tym problem braku zieleni będzie można rozwiązać tylko wtedy jeśli powstaną setki małych, rozproszonych parków lub skwerów w bliskiej odległości od domów. Również w Europie, po fali krytyki, w latach 70. XX w. zaczął następować powrót do tradycyjnych układów urbanistycznych.

Koniec fascynacji modernizmem i funkcjonalizmem stał się początkiem nowego podejścia do planowania miast. Ruchem, który nastąpił po modernizmie w Stanach Zjednoczonych w latach 80. była Nowa Urbanistyka (New Urbanism), której postulaty głosiły, między innymi, potrzebę odejścia od projektowania miast dla samochodów – rezygnację z szerokich arterii szybkiego ruchu na rzecz tradycyjnych

¹⁰⁹ Jakubowski, K. (2020). *Czwarta przyroda – sukcesji przyrody i funkcji nieużytków miejskich*. Fundacja Dzieci w Naturę

¹¹⁰ D'Alisa, G., Demaria, F., & Kallis, G. (Redaktorzy). (2020). *Dewzrost. Słownik nowej ery*. Łódź: LangeL—Łucja Lange

¹¹¹ Kostrzewska, M. (2013). *Miasto europejskie na przestrzeni dziejów. Wybrane przykłady*. Gdańsk: Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska

¹¹² publikacja Karty nastąpiła dopiero w 1941 roku

¹¹³ Solarek, K. (2011). *Współczesne koncepcje rozwoju miasta*. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, LVI(4), strony 51-71

¹¹⁴ Jacobs, J. (2014) *Śmierć i życie wielkich Miast*. Centrum Architektury

¹¹⁵ Alexander, C. (2008). *Język wzorców miasta budynki konstrukcja*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne

ulic i ciągów pieszych umożliwiających korzystanie z przestrzeni publicznych¹¹⁶. Podczas IV Kongresu Nowej Urbanistyki w 1996 r. została przyjęta „Karta Programowa Nowej Urbanistyki” (opublikowana w 2001 roku)¹¹⁷. W tym dokumencie krytycznie ocenia się „niedoinwestowanie obszarów śródmiejskich, chaotyczne rozpraszanie się zabudowy, narastającą segregację ekonomiczną i społeczną, pogarszający się stan środowiska naturalnego, zmniejszanie się obszarów rolnych i otwartych oraz degradację zabudowy stanowiącej społeczne dziedzictwo, jako jedno złożone wyzwanie dla budowania wspólnoty”¹¹⁸. Karta opowiada się za rewaloryzacją istniejących centrów miast oraz samych miast w spójnych regionach metropolitalnych, za przekształceniem rozproszonej zabudowy podmiejskiej we wspólnoty sąsiedzkie, za ochroną środowiska naturalnego. Za podstawowe elementy rozwoju uznaje się dzielnicę, strefę i korytarz. W odniesieniu do dzielnic, ich wyposażenie powinny stanowić różnorodne ogólnodostępne tereny zieleni. Korytarze są łącznikami między dzielnicami a strefami, są nimi drogi główne, linie kolejowe, ale również pasma zieleni i rzeki.

Nowością było planowanie strefowe oparte na intensywności zabudowy i innych parametrach tzw. SmartCode¹¹⁹. Strefowanie w zgodzie ze SmartCode za priorytetowe uznaje gęstość zabudowy i przemieszanie funkcji oraz odpowiednie do strefy kształtowanie gabarytów zabudowy oraz przestrzeni publicznych, w tym zieleni. Jest to podejście stojące w opozycji do strefowania funkcjonalnego, pozwalające na redukcję potrzeb transportowych w ramach wielofunkcyjnych obszarów zabudowy¹²⁰.

Równoległe z ruchem Nowej Urbanistyki, zapoczątkowanym przez architektów¹²¹, w maju 1998 r. Europejska Rada Urbanistów (ERU) przyjęła, podczas konferencji w Atenach, nowe zasady planowania miasta nazwane Nową Kartą Ateńską. Nowa Karta Ateńska zawiera szereg rekomendacji odnoszących się do problemów planowania miast u progu XXI wieku w społeczeństwie globalnym. Karta diagnozuje aktualne problemy urbanistyczne środowiska miejskiego w odniesieniu do demografii, mieszkalnictwa, zagadnień społecznych, kultury, edukacji, informatyki, gospodarki, mobilności, środowiska naturalnego, bezpieczeństwa i zdrowia. Jednym z głównych postulatów Karty jest stwierdzenie, że kształtowanie przestrzeni urbanistycznej miasta powinno zapewniać trwałą i zrównoważony rozwój. Karta promuje wizję Miasta Spójnego - spójnego ekonomicznie, społecznie, zachowującego ciągłość historyczną i tradycję miejsca, respektującego walory środowiska naturalnego i jego zasoby. Najważniejsze działania urbanistów mają, zgodnie z Kartą, kształtować unikalny krajobraz miejski, prowadzić do rehabilitacji zdegradowanych fragmentów miasta, chronić wszystkie znaczące elementy przyrody i dziedzictwa kulturowego oraz sieci terenów otwartych. Karta nie odnosi się szczegółowo do kształtowania form przestrzennych, kładąc większy nacisk na zasady planowania przestrzennego.

Pomimo krytyki modernizmu, zwłaszcza w jego wielkoskalowym wydaniu i odejściu od tradycji miejsca, na początku XXI w. można zaobserwować wzrost zainteresowania ideami modernistycznymi, w opozycji do postmodernizmu i Nowej Urbanistyki. Nowa Urbanistyka, kładąc nacisk na tradycję, historyczne formy zabudowy i przestrzeni publicznych, nie uwzględnia nowatorskich i awangardowych rozwiązań przestrzennych. I co równie ważne, nie bierze pod uwagę nowych stylów życia, charakterystycznych dla współczesnego społeczeństwa, które nie do końca wpisują się w tradycyjną tkankę miejską. Postulaty modernizmu, uwzględniające aktualne potrzeby społeczne, funkcjonalne i estetyczne oraz sytuację ekonomiczną, są adaptowane do przestrzeni miejskich już nie w radykalnej formie „domów-maszyn”, ale rozluźnionej zabudowy¹²². Takie podejście zapewnia, z jednej strony, optymalne warunki dostępu do światła, powietrza i zieleni, z drugiej zaś, „miejską” gęstość zabudowy. Akceptuje też nowoczesną stylistykę i estetykę wynikającą z nieustannego rozwoju technicznego i technologicznego. W nowym podejściu należy stosować rzuty otwarte, w oderwaniu od linii zabudowy, umożliwiając swobodny dostęp do zieleni i mieszanie przestrzeni otwartych z zamkniętymi. Ten powrót do najlepszych cech modernizmu, zwłaszcza z lat 30. XX wieku, bywa aktualnie określany mianem neomodernizmu, czego przykładem są realizacje niemieckie, holenderskie i skandynawskie. Poprzez zastosowanie rozluźnionej zabudowy kształtuje się „negatywową” przestrzeń otwartą

¹¹⁶ Solarek, K. (2011), *op.cit.* s.56.

¹¹⁷ Karta została przetłumaczona na język polski i wydana w 2005 r.: https://www.cnu.org/sites/default/files/cnucharter_polish.pdf

¹¹⁸ Karta Nowej Urbanistyki. (2001). *Congress for the New Urbanism*. Chicago

¹¹⁹ SmartCode opracowała pracownia Duany Plater-Zyberk & Company (DPZ) i opublikowała w 2003 r., kod jest cały czasu udoskonalany i można go pobrać bezpłatnie na stronie <http://www.smartcodecentral.org/> [dostęp 23.3.2022]

¹²⁰ Stangel, M. (2013). *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej

¹²¹ *Między innymi* Elżbietą Plater-Zyberk

¹²² Solarek, K. (2011). *Współczesne koncepcje rozwoju miasta. Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, LVI(4), s. 51-71.*

między budynkami. Ideą tej przestrzeni jest zarówno otwarcie na zieleni i światło, jak i na zmiany społeczne oraz technologiczne, zachodzące w społeczeństwie¹²³.

Nowe potrzeby miasta i jego mieszkańców, uwzględniające wielkoskalowe rozwiązania przestrzenne zawierał nurt Posturbanizmu, promujący zindywidualizowane rozwiązania projektowe pojedynczych budynków lub ich kompleksów, tworzonych przez znanych architektów jak Zaha Hadid czy Frank Gehry.

Idee Nowej Urbanistyki są dziś krytykowane między innymi za to, że odnoszą się do wizji tradycyjnego miasta i tradycyjnego modelu życia. Nie uwzględniają nowych potrzeb, w tym społecznych i funkcjonalnych, współczesnych mieszkańców miast, w tym społeczeństwa ery Internetu i kontaktów wirtualnych, którzy oczekują nowych rozwiązań. Mogą to być zarówno grupy, które chętnie mieszkają poza miastem tradycyjnym, w integracji z przyrodą. Wiele osób wybierze śródmieście, ze względu na dostęp do parków i usług, w tym usług „współdzielonych” – wypożyczalnie rowerów, „carsharing”, dzielenie przestrzeni biurowej (co-working).

Z początkiem XXI wieku tempo rozwoju technologicznego, opartego na badaniach naukowych i innowacjach, jest szybsze niż kiedykolwiek w historii. J. Rifkin nazywa to początkiem trzeciej rewolucji przemysłowej, która ma opierać się o technologie internetowe i odnawialne źródła energii¹²⁴. Otwiera to nowe możliwości w rozwiązywaniu potrzeb mieszkańców miast przy jednoczesnej ochronie środowiska naturalnego. Sprzyja to również powstawaniu nowych idei rozwoju miasta, opartych na inteligentnych rozwiązaniach i IoT¹²⁵ takich jak smart city.

Niektórzy badacze twierdzą, że od początku XX wieku współczesna urbanistyka staje przed wyborem dwóch odmiennych koncepcji rozwoju miast, a symbolami tych przeciwstawnych wizji są: miasto – ogród i „miasto promienne”¹²⁶. Współcześnie jedna z tych przeciwstawnych koncepcji oznacza tworzenie zwartych, scentralizowanych jednostek strukturalnych o kontrolowanej wielkości, co wpisuje się także w postulaty rozwoju policentrycznego. Druga powiązana jest z rozrostem miast i ich poszczególnych stref.

Pierwszy kierunek bliski jest idei kształtowania Miast Zwartych, rozwijających się do wewnątrz, z mieszaną funkcją terenu. Miasta zwarte są przyjazne pieszym, dostępne komunikacyjnie, nowa zabudowa koncentruje się na ponownym zagospodarowywaniu terenów np. przemysłowych (brownfields).

Równolegle popularność zyskuje koncepcja Miasta Oszczędnego (Economical City), wiążącego się z umiejętnością efektywnego użytkowania terenu, zasobów naturalnych, zasobów istniejącej zabudowy oraz oszczędną gospodarką energią – co łączy się z założeniami Miasta Zwartego ale przy mniej restrykcyjnych założeniach i wymogach.

K.Solarek¹²⁷ łączy ideę Miasta Zwartego z koncepcją rozwoju miasta „Ekopolis”. Miasto „Ekopolis” zostało opisane przez B. Szulczewską¹²⁸, jego funkcjonowanie opiera się o przepływy materii i energii, obszary i uczestników, gdzie „przepływy materii i energii” oznaczają zarządzanie systemami infrastruktury miejskiej, „obszary” to zasady rozwoju i przekształceń struktury przestrzennej miasta ze szczególnym uwzględnieniem terenów biologicznie czynnych a „uczestnicy” zasady partycypacji społecznej w zarządzaniu miastem¹²⁹.

Kształtowanie Miasta Zwartego powinno opierać się o dążenie do ograniczenia zużycia energii, w szczególności ograniczenie sieci drogowej oraz „rozlewania się” zabudowy na przedmieściach, skrócenie ciągów i sieci przesyłowych mediów. W związku z powyższym, największe szanse na oszczędne gospodarowanie zasobami i energią będą miały miasta średniej wielkości o zwartej zabudowie. Założenia koncepcji Miasta Zwartego zwracają uwagę na ograniczenie „śladu ekologicznego”. Miasto Zwarte i Miasto Oszczędne mają wiele wspólnego w ideą Dewzrostu, szczególnie w aspektach oszczędnego gospodarowania zasobami i dążeniu do ograniczania emisyjności.

Miasto Zwarte i Miasto Oszczędne to koncepcje reprezentujące rozwój miasta w kierunku strukturalizacji i centralizacji, wpisujące się w nurt Nowej Urbanistyki. Koncepcja „Miasta Zwartego” wydaje się być szczególnie potrzebna w Polsce, w obliczu procesów rozlewania się zabudowy w strefach podmiejskich,

¹²³ Kostrzewska, M. (2013). *Miasto europejskie na przestrzeni dziejów. Wybrane przykłady*. Gdańsk: Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska

¹²⁴ Rifkin, J. (2012). *Trzecia Rewolucja Przemysłowa*. Katowice: Sonia Draga

¹²⁵ *Internet of Things (IoT) – Internet Rzeczy czyli sieć połączonych inteligentnych urządzeń i systemów, umożliwiająca wymianę danych i ich analizę w celu zwiększenia innowacyjności. IoT dotyczy wszystkich inteligentnych urządzeń, od kamer CCTV po systemy parkowania, od telefonów komórkowych po lodówki.*

¹²⁶ Sas-Bojarska, A. (2017). *Idea miasta-ogrodu w rozwoju współczesnej urbanistyki*. W T. Majda, & I. Mironowicz (Redaktorzy), *Manifesty Urbanistyczne - w poszukiwaniu współczesnego modelu miasta*. Warszawa.

¹²⁷ Solarek, K. (2011), *op.cit.* s.61.

¹²⁸ Szulczewska, B. (2002) *Teoria ekosystemu w koncepcjach rozwoju miast*, Warszawa, s. 114

¹²⁹ Szulczewska, B. (2002). *Ekologia krajobrazu miasta: Teoria i praktyka*, SGGW, s.72

degradacji licznych opuszczonych terenów, nieczytelności przestrzeni publicznych, zanikania wyrazistych struktur miejskich, przy jednoczesnym zaniku więzi sąsiedzkich i aktywności obywatelskich.

Druga koncepcja rozwoju opiera się o ideę Miasta Zielonego, którego rozwój łączy się z teorią ekosystemu¹³⁰. Istotne jest tutaj zachowanie równowagi pomiędzy terenami zabudowanymi a pełniącymi funkcje przyrodnicze, co oznacza tereny biologicznie czynne i systemy terenów otwartych. Zaletą tej koncepcji jest nie tylko korzystny wpływ na funkcjonowanie przyrody, ale znaczenie, jakie ma ona w tworzeniu warunków życia mieszkańców metropolii. Miasto Zielone kojarzy się z rozproszoną zabudową „zatopioną” w zieleni. Idea Miasta Zielonego przypomina założenia dla miast z okresu modernizmu, w szczególności strefowanie rozdzielone terenami zieleni.

Osiągnięcia modernizmu odnośnie ekologii znajdują w pewnym zakresie odbicie we współczesnych koncepcjach rozwoju miast, w szczególności w Urbanistyce Krajobrazu (Landscape Urbanism), gdzie ważną rolę tworzywa przyrodniczego w kształtowaniu przestrzeni oraz tworzenie systemu powiązań pomiędzy poszczególnymi elementami. Idea ta czerpie z najlepszych wzorców ruchu nowoczesnego w zakresie kształtowania środowiska i rozwiązywania problemów społecznych. Kolejną koncepcją, która uwzględnia zasady zrównoważonego rozwoju, to Ekorozwój, znany również jako Smart Growth. Koncepcja ta dotyczy głównie przedmieść, w których skupia się największa część mieszkańców współczesnych aglomeracji, a których styk z naturalnym krajobrazem jest najwyraźniejszy¹³¹.

Oprócz obu dominujących i najbardziej przeciwstawnych dróg, którymi może podążać rozwój miast, „Miasta Zwarte” i „Miasta Zielone”, rysują się poglądy odmienne, bądź uzupełniające te dwie koncepcje. Niektórzy twierdzą, że niezależnie od przyjmowanych doktryn formalnych, najcenniejsze jest wdrażanie coraz lepszych rozwiązań przyjaznych środowisku. W projektowaniu urbanistycznym i architektonicznym zaczynają być stosowane zasady ekofilozofii, zakładające konieczność równowagi między elementami biotycznymi, naturalnymi i abiotycznymi¹³².

Urbanistyka oparta na ekologii każdy element miasta traktuje jak organizm zintegrowany z naturalnym otoczeniem. Przekłada się to na znaczenie i funkcje zieleni w planowaniu. Od początku XXI w. rośnie znacznie błękitno-zielonej infrastruktury, którą nazywa się wręcz narzędziem adaptacji do zmian klimatu. B. Szulczewska zwraca uwagę, że błękitno-zielona infrastruktura powinna być traktowana jako struktura kształtująca lub przekształcająca przestrzeń miejską¹³³. W ostatnich latach coraz głośniejsze mówi się o Zielonej Architekturze (Green Architecture), powstają realizacje urbanistyczno-architektoniczne inspirowane podejściem łączenia ekologii z najnowszymi technologiami.

Drugie dziesięciolecie XXI w. to czas, kiedy postępujące zmiany klimatu i klęski żywiołowe, sprawiły, że zaczęto wspominać o budowaniu miast odpornych (resilient cities). Z czasem, oprócz klęsk żywiołowych takich jak powódzie, susze, trzęsienia ziemi, doszły migracje ludności w związku ze zmianami klimatu, wojnami, ostatnio na skutek pandemii zaczęto również uwzględniać kolejne aspekty takie jak bezpieczeństwo żywnościowe. Miasta mierzą się obecnie z kompletnie nowymi, trudnymi do przewidzenia, wyzwaniami. Do ich rozwoju należy podchodzić w sposób kompleksowy, bo rozwój przestrzenny to tylko jeden z elementów, który należy uwzględnić.

Przedstawione koncepcje rozwoju miast różnią się od siebie odnośnie zasad kształtowania struktury przestrzennej. Brak priorytetów i określonego paradygmatu może skutkować nieodwracalnymi zmianami w krajobrazie miast. Chodzi tu o znacznie więcej niż ustalenie co jest lepsze, swobodnie sytuowane budynki pośród zieleni czy kształtowanie pełnych kwartałów zabudowy, tym bardziej, że w poszczególnych częściach miasta można szukać różnorodnych rozwiązań albo łączyć w twórczy sposób odmienne koncepcje. Istotne jest, aby określony paradygmat stosować przy kształtowaniu struktury miasta jako całości, między innymi wykorzystując właściwe narzędzia planistyczne¹³⁴.

Spośród omówionych koncepcji rozwoju miast, założenia Nowej Urbanistyki, czyli dążenie do miasta zwartego może być rozwiązaniem dla zdegradowanych przestrzeni miast, w tym przedmieść. Należy również rozważyć elementy idei Miasta Zielonego, w tym układ terenów zieleni publicznej i wyposażenie w zieleń

¹³⁰ Szulczewska, B. (2002), *op.cit.* s.117

¹³¹ Solarek, K. (2011), *op.cit.* s.62

¹³² Solarek, K. (2011), *op.cit.* s.65

¹³³ Szulczewska, B. (2006). *Rozwój „zielonej infrastruktury” w polskich miastach w świetle rekomendacji Programu Cost Action 11. Architektura Krajobrazu, strony 25-34.*

¹³⁴ Solarek, K. (2011). *Współczesne koncepcje rozwoju miasta. Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, LVI(4), s. 67.*

terenów zabudowy mieszkaniowej, dają one również możliwość wykorzystania zróżnicowanych form zabudowy. Należy więc dążyć do kształtowania jednostek urbanistycznych z wyraźną strukturą przestrzenną oraz intensywnością zabudowy, która pozwala na tworzenie przestrzeni sąsiedzkich i publicznych, rozdzielonych zielenią, o takiej wielkości, która umożliwi najbardziej ekonomiczne wykorzystanie infrastruktury technicznej. Możemy zaobserwować zjawisko integrowania się opisanych wcześniej koncepcji, takich jak Nowy Urbanizm z Smart Growth i Green Architecture.

Wśród części urbanistów powszechny jest pogląd, że mimo krytyki zjawiska „urban sprawl” i postępującego zaniku struktur urbanistycznych oraz ich deformacji, mimo prób opisanie wizji funkcjonowania miasta przyszłości, nie ma dziś spójnych i jednoznacznych recept na kształtowanie jego struktury przestrzennej. Nie powstała też żadna, po modernizmie, nowa globalna doktryna urbanistyczna¹³⁵.

2.5. Uwarunkowania formalne w kontekście nowych trendów

2.5.1. Dokumenty globalne

Dokumenty przyjmowane na poziomie globalnym nie stanowią prawa, a bardziej wyrażenie woli podjęcia działań w określonym kierunku. Charakterystyka istotnych porozumień i deklaracji powiązanych bezpośrednio bądź pośrednio z tematyką zieleni w miastach, wykracza poza ramy tej pracy, tym bardziej, że planowanie miast jest ściśle powiązane ze zrównoważonym rozwojem i zmianami klimatu, w związku z powyższym samo opisanie ustaleń Szczytów klimatycznych (COP)¹³⁶ pod tym kątem to temat na odrębną pracę. Dlatego na potrzeby pracy zostanie nakreślone tło wydarzeń i przywołane kluczowe dokumenty, które mają wpływ na rozwój i znaczenie zieleni w miastach.

W 1987 r. Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju¹³⁷ opublikowała raport „Nasza wspólna przyszłość”, zwany też Raportem Brundtland. Dokument ten był jednym z pierwszych, który podejmował na szerszą skalę temat zrównoważonego rozwoju, w ujęciu rozwoju „jako wzrostu społeczno-gospodarczego, ukierunkowanego na równoważenie zaspokajania potrzeb zarówno obecnych jak i przyszłych pokoleń”¹³⁸.

Kolejny kamień milowy to II konferencja zorganizowanej przez ONZ „Środowisko i Rozwój” znana pod nazwą „Szczyt Ziemi”¹³⁹ w Rio de Janeiro w 1992 r. Efektem prac były cztery dokumenty:

- Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu;
- „Agenda 21”
- Konwencja o różnorodności biologicznej
- Deklaracja dotycząca kierunku rozwoju, ochrony i użytkowania lasów.

I to właśnie „Agenda 21” jest dokumentem, który określił rozwój miast na kolejne dziesięciolecia, w kierunku zrównoważonego rozwoju. W Agendzie zaproponowano nie tylko ogólne rozwiązania prowadzące do poprawy stanu środowiska w skali globalnej, ale udało się pobudzić systemowe podejście na poziomie lokalnym. W Polsce, w Prawie ochrony środowiska z 2001 r.¹⁴⁰ mamy bezpośrednie odniesienie do zrównoważonego rozwoju: w art.1 „ustawa określa zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów, z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju [...]”¹⁴¹ oraz definicję „zrównoważonego rozwoju”¹⁴². Ustawa wprowadza między innymi takie narzędzia jak postępowanie w sprawie oceny

¹³⁵ Solarek, K. (2011). *Współczesne koncepcje rozwoju miasta*. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, LVI(4), strony 51-71..

¹³⁶ *Szczyty klimatyczne stron – Conferences of the parties (COP)*, w 1995 r. światowi przywódcy po raz pierwszy zebrali się w celu omówienia problemów zmiany klimatu. W następstwie spotkania ONZ zobowiązała państwa do podpisania konwencji klimatycznej, w której państwa deklarują działania na rzecz ograniczenia emisji gazów cieplarnianych. Od tego czasu państwa-sygnatariusze konwencji (formalnie zwane „stronami”) spotykają się co roku, by omawiać postępy i wyzwania

¹³⁷ *World Commission on Environment and Development* powstała z inicjatywy ONZ.

¹³⁸ <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

¹³⁹ W konferencji uczestniczyły 172 oficjalne delegacje rządowe

¹⁴⁰ *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627)*

¹⁴¹ *Tamże*

¹⁴² „*Tamże*, (art.2) „rozumie się przez to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”

oddziaływania na środowisko¹⁴³ i postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko planowanych przedsięwzięć¹⁴⁴.

Osiem lat po Rio de Janeiro, w roku 2000 na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ została przyjęta „Deklaracja Milenijna”, elementem Deklaracji był „Projekt Milenijny”, określający dalsze działania na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz „Milenijne cele rozwoju”.

W Johannesburgu w 2002 r. odbyła się konferencja ONZ „Rio+10” podsumowująca działania na rzecz realizacji założeń „Agendy21”, podczas której zostały przyjęte kolejne dokumenty programowe, kontynuujące założenia „Agendy21”.

Przełomowym rokiem był rok 2015. Podczas Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 2015 r. w Nowym Jorku została przyjęta przez 193 państwa członkowskie „Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030”. Agenda odnosi się do globalnym wyzwani, w tym klimatycznych, określa 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (Sustainable Development Goals)¹⁴⁵ oraz związanych z nimi 169 zadań, które mają zostać osiągnięte przez państwa sygnatariuszy do 2030 roku.

Podczas Trzeciej Światowej Konferencji zorganizowanej pod auspicjami Biura ONZ ds. Ograniczania Ryzyka Katastrof (UNDRR)¹⁴⁶ w Sendai (Japonia) w 2015 r., przedstawiciele 187 państw członkowskich ONZ, w tym Polska, podpisali Ramowy Program Działań z Sendai na lata 2015-2030 w sprawie ograniczenia ryzyka katastrof¹⁴⁷. Priorytetem programu jest zminimalizowanie wpływu katastrof na ochronę życia i zdrowia, zaopatrzenie w żywność, dostawy wody i energii¹⁴⁸. Zrozumienie ryzyka związanego z katastrofami to pierwszy priorytet Ramowego Programu Działań. Z jednej strony należy minimalizować prawdopodobieństwo wystąpienia katastrof, z drugiej – ograniczać ich skutki. Drugim priorytetem jest stworzenie Planu Zarządzania Ryzykiem (Risk Reduction Strategy). Plany Zarządzania Ryzykiem powinny uwzględniać ustalenia planów adaptacji do zmian klimatu i różne scenariusze zmian klimatu. Zieleń, a w szczególności błękitno-zielona infrastruktura, uznawane są za jedno z narzędzi adaptacji do zmian klimatu.

„Porozumienie Paryskie”¹⁴⁹ było efektem 21COP (Conferences of the Parties) z 2015 r., i ma na celu ograniczenie wzrostu globalnej temperatury do znacznie poniżej 2°C i kontynuowanie wysiłków na rzecz ograniczenia go do 1,5°C w celu uniknięcia katastrofalnych skutków zmian klimatu. W Porozumieniu podkreślono konieczność uwzględnienia zmian klimatu w programach rozwoju przestrzeni miejskich. Wskazano także cel polegający na zwiększeniu zdolności do adaptacji, wzmocnieniu odporności i zmniejszeniu podatności na zmiany klimatu, mając na względzie przyczynienie się do zrównoważonego rozwoju i zapewnienie wystarczających działań w zakresie adaptacji. W szczególności poprzez dzielenie się informacjami, dobrymi praktykami, planowaniem umożliwiającym działania adaptacyjne do zmian klimatu i przeciwdziałania szkodom. Porozumienie Paryskie zostało ono podpisane przez 194 kraje i Unię Europejską. Kraje UE podpisały porozumienie indywidualnie, ale koordynują swoje działania i ustalają wspólne cele redukcji emisji gazów cieplarnianych na szczeblu unijnym.

2.5.2. Polityka europejska

W 2018 roku Komisja Europejska opublikowała komunikat „Czysta planeta dla wszystkich”, w której jako priorytet ustala się konieczność osiągnięcia przez Unię Europejską „dobrze prosperującej, nowoczesnej, konkurencyjnej i neutralnej dla klimatu gospodarki”¹⁵⁰ a za najważniejszy cel obrano osiągnięcie zerowej emisji gazów cieplarnianych netto do 2050 r. W 2019 roku Parlament Europejski przyjął rezolucję wzywającą kraje UE do ustanowienia neutralności klimatycznej do 2050 r. jako długoterminowego celu klimatycznego w ramach porozumienia paryskiego oraz zwiększenia celu ograniczenia emisji do 55% do roku 2030 roku. W kolejnej rezolucji, postawie zadeklarowali kryzys dotyczący klimatu oraz środowiska naturalnego, zarówno w Europie,

¹⁴³ Tamże, art. 40

¹⁴⁴ Tamże, art. 46

¹⁴⁵ Cele zrównoważonego rozwoju zastąpiły Cele Milenijne

¹⁴⁶ UNDRR – United Nations Office for Disaster Risk Reduction <https://www.undrr.org/>

¹⁴⁷ Sendai Framework <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030>

¹⁴⁸ Zgodnie z obowiązującą decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady wszystkie działania na rzecz skutecznego zapobiegania katastrofom powinny być spójne z Ramowym Programem Działań z Sendai

¹⁴⁹ Porozumienie Paryskie z dnia 12 grudnia 2015 r. (Dz. Urz. UE L Nr 282 z 19.10.2016 r., str. 4)

¹⁵⁰ <https://energia.edu.pl/europejskie-prawo-o-klimacie/>

jak i w skali globalnej. W grudniu 2019 r. Komisja Europejska przedstawiła mapę drogową w stronę Europy neutralnej dla klimatu - Zielony Ład.

Zielony Ład to wielosektorowa strategia mająca przyczynić się do przekształcenia krajów Unii Europejskiej w nowoczesną, zasobooszczędną i konkurencyjną gospodarkę, która do roku 2050 będzie zeroemisyjna, w której nastąpi rozdział wzrostu gospodarczego od zużycia zasobów i gdzie żadna osoba ani region nie pozostaną w tyle¹⁵¹. Rok później został zaprezentowany Europejski Pakt na rzecz Klimatu. Założenia Europejskiego Zielonego Ładu są między innymi wdrażane poprzez Misję 100 Miast Inteligentnych i Neutralnych Klimatycznie. Pośród Miast, które zobowiązały się do realizacji założeń Zielonego Ładu, jest pięć polskich miast, w tym Wrocław.

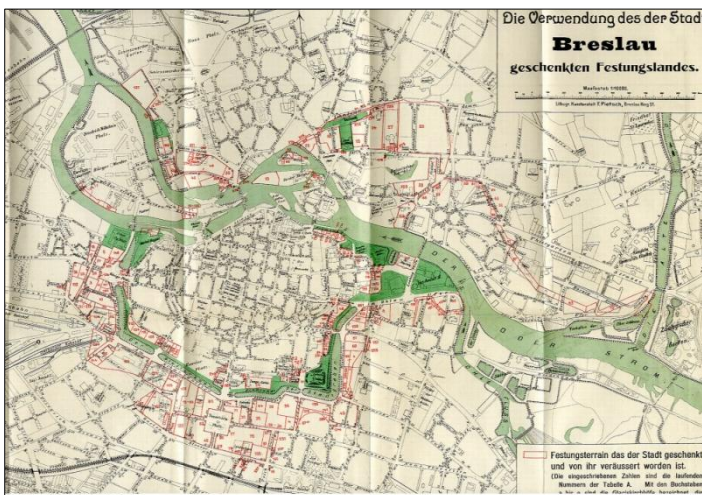
W 2020 roku ministrowie krajów wspólnoty europejskiej przyjęli Nową Kartę Lipską¹⁵², w której nakreślono politykę miejską w Europie po 2020 roku. Nowa Karta Lipska¹⁵³ mocno podkreśla potrzebę transformacji w kierunku miast sprawiedliwych, zielonych i produktywnych oraz zwraca szczególną uwagę na kwestie związane z falami upałów, demonstracjami klimatycznymi, zmaganiem miast i państw z kolejnymi falami uchodźców, rosnącymi czynszami i cenami gruntów, a także zmianami w funkcjonowaniu miast wywołanych pandemią COVID-19. Nieodzownymi elementami strategii stały się kwestie takie jak: odporność miast, określone „rezyliencją”, co odnosi się do zdolności miast w reagowaniu na różne klęski wewnętrzne i zewnętrzne. Równoległe z Nową Kartą Lipską ministrowie odpowiedzialni za planowanie przestrzenne, rozwój terytorialny i spójność terytorialną podpisali Agendę Terytorialną 2030. Agenda Terytorialna stanowi ramy dla działań służących promowaniu spójności terytorialnej w Europie.

Ukoronowaniem działań Komisji Europejskiej jest przyjęcie w 2021 r. europejskiego prawa o klimacie¹⁵⁴, jest to rozporządzenie, które obowiązuje wszystkie państwa członkowskie.

3. Planowanie zieleni we Wrocławiu w latach 1989 – 2022

3.1. Tło historyczne (od 1807 r. do 1989 r.)

3.1.1. Okres od 1807 r. do połowy XIX wieku

Ilustracja 11: Plan parcelacji Wrocławia po wyburzeniu fortyfikacji, źródło: <https://wroclaw.polska-org.pl/769602,foto.html?idEntity=554891>

Wyburzenie fortyfikacji było momentem kluczowym w rozwoju przestrzennym Wrocławia, ponieważ umożliwiło to rozwój miasta poza granice murów, w kierunku dawnych wsi podmiejskich. Zbiegło się to z reformą w państwie pruskim, w 1808 r., wprowadzającą samorządy miejskie. W wyniku reformy powstały deputacje (komisje) odpowiedzialne za zarządzanie poszczególnymi obszarami funkcjonalnymi miasta, w tym Deputacja Budowlana, w której kompetencjach leżało również zarządzanie terenami zieleni publicznej. Następnie, w 1823 r., zarząd nad zielenią został powierzony wyodrębnionej Komisji Upiększania. W 1849 r. Komisja została zastąpiona Deputacją Promenad, która działała we Wrocławiu do 1945 r. Jest to również okres działalności Ogrodników Miejskich. Od rozbioru fortyfikacji do połowy XIX w. następuje powolny rozwój Wrocławia. Do miasta przyłączono w tym okresie tereny

¹⁵¹ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_pl

¹⁵² Nowa Karta Lipska https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2020/12/12-08-2020-new-leipzig-charter-the-transformative-power-of-cities-for-the-common-good

¹⁵³ Nowa Karta Lipska stanowi kontynuację karty Lipskiej przyjętej w 2007 r.

¹⁵⁴ <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/european-climate-law.html>

przedmieść na zachód, północ i południowy wschód od miasta, jego ogólna powierzchnia wzrosła sześciokrotnie i zajmowało ono powierzchnię 2048 ha. Ilustracja nr 11 prezentuje plan parcelacji po wyburzeniu fortyfikacji¹⁵⁵.

W 1813 roku władze prowincji przekazały miastu tereny poforteczne. Gmina pozyskała teren fosy z pasami wzdłuż niej, place drzewne nad Odrą, bastion Sakwowy (obecnie Wzgórze Partyzantów) i Ceglany (Wzgórze Polskie). Zostały one urządzone w formie promenady miejskiej zgodnie z projektem Johanna Fridricha Knorra. W 1814 r. posadzono pierwsze drzewa. Oprócz promenad powstawały kolejne tereny zieleni – ogród botaniczny został założony w 1812 r. a w 1814 oddano pierwszy zieleniec w rejonie ul. Pomorskiej – tzw. „Lasek”. Promenady i Lasek były pierwszymi parkami publicznymi Wrocławia. Ich powstanie było momentem przełomowym kształtowania systemu zieleni w mieście (Bińkowska, 2006) i zapoczątkowało kształtowanie systemu respiracyjnego Wrocławia. W roku 1849 powstał skwer na Placu Kościuszki (Taentzienplatz), który był pierwszym zadaniem zrealizowanym przez Deputację Promenad.

3.1.2. Druga połowa XIX wieku do pierwszej wojny światowej

W drugiej połowie XIX wieku miasto zaczyna się gwałtownie rozwijać, co jest związane z rozwojem przemysłu. W 1868 roku przyłączono zagrodnicze wsie warzywnicze: Gajowice, Dworek, Nową Wieś, Glinianki, Huby oraz wsie zagrodnicze rybacko-flisackie – Szczytniki i Rybaki. W latach dziewięćdziesiątych poszerzono granice administracyjne Wrocławia w kierunku zachodnim. W efekcie, w roku 1911, miasto osiągnęło powierzchnię 4920 ha.

W tym okresie został rozbudowany system respiracyjny Wrocławia. Powstały duże enklawy zieleni – Park Szczytnicki¹⁵⁶ na wschodzie, Park Południowy na południu oraz podmiejskie parki przylegające do zachodniej granicy miasta: na Kozanowie, Popowicach, Osobowicach i Pilczycach.

Jest to również okres aktywności Hugo Richtera, który pełnił w mieście od 1890 r. funkcję Miejskiego Dyrektora Ogródów¹⁵⁷ (Ogrodnika Miejskiego) i zabiegał o jak największy udział terenów zieleni, w tym założeń parkowych, w dynamicznie rozwijającym się mieście. Dzięki Richterowi powstał projekt parku Południowego, koncepcja parku Zachodniego, realizacja parku Osobowickiego, skwer na Placu Powstańców Śląskich oraz ciąg spacerowy wzdłuż południowego odcinka torów kolejowych znany obecnie pod nazwą Promenady Krzyżającej. W okresie jego działalności posadzono szpalery drzew wzdłuż wielu ulic¹⁵⁸ oraz na prawym brzegu Odry¹⁵⁹.

W 1904 roku odbyła się wystawa¹⁶⁰ zorganizowana przez Hanza Poelziga¹⁶¹, podczas której zaprezentował on wzorcowy dom jednorodzinny otoczony ogrodem wzorowanym na wiejskich ogrodach angielskich. Ogród został zrealizowany między innymi przez Richtera¹⁶².

Natomiast Wystawa Ogrodnicza¹⁶³ z 1913 r., zorganizowana w ramach Wystawy Stulecia¹⁶⁴, stanowiła podsumowanie dorobku ogrodników i planistów zieleni działających we Wrocławiu i na Śląsku oraz wskazała przyszłe kierunki projektowania zieleni. Zaprezentowano tam nie tylko podstawowe typy kompozycji ogrodowych stosowanych w dziejach kultury europejskiej, ale także propozycje zagospodarowania

¹⁵⁵Plan parcelacji terenów pofortecznych 1813-1870 na podkładzie planu Breslauer Stadtvermessungsamt z 1902 roku. <https://polska-org.pl/769602,foto.html?idEntity=554891>

¹⁵⁶Park Szczytnicki – pierwotnie barkowy ogród książęcy w Starych Szczytnikach, w 1854 r. postanowiono przekształcić go w park publiczny, został powiększony o tereny łąk i lasu miejskiego i przekształcony w park publiczny

¹⁵⁷1890 – 1913 Miejski Dyrektor Ogródów (Städtischer Gartendirektor), 1913-1921 Królewski Dyrektor Ogrodnictwa (Königlicher Gartenbaudirektor)

¹⁵⁸między innymi ulice: Skłodowskiej-Curie, Pomorską, Dubois, św. Wincentego

¹⁵⁹Na północ od Mostu Zwierzynieckiego

¹⁶⁰Wystawa Rękodzieła i Rzemiosła Artystycznego, 15 czerwca – 30 września 1904 r. (Ausstellung für Handwerk-und Kunstgewerbe)

¹⁶¹Hans Poelzig (1869 -1936), urodzony w Berlinie architekt wczesnego modernizmu, kierował Królewską Szkołą Sztuki i Przemysłu Artystycznego we Wrocławiu w latach 1903-1916, działacz Werkbundu

¹⁶²Bińkowska, I. (2011), *Natura i miasto. Publiczna zieleń miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*, Wrocław, Muzeum Architektury we Wrocławiu

¹⁶³Wystawa Ogrodnicza została zorganizowana w ramach Wystawy Historycznej w 1913 r. we Wrocławiu.

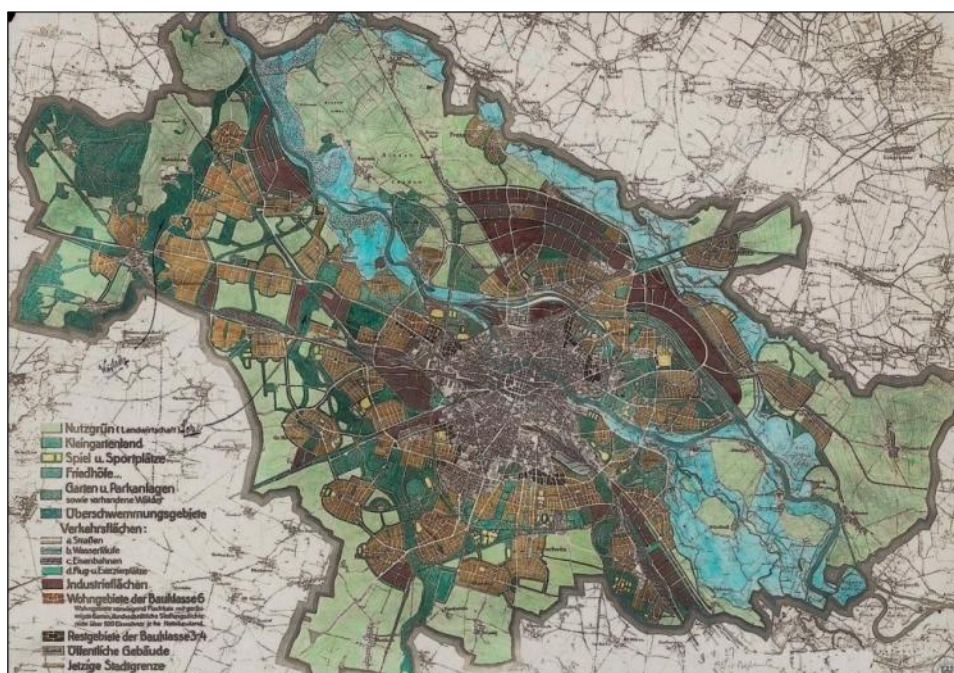
¹⁶⁴Na Wystawę Stulecia składało się kilka wystaw – Wystawa Historyczna, Wystawy Ogrodowe i Wystawa Sztuki Cmentarnej. Tereny Wystawowe stanowiły 75 ha przyległych do Parku Szczytnickiego, w tym Hala Stulecia i Pawilon Czterech Kopuł, kilka restauracji, urządzono ogrody historyczne i tematyczne, lunapark, amfiteatr, staw, pergolę i wiele innych obiektów, w większości tymczasowych. Wystawę zobaczyło ponad 1,5 miliona odwiedzających.

i komponowania zieleni przy willach, zabudowie czynszowej i osiedlach robotniczych. Masowe realizacje nastąpiły po pierwszej wojnie światowej, ale wystawa wskazywała tendencje i zmiany w podejściu do projektowania sztuki ogrodowej w skali miejskiej¹⁶⁵.

W przestrzeni miejskiej zaczynają również funkcjonować ogrody działkowe, w szczególności ogrody szreberowskie¹⁶⁶. Ogrody te pełniły funkcje wypoczynkowe, rekreacyjne, dydaktyczne oraz wychowawcze i kulturalne. Były one starannie zaprojektowane, w celu realizacji bogatego programu funkcjonalno-przestrzennego¹⁶⁷. Co istotne, ogrody szreberowskie, zakładane od początku XX w., były uwzględniane w planie strefowym miasta¹⁶⁸.

3.1.3. Dwudziestolecie międzywojenne

Okres po pierwszej wojnie światowej to czas budownictwa społecznego. Dojrzeła koncepcja kompleksowego rozwoju miasta, a konsekwencją tego podejścia jest konkurs ogłoszony w 1921 r. przez miasto Wrocław i okoliczne gminy na koncepcje planu zagospodarowania przestrzennego miasta i terenów przyległych¹⁶⁹.

Ilustracja 12: Generalny Plan zabudowy Wrocławia 1924, źródło: zbiory Stowarzyszenia Wratislaviae Amici: Dolny Śląsk na fotografii <http://dolny-slask.org.pl/676238,foto.html>, za: Gryniowicz-Balińska, K. (2015). Historyczne ogrody działkowe Wrocławia jako element planowego systemu zieleni miejskiej. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*,

W latach 1924 – 1925 powstał pierwszy Generalny Plan Zabudowy Wrocławia. W planie wprowadzono podział funkcjonalny na obszary mieszkaniowe, budynki użyteczności publicznej, obszary

¹⁶⁵ Bińkowska, I. (2011), *Natura i miasto. Publiczna zieleń miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*, Wrocław, Muzeum Architektury we Wrocławiu

¹⁶⁶ Idea ogrodów szreberowskich wywodzi się z postulatów lipskiego ortopedy i naukowca, dr. Daniela Schrebera (1808-1861), które miały na celu poprawić kondycję psychofizyczną dzieci i młodzieży.

¹⁶⁷ W ogrodach szreberowskich uprawiano warzywa i owoce, ale również organizowane były zajęcia ruchowe i kulturalne dla dzieci. Oprócz gimnastyki, odbywały się konkursy, przedstawienia.

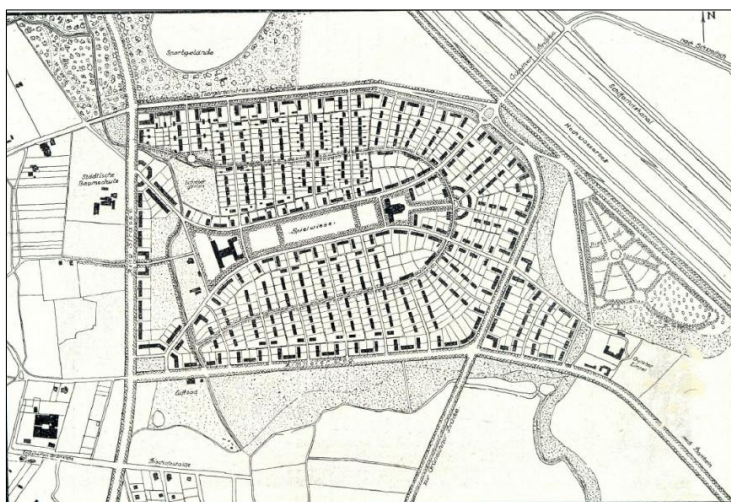
¹⁶⁸ Pierwszy plan strefowy został utworzony w 1904 r. Kononowicz, W. (1997) *Wrocław, Kierunki rozwoju urbanistycznego w okresie międzywojennym*, Wrocław, s.15

¹⁶⁹ Oprócz zadania ogólnego jakim było sporządzenie ogólnego planu rozwoju, przed uczestnikami postawiono zadania specjalne: opracowanie koncepcji poprawy istniejących i zaprojektowanie przyszłych układów komunikacyjnych, budowie portów rzecznych i punktów przeładunkowych połączonych z siecią dróg kolejowych i stacjami towarowymi. W konkursie wzięło udział 40 projektów. Wyłoniono 11 prac finałowych, z których pięć wyróżniono, trzem przyznano nagrody specjalne a trzy zakupiono od autorów.

przemysłowe, tereny komunikacji, tereny zalewowe oraz powierzchnie zielone. W skład powierzchni zielonych wchodziły parki, ogrody, zieleni użytkowa (tereny rolne), ogrody działkowe, tereny sportowe, cmentarz i place zabaw¹⁷⁰.

Zieleni publiczna miała za zadanie poprawę warunków życia w mieście pod względem funkcjonalnym, sanitarnym i estetycznym. W tym okresie powstawały osiedla mieszkaniowe na Sępólnie, Popowicach, Księżu Małym, Grabiszynie. Zieleni na tych obszarach była wspólna dla wszystkich mieszkańców. Parki, zieleńce i łąki miały służyć integracji życia społecznego¹⁷¹. Ilustracja nr 13 pokazuje koncepcję zagospodarowania osiedla Sępólno, dla którego inspiracją była idea miasta-ogrodu. Przyjęta się też koncepcja przedmieścia ogrodowego - Karlöwice, Polanowice czy Leśnica.

Interesujący jest fakt, że dobór zieleni miał również wpływać na odbiór przestrzeni jako uporządkowanych i regularnych. Wybierano gatunki drzew, które bez formowania przybierały kształty geometryczne, takie jak topole włoskie, dęby kolumnowe czy katalpy. Miało to na celu jeszcze większe zespolenie architektury z przyrodą, w szczególności przestrzeni wspólnych dla mieszkańców.

Ilustracja 13: Projekt zagospodarowania osiedla Sępólno jako przykład miasta-ogrodu, źródło: <https://polska-org.pl/621861,foto.html>

Okres międzywojenny to również czas rozkwitu ogrodów działkowych. Z czasem zaczęły się one stawać elementem systemu respiracyjnego miasta ale również pełniły rolę społeczną – służyły nie tylko jako tereny wypoczynku i rekreacji, ale również spełniały funkcje socjalną i zdrowotną. Podobnie jak tereny zielone zakładane przy osiedlach, ogrody działkowe stały się pełnoprawnym elementem struktury urbanistycznej miasta¹⁷².

3.1.4. Po II Wojnie Światowej do 1989 r.

Po drugiej wojnie światowej Wrocław stał się miastem polskim. Pierwsze lata po 1945 r. to czas wysiedleń Niemców, napływu nowych mieszkańców, odbudowywania miasta i kształtowania się nowej władzy. Czas po wojnie to okres, kiedy w kraju budowany był „system socjalistycznej gospodarki planowej”. Zagospodarowanie przestrzenne miasta regulowane było przez nowe przepisy. W kwietniu 1946 r. władze państwowe wydały dekret o „Planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju”¹⁷³. Zgodnie z art.2 tego dokumentu wprowadzono hierarchiczny układ planowania przestrzennego: „Planowe zagospodarowanie przestrzenne

170 Kononowicz, W. (2006). *Między tradycją a nowoczesnością. Przyczynek do rozwoju racjonalnych form budownictwa mieszkaniowego we Wrocławiu w latach 1874-1930*. *Architectus*, 1(19), strony 19-30

171 Bińkowska, I. (2006). *Natura i miasto. Publiczna zieleni miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*. Wrocław: Via Nova s.182

172 Gryniowicz-Balińska, K. (2015). *Historyczne ogrody działkowe Wrocławia jako element planowego systemu zieleni miejskiej*. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*(1), strony 45-68.

173 Dekret z dnia 2 kwietnia 1946 o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19460160109/O/D19460109.pdf>

przeprowadza się na podstawie planów: krajowego, regionalnych oraz miejscowych, opracowywanych zgodnie z wytycznymi polityki gospodarczej Państwa¹⁷⁴.

W 1951 r. zostały przyjęte „Tymczasowe normatywy urbanistyczne dla projektowania miast i osiedli”¹⁷⁵, które między innymi wprowadziły systematyzację i ujednoczenie pojęć w planowaniu, między innymi pojęcie „zieleni i sport”¹⁷⁶

Z pewnością sprawy zieleni w niemal doszczętnie zrujnowanym mieście nie były sprawą priorytetową. Koniec lat 40-tych i lata 50-te to czas budowy przemysłu, mieszkań i obiektów usługowych. To również czas budowy osiedli robotniczych, w zgodzie z głównymi założeniami powojennego modernizmu. Budowano mieszkania nieduże, ale budynki miały dostęp do światła, zieleni i terenów wypoczynkowych.

We Wrocławiu powstało Biuro Planu Wrocławia. Wstępna koncepcja zagospodarowania Wrocławia powstała już we wrześniu 1946 r. Plan uwzględniał rzeczywistą sytuację w zagospodarowaniu miasta¹⁷⁷ i proponował strukturę miasta promienisto-koncentryczną, na którą składał się układ komunikacyjny promienisto-obwodowy, z trzema obwodnicami oraz system zieleni miejskiej promienisto-pierścieniowy, łączący się z terenami zielonymi w strefie podmiejskiej. System zieleni był utrzymany i rozwijany w kolejnych dokumentach – poczynając od planu ogólnego na studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego kończąc.

3.2. Planowanie zieleni w latach 1989 – 1997

3.2.1. Tło prawne

Omawiany w niniejszym rozdziale przedział czasowy (1989 – 1997) to okres obowiązywania Miejsowego Planu Ogólnego Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Wrocławia (planu ogólnego). W momencie opracowywania i przyjęcia tego dokumentu w kraju obowiązywała ustawa o planowaniu przestrzennym z dnia 12 lipca 1984 r. oraz ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska z dnia 31 stycznia 1980 r.

Jeszcze w 1993 r. przeprowadzona ocena aktualności planu ogólnego, wykazała, że nie ma potrzeby przystąpienia do opracowania nowego dokumentu¹⁷⁸. Jednak w 1994 r. została przyjęta nowa ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym¹⁷⁹, zgodnie z którą obowiązujące miejscowe plany traciły moc po 5 latach od dnia jej wejścia w życie, z wyjątkiem zmian planów (art. 67 ust. 1). Natomiast zgodnie z art.67 ust. 3 te ustawy gmina miała obowiązek uchwalić nowy dokument planistyczny – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (tzw. studium), zanim plany utracą moc. W związku z powyższymi ustaleniami plan ogólny miał obowiązywać tylko do 1998 r.

Nowa ustawa z 1994 r. wprowadziła szereg zmian w planowaniu przestrzennym. Była pierwszą ustawą o planowaniu po zmianach ustrojowych. Nowo wprowadzony dokument studium był dokumentem planistycznym wyznaczającym kierunki rozwoju, ale to miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowiły prawo miejscowe. Do miejscowych planów należało dołączyć prognozę skutków wpływu ustaleń planu na środowisko. W 1995 r. zostało ogłoszone rozporządzenie w sprawie określenia wymagań, jakim powinna odpowiadać prognoza skutków wpływu ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na środowisko przyrodnicze¹⁸⁰.

We Wrocławiu, następstwem przyjęcia nowej ustawy, a także wydania wspomnianej decyzji o aktualności planu ogólnego było to, że plan ogólny opracowany jeszcze w czasach „realnego socjalizmu” był

174 Planowe zagospodarowanie przestrzenne kraju (art.2.)Planowanie krajowe prowadzone było przez Główny Urząd Planowania Przestrzennego, regionalne przez Regionalne Dyrekcje Planowania Przestrzennego a miejscowe przez państwowe biura projektowe.

175 https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/364709/PDF/NDIGCZAS017029_1951_007.pdf [dostęp 11.05.2022]

176 Nowakowski, M., Bańkowska, B. (2013), *Sto lat planowania przestrzeni polskich miasta (1910 - 2010)*, Warszawa, Oficyna Naukowa

177 Wrocław został zniszczony w wyniku działań wojennych w prawie 70%, w planie skupiono się na ochronie wartościowych elementów ale również potraktowano zniszczenia jako szansę na nowe kierunki rozwoju.

178 Przyłęcka, D. (2006/2007). *Odbudowa i rozwój Wrocławia w planach zagospodarowania przestrzennego z lat 1945-1994*. Wrocław : RUBIKON, s.71

179 Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 1994 r., Dz.U. 1994 nr 89 poz. 415, źródło: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890415>

180 *ROZPORZĄDZENIE MINISTRA OCHRONY ŚRODOWISKA, ZASOBÓW NATURALNYCH I LEŚNICTWA z dnia 9 marca 1995 r. w sprawie określenia wymagań, jakim powinna odpowiadać prognoza skutków wpływu ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na środowisko przyrodnicze*

jedynym obowiązującym dokumentem planistycznym dla całego miasta aż do roku 1997¹⁸¹, kiedy uchwalono Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wrocław.

3.2.2. Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia

Podstawę formalno-prawną do przyjęcia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia było przyjęcie przez Miejską Radę Narodową dokumentu pt.: „Podstawowe założenia rozwoju i zagospodarowania przestrzennego Wrocławia do roku 2000”¹⁸².

W dniu 10 czerwca 1988 Miejska Rada Narodowa we Wrocławiu przyjęła Miejscowy Plan Ogólnego Zagospodarowania Miasta Wrocławia¹⁸³. Dokument składał się z tekstu, rysunku w skali 1:10 000 oraz ideogramów dotyczących komunikacji, infrastruktury (obejmującej sieć wodociągową, kanalizacyjną, ciepłowniczą, elektromagnetyczną, gazowniczą, telekomunikacją) oraz stref ochrony konserwatorskiej w skali 1: 25 000.

Struktura funkcjonalno-przestrzenna

W dokumencie planu ogólnego została określona struktura funkcjonalno-przestrzenna składająca się z 24 jednostek strukturalnych (osiedla, rejony) oznaczonych literami od A do Z. Ustalenia dla jednostek strukturalnych stanowiły podstawę formułowania zasad zagospodarowania w planach szczegółowych. Jako funkcje dominujące ustalono: usługową, mieszkaniową, wypoczynkową, przemysłową oraz technicznej obsługi miasta. Tereny zieleni zostały zawarte w funkcji wypoczynkowej.

Funkcje dominujące	Jednostka strukturalna – osiedla/rejony/
usługowa, mieszkaniowa	A - śródmieście
usługowa, <u>wypoczynkowa</u>	H – rejon ul. Borowskiej – Ślężnej
usługowa, <u>wypoczynkowa</u> , mieszkaniowa	B – Biskupin, Sępólno, Szczytniki, Dąbie, Zalesie, Zacisze
mieszkaniowa	F – Brochów, Jagodno I – Krzyki, Partynice, Klecina J – Borek, Gajowice, rej. ul. Powstańców Śl. P- Leśnica, Złotniki, Stabłowice Z – Strachocin, Wojnow
mieszkaniowa, przemysłowa	E – Huby, Gaj, Tarnogaj, Osiedle Henrykowskie K - Grabiszyn, Oporów L – Nowy Dwór, Muchobór Mały, Muchobór Wielki M – Popowice, Gądów, Kozanów, Pilczyce U – Karłowice, Różanka, Poświętne, Ligota, Polanowice, Sołtysowice Y – Psie Pole, Zakrzów, Zgorzelisko, Pawłowice
mieszkaniowa, <u>wypoczynkowa</u>	N – Żerniki Kolonie
mieszkaniowa, technicznej obsługi miasta	R – Maślice Małe, Maślice Wielkie, Pracze Odrzańskie
mieszkaniowa, rolnicza	S – Osobowice, Rędzin T – Widawa, Lipa Piotrowska, Świniary G – Ołtaszyn, Wojszyce
przemysłowa, mieszkaniowa	D – Księża Małe, Księża Wielkie, rej. ul. Krakowskiej O – Jerzmanowo, Żerniki Stare, Strachowice W - Kleczków X – Kowale, Swojczyce
technicznej obsługi miasta, <u>wypoczynkowa</u>	C – Rakowiec, Siedlec, Bierdzany, Świątniki, Opatowice

181 kolejne zmiany ustawy pozwoliły przedłużyć jego okres obowiązywania, co zostanie opisane w kolejnym rozdziale

182 Uchwała nr VIII/44/96 MRN we Wrocławiu z dnia 29 stycznia 1986 r. ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr VII/88/87 MRN z dnia 20 października 1987 r

183 Uchwała nr XXI/104/88 z dnia 10 czerwca 1988 r. Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu w sprawie przyjęcia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania miasta Wrocławia

Tabela 1 Dominujące funkcje w jednostkach strukturalnych, źródło: Miejskowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia

Osiedla kompletne

W planie wprowadzono czterostopniowy poziom usług – elementarny, podstawowy, dzielnicowy i ogólnomiejski, co miało przyczynić się do stworzenia osiedli kompletnych pod kątem wysycenia usługami. Zieleń stanowiła element „wypoczynku” i „sportu”. Na poziomie elementarnym miała to być zieleń osiedlowa z placami zabaw dla dzieci i przydomową rekreacją dla dorosłych oraz boiska przydomowe. Poziom podstawowy tworzyły parki osiedlowe, ogrody dziecięce, ogrody działkowe oraz osiedlowe tereny sportowe. Na poziomie dzielnicowym zaplanowano wielofunkcyjne zespoły rekreacyjno-sportowe, parki dzielnicowe, zieleńce, ogrody działkowe, cmentarze. W skład poziomu ogólnomiejskiego wchodziły parki ogólnomiejskie, ogrody i parki dydaktyczne, tereny wystawowe, cmentarze, tereny sportu kwalifikowanego, zespoły sportowe ogólnomiejskie.

Elementy systemu przyrodniczych powiązań

System powiązań przyrodniczych został opisany w rozdziale 6 planu ogólnego pt.: „Zasady ochrony i kształtowania środowiska”. Za podstawowy cel ochrony i kształtowania środowiska uznano zapewnienie mieszkańcom, w miarę możliwości, zdrowych warunków zamieszkiwania oraz utworzenie systemu powiązań przyrodniczych w mieście. Na system powiązań przyrodniczych składał się: **system ekologiczny** oparty na sieci hydrograficznej, **system przewietrzania miasta** czyli tereny otwarte i biologicznie czynne doprowadzające powietrze do centrum miasta oraz „**ekowyspy**” czyli enklawy zieleni w zwartej zabudowie miejskiej. Przeznaczenia terenu tworzące system powiązań to przeznaczenia dominujące: łąki i pastwiska, lasy i zadrzewienia, zieleń parkowa, pola uprawne oraz przeznaczenia uzupełniające: ogrody działkowe, sady, cmentarze, tereny sportowe.

Ochrona systemu przyrodniczych powiązań

System przyrodniczych powiązań miał podlegać szczególnej ochronie, między innymi poprzez zachowanie i wzbogacenie naturalnych warunków siedliskowych, stanowiących podstawę do wykształcenia zespołów roślinnych o wysokiej odporności na antropopresję oraz na zachowaniu zdolności odtwarzania odnawialnych zasobów przyrody.

Sposób gospodarowania na tych terenach miał polegać na:

- poprawie jakości wód powierzchniowych i gruntowych,
- utrzymaniu lub odtworzeniu naturalnego przepływu cieków oraz ich biologicznej obudowy,
- ochronie przed gwałtownymi zmianami poziomu wód gruntowych,
- niedopuszczeniu do zanieczyszczania gleb związkami toksycznymi i niszczenia ich struktur,
- poprawie żyzności gleb metodami biodynamicznymi.

Działania w zakresie ochrony i kształtowania środowiska na terenie miasta

W planie ogólnym ustalone zostały następujące działania w zakresie ochrony i kształtowania środowiska:

- ochrona systemu powiązań przyrodniczych poprzez zachowanie i wzbogacanie naturalnych warunków siedliskowych;
- utrwalenie i utrzymanie ciągłości systemu powiązań przyrodniczych;
- zachowanie istniejącego drzewostanu oraz zespołów parkowych i leśnych, uzupełnianie zgodnie z planem;
- rekompensowanie niezbędnych wycięć drzewostanu związanych z realizacją planu, np. w zakresie komunikacji, nasadzeniami w innym miejscu;
- wprowadzenie nowej i uzupełnianie istniejącej zieleni osiedlowej w zespołach zabudowy wielorodzinnej, a także zieleni towarzyszącej obiektom usługowym.

3.2.3. Inne instrumenty polityki miejskiej

W omawianym okresie nie odnotowuje się powstania innych istotnych dokumentów mających wpływ na kształtowanie i planowanie zieleni Wrocławia. Podstawowym dokumentem regulującym w tym zakresie był plan ogólny.

Jednakże zmiany po 1989 r. miały wpływ na strukturę służb architektoniczno-budowlanych. Na tle zmian ustrojowych w 1996 r. utworzone zostało Biuro Rozwoju Wrocławia, które podjęło prace w zakresie

planowania przestrzennego Wrocławia, zgodnie z ustawą z 1994 r. Tym samym miasto, jako jedno z nielicznych ośrodków, pozyskało jednostkę planowania, w której – w późniejszych okresach - powstało wiele innowacyjnych koncepcji, opracowań, między innymi System Informacji Przestrzennej¹⁸⁴, czy Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 2018 r. wyróżnione przez Towarzystwo Urbanistów Polskich¹⁸⁵. Jednostka działa do dzisiaj, pod nazwą Wydział Planowania Przestrzennego.

3.2.4. Podsumowanie

W planie ogólnym została określona struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta, która ewoluowała z czasem. Sama funkcja zieleni jest „zaszyta” w funkcji wypoczynkowej. Bardzo szczegółowo został za to opisany system powiązań przyrodniczych oraz ochrona tego systemu. Mowa jest, między innymi, o tworzeniu zespołów roślinnych o wysokiej odporności na antropopresję czy utrzymaniu i odtworzeniu naturalnego przepływu cieków i ich biologicznej obudowy. Są to działania, do których powracamy obecnie, w ramach idei „błękitno-zielonej infrastruktury”.

W marcu 1995 r. na podstawie uchwały Rady Miejskiej przystąpiono do prac nad nowym dokumentem – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego¹⁸⁶. Ustalenia zawarte w planie ogólnym, w szczególności dotyczące systemu powiązań przyrodniczych, na który składał się: system ekologiczny, system przewietrzania miasta oraz „ekowyspy”, stały się podstawą do formułowania kierunków rozwoju w zakresie zieleni w nowym dokumencie. Inne rozwiązania, na przykład czterostopniowy system usług, w szczególności usługi i zieleni na poziomie elementarnym, powróciły pod nazwą „osiedli kompletnych” w 2019 r. i wpisują się w nurt obecnie nośnej idei miasta 15-minutowego.

3.3. Planowanie zieleni w latach 1998 - 2006

3.3.1. Tło prawne

Okres pomiędzy latami 1998 - 2006 to czas obowiązywania nowego dokumentu - Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wrocław¹⁸⁷ ale także przedłużonego obowiązywania Planu Ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia¹⁸⁸ (do roku 2003). Plan ogólny miał obowiązywać tylko do 1998 r., ale kolejne zmiany ustawy przedłużały okres obowiązywania planów o 7 lat¹⁸⁹, następnie o 8 lat¹⁹⁰. Ostatecznie plan ogólny został anulowany poprzez regulacje nowej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r.¹⁹¹ i przestał obowiązywać dopiero w 2004 r.

Był to także czas, w którym istotnie zmieniły się uwarunkowania prawne: do 2003 roku obowiązywała ustawa o planowaniu przestrzennym z dnia 12 lipca 1994 r. W ślad za nową ustawą Minister Infrastruktury wydał rozporządzenie, które określało zakres projektu miejscowego planu, co przyczyniło się do uporządkowania struktury jego zapisów.¹⁹²

Prawo ochrony środowiska z 2001 r.¹⁹³ wprowadziło obowiązek sporządzania ekofizjografii, a rozporządzenie w sprawie opracowań ekofizjograficznych¹⁹⁴ określiło ramy i zakres opracowań. Ekofizjografie

184 Za SIP miasto otrzymało w 2016 r. nagrodę Special Achievement in GIS Award;

185 Studium otrzymało wyróżnienie w ramach nagrody im. Jerzego Reguńskiego za wybitne osiągnięcia w kreowaniu ładu przestrzennego i rozwoju samorządności terytorialnej <http://nagrodareguńskiego.frdl.pl/popzednie-edycje/edycja-2018>

186 Uchwała nr XI/115/95 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 17.03.1995 w sprawie przystąpienia do sporządzenia STUDIUM uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław.

187 Uchwała nr XLVIII/680/98 z dnia 30 stycznia 1998 Rady Miejskiej Wrocławia w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław

188 Uchwała nr XXI/104/88 z dnia 10 czerwca 1988 w sprawie miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia

189 Ustawy z dnia 22 grudnia 1999 r. o zmianie ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 1999 r. Nr 111, poz.1279.), Art. 1

190 Ustawa z dnia 21 grudnia 2001 r. o zmianie ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2001 r. Nr 154, poz. 1804), Art. 1

191 Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717)

192Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587

193 Za SIP miasto otrzymało w 2016 r. nagrodę Special Achievement in GIS Award;

sporządzane były na potrzeby studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w celu zapewnienia warunków utrzymania równowagi przyrodniczej i racjonalnej gospodarki zasobami środowiska. Kolejnym dokumentem, wprowadzonym przez tę ustawę była „prognoza oddziaływania na środowisko dotycząca projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego”, zastąpiła ona opracowywane wcześniej „prognozy skutków wpływu ustaleń planu na środowisko przyrodnicze”. Rozporządzenie z 2002 r. w sprawie szczegółowych warunków, jakim powinna odpowiadać prognoza oddziaływania na środowisko dotycząca projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego¹⁹⁵ określiło szczegółowy zakres dokumentu.

W listopadzie 2000 r. zostały przyjęte przez Sejm strategiczne cele rozwoju i zagospodarowania Polski w „Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju”, zaktualizowane w 2005 roku. Jako naczelne przesłanie Koncepcji przyjęto jej zgodność z ideą zrównoważonego rozwoju, która została zdefiniowana jako „integracja działań społecznych i gospodarczych w układach przestrzennych, w nawiązaniu do ich naturalnych predyspozycji, z zachowaniem trwałości podstawowych procesów przyrodniczych i związanymi z nimi stanami równowagi ekologicznej w celu zaspokajania potrzeb bieżącego pokolenia i gwarantowania tego zaspokajania przyszłym pokoleniom”¹⁹⁶.

W czerwcu 2004 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej ratyfikował Europejską Konwencję Krajobrazową przyjętą w 2000 r. we Florencji¹⁹⁷. Celem Konwencji jest wpieranie działań w zakresie ochrony i zrównoważonego kształtowania krajobrazu, w szczególności uwzględnianie kwestii krajobrazowych w działaniach związanych z zarządzaniem przestrzenią.

Na poziomie lokalnym w 1998 r. została opracowana wizja środowiskowa miasta w dokumencie „Zasady Polityki Ekologicznej Wrocławia”¹⁹⁸. Polityka zakresem objęła m.in. gospodarkę energetyczną, zrównoważony rozwój systemu transportowego, kompleksowy system gospodarki odpadami, ochronę wód oraz gospodarkę wodno-ściekową miasta, ochronę przyrody i kształtowanie systemów ekologicznych, politykę ekologiczną dla wyróżnionych obszarów oraz kształtowanie ekologicznie świadomych mieszkańców. Wizja ta była później uszczegółowiana w opracowywanych od 2004 roku Programach Ochrony Środowiska.

3.3.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław z 30 stycznia 1998 roku

¹⁹³ Studium otrzymało wyróżnienie w ramach nagrody im. Jerzego Reguńskiego za wybitne osiągnięcia w kreowaniu ładu przestrzennego i rozwoju samorządności terytorialnej <http://nagrodareguńskiego.frdl.pl/popzednie-edycje/edycja-2018>

¹⁹³ Uchwała nr XI/115/95 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 17.03.1995 w sprawie przystąpienia do sporządzenia STUDIUM uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław.

¹⁹³ Uchwała nr XLVIII/680/98 z dnia 30 stycznia 1998 Rady Miejskiej Wrocławia w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław

¹⁹³ Uchwała nr XXI/104/88 z dnia 10 czerwca 1988 w sprawie miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia

¹⁹³ Ustawy z dnia 22 grudnia 1999 r. o zmianie ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 1999 r. Nr 111, poz.1279.), Art. 1

¹⁹³ Ustawa z dnia 21 grudnia 2001 r. o zmianie ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2001 r. Nr 154, poz. 1804), Art. 1

¹⁹³ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717)

¹⁹³ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587

¹⁹³ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska,

¹⁹⁴ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2002 r. w sprawie opracowań ekofizjograficznych, Dz.U. 2002 nr 155 poz. 1298

¹⁹⁵ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 listopada 2002 r. w sprawie szczegółowych warunków, jakim powinna odpowiadać prognoza oddziaływania na środowisko dotycząca projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2002 nr 197 poz. 1667

¹⁹⁶ [https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C8D673D62E6D8EF9C12570AD00418FDE/\\$file/4-%20koncepcja.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C8D673D62E6D8EF9C12570AD00418FDE/$file/4-%20koncepcja.pdf)

¹⁹⁷ EUROPEJSKA KONWENCJA KRAJOBRAZOWA, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r., Dz.U. Nr 14, poz. 98 <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20060140098/O/D20060098.pdf>

¹⁹⁸ <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/26628/>

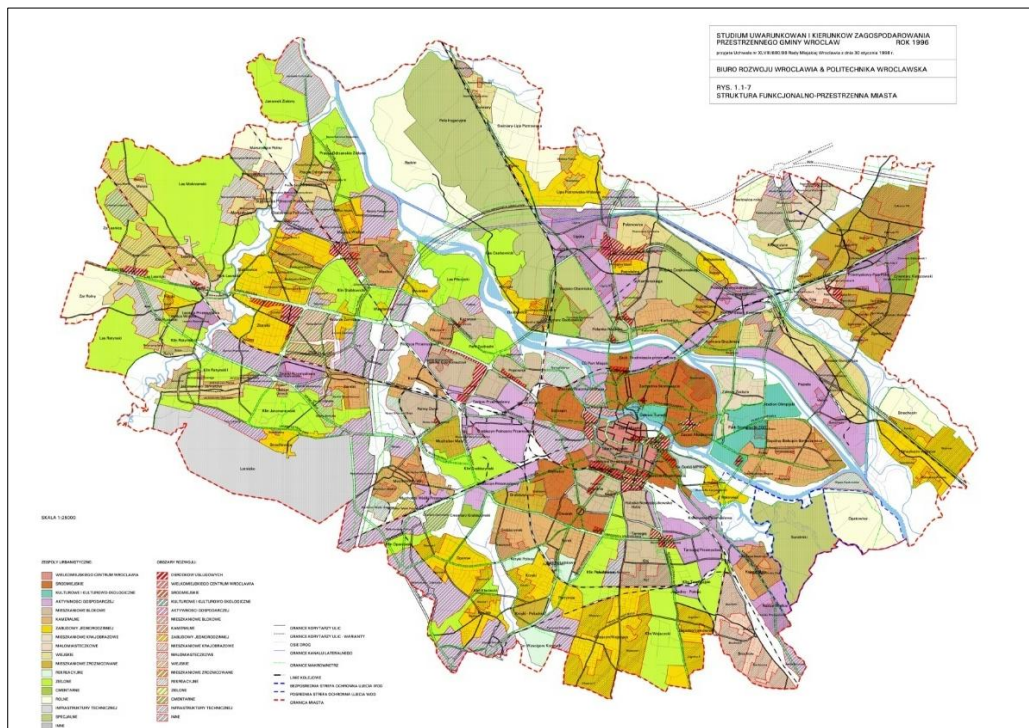
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław zostało przyjęte w styczniu 1998 roku¹⁹⁹. Był to pierwszy tego typu dokument, który określał kierunki rozwoju miasta, a jednocześnie nie stanowił prawa miejscowego chociaż zastąpił plan ogólny.

Jako najważniejsze cele polityki przestrzennej miasta w dokumencie przyjęto:

- „1) poprawę struktury miasta, w tym podniesienie poziomu ładu przestrzennego, zwiększenie walorów wizerunku i sprawności funkcjonowania miasta oraz wzmocnienie jego powiązań z regionem, krajem i Europą,
- 2) tworzenie w mieście wielu atrakcyjnych i zróżnicowanych możliwości dla rozwoju gospodarczego i życia na wysokim poziomie jakości,
- 3) ochronę, wzmocnienie i wzbogacenie środowiska przyrodniczego i kulturowego miasta”²⁰⁰.

Za podstawę planowania przyjęto trwały i zrównoważony rozwój, który był (i jest obecnie) rozumiany jako stały proces zapewniający zaspokojenie obecnych potrzeb społeczeństwa, bez uszczerbku dla przyszłych pokoleń. Zgodnie z tą koncepcją, poprawa stanu środowiska jest jednym z podstawowych czynników warunkujących rozwój, w tym ekonomiczny. Nawiązano również do zasad Polityki Ekologicznej Wrocławia – celem studium miało być stworzenie przestrzennych ram i zasad dla realizacji tej Polityki, między innymi poprawa jakości ekologicznej środowiska miejskiego, warunków zamieszkiwania, ukształtowanie podstawowego systemu powiązań i warunków dla bioróżnorodności.

W Studium, tak jak w Planie ogólnym, za podstawowy system powiązań przyrodniczych uznano „zbiór obszarów przeznaczonych na różne formy zieleni, lasów i upraw, mających duże znaczenie hydrologiczne, klimatyczno-higieniczne, ekologiczne i estetyczno-krajobrazowe”²⁰¹. Został on określony jako pasmowo-klinowy, na który składały się: pasma terenów wzdłuż rzek wraz z przylegającymi do nich terenami zielonymi; kliny przewietrzające, w szczególności: Tarnogajsko-Brochowski, Wojszycki, Południowy, Kleciński, Południowo-Zachodni, Zachodni i Północny oraz małe obszary o znaczeniu lokalnym. W dokumencie została również opisana struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta z podziałem na zespoły urbanistyczne (ilustracja 14).

Ilustracja 14: Struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław

źródło: <https://www.geoportal.wroclaw.pl/www/pliki/studium-98/sfp-kolor-25000.jpg>

¹⁹⁹ Uchwała nr XLVIII/680/98 z dnia 30 stycznia 1998 Rady Miejskiej Wrocławia w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław

²⁰⁰ Tamże, s.6.

²⁰¹ Tamże, s.9

W kierunkach rozwoju dla poszczególnych zespołów urbanistycznych zostały określone zasady odnośnie kształtowania zieleni, które miały znaleźć swoje odzwierciedlenie w planach miejscowych.

Najważniejsze zielone elementy struktury	Kierunki polityki przestrzennej	Wskaźniki
zespół urbanistyczny/ obszar rozwoju wielkomiejskiego centrum Wrocławia		
zespoły reprezentacyjnej zieleni	Należy wprowadzić reprezentacyjne kompozycje zieleni do wnętrza kwartałów zabudowy. W całym zespole urbanistycznym obowiązuje szczególnie staranne komponowanie i utrzymywanie układów zieleni	wewnątrz kwartałów zieleni musi zajmować co najmniej 15% powierzchni kwartału.
zespół urbanistyczny/ obszar rozwoju śródmiejski		
parki i tereny rekreacyjne; zieleni w formie uzupełniającej – preferowany typ tworzywa obok kamienic mieszczańskich i obiektów użyteczności publicznej	w przypadku sąsiedztwa uznane za niekorzystne należy planować pasy zieleni oddziaływające od tego sąsiedztwa w granicach zespołu; przekształcenie ogrodów działkowych w elementy struktury charakterystyczne dla zespołów śródmiejskich;	wewnątrz kwartałów - zieleni musi zajmować co najmniej 15% powierzchni kwartału
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju kulturowe i kulturowo-ekologiczne		
ulice, skwery, tereny zieleni towarzyszącej i dekoracyjnej	oddzielenie od niekorzystnych typów sąsiedztwa za pomocą pasów zieleni	
zespół urbanistyczny/ obszar rozwoju aktywności gospodarczej		
tereny zieleni reprezentacyjnej, dekoracyjnej i rekreacyjnej	paszy zieleni oddzielające tereny; osłony z zieleni – pergole, ekrany;	dopuszczalny udział powierzchni zielonej ustala się na 15%; istniejące zbiorniki wodne należy przeznaczyć na cele dekoracyjne
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju mieszkaniowe blokowe		
skwery	Dąży się do podkreślenia granic zespołów elementami przestrzennymi – eleganckie ogrodzenia, elementy małej architektury, zieleni;	co najmniej 50% terenu każdego zespołu urbanistycznego lub obszaru rozwoju należy przeznaczyć na zieleni
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju kameralne		
skwery	Zieleni jednym z typów tworzywa	co najmniej 50% terenu każdego obszaru rozwoju należy przeznaczyć na zieleni, wliczając w to połowę powierzchni działki domków jednorodzinnych; istniejące zbiorniki wodne należy przeznaczyć na cele dekoracyjne
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju zabudowy jednorodzinnej		
	Zieleni jednym z typów tworzywa	co najmniej 50% terenu każdego obszaru rozwoju należy przeznaczyć na zieleni, wliczając w to połowę powierzchni działki domków jednorodzinnych; istniejące zbiorniki wodne należy przeznaczyć na cele dekoracyjne

zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju mieszkaniowe krajobrazowe		
	Zieleń jednym z typów tworzywa	co najmniej 60% terenu każdego obszaru rozwoju należy przeznaczyć na zieleń, wliczając w to połowę powierzchni działki domków jednorodzinnych; w pasie terenu o szerokości 200m od granicy lasu obowiązuje, aby co najmniej 70% powierzchni działek zabudowy mieszkaniowej przeznaczone było na zieleń; nie dopuszcza się wyznaczania granic działek zabudowy jednorodzinnej w odległości mniejszej niż 20 m od granicy lasu;
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju małomiasteczkowe		
Obecność parków uznaje się za element niekorzystny	Należy planować pasy zieleni oddzielające niekorzystne sąsiedztwo	co najmniej 40% terenu każdego zespołu urbanistycznego lub obszaru rozwoju należy przeznaczyć na zieleń, wliczając w to połowę powierzchni działki domków jednorodzinnych
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju wiejskie		
parki	Dąży się do wzmocnienia granic zespołów wiejskich elementami przestrzennymi typu ściana zieleni lub element wertykalny taki jak szpaler drzew; Zieleń jednym z typów tworzywa	co najmniej 50% terenu każdego obszaru rozwoju należy przeznaczyć na zieleń, wliczając w to połowę powierzchni działki domków jednorodzinnych; w pasie terenu o szerokości 6m od granicy lasu zakazuje się sytuowania budynków i budowli
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju mieszkaniowe zróżnicowane		
-		
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju rekreacyjne		
Parki, inne formy zieleni rekreacyjne i otwarte obiekty sportowe z towarzyszącą zielenią	Pasy zieleni oddzielające od niekorzystnego sąsiedztwa; Charakterystyczne typy tworzywa: obiekty i urządzenia sportowe oraz zieleni; Zbiorniki wodne w granicach zespołów i obszarów rozwoju powinny być przeznaczone na cele rekreacyjne	-
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju zielone		
Zespoły zieleni o powierzchni co najmniej 50 ha mają wpływ na kształtowanie warunków mikroklimatycznych; jedynie tereny zieleni o powierzchni co najmniej 2 ha spełniają wymogi zieleni parkowej; optymalny zasięg dojścia pieszego do terenów zieleni wynosi 500 m;	Cechy struktury przestrzennej dotyczą wyłącznie komponowanych form zieleni takich jak parki, lasoparki czy ogrody działkowe; dąży się do wykształcenia hierarchii w obszarach zespołów zielonych; Zakaz zabudowy; Przy projektowaniu zagospodarowania terenów zieleni należy, oprócz warunków siedliskowych, uwzględnić wszystkie piętra roślinne oraz strefowanie zagospodarowania, w zależności od potrzeb	-
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju cmentarne		
-	-	-
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju rolne		
	Pasy zieleni oddzielające	-

	niekorzystne sąsiedztwo; Dąży się do zadrzewienia i zakrzewienia pasów terenów wzdłuż cieków wodnych; postuluje się urządzenie szpalerów drzew i zadrzewień śródpolnych	
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju infrastruktury technicznej		
-	-	-
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju specjalne		
Makrownętrza rzek: Parki, lasy, tereny o wysokiej wartości ekologicznej niedostępne, ogrody działkowe	Urządzenie parków i innych form zieleni w strefach pomiędzy zabudową mieszkaniową a środkiem makrownętrza	-
zespoły urbanistyczne/ obszary rozwoju inne		
Makrownętrza ulic: Place, skwery i pasaże, Makrownętrza małe: ważne place, małe parki, grupy zieleni związane otwieraniem się widoków	Makrownętrza małe planuje się jako elementy integrujące ze sobą inne elementy miasta.	-

Tabela 2 Zestawienie najważniejszych ustaleń w zakresie zieleni dla zespołów urbanistycznych w Studium, opracowanie własne na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Wrocław z 1998 r.

W 2001 roku zostały przyjęte zmiany do Studium²⁰², nie miały one jednak znaczącego wpływu na analizowany w pracy zakres.

3.3.3. Planowanie miejscowe

Praktyczne podejście do zasad realizowania zieleni w badanym okresie najdokładniej odzwierciedlają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Analizie zostało poddanych 107 planów ze 115 uchwalonych w czasie obowiązywania pierwszego Studium, co stanowi 93% ogółu dokumentów. Od tego okresu analitycznego będą analizowane dokumenty prawa miejscowego według opisanej poniżej struktury.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest aktem prawa miejscowego i jak każdy akt prawa tworzony jest zgodnie z zasadami techniki prawodawczej²⁰³. Tekst uchwały, w części merytorycznej, składa się z przepisów ogólnych i szczegółowych. W przypadku planu miejscowego przepisy ogólne, zwane również ustaleniami ogólnymi, składają się z następujących części: zakresu ustaleń planu, definicji, kategorii przeznaczenia terenu, informacji o załącznikach oraz ustaleń dla całego obszaru objętego planem. W tej części uchwały mogą również pojawić się ustalenia strefowe. Zakres ustaleń planu wynika z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym²⁰⁴ oraz rozporządzenia w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego²⁰⁵. Definicje formułowane w planie określają pojęcia,

202 UCHWAŁA NR XXXV/1126/01 RADY MIEJSKIEJ WROCLAWIA z dnia 5 lipca 2001 roku w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław

203 ROZPORZĄDZENIE PREZESA RADY MINISTRÓW z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, źródło: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU2016000283/O/D20160283.pdf>

204 USTAWA z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 2003 Nr 80 poz. 717 tj. Dz.U. 2023 poz. 977, Art. 15 ust.2 i 3, źródło:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030800717/U/D20030717Lj.pdf>

205 Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587 zastąpione przez Rozporządzenie

które nie zostały zdefiniowane w innych aktach²⁰⁶. Rysunek planu stanowi załącznik do uchwały i w tekście planu określa się, które oznaczenia na rysunku stanowią obowiązujący element planu czyli zostały wprowadzone na podstawie planu, oraz te które nie są obowiązującymi elementami i mają charakter informacyjny, ponieważ prezentują informacje wynikające z odrębnych przepisów. Przepisy szczegółowe zawierają ustalenia dla poszczególnych terenów.

Ustalenia ogólne – definicje

W części ustaleń ogólnych jako pierwsze zostały przeanalizowane definicje, które są integralną częścią uchwały. Definicje powiązane z zielenią nie pojawiają się miejscowych planach często. Warto zauważyć, że termin „tereny zieleni” został zdefiniowany dopiero w 2004 r. przez Ustawę o ochronie przyrody²⁰⁷. W analizowanych planach definicja powiązana z zielenią po raz pierwszy pojawiła się w miejscowym planie dla Placu Bema z 2003 roku i dotyczyła dziedzińca, który rozumiany był jako „część wnętrza blokowego zagospodarowana zielenią o wysokich walorach kompozycyjnych-w tym zielenią pnącą, wzbogaconą elementami małej architektury - rzeźbami, pomnikami i fontannami”²⁰⁸. Kolejny plan z tego samego roku dla Rynku i Placu Solnego (A) również przywołał definicję dziedzińca, nieco zmodyfikowaną²⁰⁹, ale równolegle wprowadził przeznaczenie: „zielony dziedziniec”. Definicja pojawiła się również później, w planach dotyczących centrum miasta i śródmieścia²¹⁰.

Plan dla Placu Grunwaldzkiego zdefiniował „strefę ogrodu spacerowego pod dachem” jako „zieleń wkomponowaną w budynek”²¹¹ i łączył ją z obowiązującym ustaleniem graficznym na rysunku planu pod tą samą nazwą, a także wprowadził kategorię przeznaczenia terenu: „całoroczny ogród”. Jest to definicja utworzona wyłącznie na potrzeby tego planu, ponieważ nie powtarza się w żadnym innym planie w analizowanym w pracy okresie, czyli do marca 2023 roku. W planie Most Warszawski²¹² pojawiła się definicja „wypoczynku” włączająca tereny zieleni w tereny wypoczynkowe. Z kolei w planie miejscowym dla Pautscha z 2004 r.²¹³ po raz pierwszy pojawiła się definicja „powierzchni biologicznie czynnej”²¹⁴, która została skopiowana z definicji „powierzchni terenu biologicznie czynnej” z rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie²¹⁵. Definicja „powierzchni biologicznie czynnej” pojawiła się później w kilku planach, między innymi Zdrowa, Wysoka, Tęczowa²¹⁶ i - ostatni raz - w planie z 2005 r. dla Maślic²¹⁷. Zniknięcie tej definicji z późniejszych planów można interpretować tak, że została ostatecznie przyjęta zasada, aby nie definiować pojęć, które funkcjonują w innych dokumentach prawnych²¹⁸.

Jeśli chodzi o bogactwo definicji, w badanym okresie wyróżnia się plan dla obszaru ul. św. Antoniego²¹⁹, który oprócz „dziedzińca” zdefiniował także: Promenadę Staromiejską, ogrody ozdobne, zieleń urządzoną, rewitalizację oraz współczynnik aktywności biologicznej powierzchni i wskaźnik powierzchni

Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 17 grudnia 2021 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2021 poz. 2404

²⁰⁶ *ROZPORZĄDZENIE PREZESA RADY MINISTRÓW z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”*

²⁰⁷ *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2004 Nr 92 poz. 880)*

²⁰⁸ *Za każdym razem kiedy w tym rozdziale jest odniesienie do zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, można je odnaleźć w Tomie II pracy, w części: Analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w okresie 1998-2006, odwołania do planów są zakodowane zgodnie z numerami porządkowymi w załączniku, czyli Plac Bema (część A) posiada liczbę porządkową w załączniku numer 35. W załączniku można odnaleźć dla każdego z planu pełną treść ustaleń, do których autorka odnosi się w tekście, z uwzględnieniem podziału na ustalenia ogólne, strefowe, dla terenów i końcowe.*

²⁰⁹ *Rynek i Plac Solny (część A), nr 40*

²¹⁰ *Plac Bema, nr 35, św. Antoniego, nr 82*

²¹¹ *Plac Grunwaldzki, nr 55*

²¹² *Most Warszawski, nr 51*

²¹³ *Pautscha, nr 73*

²¹⁴ *udział procentowy powierzchni biologicznie czynnej dla terenów został wprowadzony już w planach w 2003 r.*

²¹⁵ *rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 12.04.2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie*

²¹⁶ *Zdrowa, Wysoka, Tęczowa, nr 88*

²¹⁷ *Maślice, nr 89*

²¹⁸ *Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”*

²¹⁹ *Św. Antoniego, nr 82*

biologicznie czynnej. W planie dla obszaru Zakrzów część zachodnia z 2006 r.²²⁰, wprowadzono definicję „obudowy biologicznej” rozumianej jako „teren zieleni wielopiętrowej wzdłuż cieku, o składzie gatunkowym charakterystycznym dla warunków siedliskowych dolin rzecznych”, a w planie dla obszaru Stadion Olimpijski, zostały zdefiniowane „zielone parkingi - parkingi zadrzewione o nawierzchni ażurowej umożliwiającej utrzymanie powierzchni trawiastej.” W planie dla Złotnik, część północna z 2006 r.²²¹ pojawia się definicja „szpaleru drzew” (pojedynczy lub podwójny szereg drzew), która po niewielkich modyfikacjach, funkcjonuje do dziś i jest najczęściej stosowaną definicją w miejscowych planach odnośnie zieleni.

Brak definicji związanych z zielenią w „części słownikowej” można tłumaczyć faktem, że w kolejnej części planu przeznaczenia (kategorie przeznaczenia terenu) zostały uzupełnione o definicje, tworząc swoistą hybrydę łączącą definicje z przeznaczeniami terenu. Przykładem może być plan obszaru Parku Szczytnickiego²²², w którym pojawia się pełen wachlarz zdefiniowanych przeznaczeń: zielen parkowa, zielen łąkowa, reprezentacyjna zielen ogrodowa, zieleńce, zielen izolacyjna, garaże zielone, parkingi zielone.

Ustalenia ogólne – obowiązujące oznaczenia graficzne na rysunku planu

Pierwszy plan z analizowanego okresu, który posiada na rysunku oznaczenia graficzne związane z zielenią, to plan dla obszaru: Ostrów Tumski – Wyspy - Ogród Botaniczny z 1999 r.²²³. Na rysunku pojawiają się oznaczenia graficzne dla: bulwarów spacerowo-widokowych, historycznych założeń ogrodowych ozdobno-użytkowych, pomników przyrody podlegających ochronie, wartościowych egzemplarzy drzew, szpalerów drzew, szczególnie eksponowanych zieleńców, skwerów i rabat oraz izolacyjnych ekranów zielonych. Plan dla Przedmieścia Świdnickiego z 2000 r.²²⁴ ustala: zielen publiczną istniejącą/projektowaną, projektowane drzewa wysokie, projektowaną zielen średnią (krzewy formowane), tereny zielone do objęcia ochroną ze względów konserwatorskich, zdewastowane tereny zielone wskazane do odtworzenia, tereny rekreacji wewnątrzblokowej (obowiązuje projekt zagospodarowania terenu oraz pomnik przyrody do zachowania). Interesujące wydaje się uwzględnienie terenów zielonych do objęcia ochroną, która wynika z przesłanek konserwatorskich. Również „tereny zielone wskazane do odtworzenia” są rzadkim zapisem, który później już się nie pojawia. Warto zwrócić uwagę na podział planowanej zieleni na wysoką i średnią. Kolejnym planem, który posiada ustalenia graficzne związane z zielenią był plan dla Osieńca, również z 2000 r.²²⁵. Pojawiły się w nim pasy zieleni izolacyjnej, szpalery drzew, aleje, a nawet żywopłoty. Plan dla obszaru Teatru Muzycznego z 2002 r. ustala zielen publiczną, strefę użyczenia terenu na dojście do zieleni publicznej oraz istniejące drzewa do zachowania

Rozwiązania funkcjonalne wprowadziły plany miejscowe dla Marszowic (Marszowice Malownicze III, część południowa z 2003 r.²²⁶ Marszowice Malownicze IV z 2003 r.²²⁷ Marszowice Malownicze III, część zachodnia z 2003 r.²²⁸ Marszowice Malownicze II z 2004 r.²²⁹, Marszowice Malownicze I z 2004 r.²³⁰) – pojawiły się tam szpalery drzew oraz oznaczenia różnych funkcjonalno-przestrzennych typów i funkcji terenów zielonych które są powiązane z przeznaczeniami terenu w tekście planów, jak np.: zielen parkowa, lasy, skwery, zielen parków leśnych, zielen izolacyjna / ochronna, zielen rekreacyjna, zielen niska, łąka czy skwer zielony z usługami komercyjnymi. Podobne rozwiązanie zastosowano w planach Gajowa I i Gajowa II²³¹ z 2003 r., gdzie oznaczenia graficzne powiązane są z symbolami terenów: ZLP - teren zieleni leśno-parkowej, ZU - teren zieleni urządzonej, ZI - teren zieleni izolacyjnej, ZW - teren zieleni przy wodach powierzchniowych.

Warto wspomnieć o zapisach w planie dla Kępy Mieszczańskiej cz. A²³² z 2003 r., w którym znajdziemy „tereny publiczne o znaczeniu ogólnomiejskim, bez prawa zabudowy jako: ulice i place oraz skwery z zielenią miejską”, „zaułki i przejścia publiczne”, „bulwary nadrzeczne ze szpalerami drzew”, „tereny wód rzeki Odry jako skarpy z zielenią brzegową”. Plan dla Klina Oporowskiego²³³, z 2003 r. posiada oznaczenie: „obszar

²²⁰ Zakrzów, część zachodnia, nr 91

²²¹ Złotniki część północna, nr 105

²²² Parku Szczytnicki ZOO, nr 63

²²³ Ostrów Tumski – Wyspy – Ogród Botaniczny, nr 8

²²⁴ Przedmieście Świdnickie, nr 9

²²⁵ Osiniec A, nr 10

²²⁶ Marszowice Malownicze III, część południowa, nr 42

²²⁷ Marszowice Malownicze IV, nr 46

²²⁸ Marszowice Malownicze III, część zachodnia, nr 56

²²⁹ Marszowice Malownicze II, nr 59

²³⁰ Marszowice Malownicze I, nr 60

²³¹ Gajowa I, Gajowa II, nr 44

²³² Kępa Mieszczańska, część A, nr 38

²³³ Klin Oporowski, nr 47

wolny od wysokich zarośli, krzewów i traw”, a w planie Zachodnie śródmieście przemysłowe²³⁴ 2003 r. mamy „obszary wyłączane z zabudowy i obowiązkowo zagospodarowane zielenią”. Najczęściej wykorzystywanym oznaczeniem graficznym był w tym okresie „szpaler drzew” (który pojawił się w 18 planach) lub jego wariacje np.: zieleń wysoka w układzie szpalerowym²³⁵ lub „zieleń wysoka towarzysząca ciągom komunikacyjnym”²³⁶. Znajdziemy również oznaczenia graficzne powiązane z ochroną szpalerów: „istniejące szpalery drzew do zachowania i uzupełnienia”²³⁷, „istniejąca aleja lipowa do zachowania i uzupełnienia”²³⁸ oraz drzew: „istniejące drzewa do zachowania”²³⁹ a nawet oznaczenie drzew do usunięcia²⁴⁰.

Kolejnymi, najczęściej pojawiającymi się oznaczeniami (w 9 planach) były: „pas zieleni ochronnej” i „zieleń izolacyjna”. Najczęściej stosowanymi przeznaczeniami planów tamtego okresu były: zieleń izolacyjna, zieleń urządzona, zieleń parkowa, zieleń leśna, zieleń publiczna urządzona²⁴¹ (pojawiło się też przeznaczenie: „zieleń półurządzona z przewagą zieleni niskiej”²⁴²), zieleń towarzysząca, łąki rekreacyjne, ogrody, lasy, uprawy polowe.

Ustalenia ogólne- przeznaczenia terenu

Analiza planów badanego okresu wskazuje, że do roku 2002 zieleń traktowana była w planie w sposób dwojaki - jako **kategoria przeznaczenia** ale również pełniła określone **funkcje**, co mogło powodować dezorientację. Przykładem może być plan w rejonie ul. Janowskiej z 2000 r.²⁴³, w którym ustala się tereny zieleni izolacyjnej – ZI (kategoria przeznaczenia terenu) i określa się przeznaczenie podstawowe polegające „na nasadzeniu zieleni wysokiej szybkoorosnącej w oparciu o istniejącą zieleń lub od podstaw, w celu izolacji kompleksów leśnych od wpływów składowiska odpadów komunalnych”. Natomiast oprócz zieleni izolacyjnej w planie znaleźć można zapisy dotyczące zieleni wysokiej, niskiej czy zimozielonej, w kontekście zagospodarowania terenu, a nie przeznaczenia. W kolejnych planach także nie ma widocznego podziału i „zieleń izolacyjna” jest czasami kategorią przeznaczenia terenu, a czasami pełni funkcje izolacyjne.

W planach z roku 2003 r. widać już próby uporządkowania materii, czego wymownym przykładem jest plan dla ul. Zwycięskiej 57²⁴⁴. W kategoriach przeznaczenia terenu zostały wymienione tam: zieleń izolacyjna, zieleń rekreacyjna i (po prostu) zieleń, natomiast wśród zasad ochrony i kształtowania środowiska oraz zagospodarowania terenów pojawiły się zapisy takie jak: „powierzchnię niezabudowaną i nieutwardzoną należy przeznaczyć pod zieleń wysoką, średnią i niską” czy „pas terenu należy zagospodarować zielenią wielopiętrową”. W kolejnych planach pojawiają się kategorie przeznaczenia terenu wraz z ich definicjami²⁴⁵. W 2003 r. weszło rozporządzenie w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego²⁴⁶, które przyczyniło się do uporządkowania wielu kwestii związanych z tworzeniem planów miejscowych, w tym oznaczeń graficznych i przeznaczeń związanych z zielenią.

W związku z tym, od roku 2004 odnotować można pewną prawidłowość: ustalenia strefowe są bardzo częste, a kategorie przeznaczenia terenu zieleni są tożsame ze strefami – np. „strefa zieleni wysokiej z zakazem zabudowy ZU” oraz „strefa zieleni niskiej z zakazem zabudowy ZW”²⁴⁷. Inne stosowane rozwiązanie to powiązanie kategorii przeznaczenia terenu z funkcją – np. zieleń parkowa ZP; zieleń urządzona ZU; zieleń izolacyjna ZI; wody płynące z obudową biologiczną WP²⁴⁸.

²³⁴ Zachodnie śródmieście przemysłowe (część A), nr 50

²³⁵ Zachodnie śródmieście przemysłowe, część A nr 50

²³⁶ Zabrodzka, Czekoladowa, nr 36

²³⁷ Pomorska, Dubois, Łowiecka (część A), nr 66

²³⁸ Klecina, nr 18

²³⁹ Pawłowice wschodnie, nr 19

²⁴⁰ Tamże

²⁴¹ Przedmieście Świdnickie, nr 9

²⁴² Awicenny, nr 13

²⁴³ Janowska, nr 11

²⁴⁴ Zwycięska 57, nr 32

²⁴⁵ Zabrodzka, Czekoladowa, nr 36

²⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587 zastąpione przez Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 17 grudnia 2021 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2021 poz. 2404

²⁴⁷ Lamowice Stare, nr 65

²⁴⁸ Trasa Targowa, Jerzmanowska, Osiniecka, Strachowicka, nr 70

Dopiero około roku 2006 r. udało się w planach uporządkować kwestię „podwójnej” roli zieleni jako kategorii przeznaczenia terenu i funkcji w efekcie opracowania w Biurze Rozwoju Wrocławia wewnętrznego roboczego schematu planu miejscowego, w którym uporządkowano te kwestie. Ostatecznie stałym elementem składowym planów stały się kategorie przeznaczenia terenu wraz z definicją²⁴⁹.

Ustalenia ogólne dotyczące ochrony środowiska

W planach badanego okresu **ustalenia dotyczące ochrony środowiska** pojawiają się jako osobna kategoria w ramach ustaleń ogólnych. Generalnie dla tej części ustaleń można wyodrębnić: grupy zapisów, które pojawiały się regularnie w większości planów, zapisy charakterystyczne dla pewnych przedziałów czasowych oraz zapisy stworzone jedynie na potrzeby wybranych planów.

Najczęściej pojawiającym się zapisem było ustalenie odnośnie zagospodarowania zielenią terenów niezabudowanych i nieutwardzonych. Jest to zapis, który nie chroni przez zabudowaniem i utwardzeniem i nie obliguje inwestora do zwiększenia powierzchni terenów zieleni. Zapis może pełnić funkcję „wytrycha”, wszędzie tam, gdzie nie ma dopuszczonego przeznaczenia „zieleni”, a planuje się ją wprowadzić²⁵⁰. Zapis ten po raz pierwszy pojawił się w planach z 2000 r. dla ul. Północnej i Maślickiej²⁵¹ oraz dla ul. Północnej i Koziej²⁵² w brzmieniu: „ustala się wymóg pokrycia wszystkich terenów niezabudowanych i nieutwardzonych zielenią;”. Będzie on powielany w późniejszych latach, np. w planie dla Kleciny²⁵³ czy też w planie Pawłowice Północne²⁵⁴ z 2001 r.: „ustala się pokrycie zielenią wszystkich terenów niezabudowanych”. W planie dla Oławskiego Przedmieścia, część Północna z 2002 r.²⁵⁵ zapis przybiera formę postulatu: „postuluje się pokrycie zielenią wszystkich terenów niezabudowanych i nieutwardzonych”. Dla planu Zwycięska 57 z 2003 r.²⁵⁶ została wprowadzona wersja: „powierzchnię niezabudowaną i nieutwardzoną należy przeznaczyć pod zieleni wysoką, średnią i niską;”. W 2004 r. przeważała forma „przeznaczenie powierzchni niezabudowanych i nieutwardzonych na różne formy zieleni z obiektami małej architektury”²⁵⁷, ale w 2006 r. zapis przybiera formę: „tereny niezabudowane i nieutwardzone należy przeznaczyć na zieleni”²⁵⁸.

Kolejny zapis, który często powielano w tamtym okresie, to objęcie ochroną drzew bądź szpalerów drzew. Takie zapisy znajdują się między innymi w planach: miejscowym dla ul. Północnej, Maślickiej²⁵⁹, Granicznej, Mińskiej²⁶⁰ oraz Północnej, Koziej²⁶¹ z 2000 r. „istniejący drzewostan należy przewidzieć w miarę możliwości do zachowania, poza drzewami owocowymi”. Ochrona drzew została tu „zmiękczona” poprzez zapis „należy przewidzieć w miarę możliwości”. W planie Pawłowice Północne²⁶² z 2001 r. zastosowano ustalenie w zmodyfikowanej formie: „zakazuje się usuwania istniejącego drzewostanu z wyjątkiem terenów ulic (poza drzewami owocowymi)”. W 2002 r. pojawiły się zapisy: „istniejący drzewostan, z wyjątkiem drzew owocowych i mało wartościowych drzew ozdobnych, powinien być przeznaczony do zachowania”²⁶³ oraz: „wycinkę drzew należy ograniczyć do niezbędnego minimum, wynikającego z racjonalnego zagospodarowania terenu”²⁶⁴. W 2003 roku obserwujemy ponownie próbę bardziej radykalnych zapisów, jak np: „należy zachować w maksymalnym stopniu istniejące nasadzenia”²⁶⁵ oraz „przyjęty sposób zagospodarowania i użytkowania środowiska nie może naruszać istniejącej zieleni wysokiej”²⁶⁶, a także: „do zachowania wartościowe egzemplarze drzew”²⁶⁷. Te zapisy oznaczały de facto zachowanie istniejącej zieleni, a zwłaszcza „drzew

²⁴⁹ *Stabłowice Stare I, III nr 99*

²⁵⁰ *Mogą to być inicjatywy w ramach Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego, które muszą być zgodnie z ustaleniami mpzp*

²⁵¹ *Północna, Maślicka, nr 12*

²⁵² *Północna, Kozia, nr 15*

²⁵³ *Klecina, nr 18*

²⁵⁴ *Pawłowice Północne, nr 17*

²⁵⁵ *Oławskie Przedmieście, część północna, nr 22*

²⁵⁶ *Zwycięska 57, nr 32*

²⁵⁷ *Kowale II, część wschodnia, Popiele, część A, nr 78*

²⁵⁸ *Stabłowice Stare II, nr 96.*

²⁵⁹ *Północna, Maślicka, nr 12*

²⁶⁰ *Graniczna, Mińska, nr 14*

²⁶¹ *Północna, Kozia, nr 15*

²⁶² *Pawłowice Północna, nr 17*

²⁶³ *Księżę Wielkie Przemysłowe, nr 27*

²⁶⁴ *Inżynierska, nr 31*

²⁶⁵ *Zwycięska 57, nr 32*

²⁶⁶ *Stadion Ślęzy, nr 33*

²⁶⁷ *Plac Bema (część A), nr 35*

o wymiarach pomnikowych ujętych w inwentaryzacji przyrodniczej gminy Wrocław²⁶⁸. W 2004 r. zachowanie istniejących nasadzeń i zminimalizowanie wycinki drzewostanu nadal pozostawało priorytetem: np. w planie dla ul. Pautscha²⁶⁹ czytamy: „wycinkę drzew innych niż owocowe należy ograniczyć do niezbędnego minimum, wynikającego z racjonalnego zagospodarowania terenu”. Z czasem zapisy o całkowitym zakazie wycinki drzew ustępują zapisom „ustala się zasadę ochrony drzew o rozmiarach pomnikowych, uznanych za pomniki przyrody oraz starodrzew”²⁷⁰ oraz „do zachowania wartościowe egzemplarze drzew oznaczone na rysunku planu”²⁷¹. W efekcie początkowe zapisy odnośnie bezwzględnego zakazu wycinki drzew czy zminimalizowania wycinki, zostały przekształcone w zapisy skupiające się na ochronie wartościowych okazów, często zaznaczonych na rysunkach planów, w celu ich lepszej identyfikacji.

W roku 2006 został wypracowany zestaw zapisów: „istniejące nasadzenia należy, w miarę możliwości, zachować i wykorzystać do ukształtowania zespołów zieleni wysokiej” i „dopuszcza się w razie konieczności wycinkę zdrowych drzew pod warunkiem stosowania zasady kompensacji przyrodniczej, polegającej na posadzeniu w zamian za jedno drzewo wycięte trzech drzew w innym miejscu w granicach działki”²⁷². Wpisanie do planów zasady kompensacji, słusznej w swoim założeniu, stanowi jednak przekroczenie uprawnień nadanych gminie przez ustawę.

Kolejna grupa zapisów dotyczy szpalerów drzew w ciągach komunikacyjnych. Od roku 2003 aż do 2006 pojawiają się zapisy odnośnie szpalerów drzew, np. zapis: „ciągi komunikacyjne, w miarę możliwości, należy obsadzić szpalerami drzew”²⁷³ oraz „zaleca się wprowadzenie zadrzewień przyulicznych w formie alei”²⁷⁴.

Warto odnotować też pierwsze zapisy dotyczące wód opadowych: „dopuszcza się retencjonowanie czystych wód opadowych na terenach zainwestowanych i wykorzystanie ich do nawadniania terenów zieleni”²⁷⁵.

Ustalenie, o którym również należy wspomnieć, to wprowadzenie formy ochrony przyrody poprzez zapisy planu miejscowego. W miejscowym planie dla ul. Janowskiej z 2000 r.²⁷⁶ został ustalony użytek ekologiczny Łacha Farna, jego zasięg oraz zakres ochrony. Jest to rozwiązanie o tyle oryginalne, że formy ochrony przyrody były powoływane przez gminy poprzez dedykowane uchwały, a nie w planach miejscowych.

Ustalenia ogólne dotyczące ochrony wartości kulturowych

Zapisy dotyczące zieleni odnajdujemy w planach miejscowych także w części dotyczącej **ochrony wartości kulturowych**. Podobnie jak ustalenia dotyczące ochrony środowiska, pojawiają się one jako osobna kategoria ustaleń w ramach ustaleń ogólnych. Są one najczęściej powiązane z wprowadzaniem stref ochrony konserwatorskiej i ograniczeń, jakie z tytułu wprowadzenia stref wynikają. Pierwszy z analizowanych planów dotyczy planu dla Ostrowa Tumskiego – Wyspy - Ogrodu Botanicznego z 1999 r. Jest to obszar o szczególnym znaczeniu historycznym, który został uznany za pomnik historii²⁷⁷. Obszar planu został objęty strefą ochrony konserwatorskiej „A”. Działania dotyczące zieleni skupiają się na odtworzeniu „historycznych założeń ogrodowych ozdobno-użytkowych”, „wprowadzeniu zieleni do wnętrza urbanistycznych”, „obsadzeniu zwartą zielenią obszarów pozbawionych historycznych elementów kubaturowych” bądź usunięciu „nieodpowiedniej zieleni”. Plan dla Rynku i Placu Solnego (B) z 2006 r. to również obszar uznany za Pomnik Historii i wpisany do rejestru zabytków²⁷⁸. W planie zostały wprowadzone strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej „A” oraz ochrony archeologicznej „W”. Żadne z bezpośrednich ustaleń w tej części nie odnosi się do zieleni, natomiast ograniczenia wynikające z wprowadzenia strefy mają wpływ na ustalenia dla terenów, w zasadach zagospodarowania terenu, kształtowania zabudowy i kompozycji.

²⁶⁸ Ignuta, nr 39

²⁶⁹ Pautscha, nr 73

²⁷⁰ Pracze Odrzańskie Zielone, nr 74

²⁷¹ Oporów II (część A), nr 75

²⁷² Stabłowice Północne, nr 98

²⁷³ Maślice, nr 89

²⁷⁴ Astra, Gądów Przemysłowy, Osiedle Kosmonautów, nr 87

²⁷⁵ Zdrowa, Wysoka, Tęczowa, nr 88

²⁷⁶ Janowska, nr 11

²⁷⁷ Obszar objęty planem został uznany za Pomnik Historii zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 r., jest również wpisany do rejestru zabytków pod nr 213 z dnia 12 maja 1967 r.

²⁷⁸ Obszar wpisany do rejestru zabytków pod nr 212 z dnia 12 maja 1967 roku, Zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 roku uznany za Pomnik Historii w zakresie elementów układu geometrycznego ulic i placów, rodzaju i skali obrzeżnej zabudowy pierzejowej, jak również wartości kulturowych poszczególnych obiektów i kamienic, bloków urbanistycznych, jak i całego układu kompozycyjnego zabytkowego zespołu.

Plan dla Przedmieścia Świdnickiego (r. 2000) obejmuje ochroną i nakazuje odtworzyć zieleni na terenie byłego cmentarza żydowskiego oraz dawnego placu Konstytucji 3 Maja. Tereny zieleni znajdujące się „w granicach placu Kościuszki i placu przed Dworcem Głównym PKP podlegają ochronie jako część składowa układu przestrzennego tych placów”. Plan dla Uniwersytetu z 2002 r.²⁷⁹ w strefie "A" ścisłej ochrony konserwatorskiej wprowadza wymóg „rewaloryzacji wnętrza urbanistycznych, pasaży i dziedzińców wraz z odpowiednią kompozycją zieleni, z zachowaniem charakteru historycznego wnętrza wraz z posadzką”. W planie dla Kępy Mieszczańskiej (część A) z 2003 r.²⁸⁰ oprócz strefy ochrony konserwatorskiej "B", gdzie ochronie podlega „historyczny układ i rozplanowanie zieleni w formie szpalerów drzew wzdłuż ulic i bulwarów z warunkiem uzupełnienia przy utrzymaniu gatunków drzew oraz charakteru zieleni”, wprowadzona została strefa ochrony ekspozycji „E”. Zieleń pełni funkcję służebną wobec zabudowy – „należy kształtować zieleni, w tym oznaczoną na rysunku planu, w formie podporządkowanej kompozycji wnętrza urbanistycznych, a w szczególności z zachowaniem ekspozycji”. Ale została również ustalona strefa ochrony krajobrazu kulturowego „K” w celu „przywrócenia wartości kompozycyjnej rzeki w krajobrazie miejskim, w obszarze doliny Odry, integralnie związanej z zespołami zabytkowymi”. Podobnie dla planu Szczytniki, część południowa z 2004 r. zostaje wprowadzona strefa "A", w której należy „zachować historyczny układ przestrzenny tj. rozplanowanie dróg, ulic, placów, linie zabudowy, kompozycję wnętrza urbanistycznych i kompozycję zieleni, oraz poszczególne elementy tego układu tj. historyczne nawierzchnie ulic, placów i chodników, rzeki, historyczne obiekty techniczne, zabudowę i zieleni”. Wprowadzono również strefę ochrony krajobrazu „K”, w której „ochronie podlegają wszystkie elementy zieleni miejskiej i towarzyszącej jej architektury o istotnych warunkach krajobrazowych”.

Pojawiają się również plany, w których ochroną konserwatorską objęte są historyczne założenia zieleni – założenia parkowe i podworskie. W planie dla Brochowa, Bieńkowic (część A) 2004 r. została wyznaczona strefa ochrony konserwatorskiej „B” obejmująca ochroną zabytkową zieleni podworskiego Parku Bieńkowickiego wraz z założeniem folwarcznym”. Plan miejscowy dla Lasu Osobowickiego, Pól irygacyjnych z 2006 r.²⁸¹ objął ochroną wartości kulturowe zespołu historycznej zieleni obszaru Lasu Osobowickiego z Górą Kapliczną i Szańcem Szwedzkim oraz ustalił strefę ochrony konserwatorskiej "B". Znalazły się tam zapisy dotyczące kompozycji i aranżacji terenów zieleni, jak np.: „utrzymanie głównych osi kompozycji - dwóch prostopadłych do siebie dróg leśnych, w formie alei - Droga Kapliczna i Droga Łowiecka” oraz „utrzymanie charakteru parku romantycznego”. W planie została również wprowadzona strefa "W"- ochrony archeologicznej „z zakazem wszelkich działań inwestycyjnych, w tym zabudowy, zmiany ukształtowania i zagospodarowania terenu, nasadzeń zieleni i usuwania karpiny oraz prowadzenia prac ziemnych”. Strefa dotyczy obszarów grodzisk wpisanych do rejestru zabytków. W celu ochrony widoku grodzisk „ustala się strefy ekspozycji z zakazem zabudowy oraz obowiązkiem uzgadniania w zakresie zagospodarowania terenu oraz nasadzeń zieleni.” Zostały również wskazane obiekty objęte ochroną czyli ulica Grzybowa, która „podlega utrzymaniu jako szlak pielgrzymkowy z kapliczkami, z podwójnym szpalerem brzoźowym i z krzyżem przy ul. Żywopłotowej” oraz „nawierzchnie brukowane ze szpalerami dębowymi” ulicy Lipskiej i Ćwiczebnej.

Ustalenia ogólne – w zakresie infrastruktury technicznej

Zapisy planów miejscowych dotyczące **infrastruktury technicznej** analizowane były pod kątem podejścia do zagospodarowania wód deszczowych, co odzwierciedla podejście do planowania w duchu zrównoważonego rozwoju i ogólnej świadomości ekologicznej. W planach miejscowych od roku 2000 pojawiają się zapisy o odprowadzaniu wód deszczowych, a nawet „ścieków” deszczowych do kanału deszczowego, kolektora „Odra”, rzek, rowów melioracyjnych. Równolegle, w zależności od części miasta, znajdziemy zapisy odnośnie „budowy rozdzielczej sieci kanalizacji sanitarnej i deszczowej w liniach rozgraniczających istniejących ulic”²⁸² albo ogólnospławnej. Odnaleźć można także zapisy dotyczące „zarurowania odcinka rowu otwartego w sposób umożliwiający odbiór zarówno wód opadowych jak i wód gruntowych”²⁸³.

Plan z 2002 r. dla ul. Inżynierskiej²⁸⁴ wprowadził nowatorski zapis: „wszelkie place, parkingi, dojazdy i przejścia o utwardzonej nawierzchni winny być wyposażone w systemy odprowadzania wód opadowych; w przypadku zastosowania nawierzchni częściowo utwardzonych ("ażurowych") należy odpowiednio zabezpieczyć środowisko gruntowo-wodne przed infiltracją zanieczyszczeń”. Z kolei w planie z roku 2003

²⁷⁹ Uniwersytet, nr 23

²⁸⁰ Kępa Mieszczańska, część A, nr 38

²⁸¹ Las Osobowicki, Pola irygacyjne nr 107

²⁸² Północna, Maślicka, nr 12

²⁸³ Graniczna, Mińska, nr 14

²⁸⁴ Inżynierska, nr 31

pojawił się pierwszy zapis o retencjonowaniu wody: „ustala się odprowadzenie wód deszczowych z powierzchni dachów i ulic otwartymi i ozdobnymi rowami otwartymi do projektowanych zbiorników w parku zlokalizowanym po stronie zachodniej terenu opracowania”²⁸⁵. Nadal jednak najczęściej pojawiającym się zestawem zapisów były: „odprowadzenia wód opadowych do miejskiego systemu kanalizacji deszczowej na warunkach określonych przez właściciela sieci,” oraz „wyposażenie w sieć kanalizacji deszczowej wszystkich obszarów zainwestowania”²⁸⁶. Zmianę w podejściu do zagospodarowania wód deszczowych można zauważyć dopiero w 2005 r., w planie dla Maślic, w którym wprawdzie dopuszcza się „możliwość zarurowania rowów otwartych kolidujących z planowanym zainwestowaniem terenu, o ile ustalenia szczegółowe nie stanowią inaczej” a także „dopuszcza się stosowanie rozwiązań technicznych służących zatrzymaniu wód opadowych w obrębie posesji.”²⁸⁷ Ten zapis będzie się pojawiać w kolejnych planach. W planach z 2006 roku odnajdujemy zapisy: „dopuszcza się na terenie zabudowy jednorodzinnej odprowadzenie wód opadowych na teren posesji”²⁸⁸ oraz: „stosowanie rozwiązań technicznych służących zatrzymaniu wód opadowych w obrębie posesji”²⁸⁹. Zapisy te dają możliwość retencjonowania wód na działce, nie wykluczają odprowadzania wód do kanalizacji czy rzeki.

Ustalenia ogólne – strefy

Strefowanie to specyficzny rodzaj ustaleń. Wprowadza się je w planach miejscowych w celu ujednoczenia zapisów dla określonych grup terenów np. wspólne ustalenia dla wszystkich terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej odnośnie przeznaczeń, wskaźników czy zasad zagospodarowania, dzięki temu nie trzeba ich powtarzać w ustaleniach dla terenów. W trakcie analizy planów okazało się, że stosowanie stref w planach było szczególnie popularne w latach 2003 i 2004.

W planie dla ul. Zabrodzkiej, Czekoladowej z 2003 r.²⁹⁰ wprowadzono strefy: zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej MN, w której „obowiązuje zagospodarowanie co najmniej 25% powierzchni każdej działki budowlanej zielenią, z czego minimum 10% zielenią wysoką”; strefa zieleni parkowej ZP, w której „dla terenów należy zapewnić dostęp publiczny”, strefa zieleni izolacyjnej ZI, dla której obowiązuje przeznaczenie „zieleni izolacyjna” oraz strefa zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej MW, w której „obowiązuje zagospodarowanie co najmniej 25% powierzchni każdej działki budowlanej zielenią, z czego minimum 10% zielenią wysoką”. Przykładem zapisów strefowych dla planu z 2004 r.²⁹¹ dla strefy MN mieszkalnictwo jednorodzinne wolno stojące i bliźniacze jest: „powierzchnia biologicznie czynna na terenie i działce nie może zajmować mniej niż 50% ich powierzchni całkowitej”, natomiast dla strefy MW mieszkalnictwo wielorodzinne: „powierzchnia biologicznie czynna na terenie i działce nie może zajmować mniej niż 10% ich powierzchni całkowitej”. Ponieważ strefy pojawiają się w wybranych planach z lat 2003 i 2004 i nie wszystkie posiadają zapisy dotyczące zieleni, nie można jednoznacznie stwierdzić, czy odzwierciedlają one jakieś trendy związane z zielenią. Pomagają jednak uporządkować zapisy i zunifikować je w stosunku do określonych funkcji czy też grup terenów.

Ustalenia ogólne dotyczące zagospodarowania terenów

W analizowanym okresie ustalenia ogólne dotyczące **zagospodarowania terenów** dla zieleni nie występują zbyt często, ale w kilku planach pojawiły się. Na początku zieleni stanowiła uzupełnienie zabudowy, skupiano się na jej funkcjach izolacyjnych. W planie z 1999 r. dla Ostrowa Tumskiego²⁹² „wprowadza się nakaz utworzenia ekranu izolacyjnego w formie szpaleru zwartej zieleni średniowysokiej zimozielonej o minimalnej szerokości 10 m, zgodnie z oznaczeniami na rysunku planu” , plan dla ul. Awicenny z 2000 r. nakazuje „wprowadzanie pasów zieleni izolacyjnej wzdłuż ciągów komunikacyjnych, w szczególności ulicy głównej (symbol KGP) oraz ulic zbiorczych (symbol KZ); pasy te mogą być tworzone zarówno w liniach rozgraniczających ulic, jak i na terenach bezpośrednio przyległych”²⁹³, w planie ul. Północna, Kozia „dla stref zieleni izolacyjnej i ochronnej ustala się wymóg nasadzania sadzonek zieleni wysokiej o wysokości min. 1m.”²⁹⁴.

²⁸⁵ *Wiwulskiego, Rzeźbiarska, nr 34*

²⁸⁶ *Gajowa I, Gajowa II, nr 44*

²⁸⁷ *Maślice, nr 89*

²⁸⁸ *Pogodna, nr 93*

²⁸⁹ *Stabłowice Stare I, III, nr 99*

²⁹⁰ *Zabrodzka, Czekoladowa, nr 36*

²⁹¹ *Pautscha, nr 73*

²⁹² *Ostrów Tumski- Wyspy- Ogród Botaniczny, nr 8*

²⁹³ *Awicenny, nr 13*

²⁹⁴ *Północna, Kozia, nr 15*

Plany późniejsze skupiają się na funkcjach rekreacyjnych oraz ekosystemowych. W planie Partynice Południowe, część B z 2003 r.²⁹⁵ widać tę zmianę w następujących zapisach: „ustala się przeznaczenie na zieleni i rekreację: dla zabudowy wielorodzinnej co najmniej 30% powierzchni działki, z czego przynajmniej 25% ma stanowić jedną całość” „,obowiązuje obudowanie cieków wodnych terenami zieleni w postaci zadarnienia, zakrzewień oraz nasadzeń drzew w formie alei lub kęp”, „rzekę Ługowinę należy otoczyć terenami zielonymi, ogólnie dostępnymi”²⁹⁶ oraz: „wszystkie cieki otwarte należy zachować, a wzdłuż nich wprowadzić pas zadarnień z zadrzewieniami szerokości minimum 5,0 m (z każdej strony)”.²⁹⁷ W planie dla Stabłowic Północnych²⁹⁸ odnośnie kształtowania przestrzeni publicznych pojawia się zapis: „na terenach przeznaczonych do realizacji celów publicznych oraz na terenie dróg wewnętrznych dopuszcza się lokalizację obiektów małej architektury, tymczasowych obiektów usługowo-handlowych i zieleni” .

Ustalenia szczegółowe dla terenów

W ustaleniach dla terenów powtarza się schemat zaobserwowany w ustaleniach ogólnych – do roku 2004 zieleni pełni głównie funkcję izolacyjną i ochronną. Przykładem są zapisy planu dla Ołtaszyna: „ustala się konieczność wprowadzenia parawanów zieleni wysokiej, w tym zimozielonej wzdłuż ulicy”²⁹⁹, „szpalery zieleni ochronnej, izolacyjnej szer. min. 10 m z szybko rosnących (z wyjątkiem topól) odpornych na zanieczyszczenia atmosferyczne drzew wzdłuż ulic: Strachowskiego i Agrestowej oraz projektowanej w celu izolacji zabudowy mieszkaniowej od szkolnych terenów sportowych i izolacji obiektu szkolnego od ruchu kołowego”³⁰⁰.

Kontekst zieleni pojawia się również w zapisach o parkingach poprzez – „obowiązek lokalizacji parkingów „zielonych” o podłożu trawiastym z ażurowych płyt betonowych w granicach działki”³⁰¹. Pojawiają się również zapisy o procentowym udziale zieleni: „minimum 10 % powierzchni działki powinna być zagospodarowana zielenią wysoką i niską”³⁰² czy też „należy przeznaczyć min. 30% powierzchni terenu pod zieleni osiedlową”³⁰³. W planie miejscowym dla Pawłowic Północnych³⁰⁴ dla terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej pojawia się zapis, który nakazuje „pozostawienie istniejącego drzewostanu (poza drzewami owocowymi) i przeznaczenie na różne formy zieleni terenu w ilości minimum 50% powierzchni każdej działki budowlanej”, a dla terenu przeznaczonego na dom opieki społecznej wprowadza się pas zieleni „wysokiej średniej i niskiej od strony zachodniej jako izolację optyczną od zabudowy jednorodzinnej”. Od roku 2003 sukcesywnie wprowadza się zapisy dotyczące powierzchni biologicznie czynnej, na przykład w planie dla Zwycięskiej 57³⁰⁵ dla terenów MŚ-MN „udział powierzchni biologicznie czynnej, powinien obejmować 50% każdej działki”. W planie, również z 2003 r. dla Stadionu Ślęzy³⁰⁶ pojawia się koncepcja zielonego dachu dla terenu parkingu wielopoziomowego z tymczasowym użytkowaniem jako parking jednopoziomowy o nawierzchni częściowo-trawiastej. Ustala się tam iż: „stropodach nad ostatnią kondygnacją budynku należy pokryć naturalną nawierzchnią roślinną, tworząc tak zwany zielony dach”. Od 2003 roku powszechny staje się zapis o obowiązku wprowadzenia szpalerów drzew w miejscach wskazanych na rysunku planu.

W planach dla obszarów z historyczną zabudową zieleni stanowi element kompozycyjny (np.: „układ kompozycyjny zieleni ozdobnej w nawiązaniu do historycznych założeń ogrodowych”³⁰⁷).

Osobną kategorię stanowią ustalenia dla terenów komunikacji publicznej. W planie z 2000 r. dla Przedmieścia Świdnickiego³⁰⁸ dla terenów ulic klasy zbiorczej wprowadzono obowiązek oddzielenia pasami zieleni obustronnych ciągów pieszych. Takie ustalenia najczęściej pojawiają się, z dopiskiem – „w zależności od potrzeb”, co ewidentnie „zmiękcza” ich wydźwięk. Ale w wybranych planach pojawiają się także zapisy twardsze takie jak np. : „ulica o charakterze alejowym, reprezentacyjnym z obustronnymi szpalerami drzew”³⁰⁹

²⁹⁵ Partynice Południowe, nr 57

²⁹⁶ Trasa Targowa, Jerzmanowska, Osiniecka, Strachowicka, nr 70

²⁹⁷ Tamże

²⁹⁸ Stabłowice Północne, nr 98

²⁹⁹ południowo-zachodnie pasmo aktywn. gospod., nr 1

³⁰⁰ Ołtaszyn – szkoła podstawowa, nr 3

³⁰¹ Jerzmanowska, cmentarz komunalny, nr 4

³⁰² Jerzmanowska, cmentarz komunalny, nr 4

³⁰³ Czajkowskiego, Przybyszewskiego, nr 6

³⁰⁴ Pawłowice Północne, nr 17

³⁰⁵ Zwycięska 57, nr 32

³⁰⁶ Stadion Ślęzy, nr 33

³⁰⁷ Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny, nr 8

³⁰⁸ Przedmieście Świdnickie, nr 9

³⁰⁹ Północna, Kozia, nr 15

lub (dla terenu KL): „zaleca się realizację ronda z zielenią towarzyszącą spełniającego funkcje ogranicznika prędkości”³¹⁰. Od roku 2003 r. coraz częściej pojawiają się zapisy o szpalerach drzew, najczęściej jako: „obustronne pasy zieleni przyuliczne w formie szpaleru drzew”³¹¹

Ustalenia końcowe

Ta kategoria zapisów w planach dotyczy głównie ustaleń terenów zieleni jako kategorii/inwestycji celu publicznego. Konsekwencją tych zapisów jest obowiązek wykupu terenów przeznaczonych na cele publiczne przez gminę, w związku z powyższym analiza tych zapisów obrazuje znaczenie jakie gmina przywiązuje dla tworzenia nowych terenów zieleni. Co ciekawe, w pewnych okresach próbowano stosować zapisy dotyczące „ogólnego dostępu” – dzięki temu teren nie był objęty obowiązkiem wykupu, ale właściciel terenu był zobligowany do udostępnienia terenu na użytek publiczny.

3.3.4. Inne instrumenty polityki miejskiej

W analizowanym okresie miasto Wrocław podjęło szereg aktywności mających wpływ – bezpośredni lub pośredni – na planowanie zieleni w mieście.

W 1998 r. Rada Miejska Wrocławia przyjęła „Zasady polityki ekologicznej Wrocławia”. Zasady obejmowały między innymi: racjonalizację gospodarki energetycznej, system gospodarki odpadami, zrównoważony rozwój transportu w mieście, ochronę wód oraz racjonalizację gospodarki wodno-ściekowej miasta, ochronę przyrody, kształtowanie systemów ekologicznych, politykę ekologiczną dla wybranych obszarów oraz kształtowanie ekologicznie świadomego społeczeństwa Wrocławia. Zasady kreowały wizję środowiskową miasta, która została później doprecyzowana w opracowanym w 2004 roku Programie Ochrony Środowiska³¹².

W 1998 roku została również przyjęta Strategia Rozwoju Wrocławia „Strategia – Wrocław 2000 Plus”³¹³. W strategii określone zostały wyzwania stojące przed miastem. W kontekście wyzwań cywilizacyjnych uznano za konieczne likwidację luk w rozwoju cywilizacyjnym, w kontekście wyzwań demograficznych – dynamizację rynku mieszkaniowego i budownictwa mieszkaniowego ze względu na problemy z dostępem do mieszkań. W przypadku wyzwań zdrowotnych i ekologicznych za istotną uznano aktywną politykę zdrowotną, której składnikiem była promocja zdrowego i aktywnego stylu oraz budowa odpowiedniej infrastruktury czyli terenów zielonych, terenów i obiektów sportowo-rekreacyjnych oraz ścieżek rowerowych. Kolejnym elementem wyzwań zdrowotnych i ekologicznych było wypracowanie programu rozwoju miasta opartego na „Zasadach polityki ekologicznej Wrocławia”. Program miał uwzględniać ochronę środowiska w mieście przed przyrodniczą degradacją, działania na rzecz zachowania i odtworzenia zróżnicowanych systemów ekologicznych, kształtowanie „pięknego krajobrazu miejskiego”, włączając w to „pogodzenie się” miasta z przepływającymi rzekami. W Strategii zauważono również, że ekologia wywołuje napięcia i może stać się narzędziem w rozgrywkach politycznych. Wspomina się o podziale na mieszkańców obszarów ekologicznie upośledzonych i uprzywilejowanych, co może być uznane za nawiązanie do pojęcia sprawiedliwości ekologicznej, które wybrzmiało, w kontekście ponadnarodowym, w Raportcie Brundtland z 1987 r.³¹⁴. W Strategii pojawił się również pragmatyzm i myślenie ekonomiczne w ekologii – mówienie o ekologii językiem korzyści w celu uniknięcia „fundamentalizmu ekologicznego” i eliminowania postaw „nie ma moim podwórku”.

W 1999 r. został powołany Zarząd Zieleni Miejskiej³¹⁵, który miał zarządzać terenami zieleni miejskiej oraz koordynować działania związane z rozwojem i rewitalizacją terenów zieleni miejskiej oraz prowadzenie remontów i inwestycji miejskich w tym w zakresie. W Biurze Rozwoju Wrocławia powołano zespół odpowiedzialny za analizy środowiskowe, który opracowywał na potrzeby miejscowych planów prognozy środowiskowe i opracowania ekofizjograficzne.

W 2005 r. przyjęto Lokalny Program Rewitalizacji Wrocławia na lata 2005 - 2006 i lata 2007 – 2013³¹⁶. Zgodnie z zapisami planu tereny zieleni miały również stanowić element rewitalizacji, w szczególności

³¹⁰ Marszowice Malownicze IV, nr 46

³¹¹ Gajowa I, Gajowa II, nr 44

³¹² Uchwała nr XXIX/2220/04 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 18 listopada 2004 roku w sprawie przyjęcia Programu Ochrony Środowiska dla miasta Wrocławia na lata 2004-2015

³¹³ UCHWAŁA NR LII/765/98 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 4 czerwca 1998 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Wrocławia "Strategia - Wrocław 2000 Plus" <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/26500/>

³¹⁴ Our Common Future, Komisja Brundtlanda, 1987 r.

³¹⁵ UCHWAŁA NR XV/488/99 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 9 grudnia 1999 r.

³¹⁶ UCHWAŁA NR XLIV/2969/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 grudnia 2005 roku, <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/53023/>

parki i cmentarze oraz zespoły rekreacyjne i sportowe. W planie można znaleźć zapisy odnośnie oczekiwanych efektów rewitalizacji, a jednocześnie postrzegania roli zieleni w procesie rewitalizacji: „przywrócenie urody terenom zielonym – parkom, skwerom, poprzez uporządkowanie istniejącej zieleni, nasadzenia nowych roślin, przebudowę nowych ścieżek zarówno pieszych, jak i rowerowych oraz uzupełnienie tych terenów o obiekty małej architektury – stylowe ławki, latarnie, kosze na śmieci itp.”³¹⁷.

3.3.5. Podsumowanie

Nowe Studium w wielu aspektach kontynuowało kierunki rozwoju nakreślone w Planie ogólnym. Nowością była koncepcja zespołów urbanistycznych, które porządkowały zróżnicowaną strukturę funkcjonalno-przestrzenną miasta. Analiza zespołów urbanistycznych pod kątem terenów zieleni wyraźnie wskazuje, że zieleń ma pełnić, w zależności od zespołu, funkcje reprezentacyjne, dekoracyjne albo ma stanowić „jeden z typów tworzywa” w zespołach urbanistycznych mieszkaniowych.

W planach miejscowych zapisy Studium przekładają się na funkcję zieleni – izolacyjną rozdzielającą różne funkcje zagospodarowania terenu. Często stosowane są takie określenia jak zieleń zimozielona, „szybkorosnąca”, wielopiętrowa – jakby w nawiązaniu do zapisu w Studium o „funkcji tworzywa”. Przywołane zapisy i podejście do zieleni trwa do roku około 2004. Jest to również okres, w którym eksperymentowano z zapisami dotyczącymi ochrony drzew w procesie inwestycji.

W analizowanym okresie pojawia się sporo zapisów wiążących zieleń z ochroną konserwatorską. W tym czasie sporządzanych było wiele planów dla historycznej części miasta – Rynku i Placu Solnego, Ostrowa Tumskiego, Ogrodu Botanicznego, Kępy Mieszczkańskiej, Uniwersytetu czy Stadionu Olimpijskiego. Zieleń stanowiła element historycznych, chronionych założeń bądź pełniła rolę „tworzywa” w znaczeniu wypełnienia kompozycją zieleni brakujących pierzei zabudowy.

Jest to również okres opracowywania planów dla dużych założeń mieszkaniowych i usługowych. W przypadku zabudowy mieszkaniowej, opracowywane były plany dla takich jednostek jak Złotniki, Stabłowice, Maślice, Marszowice czy Krzyki, a zieleń stanowiła w nich element terenów parkowych, rekreacyjno-wypoczynkowych. W planach dla terenów usługowych i aktywności gospodarczej, między innymi dla Księży Wielkiego przemysłowego czy Parku Technologicznego, zieleń spełnia funkcję kompozycyjną i izolacyjną.

O ile przypadku zieleni, można czerpać z katalogu przeróżnych zapisów, również wskaźnik zieleni czy też później powierzchni biologicznie czynnej, jest relatywnie wysoki (powyżej 25%), o tyle w przypadku zapisów dotyczących zagospodarowania wód opadowych, woda jest traktowana, zgodnie z obowiązującym prawem, jako ściek i ma być odprowadzana do rowów, rzek bądź kanalizacji.

Charakterystyczny dla tego okresu jest fakt, że pomimo powołania Biura Rozwoju Wrocławia, pewna część planów opracowywana była przez zewnętrzne biura urbanistyczne, a każdy z planistów miał inny warsztat, inne metody konstruowania uchwał, inne podejście do roli zieleni w kształtowaniu zagospodarowania terenów. W 2003 r. przyjęto rozporządzenie, które określało zakres projektu miejscowego planu, co przyczyniło się do uporządkowania struktury jego zapisów³¹⁸ a w Biurze Rozwoju Wrocławia trwały prace nad schematem zapisów dla planów miejscowych.

3.4. Planowanie zieleni w latach 2006 – 2010

3.4.1. Tło prawne

Kolejny analizowany okres przypada na lata 2006 -2010, kiedy dokumentem kierunkowym było SUIKZP z 2006 r. Połowa pierwszej dekady XXI w. to okres wzrastającej świadomości ekologicznej w Europie i Polsce, a także wzrost zainteresowania polityką miejską i ekologią miasta w szczególności. W maju 2007 r. państwa członkowskie Unii Europejskiej przyjęły Kartę Lipską na rzecz zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju miast europejskich³¹⁹, która promowała ideę zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich. Przyjmując Kartę Lipską państwa zobowiązały się do przestrzegania zasad zrównoważonego rozwoju miast. W zakresie polityki zintegrowanego rozwoju miejskiego za szczególnie istotne uznano m. in.: tworzenie

³¹⁷ Lokalny program rewitalizacji Wrocławia na lata 2005-2006 i lata 2007 – 2013, S.12, załącznik do uchwały nr XLIV/2969/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 grudnia 2005 roku,

³¹⁸ ROZPORZĄDZENIE MINISTRA INFRASTRUKTURY z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

³¹⁹ Leipzig Charter on Sustainable European Cities,

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/659384/EPRS_ATA\(2020\)659384_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/659384/EPRS_ATA(2020)659384_EN.pdf)

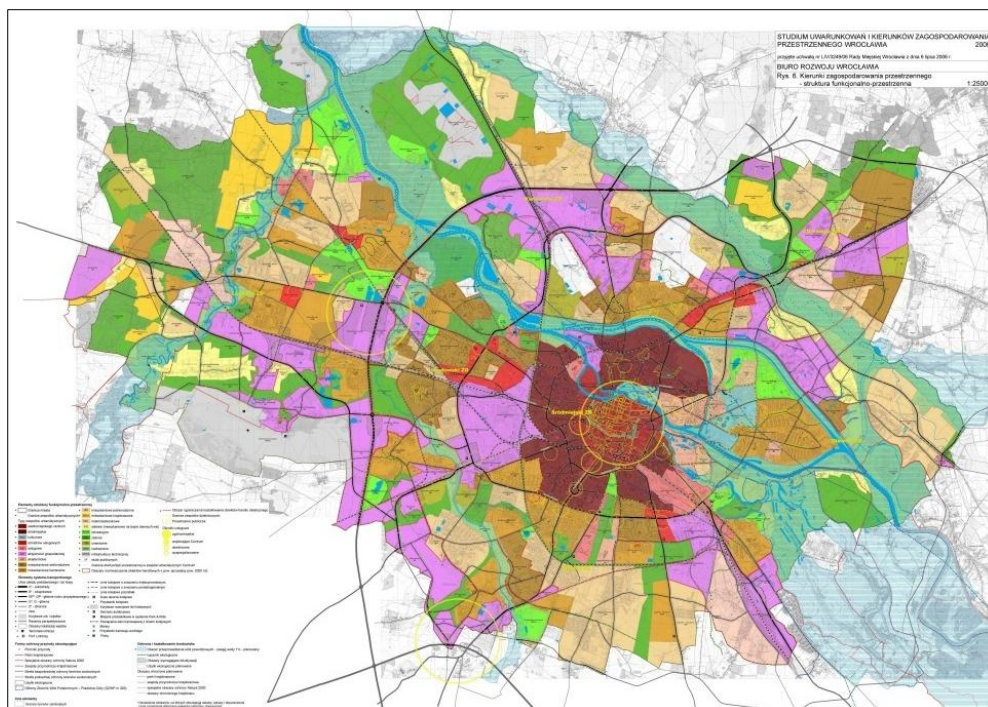
wysokiej jakości przestrzeni publicznych oraz modernizację sieci infrastruktury i poprawę wydajności energetycznej.

W Polsce, w dniu 3 października 2008 r. została przyjęta ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku, jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko³²⁰. Ustawa określa między innymi zasady i tryb postępowania dotyczące procedury oceny oddziaływania na środowisko ale również zwiększenie udziału mieszkańców w ochronie środowiska, również podczas procedury sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego czy też planów miejscowych.

3.4.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 6 lipca 2006 roku

Nowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Wrocław zostało przyjęte w dniu 6 lipca 2006 roku³²¹ i zastąpiło dotychczas obowiązujące. W nowym dokumencie zostały podtrzymane cele polityki przestrzennej, określone w studium z 1998 r. oraz został dodany czwarty cel, a mianowicie:

„wykreowanie całościowych, w pełni skończonych kompleksów urbanistycznych o wysokiej jakości”³²². Opisany w poprzednich dokumentach podstawowy system klinowo-pasmowy terenów zielonych został uzupełniony o duże kompleksy leśne oraz obszary sportowo-rekreacyjne. W strukturze miasta zostały opisane przestrzenie publiczne, do których obok placów i ulic, zaliczono skwery i parki.

Ilustracja 15 Kierunki zagospodarowania przestrzennego – rys. 6 Struktura funkcjonalno-przestrzenna, źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z 2006 r. <https://www.geoportal.wroclaw.pl/www/pliki/studium-2006/06.pdf>

W porównaniu ze Studium z 1998 r. został wprowadzony bardzo szczegółowy podział na zespoły urbanistyczne, które przedstawiono na mapie³²³

Dla każdego z zespołów zostały ustalone kierunki zagospodarowania przestrzennego, na które składają się: ukształtowanie funkcjonalno-przestrzenne, klasy przeznaczenia terenu ze wskaźnikami

³²⁰ Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, Dz.U. 2008 nr 199 poz. 1227, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20081991227/O/D20081227.pdf>

³²¹ UCHWAŁA NR LIV/3249/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 lipca 2006 roku w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia

³²² Studium uwarunkowań i kierunków za.... s.12.

³²³ Studium – rys. 6 kierunki zagospodarowania przestrzennego – struktura funkcjonalno-przestrzenna, ilustracja 15

zagospodarowania terenu. W tabeli nr 3 zostały zestawione najważniejsze ustalenia w zakresie zieleni dla zespołów urbanistycznych.

Najważniejsze elementy funkcjonalno-przestrzennej	zielone struktury	Ukształtowanie funkcjonalno-przestrzenne	Wskaźniki
zespół urbanistyczny wielkomiejskiego centrum			
bulwary spacerowe wzdłuż Odry i promenady wzdłuż Fosi Miejskiej; reprezentacyjne tereny zieleni urządzonej;	należy dążyć do: tworzenia reprezentacyjnych skwerów, parków i innych form ogólnodostępnej urządzonej zieleni, w powiązaniu z innymi elementami struktury funkcjonalno – przestrzennej; tworzenia bulwarów spacerowych nad Odrą o szerokości co najmniej 15 m, umożliwiających ciągłość poruszania się wzdłuż rzeki; nasadzenia szpalerów drzew i urządzenia reprezentacyjnych kompozycji zieleni wzdłuż ulic;	dla przeznaczenia zieleni w planach miejscowych należy określić zasady zabudowy i zagospodarowania terenu;	
zespół urbanistyczny śródmiejski			
parki, skwery, układ ulic i placów;	należy dążyć do: tworzenia reprezentacyjnych skwerów, parków i innych form ogólnodostępnej urządzonej zieleni; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią; nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic; przekształcania ogrodów działkowych w tereny zieleni ogólnodostępnej; tworzenia bulwarów spacerowych nad Odrą, Starą Odrą, Kanałem Miejskim i Oławą, o szerokości co najmniej 15 m, umożliwiających ciągłość poruszania się wzdłuż rzek i kanału; przeznaczania wewnątrz kwartałów zabudowy na zieleni, obiekty i urządzenia sportu i rekreacji;	w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu: -dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej oraz edukacji, należy dążyć do 25%; - dla handlu detalicznego, kultury, obsługi turystyki należy dążyć do co najmniej 15%. w planach miejscowych dla sportu, wypoczynku i parków zaleca się określić dopuszczalny udział obszaru zabudowanego w całkowitej powierzchni działki lub terenu, odrębnie dla sportu, wypoczynku i parków lub łącznie z innymi klasami przeznaczenia terenu;	
zespoły urbanistyczne kulturowe			
obszar Ostrowa Tumskiego			
parki, skwery;	należy dążyć do: tworzenia terenów ogólnodostępnych zagospodarowanych zielenią urządzonej; utrzymania i uzupełniania skwerów i parków oraz Ogrodu Botanicznego; tworzenia bulwarów	w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, należy dążyć do 25%; dla handlu detalicznego, gastronomii i rozrywki należy dążyć do 15%;	

	spacerowych nad Odrą; podniesienia jakości przestrzeni publicznych poprzez: renowację nawierzchni, oświetlenia oraz uzupełnienie i podniesienie standardu urządzenia zieleni ulic i skwerów,	
obszar Parku Szczytnickiego z kompleksem Hali Ludowej i Ogrodem Zoologicznym		
park, tereny i obiekty wystawowe; ogród tematyczny – ogród zoologiczny, reprezentacyjne ulice, place i aleje;	należy dążyć do: tworzenia układu ulic, placów i kładek pieszych, przylegających do atrakcyjnie zagospodarowanych terenów; tworzenia bulwarów spacerowych nad Odrą i Starą Odrą o szerokości co najmniej 15 m, umożliwiających ciągłość poruszania się wzdłuż rzek; uzupełnienia i podniesienia standardu urządzenia zieleni;	w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu: - dla kultury, nauki i szkolnictwa wyższego, sportu, wypoczynku i parków;
zespół ośrodków usługowych		
układ ulic i placów, parki i skwery – uzupełniające elementy struktury;	należy dążyć do: tworzenia ogólnodostępnych skwerów, parków i innych form urządzonej zieleni; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią; w sąsiedztwie z zespołami urbanistycznymi aktywności gospodarczej i służb publicznych zaleca się zaplanowanie pasów zieleni wielopiętrowej, w tym zieleni zimozielonej;	w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu: - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30%; - dla biur należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15%; - dla obsługi turystyki należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 20%; - w planach miejscowych zaleca się określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu dla handlu detalicznego, kultury, edukacji, produkcji, gastronomii i rozrywki;
zespół urbanistyczny usługowy		
kompleksy sportowo – rekreacyjne; układy ulic i placów; uzupełniające – parki, skwery;	należy dążyć do urządzenia ogólnodostępnych skwerów i innych form urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią; należy dążyć do nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic;	w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu: - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30%; w planach miejscowych zaleca się określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu dla handlu detalicznego, kultury, biur, obsługi turystyki, edukacji, nauki i szkolnictwa wyższego, aktywności gospodarczej.
zespoły aktywności gospodarczej		
układ ulic i placów,	należy dążyć do:	w planach miejscowych należy określić

<p>uzupełniające: parki; skwery</p>	<p>tworzenia ogólnodostępnych skwerów, parków i innych form urządzonej zieleni; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu; włączenia rzek, cieków, zbiorników wodnych do układów przestrzennych parków; wykorzystania rzek, cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i dekoracyjnych; przekształcania ogrodów działkowych w tereny zieleni ogólnodostępnej; sytuowania stref zieleni wielopiętrowej, w tym zieleni zimozielonej, w sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej;</p>	<p>udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40%; - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30%; - dla handlu detalicznego, kultury, biur, obsługi turystyki należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15%; - dla edukacji należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 25%; <p>zaleca się wprowadzenie zieleni wielopiętrowej, w tym zieleni zimozielonej, w sąsiedztwie obiektów edukacji z obiektami aktywności gospodarczej.</p>
<p>zespół urbanistyczny akademicki</p>		
<p>parki, skwery, uzupełniające - miejsca i obiekty reprezentacyjne, układ ulic i placów;</p>	<p>należy dążyć do: przekształcania ogrodów działkowych w tereny zieleni ogólnodostępnej; tworzenia ogólnodostępnych skwerów, parków i innych form urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką; tworzenia bulwarów spacerowych nad Odrą, Starą Odrą i Oławą</p>	<p>w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40%; - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 25% oraz zaleca się kreowanie we wnętrzach kwartałów pasaży i dziedzińców usługowych, terenów zieleni urządzonej; - dla handlu detalicznego, kultury, biur, obsługi turystyki w planach miejscowych należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15%;
<p>zespoły urbanistyczne mieszkaniowe wielorodzinne</p>		
<p>parki, skwery</p>	<p>należy dążyć do: włączenia rzek, cieków, zbiorników i urządzeń wodnych do układów przestrzennych parków; wykorzystania rzek, cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i dekoracyjnych; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu; nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic; przekształcania kompleksów ogrodów działkowych w tereny zieleni ogólnodostępnej;</p>	<p>w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40%; - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 25%; - dla zabudowy zagrodowej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40%; - dla edukacji należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 25%; - dla handlu detalicznego, kultury, biur, obsługi turystyki należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15%; <p>Dla budownictwa, handlu hurtowego,</p>

		gospodarki magazynowej w planach miejscowych zaleca się lokalizację terenów zieleni wielopiętrowej, w tym zieleni zimozielonej,
zespoły urbanistyczne mieszkaniowe kameralne ³²⁴		
parki;	należy dążyć do: nasylenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu; oddzielenia obiektów przemysłowo – magazynowych od terenów mieszkaniowych zielenią izolacyjną; włączenie zbiorników i urządzeń wodnych, rzek do układów przestrzennych parków; wykorzystania cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i dekoracyjnych;	w planach miejscowych należy określić udział zieleni w powierzchni działki budowlanej lub terenu: - dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40 %; - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30 % powierzchni działki budowlanej lub terenu na zieleni; - dla zabudowy zagrodowej, edukacji należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 25%; - dla pozostałych przeznaczeń terenu należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15% powierzchni działki na zieleni;
zespoły urbanistyczne mieszkaniowe jednorodzinne		
kompleksy sportowo – rekreacyjne; parki;	należy dążyć do: ochrony, podniesienia standardu i uzupełniania istniejących oraz urządzenia nowych ogólnodostępnych skwerów, parków i innych form urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi, powiązanych ciągami pieszymi z elementami struktury funkcjonalno – przestrzennej, w tym szczególnie z osiedlami; nasylenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu; włączenia zbiorników i urządzeń wodnych do układów przestrzennych parków; wykorzystania zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych i sportowych;	w planach miejscowych należy określić udział zieleni w powierzchni działki budowlanej lub terenu: - dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40%; - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30%; - dla zabudowy zagrodowej, edukacji w planach miejscowych należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 25%; - dla handlu detalicznego należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15%; - dla pozostałych przeznaczeń terenu w planach miejscowych zaleca się określenie udziału powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu, należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15%;
zespoły urbanistyczne mieszkaniowe krajobrazowe ³²⁵		
parki; skwery; kompleksy sportowo – rekreacyjne;	należy dążyć do: tworzenia skwerów, parków, parków leśnych i innych form urządzonej zieleni, z urządzeniami	w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu:

³²⁴ zespoły urbanistyczne mieszkaniowe kameralne, w ramach których niska zabudowa wielorodzinna łączy się harmonijnie z intensywną jednorodziną

³²⁵ zespoły urbanistyczne mieszkaniowe krajobrazowe, przeznaczone dla form zabudowy jednorodzinnej zintegrowanej z krajobrazem

	<p>rekreacyjnymi; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu; nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic; powiązania rzek, zbiorników i urządzeń wodnych z parkami; wykorzystania cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i krajobrazowych; utrzymania i wzmocnienia powiązań przyrodniczych w oparciu o wody powierzchniowe i tereny zieleni; dyslokacji kompleksów ogrodów działkowych lub przekształcenia ich, w miarę możliwości, w tereny zieleni ogólnodostępnej.</p>	<p>- dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 50%; - dla pozostałych kategorii przeznaczeń należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30%;</p>
zespoły urbanistyczne małomiasteczkowe ³²⁶		
<p>kompleksy sportowo – rekreacyjne;</p>	<p>należy dążyć do: nasycenia zespołów zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu; wykorzystania cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i dekoracyjnych; tworzenia bulwarów spacerowych umożliwiających ciągłość poruszania się wzdłuż rzek, pozostawienia ogrodów działkowych zlokalizowanych w sąsiedztwie zespołów urbanistycznych zielonych i nadrzecznych</p>	<p>w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu: - dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40%; - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30%; - dla zabudowy zagrodowej, edukacji należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 25%; - dla pozostałych kategorii przeznaczeń należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15%;</p>
zespoły urbanistyczne sielskie ³²⁷		
<p>błonia; skwery; układ ulic i placów;</p>	<p>należy dążyć do: tworzenia skwerów, parków i innych form urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu; oddzielenia obiektów przemysłowo – magazynowych od terenów mieszkaniowych zielenią izolacyjną; włączenia zbiorników i urządzeń wodnych</p>	<p>w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu: - dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40%; - dla pozostałych kategorii przeznaczeń należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30%;</p>

³²⁶ zespoły urbanistyczne małomiasteczkowe, w granicach których dąży się do odtworzenia charakteru i rewitalizacji struktury dawnych miast włączonych do Wrocławia: Leśnicy, Psiego Pola i Brochowa

³²⁷ zespoły urbanistyczne sielskie, w granicach których dąży się do zachowania walorów struktur dawnych wsi włączonych do Wrocławia i do jednoczesnego przekształcenia ich w wygodne osiedla mieszkaniowe

	do układów przestrzennych parków; wykorzystania zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i krajobrazowych oraz błoni do celów rekreacyjnych;	
zespoły urbanistyczne rekreacyjne		
parki; skwery; parki leśne; kompleksy leśne; wzgórza; zbiorniki i urządzenia wodne; rzeki; starorzecza; obszary zalewowe; wały przeciwpowodziowe; mariny i przystanie wodne; kompleksy ogrodów działkowych;	należy dążyć do: włączenia rzek, zbiorników i urządzeń wodnych do układów przestrzennych kompleksów sportowo – rekreacyjnych, obiektów gastronomii, kompleksów turystyczno – wypoczynkowych, parków i kompleksów leśnych; wykorzystania rzek, zbiorników i urządzeń wodnych do celów rekreacyjnych i sportowych; tworzenia ogólnodostępnych skwerów, parków, i innych form urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi, nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu; tworzenia bulwarów spacerowych umożliwiających ciągłość poruszania się wzdłuż rzek;	w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej lub terenu: - dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 40%; - dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i zabudowy zagrodowej należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30%; - dla gastronomii i rozrywki, obsługi turystyki należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 20%; - dla pozostałych kategorii przeznaczeń należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 15%;
zespoły urbanistyczne zielone		
parki; skwery; parki leśne; kompleksy leśne; zieleń o wysokich walorach ekologicznych; zieleń izolacyjna; błonia;	należy dążyć do: tworzenia parków, parków leśnych i innych form urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi; włączania rzek, cieków, zbiorników i urządzeń wodnych do układów przestrzennych najważniejszych elementów struktury funkcjonalno – przestrzennej; wykorzystania cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i dekoracyjnych; dolesiania; zastosowania zieleni wysokiej do ukształtowania krajobrazu zespołu; nasadzania szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic;	w zespołach urbanistycznych zielonych nie dopuszcza się zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, zabudowę zagrodową i mieszkaniową jednorodziną dopuszcza się wyłącznie na terenach dotychczas zajmowanych ³²⁸ ; dla kategorii przeznaczeń handel detaliczny, gastronomia i rozrywka, kultura, biura, obsługa turystyki w planach miejscowych należy określić udział powierzchni zieleni w całkowitej powierzchni działki budowlanej, należy dążyć do przeznaczenia co najmniej 30% działki na zieleń.
zespoły urbanistyczne cmentarne -		
cmentarze; zieleń; aleje i place;	należy dążyć do: utrzymania, ochrony, podniesienia	Zabudowę mieszkaniową dopuszcza się na terenach dotychczas zajmowanych,

³²⁸ w przypadku zabudowy mieszkaniowej wyjątek stanowią: w zespole urbanistycznym Las Osobowicki zabudowę dopuszcza się na wydzielonych działkach na wschód od ulicy Grzybowej; w zespole urbanistycznym Klin Wojszycki – Tarnogajski zabudowę dopuszcza się na południe od linii kolejowej i na północ od ul. Terenowej, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Wrocławia z 2006 r. tom II, str. 243

	standardu, uzupełnienia istniejącej i nasadzenia nowej zieleni; nasycenia zespołów urbanistycznych zielenią wysoką i zastosowania jej do ukształtowania krajobrazu zespołu;	
zespoły urbanistyczne nadrzeczne		
rzeki; kanały przeciwpowodziowe i żeglugowe; wyspy i starorzecza; wały przeciwpowodziowe i urządzenia infrastruktury wodnej; zieleń dolin rzecznych; parki; obszary zalewowe; bulwary nadrzeczne;	należy dążyć do: urządzenia skwerów, parków, parków leśnych i innych form urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi; wykorzystania cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i dekoracyjnych; utrzymania zieleni dolin rzecznych na terenach zalewowych jako trwałych użytków zielonych; zachowania starorzeczy i objęcia ich ochroną jako użytki ekologiczne; dolesiania; zastosowania zieleni wysokiej do ukształtowania krajobrazu zespołu; tworzenia bulwarów spacerowych nad rzekami	Zabudowę mieszkaniową dopuszcza się na obszarach dotychczas zajmowanych;

Tabela 3 Zestawienie najważniejszych ustaleń w zakresie zieleni dla zespołów urbanistycznych w Studium, opracowanie własne na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z 2006 r.

3.4.3. Planowanie miejscowe

Przegląd miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uchwalonych w okresie obowiązującego Studium pozwala zweryfikować, jak wytyczne zawarte w Studium przekładają się na zapisy w planach. Analizie zostało poddanych 75 planów z 90 (83%) uchwalonych w okresie obowiązywania Studium z 2006 r. Z analizy planów wynika³²⁹, że został stworzony katalog zapisów dla planu miejscowego, swoista matryca planu, co przyczyniło się do unifikacji zapisów i usprawnienia procesu pisania uchwał.

Ustalenia ogólne – definicje

Ze zbioru definicji, utworzonego na podstawie kategorii przeznaczenia ze Studium, można wyróżnić kilka, które powtarzają się w większości planów. Definicja, która pojawia się w 68 planach z analizowanych 75, to szpaler drzew opisany jako „pojedynczy lub podwójny szereg drzew”. W roku 2008 definicja została zmodyfikowana do zapisu: „pojedynczy lub podwójny szereg drzew, którego przerwanie możliwe jest na skrzyżowaniach oraz w miejscach dojazdu do terenu”³³⁰ i tej formie utrzymała się do 2021 r.³³¹ W roku 2010, w planie dla Placu Społecznego³³² mamy dwie nowe definicje, które pozornie nie wydają się być powiązane z zielenią: „ogólny dostęp” oraz „szczególne zagospodarowanie głównych stref wejściowych”. Ogólny dostęp został zdefiniowany

³²⁹ zostało to potwierdzone przez planistów, z którymi przeprowadzone zostały wywiady

³³⁰ Za każdym razem kiedy w tym rozdziale jest odniesienie do zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, można je odnaleźć w załączniku nr 2 Analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w okresie 2006-2010, odwołania do planów są zakodowane zgodnie z numerami porządkowymi w załączniku, tutaj mamy odwołanie do planu Sołtysowicka, Redycka, Lekcyjna, nr 138

³³¹ autorce udało się ustalić podczas wywiadów, że zapis wymagał doprecyzowania, ponieważ pojawiły się przypadki, że linia symbolizująca szpaler drzew interpretowana była dosłownie i były wątpliwości, czy szpaler można przerwać na potrzeby lokalizacji dojazdów do terenów

³³² Plac Społeczny, nr 183

jako „dostęp bez żadnych ograniczeń podmiotowych, organizacyjnych i finansowych”³³³ i stosowany był w kolejnych planach przez wiele lat. Ustalenie ogólnego dostępu było stosowane dla terenów, których miasto nie mogło bądź nie planowało wykupić i realizować celu publicznego, ale poprzez ten zapis próbowano wyegzekwować otwarty dostęp do nich, zabezpieczając np. drogi wewnętrzne, ciągi piesze i rowerowe przez tereny prywatne oraz tereny zieleni, które nie były terenami publicznymi. Termin: „szczególne zagospodarowanie głównych stref wejściowych” odnosi się natomiast do realizacji terenu wokół budynku, w szczególności „przez ukształtowanie posadzki z zastosowaniem zieleni towarzyszącej, elementów małej architektury i oświetlenia”. Jest to istotne ze względu na uwzględnienie zieleni jako elementu zagospodarowania.

Ustalenia ogólne – obowiązujące oznaczenia graficzne na rysunku planu

Najczęściej pojawiającym się obowiązującym oznaczeniem graficznym na rysunku planu był szpaler drzew, ale pojawiło się tylko 40 razy (podczas gdy definicja 68 razy), ponieważ stosowane było czasami jako ustalenie obowiązujące, a czasami jako ustalenie informacyjne³³⁴. W planie miejscowym dla Placu 1 Maja z 2007 roku³³⁵ znalazło się oznaczenie „drzewo o wartościach ekologicznych”, które nie zostało zdefiniowane w tekście, ale stanowiło uzasadnienie, do objęcia drzewa ochroną w planie miejscowym. W tym samym planie znajdziemy oznaczenie „pas zieleni ochronnej”, a kolejne podobne oznaczenia graficzne („pas zieleni”) pojawią się w planie rok później „pas zieleni”. W mpzp Oporów, Mokronoska³³⁶ znalazła się „zieleń wielopiętrowa” oraz „strefy wolne od wysokich zarośli, krzewów i traw”. Można znaleźć także ustalenia związane z ochroną lasów („obszar otuliny lasu”³³⁷). Plan dla placu Nowy Targ wprowadza definicję „terenu biologicznie czynnego”³³⁸. Jeśli porównamy to z bogactwem oznaczeń w miejscowych planach z poprzedniego analizowanego okresu, wyraźnie widać, że oznaczenia graficzne związane z zielenią nie stanowią istotnego elementu rysunku planów

Ustalenia ogólne – przeznaczenia terenu

W celu unifikacji sporządzanych planów miejscowych został opracowany przez specjalistów z Biura Rozwoju Wrocławia wewnętrzny katalog przeznaczeń terenów, nazwany kategoriami przeznaczenia terenu, spójny z kategoriami ustalonymi w Studium. Daje się zauważyć, że pewne kategorie były bardziej popularne od pozostałych. Są to między innymi: zieleń parkowa i skwery. Ponieważ kategorie przeznaczenia terenu były bardzo szczegółowe, a pewne przeznaczenia pojawiały się praktycznie na każdym z terenów, została wprowadzona przez planistów z Biura konstrukcja uproszczona, a mianowicie grupy kategorii przeznaczenia terenu czyli np. rekreacja, przez którą rozumiało się: zieleń parkową, skwery, place zabaw czy wody powierzchniowe³³⁹. Każdy z planów miał swoje indywidualne grupy kategorii i w jednym planie³⁴⁰ „rekreacja” oznaczała zieleń parkową, terenowe urządzenia sportowe i kryte urządzenia sportowe, a w innym³⁴¹ oznaczała: zieleń parkową, skwery, place zabaw, terenowe urządzenia sportowe, place zabaw. W planie dla ulic Ślężna i Spiska³⁴² zieleń parkowa, skwery, place zabaw, terenowe urządzenia sportowe i ogrody tematyczne oznaczają grupę kategorii – zieleń. W każdym planie odnajdziemy zapis „na każdym terenie dopuszcza się zieleń i urządzenia budowlane towarzyszące kategoriom przeznaczenia dopuszczonym na tym terenie”.

Ustalenia ogólne dotyczące ochrony środowiska

W planach z 2006 r.³⁴³ można odnaleźć zapisy, które były popularne w poprzednim analizowanym okresie, jak np.: „istniejące drzewa należy przewidzieć w miarę możliwości do zachowania”, „drzewa przewidziane do zachowania należy zabezpieczyć przed uszkodzeniami w trakcie robót budowlanych”. W dwóch planach pojawia się również zalecenie „obsadzenia ulic publicznych szpalerami drzew”

³³³ Tamże, str. 166

³³⁴ Ustalenie informacyjne w odniesieniu do oznaczenia szpaler drzew oznaczało, że na danym terenie powinien pojawić się szpaler, ale niekoniecznie w tym miejscu, w którym pojawiło się oznaczenie graficzne na rysunku. Ustalenie obowiązujące oznacza, że szpaler musi pojawić się właśnie w tym miejscu, w którym został wyznaczony na rysunku planu.

³³⁵ Plac 1 Maja, nr ...

³³⁶ Oporów, Mokronoska, nr 149

³³⁷ Las Mokrzański, nr 137

³³⁸ Pl. Nowy Targ, nr 177

³³⁹ Trasa targowa, Graniczna, nr 147

³⁴⁰ Lotnicza, Pilczycka, nr 161

³⁴¹ Lotnicza, Pilczycka, nr 161

³⁴² Ślężna, Spiska, nr 165

³⁴³ Łącznik lotniskowy, odcinek zach. Nr 108, nowy port lotniczy nr 109

Ustalenie, które pojawia się we wszystkich planach to: „obowiązuje pokrycie zielenią wszystkich nieutwardzonych terenów niezabudowanych”. W planie dla ul. Hubskiej, Bocznej³⁴⁴ znajdziemy wariację tego zapisu: „grunty niezabudowane i nieutwardzone zagospodarować zielenią oraz w maksymalnym stopniu zachować istniejącą zieleń, w szczególności zadrzewienia o wysokich walorach.” W planie dla Kępy Mieszczańskiej³⁴⁵ z 2008 r. można znaleźć jeszcze inną wersję tego zapisu: „obowiązek zagospodarowania powierzchnią biologicznie czynną terenów niezabudowanych i nieutwardzonych”, który jest bardziej precyzyjny, ponieważ powierzchnia biologicznie czynna jest tam zdefiniowana oraz rozszerza zagospodarowanie o wodę.

Ustalenia ogólne – infrastruktura techniczna

W analizowanym przedziale czasowym nadal najczęściej pojawiającym się zapisem jest: „odprowadzenie wód opadowych dopuszcza się wyłącznie systemem sieci kanalizacji ogólnospławnej i deszczowej”³⁴⁶. Zapis, który stanowi raczej wyjątek dla analizowanego przedziału czasowego pojawia się w planie dla ul. Hubskiej, Bocznej³⁴⁷, gdzie znajduje się ustalenie: „retencjonowanie wód opadowych dopuszcza się w przypadku braku w nich zanieczyszczeń”. W 2008 r. w planie dla Wojszyc³⁴⁸ oraz planie Grabiszynek Południe³⁴⁹ pojawia się podobny zapis: „dopuszcza się retencjonowanie czystych wód opadowych na obszarze działki budowlanej”. Zatem zapisy o retencjonowaniu wód opadowych pojawiające się ogółem zaledwie w trzech planach na 75 można uznać za prekursorskie. Natomiast podejście do zagospodarowania cieków wodnych w tym okresie znacznie dobitniej odzwierciedla dość powszechny zapis: „dopuszcza się zarurowanie cieków wodnych kolidujących z zabudową z wyłączeniem wyznaczonych w planie, obowiązujących wydziełów wewnętrznych”³⁵⁰.

Ustalenia ogólne dotyczące ochrony wartości kulturowych

W analizowanym okresie w 6 planach wprowadzono ustalenia konserwatorskie. Wśród nich należy wymienić zapisy dla planu dla osiedla Dąbie³⁵¹. Ochroną zostały objęte tereny będące miejscem wzorcowego osiedla powstałego podczas wystawy "WUWA" w 1929 r. W planie czytamy, że inwestycje „nie mogą naruszać charakteru układu przestrzennego dawnego terenu wystawowego w szczególności rozplanowania obiektów budowlanych, ulic, oraz istniejących układów zieleni i wydzielonych ciągów pieszych i pieszo-jezdných”³⁵².

W planie dla Krzyków Północ³⁵³ ustalona została strefa ochrony konserwatorskiej, w ramach której obowiązuje „rewaloryzacja terenu zieleni w rejonie stawu i ogrodów działkowych w przypadku podjęcia inwestycji”³⁵⁴.

W planie dla Parku Wschodniego, część północna³⁵⁵ ochroną konserwatorską został objęty teren parku oraz strefa głównego wejścia do parku. W strefie obowiązuje zachowanie i odtworzenie historycznego układu zieleni parkowej oraz zachowanie historycznego układu ścieżek.

Ustalenia ogólne dotyczące zagospodarowania terenów

W ustaleniach ogólnych dotyczących zagospodarowania terenów najczęściej stosowanym zapisem jest ustalenie procentu powierzchni działki przeznaczonej na zieleń, np.: „40% powierzchni działki budowlanej zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej na zieleń” i „30% terenu zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej na zieleń, o ile ustalenia dla terenów nie stanowią inaczej”³⁵⁶. Zapisy te wynikają z ustaleń zawartych w Studium. Od 2010 r., wariacją tego zapisu jest ustalenie powierzchni biologicznie czynnej zamiast powierzchni zieleni

³⁴⁴ Hubska, Boczna, nr 111

³⁴⁵ Kępa Mieszczańska, nr 159

³⁴⁶ Oławskie Przedmieście, część D, nr 120

³⁴⁷ Hubska, Boczna, nr 111

³⁴⁸ Wojszyce, nr 136

³⁴⁹ Grabiszynek Południe, nr 150

³⁵⁰ Złotniki Przemysłowe, część zachodnia, nr 122

³⁵¹ Dąbie, nr 114

³⁵² Tamże

³⁵³ Krzyki Północ, nr 128

³⁵⁴ Tamże

³⁵⁵ Park Wschodni, część północna, nr 134

³⁵⁶ Jagodno II, nr 125

które wynika ze zmian w ustawie o planowaniu³⁵⁷. Pojawia się ono pierwszy raz w planie dla Oławskiego Przedmieścia (część D)³⁵⁸ dla terenów o przeznaczeniu pod zabudowę mieszkaniową wielorodzinną: „obowiązuje przeznaczenie co najmniej 30% powierzchni terenu jako powierzchni biologicznie czynnej”, a dla terenów o przeznaczeniu pod zabudowę usługową: „obowiązuje przeznaczenie co najmniej 15% powierzchni terenu jako powierzchni biologicznie czynnej”.

W planie dla ul. Ruskiej, św. Mikołaja³⁵⁹ na poziomie ustaleń ogólnych zapisano: „obowiązuje zagospodarowanie wewnątrz blokowych zielenią o wysokich walorach kompozycyjnych z elementami małej architektury, elementami rzeźbiarskimi i fontannami”. Jest to również zapis wynikający bezpośrednio z ustaleń Studium.

Na tym tle wyróżniają się zapisy dla planu pl. Nowy Targ³⁶⁰ gdzie zapisano: „obowiązuje reprezentacyjne zagospodarowanie powierzchni niezabudowanych przez staranne ukształtowanie posadzki z zastosowaniem zieleni, elementów małej architektury i oświetlenia”. Kolejne ustalenia dotyczą udziału powierzchni terenu biologicznie czynnego dla działki, udział ten „może być większy lub równy 0%, o ile ustalenia dla terenów nie stanowią inaczej”. Zapis ten jest powiązany z ustaleniem, że „udział obszaru zabudowanego A w powierzchni działki budowlanej może być równy lub mniejszy niż 100%, o ile ustalenia dla terenów nie stanowią inaczej”. Zapisy dopuszczające tak wysoki udział obszaru zabudowanego w analizowanym okresie były stosowane dosyć często dla zabudowy śródmiejskiej, dotyczyły one zazwyczaj wybranych terenów, stąd pojawiały się raczej w ustaleniach dla poszczególnych terenów, a nie na poziomie ustaleń dla całego obszaru objętego planem, chociaż i tutaj pojawiła się furtka w postaci zapisu: „o ile ustalenia dla terenów nie stanowią inaczej”.

Ustalenia ogólne – obszary przeznaczone na cele publiczne

W tej części planów badanego okresu zawarte są zapisy dotyczące ustalenia terenów przeznaczonych na cele publiczne³⁶¹. Tereny zieleni nie pojawiają się często w tej kategorii. Można to tłumaczyć powszechnie stosowanym zapisem o ogólnym dostępie, którego znaczenie zostało wyjaśnione w części „ustalenia ogólne-definicje”.

Ustalenia szczegółowe dla terenów

W zakresie zieleni w ustaleniach dla terenów powszechnym było ustalenie udziału zieleni bądź powierzchni biologicznie czynnej w powierzchni działki budowlanej. Zapisy dotyczące stanowią niezbędne minimum wynikające bezpośrednio z regulacji ustawowych jest to o tyle istotne, że wskaźnik ustala się dla działki a nie dla terenu. W przypadku kilku właścicieli na danym terenie, każda działka gruntu będzie musiała spełniać te ustalenia. Dobrym przykładem jest plan dla zespołu Krzyki I, część południowa z 2007 r.³⁶². Dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej (MW) znajdziemy tam ustalenia dotyczące urządzenia co najmniej 20% powierzchni działki budowlanej jako powierzchni biologicznie czynnej.

Kolejnym często stosowanym zapisem, również zastosowanym dla tego samego terenu, jest zapis o szpalerach: „obowiązują szpalery drzew w miejscach orientacyjnie wskazanych na rysunku planu”. Na tym samym terenie wprowadzono zapis wypełniający ustalenia Studium w zakresie rozdzielania różnych przeznaczeń pasami zieleni: „obowiązują pasy zieleni o szerokości co najmniej 5 m usytuowane na granicy działek budowlanych o różnych kategoriach przeznaczenia terenu w miejscach orientacyjnie wskazanych na rysunku planu”. Zastosowano również zapis dotyczący zieleni dla terenów MW dotyczy wydzielenia na terenie stref zieleni: „na terenach 4MW/3 i 4MW/4 ustala się wydzielenie wewnętrzne, oznaczone na rysunku planu symbolem (Z)³⁶³, dla których obowiązuje zagospodarowanie zielenią wysoką i niską;

Zapisać, który często stosowany jest w planach tego okresu, zarówno dla przestrzeni publicznych zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej jak też usługowej, jest wprowadzenie strefy reprezentacyjnej

³⁵⁷ USTAWA z dnia 25 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej oraz ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2010 r. Nr 130, poz. 871.

³⁵⁸ Oławskie Przedmieście, część D, nr 120

³⁵⁹ Ruska, św. Mikołaja, nr 157

³⁶⁰ pl. Nowy Targ, nr 177

³⁶¹ w poprzednim analizowanym okresie częściej pojawiała się taka informacja w ustaleniach końcowych

³⁶² Krzyki I, część południowa, nr 129

³⁶³ wydzielenie wewnętrzne – część terenu wydzielona osobnymi liniami, na którym mogą obowiązywać dodatkowe ustalenia

zagospodarowanej „poprzez specjalne opracowanie posadzki z zastosowaniem zieleni towarzyszącej, elementów małej architektury i oświetlenia”³⁶⁴.

Wśród analizowanych planów wyróżnia się również plan dla Placu 1 Maja³⁶⁵, w szczególności zapisy dla zabudowy mieszkaniowej z usługami i usługowej, np. dla terenu MwU1 oprócz szpalerów drzew ustalono: „komponowane nasadzenia zieleni z uwzględnieniem istniejącego drzewostanu, w powiązaniu z elementami małej architektury” oraz: „staranne osłonięcie otwartych placów dostawczych obiektami kubaturowymi lub pasami zieleni ochronnej w formie żywopłotów”. Ponadto dla terenu przeznaczonego w całości na usługi ustalono „przeznaczenie na zieleń co najmniej 15% jego powierzchni, w tym 40% na zieleń wysoką, z zaleceniem zachowania istniejącego drzewostanu”.

Około roku 2008 r. w planach stosowane są już zapisy wyłącznie dotyczące udziału powierzchni biologicznie czynnej w powierzchni działki budowlanej, nie zieleni. W roku 2010 w planach można zauważyć kolejną zmianę dla zapisów o udziale powierzchni biologicznie czynnej – już nie tylko ilościowy ale także jakościowy. Przykładem jest plan dla ul. Kazimierza Wielkiego, Podwala, Bożego Ciała, Widok (D1)³⁶⁶, gdzie zapisano: „powierzchnia terenu biologicznie czynnego musi stanowić co najmniej 55% powierzchni działki budowlanej, przy czym co najmniej 90% powierzchni terenu biologicznie czynnego musi stanowić grunt rodzimy”. Zapis ten pojawił się na początku dla terenów zieleni, ale z czasem zaczął być stosowany również dla innych przeznaczeń.

3.4.4. Inne instrumenty polityki miejskiej

W lipcu 2006 Rada Miejska przyjęła strategię rozwoju Wrocławia "Strategia - Wrocław w perspektywie 2020 plus"³⁶⁷. Strategia miała za zadanie dostosować wizję rozwoju miasta uwzględniając zmiany w związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej.

3.4.5. Podsumowanie

Wraz z uchwaleniem Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego z 2006 r. w Biurze zaczął funkcjonować określony schemat zapisów na poziomie definicji, przeznaczeń, ustaleń ogólnych dla środowiska, wartości kulturowych, infrastruktury i ustaleń dla terenów. Było to efektem wypracowania jednolitego standardu zapisów przez ugruntowującą swą pozycję w strukturach administracji miejskiej Biuro Rozwoju Wrocławia. Unifikacja zapisów³⁶⁸ pozwoliła na bardziej sprawne tworzenie uchwał, ponieważ nie trzeba było się zastanawiać nad formułowaniem każdego ustalenia. Rozwiązanie takie mogło wprawdzie doprowadzić z czasem do rutyny i powielania pewnych schematów, ale analiza dokumentów wskazuje, że w badanym okresie do sprawdzonego wzoru zapisów wciąż dołączane są nowe.

Jest to okres, w którym nadal sporządza się plany dla terenów historycznej zabudowy – plan „Plac Wolności B”, „Arsenał, św. Mikołaja”, „Ruska, św. Mikołaja”. Główne zapisy dotyczące wprowadzenia zieleni na powierzchniach niezabudowanych i nieutwardzonych, co w praktyce oznacza zieleń we wnętrzach kwartałów zabudowy bądź wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej wahający się od 10 do 0%.

Pod zabudowę, w większości mieszkaniową, sporządzane są plany dla otwierających się terenów wojskowych – np. Kępa Mieszkańska, w przypadku tego planu mamy wprowadzone szpalery drzew oraz wyznaczono w planie teren pod park.

W tym czasie następuje szczyt, jeśli chodzi o duże plany dla nowych osiedli zabudowy mieszkaniowej Muchobór, Zakrzów, Maślice, Jagodno. Najczęściej stosowanym ustaleniem dotyczącym zagospodarowania terenów zieleni jest ustalenie procentu powierzchni działki przeznaczonej na zieleń, co oczywiście wynika z ustaleń Studium, a proponowane wskaźniki spełniają minimalne jego wymogi i rzadko wprowadzają wskaźniki zieleni wyższe, niż zakładał dokument Studium.

Kolejna grupa dotyczy planów dedykowanych konkretnym inwestycjom w mieście – port lotniczy, Narodowe Forum Muzyki, inwestycje drogowe. Równolegle opracowywane są plany dla terenów usługowych

364 Grabiszyn Północny Przemysłowy, nr 121

365 Plac 1 Maja, nr 113

366 Kazimierza Wielkiego, Podwale, Bożego Ciała, Widok (D1), nr 181

367 UCHWAŁA NR LIV/3250/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 lipca 2006 roku w sprawie przyjęcia strategii rozwoju Wrocławia "Strategia - Wrocław w perspektywie 2020 plus", <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/54684/>

368 Przykładem unifikacji może być powiązanie kategorii przeznaczenia terenów w planach z klasami przeznaczenia w Studium

i aktywności gospodarczej – plany kampus Pracze Odrzańskie, Krakowska-Przemysłowa. Dla tych inwestycji dedykowane są zapisy dotyczące wysokich wymogów architektonicznych oraz starannego zagospodarowania posadzki i coraz częściej powiązane są one z zielenią. Dla porównania, np. w planach z 2006 r. staranne opracowanie detalu urbanistycznego placu skupia się na jego posadzce, natomiast w roku 2007 r. w planach znajdujemy zapis: „specjalne opracowanie posadzki z zastosowaniem zieleni towarzyszącej, elementów małej architektury i oświetlenia”³⁶⁹. Jednak wciąż brakuje procentowego udziału zieleni w zaleceniach dotyczących opracowywanej nawierzchni.

Pomimo pojawiających się incydentalnie innowacyjnych zapisów, także w odniesieniu do retencji wód opadowych, omawiany przedział czasu nie jest okresem szczególnie łaskawym dla zieleni. Wydaje się, że raczej spełniane są minimalne wymogi wynikające z obowiązujących dokumentów bądź ustaleń konserwatorskich.

3.5. Planowanie zieleni w latach 2010 – 2017

3.5.1. Tło prawne

W październiku 2010 r. weszła nowelizacja ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym³⁷⁰. Wprowadziła ona obowiązek określenia minimalnego udziału procentowego powierzchni biologicznie czynnej w odniesieniu do powierzchni działki budowlanej. Natomiast w roku 2015 r. tereny zieleni zostały zdefiniowane jako pełniące funkcje publiczne w ustawie o ochronie przyrody.³⁷¹ Rok później, w 2016, weszła kolejna zmiana ustawy, która wprowadziła obowiązek sporządzania dla nowych Studiów opracowania analiz potrzeb i możliwości rozwoju gminy³⁷², w skład których miały wchodzić, między innymi, analizy ekonomiczne, środowiskowe, społeczne, prognozy demograficzne, możliwości finansowania przez gminę inwestycji wynikających z ustaleń dokumentu oraz bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę

3.5.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z 20 maja 2010 r.

Studium z maja 2010 r.³⁷³ formalnie stanowiło zmianę obowiązującego Studium z 2006 r. ale zostało opracowane jako nowe Studium – z jednolitym tekstem uwzględniającym zmiany i z nowymi załącznikami graficznymi.

W nowym Studium nie zmieniły się cele polityki przestrzennej określone w studium z 2006 r. Zielony system klinowo-pasmowy również pozostał bez zmian, podobnie jak koncepcja układu przestrzeni publicznych. Zostały natomiast wprowadzone korekty dla wybranych zespołów urbanistycznych, co wpłynęło na zmniejszenie terenów zieleni. Jeżeli porównamy mapę Studium z 2006 r. (ilustracja 15) z mapą z 2010 r. (ilustracja 16) zauważymy m.in. zmianę w obrębie pól irygacyjnych na Osobowicach – powstała nowa jednostka urbanistyczna, dopuszczająca zabudowę mieszkaniową – Rzędzin Kameralny I. Na północy wprowadzono nowy zespół zielony – Klin Brochowski, oddzielający zespół zabudowy Brochów Malowniczy od terenów przemysłowych Jagodno Przemysłowe. Również w zespole urbanistycznym infrastruktury Strachowice Lotnisko zostały wprowadzone tereny zieleni: „lasy, parki, skwery, bulwary i promenady”.

Dla każdego z zespołów zostały ustalone kierunki zagospodarowania przestrzennego, na które składają się: ukształtowanie funkcjonalno-przestrzenne, klasy przeznaczenia terenu ze wskaźnikami zagospodarowania terenu, co w przypadku zieleni oznacza określenie procentowego udziału zieleni dla poszczególnych terenów. Nie uległy one zmianie w porównaniu ze Studium z 2006 r. co oznacza, że w nowym

369 Grabiszyn Północny Przemysłowy, nr 121

370 USTAWA z dnia 25 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej oraz ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2010 r. Nr 130, poz. 871.

371 Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 września 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie przyrody, Dz.U. 2015 poz. 1651, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001651>;

372 Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Art. 10, ust.1

373 UCHWAŁA NR L/1467/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 maja 2010 r w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia, <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/60676/>

architektonicznego zabudowy i zagospodarowania³⁷⁸. Pozornie definicja nie dotyczy zieleni, ale jeśli powiążemy ją z ustaleniami w planie, to okazuje się, że szczególne wymagania architektoniczne oznaczają „szczególne wymagania architektoniczne, w tym reprezentacyjne zagospodarowanie posadzki z zastosowaniem zieleni, elementów małej architektury i oświetlenia”³⁷⁹. Do końca analizowanego okresu definicja pojawia się wiele razy, w szczególności w odniesieniu do placów, zagospodarowania pętli transportu publicznego czy stref wejściowych do budynków usługowych. Przykładem planu, w którym zastosowano wszystkie trzy definicje: „szpaler drzew”, „ogólny dostęp” i „szczególne wymagania architektoniczne”, jest plan z 2016 r. dla ul. Sołtysowickiej, Poprzecznej³⁸⁰.

Ustalenia ogólne – obowiązujące oznaczenia graficzne na rysunku planu

Ponownie, podobnie jak w odniesieniu do definicji, najczęściej występującym oznaczeniem graficznym na rysunku planu jest „szpaler drzew”, który nadal jest stosowany jako oznaczenie zarówno obowiązujące jak i informacyjne. W planie dla ul. Skibińskiego, Krakowska³⁸¹ wprowadzono dodatkowo „szpaler drzew objęty ochroną”. Inne oznaczenie, które pojawia się tylko raz to „pas zieleni ochronnej” (w planie z 2010 r. dla ul. Osobowickiej, Zawalnej³⁸²). W 2014 r. w miejscowym planie dla mostu Pomorskiego i ul. Księcia Witolda znajdujemy oznaczenie: „drzewo do objęcia ochroną”, ale, co ciekawe, jest ono powiązane z drugim oznaczeniem informacyjnym: „zasięg korony drzewa wraz z 2 metrową strefą”. Zasięg wskazywał na jaką odległość należy odsunąć się z linią zabudowy aby była ona bezpieczna dla drzewa. Zastosowane w tym planie oznaczenia graficzne wskazują na zmianę w podejściu do ochrony drzew, „drzewo do objęcia ochroną” nie jest tylko przysłowiowym „kółkiem” na rysunku planu, ale punktem wyjścia do wyznaczenia bezpiecznej strefy dla drzewa i ustalenia na tej podstawie linii zabudowy. Oznaczenie „drzewo do ochrony” pojawia się jeszcze w kilku planach, np. dla ul. Parkowa, Bartła³⁸³ z 2014 r., Księżę Małe i Wielkie, część północna³⁸⁴ z 2015 r., czy ul. Karmelkowa, Giełdowa³⁸⁵, również z 2015 r. Można znaleźć również oznaczenie „grupa drzew do objęcia ochroną” – np. w planie z 2016 r. dla ul. Grabiszyńskiej, Mosiężnej³⁸⁶.

W planie z 2015 r. Strzegomska, Jaworska³⁸⁷ po raz pierwszy pojawia się oznaczenie: „nawierzchnia do specjalnego opracowania”, która jest powiązana ze szczególnymi wymaganiami architektonicznymi. To oznaczenie jest później bardzo często stosowane w opracowaniach, między innymi w planie dla ul. Sołtysowickiej i Poprzecznej³⁸⁸ z 2016 r. Dokument ten wprowadza również oznaczenie graficzne, które w planach od 2017 r. do 2023 r. będzie stosowane równie często co „szpaler drzew” – mowa o „strefach zieleni”. Strefy zieleni to specjalne obszary, wyznaczone na terenach przeznaczonych pod zabudowę, które są wyłączone z zabudowy i na których dopuszczone są różne formy zieleni bądź obowiązuje wyższy wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej. Wszystkie wypracowane w analizowanym okresie oznaczenia graficzne sprawdziły się i są stosowane w planach obecnych.

Ustalenia ogólne – przeznaczenia terenu

W okresie objętym analizą nadal najczęściej używanymi przeznaczeniami są: „zieleń parkowa” i „skwer”. Nadal korzysta się z wzorów wypracowanych wcześniej – zarówno jeśli chodzi o katalog kategorii przeznaczenia terenu, jak również o tworzenie „grup kategorii przeznaczenia terenu”. Na wyróżnienie zasługuje plan dla Swojczyce Południe³⁸⁹ z 2010 r., w którym została utworzona grupa kategorii: „rekreacja i woda”, w skład której weszły: zieleń parkowa, skwery, place zabawa, terenowe urządzenia sportowe i wody powierzchniowe. „Rekreacja i woda” jest nie tylko dopuszczona na terenach zieleni i zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, gdzie znajdują się zbiorniki wodne, ale również na pozostałych terenach zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, dając możliwość kształtowania zabudowy z wykorzystaniem wody jako elementu zagospodarowania. Z analiz wynika, że na terenach zabudowy mieszkaniowej zazwyczaj dopuszczone

³⁷⁸ Tamże

³⁷⁹ Tramawajowa, Kosiby nr 281

³⁸⁰ Sołtysowicka, Poprzeczna, nr 278

³⁸¹ Skibińskiego, Krakowska, nr 267

³⁸² Osobowicka, Zawalna, nr 194

³⁸³ Parkowa, Bartła, nr 261

³⁸⁴ Księżę Małe i Wielkie, część północna, nr 262

³⁸⁵ Karmelkowa, Giełdowa, nr 270

³⁸⁶ Grabiszyńska, Mosiężna, nr 286

³⁸⁷ Strzegomska, Jaworska, nr 274

³⁸⁸ Sołtysowicka, Poprzeczna, nr 278

³⁸⁹ Swojczyce Południe, nr 197

są skwery, rzadziej zieleni parkowa, a wody powierzchniowe tylko w przypadku istniejącego cieku bądź zbiornika wodnego.

Ustalenia ogólne dotyczące ochrony środowiska

Najczęściej powtarzanym zapisem w planach badanego okresu jest: „na powierzchniach niezabudowanych i nieutwardzonych obowiązuje zieleni”, ale w 2012 r, w mpzp dla Trasy Targowej, odcinek północny³⁹⁰ została zaproponowana wersja: „na powierzchniach niezabudowanych i nieutwardzonych obowiązuje zieleni lub teren biologicznie czynny”, Kolejnym planem, w którym powtórzono ten zapis był opracowany w tym samym roku dokument dla Muchoboru Wielkiego Kameralnego³⁹¹ i od tamtej pory stosowany jest on w tej wersji w wielu planach. Plan dla osiedla Pustki, część zachodnia³⁹² z 2011 r. w części dotyczącej ochrony środowiska obejmuje ochroną szpalery drzew wskazane na rysunku planu.

Ustalenia ogólne dotyczące ochrony wartości kulturowych

W analizowanym okresie pojawiają się 4 plany, w których znalazły się ustalenia dotyczące terenów zieleni w kontekście ochrony wartości kulturowych. Zapisy dotyczą głównie ochrony zieleni w historycznych założeniach urbanistycznych. W miejscowym planie dla ul. Działdowskiej, Tczewskiej³⁹³ w ramach wprowadzonej strefy ochrony konserwatorskiej ochroną zostało objęte historyczne założenie urbanistyczne w zakresie zachowania układu przestrzennego, rozplanowania ulic, gabarytów budynków, zachowania zieleni oraz historycznego sposobu zagospodarowania terenu. W planie dla ul. Kosmonautów, Jeleniogóskiej, Starogajowej³⁹⁴ wprowadzono strefę ochrony konserwatorskiej, w której ochronie podlegał między innymi historyczny układ urbanistyczny osiedla Stabłowice Nowe oraz alejowy układ zieleni.

Ustalenia ogólne – infrastruktura techniczna

Do roku 2017 w zakresie odprowadzania wód opadowych najczęściej stosowany był zapis „odprowadzenie ścieków komunalnych, wód opadowych i roztopowych dopuszcza się wyłącznie sieciami kanalizacyjnymi”³⁹⁵.

W 2016 r. nastąpiła zmiana i począwszy od planu dla ul. Tynieckiej, Kwiatkowskiego³⁹⁶ zaczęto stosować zapis uwzględniający zagospodarowanie wód deszczowych i roztopowych w miejscu opadu oraz wskazywać działania spowalniające odpływ wód do odbiornika.

Ustalenia dla całego obszaru objętego planem dotyczące zagospodarowania terenów

W tej części zapisów planu w omawianym okresie najczęściej ustalana była powierzchnia terenu biologicznie czynnego. Przykładem takich zapisów są dokumenty dla Doliny Widawy, Zgorzeliska³⁹⁷: „powierzchnia terenu biologicznie czynnego musi stanowić co najmniej 60% powierzchni działki budowlanej, z zastrzeżeniem pkt 13, przy czym co najwyżej 30% powierzchni terenu biologicznie czynnego może stanowić suma powierzchni tarasów i stropodachów o powierzchni nie mniejszej niż 10 m² z nawierzchnią ziemną urządzoną w sposób zapewniający naturalną vegetację”.

Można znaleźć również ustalenia dopuszczające procent udziału powierzchni obszaru zabudowanego do 100% a powierzchnię terenu biologicznie czynnego na mniejszy niż 5%³⁹⁸. W planie dla ul. Swobodnej, Komandorskiej³⁹⁹ „powierzchnia terenu biologicznie czynnego musi stanowić co najmniej: [...] 25% powierzchni działki budowlanej zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej”.

Kolejne zapisy, które są często powtarzane, dotyczą szpalerów drzew jak np.: „obowiązują szpalery drzew równoległe do linii sytuowania szpalerów, wyznaczonych na rysunku planu, usytuowane w odległości nie większej niż 5 m od tych linii, o ile ustalenia dla terenów nie stanowią inaczej”⁴⁰⁰.

W nawiązaniu do szczególnych wymagań architektonicznych pojawia się ustalenie: „obowiązują szczególne wymagania dotyczące kształtowania posadzki, zieleni, oświetlenia oraz obiektów małej architektury”⁴⁰¹.

³⁹⁰ Trasa Targowa, odcinek północny, nr 219

³⁹¹ Muchobor Wielki Kameralny, nr 226

³⁹² osiedle Pustki, część zachodnia, nr 213

³⁹³ Działdowska, Tczewska, nr 257

³⁹⁴ Kosmonautów, Jeleniogóska, Starogajowa, nr 294

³⁹⁵ Pułaskiego, nr 190

³⁹⁶ Tynieckz, Kwiatkowskiego, nr 280

³⁹⁷ dolina Widawy, Zgorzelisko, nr 211

³⁹⁸ Kurkowa, plac Strzelecki, nr 217

³⁹⁹ Swobodna, Komandorska, nr

⁴⁰⁰ Ślężna, nr 184

⁴⁰¹ Synagoga Pod Białym Bocianem, nr 224

Ustalenia ogólne – obszary przeznaczone na cele publiczne

W analizowanym okresie, podobnie jak poprzednio, nie wskazano zbyt wielu terenów przeznaczonych na zieleni o charakterze celu publicznego, za to w wielu planach pojawia się (również jak w poprzednim okresie) zapis o ogólnym dostępie, który miał na celu udostępnianie terenów, które nie są publiczne.

Ustalenia dla terenów

We wszystkich planach, dla każdego z terenów, za wyjątkiem terenów przeznaczonych na komunikację, określa się powierzchnię terenu biologicznie czynnego (o ile nie została ustalona dla całego planu). Zazwyczaj procent powierzchni jest różnicowany w zależności od przeznaczenia terenu – wyższy dla terenów parków, usług rekreacji, niższy dla zabudowy mieszkaniowej. Określa się także procent nawierzchni ziemnej, czego przykładem dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej jest zapis: „powierzchnia terenu biologicznie czynnego musi stanowić co najmniej 40% powierzchni działki budowlanej, przy czym co najmniej 70% powierzchni terenu biologicznie czynnego musi stanowić nawierzchnię ziemną urządzoną w sposób zapewniający naturalną wegetację”⁴⁰².

Interesującym zapisem jest obowiązek wprowadzenia zielonej ściany dla planu dla ul. Suchej, Dyrekcyjnej⁴⁰³: „obowiązuje zieleni w formie ogrodu wertykalnego na co najmniej 60% elewacji”, ale zaraz po tym zapisie pojawia się ustalenie, że „powierzchnia terenu biologicznie czynnego musi stanowić co najmniej 2% powierzchni działki budowlanej”, co można odczytać, że zielona ściana ma stanowić rekompensatę za brak zieleni w innej formie.

Ustalenia dla ulic najczęściej ograniczają się do dopuszczenia szpalerów drzew i zieleni. Pojawiają się jednak plany, w których zapisy są bardziej rozbudowane, np. w planie dla ul. Raclawickiej, Jastrzębiej, Wolbromskiej⁴⁰⁴. Dla terenu ulicy klasy lokalnej obowiązuje tam jednostronny szpaler drzew, a wzdłuż szpalera „dopuszcza się miejsca postojowe przyuliczne pod warunkiem usytuowania co najmniej 1 drzewa co 5 miejsc postojowych”. Z kolei dla terenu ulicy klasy dojazdowej wprowadza się strefę zieleni, w której „powierzchnia terenu biologicznie czynnego musi stanowić co najmniej 75% powierzchni strefy” oraz obowiązuje szpaler drzew zgodnie z rysunkiem planu. Strefy zieleni najczęściej wyznaczane są na terenach, gdzie intencją jest ochrona istniejącej zieleni, w szczególności drzew.

3.5.4. Inne instrumenty polityki miejskiej

We wrześniu 2015 r. Rada Miejska przyjęła uchwałę dotyczącą obniżenia lub zwolnienia od podatku dla lokali mieszkalnych z zielonymi dachami bądź ogrodami wertykalnymi. W sierpniu 2016 r. Prezydent Wrocławia ogłosił zarządzenie w sprawie ochrony drzew i rozwoju terenów zieleni Wrocławia⁴⁰⁵, w którym zobowiązał podmioty zarządzające terenami miejskimi do podejmowania działań mających na celu zachowanie jak największej liczby drzew w mieście. W marcu 2017 r. Prezydent Wrocławia ogłosił zarządzenie w sprawie gospodarowania wodami opadowymi⁴⁰⁶, które, między innymi, nakładało obowiązek przy sporządzanych planach miejscowych „stosowania zasady zagospodarowania opadu w miejscu jego wystąpienia oraz stopniowego uwalniania oraz opóźniania spływu wód, których pełne zagospodarowanie w miejscu opadu nie jest możliwe”⁴⁰⁷.

Daje się również zauważyć nowe podejście odnośnie kształtowania przestrzeni publicznych. Masowe wycinki drzew ostatnich lat, które były efektem dużych inwestycji w mieście, między innymi, budowy stadionu, Autostradowej Obwodnicy Wrocławia, nowej linii tramwajowej na Kozanów, nowego dworca autobusowego, skutkowały protestami organizacji pozarządowych i mieszkańców. Miało to wpływ na otwarcie miasta na dialog z mieszkańcami, podjęcie próby inicjowania zielonych inwestycji w przestrzeni publicznej. W 2015 roku został ogłoszony przez Urząd Miejski program pod nazwą „Zielone tętnice Wrocławia”⁴⁰⁸, pięć głównych arterii Wrocławia miało zostać zazielenionych. Jako pierwszą do realizacji wskazano ul. Legnicką. Pierwszym etapem

⁴⁰² Kasprowicza, Zawalna, nr 187

⁴⁰³ Sucha, Dyrekcyjna, nr 238

⁴⁰⁴ Raclawicka, Jastrzębia, Wolbromska, nr 289

⁴⁰⁵ ZARZĄDZENIE NR 5081/16 PREZYDENTA WROCŁAWIA z dnia 11 sierpnia 2016 r. w sprawie ochrony drzew i rozwoju terenów zieleni Wrocławia, https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/28809/Zarządzenie-5081_16

⁴⁰⁶ ZARZĄDZENIE NR 6541/17 PREZYDENTA WROCŁAWIA z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie gospodarowania wodami opadowymi we Wrocławiu, <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/30808/>

⁴⁰⁷ Tamże, § 5 ust.2

⁴⁰⁸ <https://www.wroclaw.pl/zielony-wroclaw/zielone-tetnice-wroclawia-legnicka>

było ogłoszenie konkursu na zagospodarowanie odcinka ulicy od placu Jana Pawła do Nowych Żernik. W 2016 r. i 2017 r. Wrocław składał aplikację o uzyskanie tytułu Zielonej Stolicy Europy⁴⁰⁹. Tytułu nie uzyskał, ale prace nad aplikacją umożliwiły analizę sytuacji miasta w odniesieniu do takich kwestii jak działania adaptacyjne, mitygacyjne, przyroda i bioróżnorodność czy zrównoważone użytkowanie gruntów.

W marcu 2017 r. w Urzędzie Miejskim został utworzony nowy departament – Departament Zrównoważonego Rozwoju, zwany „zielonym departamentem”, który miał odpowiadać za politykę związaną z działaniami adaptacyjnymi i mitygacyjnymi na rzecz klimatu. Jednym z pierwszych działań nowego departamentu było powołanie ogrodnika miejskiego, który miał odpowiadać między innymi za kreowanie polityki rozwoju błękitno-zielonej infrastruktury w mieście.

Również w 2017 r. została ogłoszona specjalna edycja budżetu obywatelskiego, dedykowana zielonym projektom, nazwana „zielonym WBO”. Głosowaniu poddano 39 projektów związanych z zielenią, które nie zostały wybrane w ramach WBO 2017. Projekty zostały wytypowane przez zespół roboczy, w skład którego weszli aktywiści, naukowcy, urzędnicy zajmujący się zielenią. Dzięki zielonej edycji zrealizowane zostały między innymi zielone przystanki w centrum i EKOpark na Stabłowicach⁴¹⁰ (ilustracja nr 17 i 18).

Ilustracja 17 wejście do EKOparku na Stabłowicach, zdjęcie: Małgorzata Bartyna-Zielińska

Ilustracja 18 EKOpark na Stabłowicach nazywany również Parkiem Przyjaciół Drzew, zdjęcie: Małgorzata Bartyna-Zielińska

W czerwcu 2017 r. rozpoczął się projekt GrowGreen, finansowany ze środków EU Horyzont2020, który miał na celu wykorzystanie błękitno-zielonej infrastruktury jako narzędzia adaptacji do zmian klimatu. Był to pierwszy tak duży międzynarodowy projekt badawczo-wdrożeniowy poświęcony roli błękitno-zielonej infrastruktury realizowany przez masto. Oprócz elementu wdrożeniowego – zagospodarowanie siedmiuobszarów i zazielenienie ulicy na Ołbinie - istotny był monitoring, który miał na celu sprawdzenie wpływu błękitno-zielonych rozwiązań na środowisko oraz aspekt ekologiczny. Projekt trwał przez pięć lat, do roku 2022. Umożliwił testowanie różnych rozwiązań, nie tylko odnośnie zieleni ale w zakresie zagospodarowania wód opadowych, nowych nawierzchni przepuszczalnych, itp. Doświadczenia zebrane w projekcie posłużyły do wykorzystania nowych rozwiązań w innych programach miejskich, takich jak „Szare na zielone” czyli programu dedykowanego zagospodarowaniu terenów przy placówkach oświatowych.

W 2017r. zainicjowano program WROśnij we WROcław⁴¹¹, którego celem jest zachęcanie rodzin do sadzenia drzew z okazji narodzin dziecka. Każde drzewko dedykowane jest konkretnemu dziecku, nadany jest mu specjalny numer, a rodzice otrzymują certyfikat. Za tą akcją stoją też praktyczne względy, bo dzięki wspólnemu sadzeniu drzew tworzone są podwaliny pod przyszłe parki.

3.5.5. Podsumowanie

Okres od 2010 do końca 2017 r. to niewątpliwie okres, w którym nastąpiły zmiany. Początek okresu zapisał się ogromnymi inwestycjami infrastrukturalnymi takimi jak stadion czy Autostradowa Obwodnica Wrocławia, ale także intensywną zabudową osiedli mieszkaniowych, które powstawały na bazie planów uchwalanych w latach

409 <https://bip.um.wroc.pl/artykul/707/30150/zielona-stolica-europy>

410 <https://www.wroclaw.pl/budzet-obywatelski-wroclaw/realizacja-projektow-zielone-wbo-2017>

411 <https://wcrs.wroclaw.pl/wrosnij/>

2006 – 2010. Skutkowało to masowymi wycinkami drzew i zabetonowywaniem ogromnych przestrzeni, wszystko w zgodzie z zapisami w planach miejscowych. Można było zaobserwować, jak zapisane w planach ustalenia, między innymi odnośnie zieleni, przekładają się na ich realizację.

Wydarzenia te skutkowały aktywizacją ruchów miejskich i zainicjowały krytykę dotychczasowej polityki miasta odnośnie zbyt intensywnej zabudowy, rozlewania się zabudowy kosztem terenów zieleni. Zbiegło się to w czasie z dyskusją na poziomie międzynarodowym odnośnie globalnego ocieplenia i postępujących zmian klimatu (w 2015 r. przyjęto Agendę 21, podpisano Porozumienie Paryskie i Sendai Framework).

Takie kwestie jak zrównoważony rozwój czy adaptacja do zmian klimatu zaczęły mieć wpływ na kształtowanie polityki w mieście. Analiza ustaleń zapisów planów miejscowych potwierdza, że w latach 2015-2017, zaczyna się pozytywna zmiana w podejściu do zieleni na poziomie planów miejscowych. Zapisy dotyczące powierzchni terenu biologicznie czynnego są bardziej rozbudowane, pojawia się narzędzie „zielona strefa”, która ma zapobiegać zabudowywaniu terenów zieleni w zwartej strukturze zabudowy oraz chronić cenne okazy drzew przed wycinką np. w procesie inwestycji. Następuje zmiana odnośnie zagospodarowania wód opadowych, zmiany w Prawie Wodnym umożliwiły stosowanie zapisów nakazujących zagospodarowanie wód opadowych na działce. Wprowadzone zostały również zapisy zapobiegające „zamurowywaniu” cieków wodnych oraz „uszczelnianiu” nowych przestrzeni publicznych.

3.6. Planowanie zieleni w latach 2018 – 2022

3.6.1. Tło prawne

W dniu 1 stycznia 2018 r. weszło w życie nowe Prawo Wodne z dnia 20 lipca 2017 r.⁴¹² Prawo Wodne reguluje wszystkie zagadnienia w zakresie gospodarki wodnej i jego celem jest wdrożenie Ramowej Dyrektywy Wodnej⁴¹³. Istotną zmianą w nowym Prawie było podejście do wód opadowych i roztopowych - przestały być ściekami. Zmiany miały na celu doprowadzenie do zagospodarowania wód opadowych i roztopowych w miejscu opadu.

W styczniu 2018 r. Rada Miejska Wrocławia przyjęła dokument nowego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia⁴¹⁴. Równoległe ze Studium opracowywana była nowa strategia rozwoju miasta – Strategia – Wrocław 2030⁴¹⁵, która została przyjęta miesiąc później⁴¹⁶. W Strategii autorzy powołali się na zasadę zrównoważonego rozwoju i zadeklarowali, że „ekonomia, sprawy społeczne i środowisko naturalne mają być traktowane równorzędnie”⁴¹⁷.

W listopadzie 2020 r. została przyjęta Nowa Karta Lipska⁴¹⁸. Nowa Karta Lipska a miesiąc później Agenda Terytorialna 2030⁴¹⁹.

3.6.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z dnia 11 stycznia 2018 r.

Nowe Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia zaprezentowało nowe podejście w wielu kwestiach, wprowadzony został między innymi podział miasta na 101 jednostek urbanistycznych, a kierunki rozwoju zostały opisane w politykach rozwoju. Jedna z polityk została dedykowana

412 Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo Wodne, Dz.U.2017 poz.1556, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001566>

413 Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r.

414 UCHWAŁA NR L/1177/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 stycznia 2018 r w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia, <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/34134/Uchwa%C5%82a-L-1177-18>

415 Tekst Strategii Wrocław 2030: https://www.wroclaw.pl/beta2/files/news/61260/Strategia_2030-2.pdf

416 UCHWAŁA NR LI/1193/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 lutego 2018 r w sprawie strategii rozwoju Wrocławia pod nazwą „Strategia Wrocław 2030”

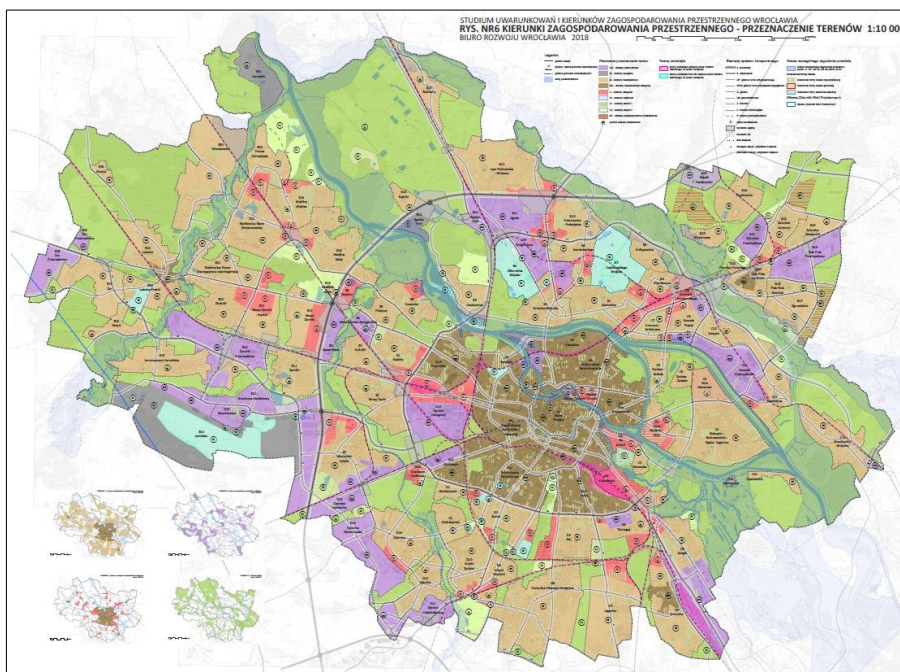
417 Strategia Wrocław 2030, s.11

418 New Leipzig Charter

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/659384/EPRS_ATA\(2020\)659384_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/659384/EPRS_ATA(2020)659384_EN.pdf)

419 https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/TA2030_jul2021_pl.pdf

zieleni. Mapa kierunków zagospodarowania przestrzennego wskazuje przeznaczenia terenów z uwzględnieniem jednostek urbanistycznych (ilustracja nr 19)

Ilustracja 19 mapa kierunków zagospodarowania przestrzennego – przeznaczenia terenów z uwzględnieniem jednostek urbanistycznych, źródło; Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia, <https://www.geoportal.wroclaw.pl/studium/>

Zieleń bez granic

W polityce kształtowania zieleni i środowiska wprowadzona została zasada „zieleni bez granic”, zgodnie z którą zieleń ma być równorzędnym do pozostałych funkcji, bądź dominującym elementem struktury przestrzennej miasta. Wszystkie niezabudowane tereny w mieście będą traktowane jako tereny zieleni, niezależnie od struktury własności, tworząc ekosystem przyrodniczy miasta. Taki sposób postrzegania zieleni niweluje granicę pomiędzy strukturą urbanistyczną a otoczeniem przyrodniczym. Zieleń bez granic przenika pomiędzy strukturami, dostosowując formę do struktury – inna zieleń będzie w parku, inna w zabudowie mieszkaniowej, inna w ulicy. Zieleń została skategoryzowana na trzech poziomach: zieleń dominująca, równorzędna i współtworząca.

- **Zieleń dominująca** obejmuje obszary istotne z punktu widzenia ochrony wartości przyrodniczych, korytarzy ekologicznych i bioróżnorodności.
- **Zieleń równorzędna** integruje i stwarza możliwości „współistnienia człowieka i przyrody na obszarach zabudowanych – przenika tereny mieszkaniowe o zróżnicowanych stylach zamieszkiwania i tereny usługowe”⁴²⁰. Obszary zieleni miejskiej w tym ujęciu stanowią istotny element kształtowania oblicza miasta, podlegający wspólnym zasadom budowania kompozycji przestrzennej oraz estetycznej oprawy zabudowy.
- **Zieleń współtworząca** ma stanowić bufor wypełniony zielenią przy obszarach o najwyższym stopniu uprzemysłowienia. Zieleń towarzysząca obiektom przemysłowym pełni przede wszystkim funkcję izolacyjną, w mniejszym stopniu wypoczynkową. W polityce rzecznej zieleń ma być elementem zielono-niebieskiego szkieletu miasta w dolinach rzek.

Zasada „zieleni bez granic” realizuje następujące cele polityki miejskiej:

- ochrona drzew polegająca na zachowaniu możliwie największej liczby drzew oraz zachowanie zieleni przyulicznej,
- ochrona bioróżnorodności i zwiększanie powierzchni zieleni, tworzenie nowych obszarów zieleni ogólnodostępnej przy zachowaniu ciągłości systemu zieleni w mieście,
- kształtowanie zintegrowanych systemów zieleni zgodnie z ideą błękitno-zielonej infrastruktury,

- budowanie relacji z zielenią poprzez kształtowanie zieleni atrakcyjnej i dostępnej dla wszystkich na równorzędym poziomie z innym zagospodarowaniem,
- kształtowanie świadomości społecznej dotyczącej obowiązków mieszkańców związanych z ochroną walorów środowiska przyrodniczego i krajobrazowego w mieście.

Tabela nr 4 prezentuje obszary rozwoju wyszczególnione w Studium w odniesieniu do kształtowania zieleni i środowiska przyrodniczego. Tabela przedstawia obraz zagregowany – zrezygnowano w niej m.in. z prezentacji wartości wskaźnikowych. Szczegółowe informacje zawarte są w Studium, w kartach jednostek urbanistycznych, gdzie w przypadku zieleni wprowadzone są wskaźniki powierzchni terenu biologicznie czynnego.

Najważniejsze zielone elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej	Kierunki rozwoju
polityka zieleni i środowiska - obszary chronione	
Ekosystemy leśne, pełniące funkcje ochronne w mieście, ekosystemy łąkowe, wodne, krajobraz w ramach powołanych form ochrony przyrody	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zachowania komponentów środowiska naturalnego będących celem ochrony Natura 2000, - ochrony przyrody i krajobrazu ponad zaspokajaniem potrzeb rekreacji i wypoczynku, - wprowadzania zagospodarowania (np. wyposażenie w urządzenia rekreacyjne, wprowadzenie nowych form zieleni) nienaruszającego funkcjonowania ekosystemów leśnych, wodnych, łąkowych i innych podlegających ochronie oraz przebiegu korytarzy ekologicznych, - zagospodarowania rekreacyjno-sportowego poza cennymi przyrodniczo siedliskami i miejscami występowania chronionych gatunków,
polityka zieleni i środowiska obszary leśne	
Lasy, które pełnią funkcje: klimatyczną, ochronną i krajobrazową	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ograniczenia gospodarki leśnej podporządkowanej wyłącznie produkcji drewna na rzecz funkcji ochronnych, klimatycznych, przyrodniczych, rekreacyjnych i wypoczynkowych, - tworzenia lasów o funkcji rekreacyjnej, - wyposażenia lasów komunalnych w urządzenia rekreacyjne oraz miejsca wypoczynku, jak również wytyczenia tras spacerowych i rowerowych, - kształtowania zalesień tak, aby tworzyły połączenia między większymi kompleksami leśnymi, - odsunięcia planowanych terenów zabudowy od ściany lasów w celu zapewnienia stabilności ekosystemów leśnych,
polityka zieleni i środowiska - obszary przyrodniczo wypoczynkowe	
Tereny otwarte tworzące podstawowe korytarze ekologiczne Wrocławia. (są to pasma głównych dolin rzecznych wraz z przylegającymi do nich terenami zieleni, dużymi parkami i terenami wyłączonymi z zabudowy oraz pola irygacyjne)	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ochrony walorów przyrodniczych, ochronnych, krajobrazowych, - integracji naturalnych obszarów zieleni z terenami wypoczynkowymi, - bardzo dobrej dostępności przestrzennej do terenów zieleni, - zwiększenia atrakcyjności społecznej terenów zieleni poprzez tworzenie ciekawych i oryginalnych kompozycji zieleni, - kształtowania pasmowego systemu nadrzecznych terenów ogólnodostępnej zieleni urządzonej i krajobrazowej w formie „parków rzecznych” - zapewnienia ciągłości terenów zieleni wzdłuż całego systemu hydrograficznego miasta, - renaturalizacji rzek, w szczególności Dobrej, Ślęzy, Ługowiny, Kasiny i Brochówki <p>Dla obszaru pól irygacyjnych:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - zaleca się rekultywację terenu ze względu na zanieczyszczenie gleb, - postuluje się utrzymanie nawadniania części obszaru z wykorzystaniem wód opadowych lub wód rzecznych w celu zachowania stosunków hydrologicznych sprzyjających występowaniu siedlisk roślinnych i zwierzęcych, w tym w szczególności dla ptaków, - postuluje się zachowanie cennych przyrodniczo trzcinowisk oraz terenów podmokłych, - zaleca się zagospodarowanie części obszaru na cele rekreacyjno-wypoczynkowe i edukacyjne,
polityka zieleni i środowiska - obszary przyrodniczo rekreacyjne	
<p>ośrodki sportu i rekreacji, baseny (kryte i otwarte, w tym ogólnomiejskie), stadiony i boiska sportowe, korty tenisowe, tory sportowe i rekreacyjne;</p> <p>należy dążyć do zapewnienia bardziej „specjalistycznych” – form rekreacji, takich jak jazda konna, sporty lotnicze, sporty wodne i wielu innych form aktywności,</p>	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - integracji obszarów zieleni wypoczynkowej z architekturą przy zachowaniu bioróżnorodności, ciągłości i wartości krajobrazowych, - kształtowania obszaru harmonijnego współistnienia zieleni i architektury w tej samej kompozycji przestrzennej, - tworzenia przestrzeni przyrodniczej jako miejsca dla sportu i rekreacji, - tworzenia obszarów wielofunkcyjnych otoczonych zielenią;
polityka zamieszkiwania - obszary śródmiejskiego stylu zamieszkiwania	
<p>zamieszkiwanie w zabudowie wielorodzinnej kwartałowej i blokowej;</p> <p>ten styl zamieszkiwania daje możliwość korzystania z pobliskiej zieleni gólno miejskiej – parków, skwerów, zieleńców, bulwarów oraz zieleni przydomowej;</p>	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kształtowania śródmiejskich form ulic i placów, zdeterminowanych kształtem zabudowy bądź układami zieleni, - nasycenia obszarów zabudowy śródmiejskiej zielenią wysoką, - sytuowania we wnętrzach kwartałów zabudowy zieleni, obiektów i urządzeń sportu i rekreacji, - zachowania układu osiedli blokowych i otwartej zieleni międzyblokowej, - zapewnienia dostępu terenów mieszkaniowych do ogólnodostępnych parków i zieleńców, szczególnie w oparciu o system ciągów pieszych i rowerowych, - powiązania zabudowy mieszkaniowej z kompleksami zieleni i obiektami rekreacyjnymi, za pośrednictwem ciągów zadrzewień i alei wzdłuż ciągów pieszo-rowerowych, - ograniczania dogęszczania zabudowy kosztem terenów zieleni, - lokalizowania zielonych dachów i ścian, - podkreślenia zielenią walorów zabudowy, osi widokowych, miejsc szczególnych, przestrzeni publicznych, - wykorzystania wody opadowej w procesie kreowania terenów zieleni w celu poprawy wilgotności powietrza, - wykorzystania zieleni okrywowej, w tym roślin zadarniających, na terenach zieleni przyulicznej i osiedlowej, które chronią glebę przed erozją, przegrzaniem i utratą wilgoci, ograniczają rozwój chwastów, wypełniają puste miejsca pod krzewami i drzewami i stanowią obramowanie dla rabat, mają wartości dekoracyjne, - zachowania jak największej liczby drzew.
polityka zamieszkiwania - obszary kameralnego stylu zamieszkiwania	
<p>układ wszystkich rodzajów zabudowy zatopiony w zieleni, co zapewnia mieszkańcom bezpośredni kontakt z zielenią.</p> <p>Niewielka skala oraz bogactwo alei, ogrodów, przedogródków, skwerów i zieleńców tworzą wyjątkowy klimat. Mieszkańcy mają możliwość</p>	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreowania układów zabudowy z poszanowaniem historycznych obiektów, - zachowania i wzmacniania nasycenia i różnorodności form zieleni, - tworzenia systemu tras pieszych i rowerowych, zapewniających poprawę dostępności do systemu zieleni ogólnomiejskiej, - ochrony unikatowych kompozycji zieleni wysokiej i niskiej stanowiącej o walorach krajobrazowych i kulturowych tego obszaru, - ochrony terenów parkowych o założeniach historycznych –

<p>wygodnego korzystania z ogólnomiejskiej parków i terenów nadrzecznych, znajdujących się zwykle w bezpośrednim sąsiedztwie osiedla</p>	<p>wzmocnienie ich funkcji kompozycyjnych, kulturowych, krajobrazowych i rekreacyjno-wypoczynkowych,</p> <ul style="list-style-type: none"> - tworzenia silnego powiązania z systemem zieleni wyższego rzędu, w tym terenami otwartymi i nadrzeczными, - powiązanie zabudowy mieszkaniowej z kompleksami zieleni i obiektami rekreacyjnymi strefy zieleni dominującej, - nasycenia zabudowy zielenią wysoką, w tym uzupełnienia i nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic, - włączenia zbiorników i urządzeń wodnych, rzek do układów przestrzennych parków oraz wykorzystania cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, - tworzenia nowych terenów zieleni ogólnodostępnej w formie skwerów i zieleńców na terenach o nieustalanej strukturze funkcjonalno-przestrzennej, - dla obszarów projektowanych – wykreowanie terenów zieleni ogólnodostępnej w postaci parków, skwerów i zieleńców, - konserwacji zieleni osiedlowej, poprawy jakości drzewostanu, poprawy jakości terenów rekreacyjnych, tworzenia wewnątrzosiedlowych przestrzeni publicznych, - zachowania jak największej liczby drzew.
polityka zamieszkiwania - obszary osiedlowego stylu zamieszkiwania	
<p>Styl osiedlowy to sposób zamieszkiwania w osiedlach domów wielorodzinnych powstałych po 1990 roku, a także tych, które będą powstawały w przyszłości. Na zewnątrz budynków życie toczy się tutaj w dobrze urządzonej, półprywatnej zieleni przydomowej, a także w dostępnych dla wszystkich parkach, skwerach, placach i ulicach. W sąsiedztwie są atrakcyjne tereny sportowo-rekreacyjne. Można wybrać się na spacer lub pojechać rowerem wzdłuż alei lub zielonego traktu, prowadzącego do pobliskich większych kompleksów leśnych, parkowych i łąkowych.</p>	<p>Należy dążyć:</p> <ul style="list-style-type: none"> - harmonizowania zielenią styków zabudowy wielorodzinnej o różnej skali i intensywności przy pomocy odpowiednio urządzonej zieleni, - wiązania w jeden system zieleni przydomowej, publicznej z systemem podstawowym zieleni miejskiej. - ochrony, podniesienia standardu i uzupełniania istniejących oraz tworzenia nowych ogólnodostępnych skwerów i innych form urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi, - wykreowania terenów parkowych w obrębie istniejących i projektowanych osiedli, - wykreowania wejść do parków, - uzupełniania istniejących terenów zieleni urządzeniami różnicującymi je funkcjonalnie – boiskami trawiastymi, miejscami odpoczynku dla seniorów, „zielonymi klubami” dla młodzieży, integracyjnymi placami zabaw np., - powiązania zabudowy mieszkaniowej z kompleksami zieleni i obiektami rekreacyjnymi np. ciągami zadrzewień, - uzupełnienia i nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic, - ograniczania dogęszczania zabudowy kosztem terenów zieleni, - zachowania jak największej liczby drzew.
polityka zamieszkiwania - obszary zamieszkiwania stylu osiedli blokowych	
<p>Styl osiedli blokowych to sposób zamieszkiwania w osiedlach, które powstały według projektów w latach 60., 70. i 80. XX wieku.</p> <p>Mieszkanie w budynkach otoczonych dużymi, dostępnymi dla wszystkich, rozległymi przestrzeniami nasycenymi zielenią. W tych przestrzeniach – niepodzielonych żadnymi barierami – można korzystać zarówno z zieleni przydomowej, jak i osiedlowej, obejmującej większe zieleńce, łąki rekreacyjne, place zabaw, boiska.</p>	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - utrzymania dużego udziału terenów zieleni, w tym zieleni wysokiej jako otwartej zieleni międzyblokowej, - tworzenia ogólnodostępnych terenów rekreacyjno-wypoczynkowych, w tym placów zabaw i terenowych siłowni, - wykreowania nowych terenów zieleni ogólnodostępnej w formie skwerów i zieleńców, z zachowaniem przy tym cechy charakterystycznych dla „zieleni na wyciągnięcie ręki”, - ograniczania dogęszczania zabudowy kosztem terenów zieleni, - nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic, - zachowania jak największej liczby drzew, - powiązania zabudowy mieszkaniowej z kompleksami zieleni i obiektami rekreacyjnymi strefy zieleni dominującej za pośrednictwem ciągów zadrzewień, - uzupełnienia i nasadzenia drzew na zieleńcach międzyblokowych,
polityka zamieszkiwania - obszary indywidualnego stylu zamieszkiwania	
<p>Styl indywidualny to sposób</p>	<p>Należy dążyć do:</p>

<p>zamieszkiwania w różnych rodzajach domów jednorodzinnych.</p> <p>Dużą część czasu wolnego mieszkańcy spędzają we własnych ogrodach oraz na pobliskich półprywatnych skwerach, zieleńcach, małych parkach i innych kameralnych terenach rekreacyjnych.</p> <p>Ulice są miejscem spotkań sąsiedzkich i zabawy dzieci. W pobliżu położone są rozległe tereny zieleni, do których łatwo dotrzeć pieszo lub rowerem.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykreowania terenów zieleni ogólnodostępnej, - tworzenia ciągów pieszo-rowerowych w formie alei, przecinających zespoły zabudowy, - powiązania zabudowy mieszkaniowej z kompleksami zieleni i obiektami rekreacyjnymi strefy zieleni dominującej za pośrednictwem ciągów zadrzewień i alei wzdłuż ciągów pieszo-rowerowych, - kreowania zielonych promenad, - podniesienia standardu i uzupełniania istniejących skwerów i innych form zieleni urządzonej ogólnodostępnej, - ograniczania dogęszczania zabudowy kosztem terenów zieleni, - uzupełnienia i nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic, - zachowania jak największej liczby drzew, - tworzenia ciągów pieszo-rowerowych przez ogrody działkowe.
polityka zamieszkiwania - obszary małomiasteczkowego stylu zamieszkiwania	
<p>Styl małomiasteczkowy to sposób zamieszkiwania w dawnych miasteczkach – na Psim Polu, w Leśnicy i Brochowie.</p> <p>Historyczne ulice handlowe, rynek, nieregularne kwartały zabudowy, uzupełnione o sieć uliczek, pieszych alejek i przejść, małych parków i zieleńców. Aleje spacerowe i rowerowe prowadzą mieszkańców do otwartych terenów zieleni, rolniczych i nadrzecznych.</p>	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - powiązania układu komunikacyjnego oraz skwerów i parków ze zlokalizowanymi w sąsiedztwie elementami systemu zieleni dominującej, - stworzenia wewnętrznego systemu zieleni opartego na historycznym układzie przestrzennym z miejscem centralnym, - zachowania i odtwarzania historycznych układów zieleni, w szczególności towarzyszącej przestrzeniom publicznym, - alejowego kształtowania układów komunikacyjnych jako ważnego elementu kompozycyjnego podkreślającego charakter małomiasteczkowy, - podniesienia standardu i uzupełniania istniejących skwerów i innych form zieleni urządzonej ogólnodostępnej, - wykreowania nowych terenów zieleni ogólnodostępnej w formie skwerów i zieleńców, - ograniczania dogęszczania zabudowy kosztem terenów zieleni, - zachowania jak największej liczby drzew.
polityka zamieszkiwania - obszary sielskiego stylu zamieszkiwania	
<p>Styl sielski to sposób zamieszkiwania w dawnych wsiach, w których zachował się dawny ich układ.</p> <p>Drogi polne, ciągi zadrzewień śródpolnych i ciekii prowadzą mieszkańców do otaczających dawne wsie otwartych terenów zieleni, rolniczych i nadrzecznych.</p>	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zachowania dawnych układów zieleni towarzyszącej historycznej zabudowie, podkreślającej charakter wiejskiego układu urbanistycznego, - rozwinięcia i ucytelnienia powiązań pomiędzy terenami dolin rzecznych i zwartych kompleksów leśnych a obszarami zabudowy, - podniesienia standardu i uzupełniania istniejących skwerów i innych form zieleni urządzonej ogólnodostępnej, - wykreowania nowych terenów zieleni ogólnodostępnej w formie skwerów i zieleńców, - ograniczania dogęszczania zabudowy kosztem terenów zieleni, - zachowania jak największej liczby drzew.
polityka zamieszkiwania - obszary mozaikowego stylu zamieszkiwania	
<p>Styl mozaikowy to sposób zamieszkiwania łączący elementy różnego pochodzenia – kompleksy zabudowy wielorodzinnej, osiedla domów jednorodzinnych, obszary dawnej wsi.</p> <p>Zieleń i tereny rekreacyjne oraz sklepy i inne obiekty usługowe przyjmują różnorodne formy</p>	<p>Należy dążyć do:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ochrony i wzbogacania wartości przyrodniczych i krajobrazowych, towarzyszących układom zabudowy. - kreowania terenów zieleni, jako elementu spajającego, - kreowania obszarów zieleni wielopiętrowej, - wykorzystania cieków i zbiorników wodnych do celów rekreacyjnych, sportowych i dekoracyjnych, - wykreowania terenów parkowych w obrębie osiedli, - ochrony, podniesienia standardu i uzupełniania istniejących oraz tworzenia nowych ogólnodostępnych skwerów i innych form

towarzyszące mieszkańcom w ich codziennej aktywności.	urządzonej zieleni z urządzeniami rekreacyjnymi, - powiązania zabudowy mieszkaniowej z kompleksami zieleni i obiektami rekreacyjnymi, np. ciągami zadrzewień, - uzupełnienia i nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic, - ograniczania dogęszczania zabudowy kosztem terenów zieleni, - zachowania jak największej liczby drzew.
polityka gospodarczo-usługowa - obszary usługowe	
Zieleń na obszarach usługowych stanowi przede wszystkim element reprezentacyjny. Stanowi element zagospodarowania stref wejściowych lub wewnątrz między budynkami. Powstają również niewielkie tereny zieleni urządzonej z funkcją rekreacyjną, w szczególności w rejonach węzłów komunikacyjnych czy centrów handlowych.	Należy dążyć do: - integracji funkcji reprezentacyjnej z funkcjami hydrologicznymi i klimatycznymi, - tworzenia form zieleni zapewniającej naturalną retencję, - tworzenia zielonych dachów i zielonych ścian, - ochrony, podniesienia standardu i uzupełnienia istniejących skwerów i innych form urządzonej zieleni, - kreowania otwartych i dostępnych przestrzeni zieleni urządzonej, - zapewnienia zielonych przejść, zwłaszcza na ich styku ze strefą zieleni dominującej, - nasadzenia ulic zielenią wysoką, zachowania drzew.
polityka gospodarczo-usługowa - obszary gospodarcze	
Zieleń na obszarach aktywności gospodarczej ogranicza się przeważnie do zieleni wysokiej ukształtowanej kompozycyjnie tak, aby oddzielić tereny sąsiednie, np.: szpalery topoli wzdłuż granic działek oraz zieleni niskiej wypełniającej przestrzeń pomiędzy zabudowaniami przemysłowymi. Zieleń pełni głównie funkcje kompozycyjne i izolacyjne.	Należy dążyć do: - integracji funkcji reprezentacyjnej z funkcjami hydrologicznymi i klimatycznymi, - oddzielenia obiektów przemysłowo-magazynowych od terenów mieszkaniowych zielenią izolacyjną, w tym pasami zieleni wielopiętrowej, - wykorzystania rzek, cieków i zbiorników wodnych do celów kompozycyjnych i nadanie im funkcji rekreacyjnych, - nasadzenia szpalerów drzew i pasów zieleni wzdłuż ulic wewnątrz obszarów, - wykreowania zielonych przejść, zwłaszcza na ich styku z dominującym systemem zieleni, ale także w celu zapewnienia powiązań ekologicznych z obszarami nadrzecznymi i leśnymi.
polityka gospodarczo-usługowa - obszary usług komunalnych	
Tereny dużych cmentarzy wrocławskich – cmentarze to charakterystyczna forma zieleni, określana bardzo często jako park będący kompozycją krajobrazową	Należy dążyć do: - zachowania historycznych układów zieleni w formie alei, placów i ścieżek, - kształtowania zieleni jako ramy dla przestrzeni elementów kompozycji cmentarza, - zachowania jak największej liczby drzew, w szczególności wiekowych okazów dendroflory.

Tabela 4 Obszary rozwoju w zakresie kształtowania zieleni i środowiska przyrodniczego, źródło: opracowanie własne na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia 2018, <https://www.geoportal.wroclaw.pl/studium/>

Polityka przestrzeni publicznych

Realizacja idei miasta zwarteo i krótkich odległości, oznacza kształtowanie systemu dostępnych i przyjaznych przestrzeni publicznych. W przestrzeniach publicznych należy dążyć do zwiększania powierzchni zieleni, w szczególności liczby drzew oraz wprowadzać małą retencję. W polityce przestrzeni publicznych miasta Wrocławia został opisany system, na który składają się: ogólnomiejski rdzeń, przestrzenie ogólnomiejskie, trzy promenady, bulwary ogólnomiejskie, lokalne centra, ciągi transportowe i łączniki międzyosiedlowe.

- Ogólnomiejski rdzeń to podstawowy typ przestrzeni publicznej czyli Rynek wraz z najważniejszymi placami, alejami i ulicami Starego Miasta. W jego skład wchodzi również obszary o znaczeniu ogólnomiejskim, rozmieszczone satelitarnie wokół centrum.
- Przestrzenie ogólnomiejskie mają za zadanie wspomagać ogólnomiejski rdzeń, występują one najliczniej na obszarze Starego Miasta i Śródmieścia. W centrum obejmują boczne ulice, przejścia, zaułki, wnętrza kwartałów.

- Trzy promenady odpowiadają trzem głównym ciągom komunikacyjnym, które z południa, zachodu i północnego-wschodu prowadzą do centrum, są to: Aleja Powstańców Śląskich, ulica Legnicka oraz Oś Grunwaldzka wraz z ulicą Marii Curie-Skłodowskiej. Stanowią one ważne korytarze komunikacji zbiorowej, a szerokość pasa drogowego umożliwia wyposażenie w małą architekturę, obudowę zielenią, rozwój infrastruktury dla pieszych i rowerzystów.
- Bulwary ogólnomiejskie tworzą w centrum Wrocławia wyjątkową przestrzeń publiczną, usytuowane pomiędzy historyczną zabudową a wodą. Sąsiedztwo wody zajmują tereny zieleni w formie skwerów i małych parków. Na zwiększenie atrakcyjności tych terenów publicznych wpływają ciągi pieszo-rowerowe, kładki, mosty, aleje i place oraz wzgórza dawnych bastionów.
- Lokalne centra to podstawowe przestrzenie publiczne służące społeczności. Ich lokalizacja często odpowiada historycznym centrům dawnych miasteczek i wsi. Rozmieszczone są na obszarze całego miasta i obejmują ważniejsze osiedlowe ulice, aleje, place i ciągi pieszo-rowerowe.
- Ciągi transportowe to typ przestrzeni publicznych związanych ruchliwymi korytarzami miejskimi. Dzięki zieleni, a w szczególności szpalerom drzew, głośne ulice mogą przeobrazić się w bardziej komfortowe dla użytkowników.
- Łączniki międzyosiedlowe to rozległe tereny zieleni w granicach miasta: Wrocławski Węzeł Wodny tworzony przez Odrę i jej dopływy, a także wyposażone w zielen korytarze Wrocławskiego Węzła Kolejowego. Jest to struktura, którą adaptuje się na sieć ciągów pieszo-rowerowych.

Na rysunku „Kierunki zagospodarowania przestrzennego - polityki przestrzeni publicznych”⁴²¹ zostały wyznaczone obszarowe formy zieleni: wypoczynkowej, sportowej i tematycznej, którą muszą zostać uwzględnione w planach miejscowych.

Podsumowując, nowe Studium, w porównaniu do poprzednich, ograniczyło tereny zabudowy mieszkaniowej o około 700 ha, między innymi na rzecz nowych terenów zieleni, na które przeznacza się ok. 1000 ha więcej. Dokument prezentuje zupełnie nowe spojrzenie na tereny zieleni, w szczególności wizja „zieleni bez granic” zmienia postrzeganie zieleni w planowaniu miasta. Zieleń widoczna jest w pozostałych politykach, nie tylko rzecznej, ale również przestrzeni publicznych, zamieszkiwania i gospodarczo-usługowej. Ogromny nacisk został położony na systemowe podejście do zieleni, budowanie błękitno-zielonej infrastruktury (choć samo wyrażenie nie jest zbyt często używane) i jej znaczenie w przeciwdziałaniu skutkom zmian klimatu.

Zapisy dotyczące zieleni zostały jednak potraktowane w politykach w sposób „miękki” – przeważają ustalenia typu „należy dążyć”. Ważny element stanowią wyznaczone obszarowe formy zieleni, widoczne na rysunku polityki przestrzeni publicznej, ponieważ wskazane są tam tereny zieleni na obszarach zabudowanych, które są chronione przed zabudową. Część postulatów realizowana jest poprzez wskaźniki, które zostały opisane w kartach dla jednostek urbanistycznych, np. postulat dotyczący ograniczania dogęszczania zabudowy kosztem terenów zieleni przejawia się we wskaźnikach odnośnie powierzchni zabudowy i powierzchni terenu biologicznie czynnego. W kartach wskazane są zalecane wartości wskaźników, co oznacza, że od zapisów planu miejscowego zależy, czy i w jakim stopniu postulaty „zieleni bez granic” są realizowane.

3.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

W analizowanym przedziale czasowym zapisy miejscowych planów powinny odzwierciedlać ustalenia zawarte w miejskich dokumentach strategicznych i zarządzeniach, w szczególności w zakresie kształtowania błękitno-zielonej infrastruktury. Dla autorki największym wyzwaniem było sprawdzenie jak wizja „zieleni bez granic” określona w politykach miejskich Studium przekłada się na zapisy w planach. W okresie od przyjęcia Studium z 2018 r. do końca 2022 roku uchwalono 106 planów, z których analizie zostało poddanych 65 planów (62%).

Ustalenia ogólne – definicje

Najczęściej wykorzystywane w planach definicje w analizowanym okresie to „szczególne wymagania architektoniczne” i „szpaler drzew”. W 2019 r. w mpzp dla ul. Niedźwiedziej, Starogranicznej⁴²² pojawia się

⁴²¹ <https://www.geoportal.wroclaw.pl/studium/>

⁴²² Za każdym razem kiedy w tym rozdziale jest odniesienie do zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, można je odnaleźć w załączniku Tomie II pracy, w części Analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w okresie 2018-2021, odwołania do planów są zakodowane zgodnie z numerami porządkowymi w załączniku, tutaj mamy odwołanie do planu Niedźwiedzia, Starograniczna, nr 323

definicja „systemu gospodarowania wodami opadowymi i roztopowymi”, który rozumiany jest jako rozwiązania służące zagospodarowaniu wód deszczowych i roztopowych w miejscu opadu bądź opóźnieniu ich spływu. Definicja ta oznacza przełom w zakresie gospodarowania wodami deszczowymi. Od tego czasu definicja ta pojawiła się na stałe w planach miejscowych. W kilku planach zastosowano określenie „szczególne wymagania architektoniczne” oraz rozróżnienie na „zielone ściany”⁴²³ i „ogrody wertykalne”⁴²⁴. Nie pojawia się ani razu „ogólny dostęp”.

Ustalenia ogólne – obowiązujące oznaczenia graficzne na rysunku planu

W analizowanym okresie w większości planów znajdziemy oznaczenia graficzne dla „szpaleru drzew” i „stref zieleni”. Regularnie pojawiają się także „szczególne wymagania architektoniczne”⁴²⁵, „nawierzchnia do specjalnego opracowania”, „drzewa do zachowania”⁴²⁶ oraz „szpalery drzew objętych ochroną”⁴²⁷.

Ustalenia ogólne – przeznaczenia terenu

W analizowanym przedziale czasowym najczęściej używanymi kategoriami były „zielen parkowa” i „skwery”. Przeznaczenie „skwery” zostało dopuszczone w 57 planach na 60 analizowanych. Wynika to z faktu, że w większości planów dla poszczególnych terenów wydzielono strefy zieleni, a skwery stanowią ich główny element składowy. Nadal stosowana jest konstrukcja „grup kategorii przeznaczenia terenu”, z wiodącą „zielenią rekreacyjną” i w każdym planie pojawia się ustęp: „na każdym terenie dopuszcza się zielen i urządzenia budowlane towarzyszące kategoriom przeznaczenia dopuszczonym na tym terenie”. Dla wybranych planów wprowadzono zapisy o obowiązku stosowania zielonych dachów i ścian⁴²⁸ na, określonej w planie procentowo, części powierzchni.

Ustalenia ogólne dotyczące ochrony środowiska

Ustalenie, które pojawia się w każdym planie brzmi: „na powierzchniach niezabudowanych i nieutwardzonych obowiązuje zielen lub teren biologicznie czynny”. Pojawiają się zapisy dotyczące ochrony drzew⁴²⁹. W mpzp dla ul. Rakietowej⁴³⁰ po raz pierwszy pojawia się zapis (powielany w kolejnych planach) odnośnie rowów: „skanalizowanie rowów dopuszcza się wyłącznie na odcinkach skrzyżowań z ulicami, drogami wewnętrznymi, ciągami pieszymi, pieszo-rowerowymi oraz w innych miejscach uzasadnionych zagospodarowaniem terenu dla realizacji celu publicznego”⁴³¹. Zapis ten najlepiej odzwierciedla zmiany w podejściu do wód powierzchniowych. W planach z okresu 1998 –2006 stosowane były zapisy o rurowaniu rowów, w analizowanym przedziale czasowym zarurowanie jest uzasadnione wyłącznie realizacją celu publicznego.

Ustalenia ogólne dotyczące ochrony wartości kulturowych

W analizowanym okresie pojawiło się kilka przykładów objęcia ochroną w planie terenów zieleni. Między innymi w planie z 2018 r. dla ul. Braci Gierymskich 149⁴³² została wprowadzona strefa ochrony konserwatorskiej na całym obszarze objętym planem. Jednym z elementów objętym ochroną jest ogród drzewny ujęty w gminnej ewidencji zabytków. Ochrona polega na „utrzymaniu oryginalnej, swobodnej kompozycji zieleni i zachowaniu jej elementów, w tym zieleni wysokiej w postaci klonów, kasztanowców i dębów szypułkowych”⁴³³. W planie miejscowym dla ul. Słowackiego, Bulwar Dunikowskiego⁴³⁴ ustala się strefę ochrony konserwatorskiej, w której obejmuje się ochroną między innymi zespół Panoramy Racławickiej⁴³⁵ wraz z budynkami, otoczeniem i zielenią; park im. Juliusza Słowackiego wpisany do ewidencji zabytków i fragment Promenady Staromiejskiej (obszar Bulwaru Xawerego Dunikowskiego).

423 *Swojczycka, Marco Polo, nr 359*

⁴²⁴ *Tamże*

425 *Braci Gierymskich 149, nr 299*

426 *Polna, nr 298*

427 *Słowackiego, bulwar Dunikowskiego, nr 304*

⁴²⁸ *Swojczycka, Marco Polo, nr 359*

429 *Ulanowskiego, Sokola, Racławicka, nr 306*

430 *Rakietowa, nr 308*

431 *Tamże*

432 *Braci Gierymskich 149, nr 299*

433 *Tamże*

434 *Słowackiego, bulwar Dunikowskiego, nr 304*

435 *zespół Panoramy Racławickiej jest wpisany do rejestru zabytków decyzją nr A/2281/464 z 25 listopada 1991 r., rozszerzony 16 lipca 1998 r.*

Ustalenia ogólne – infrastruktura techniczna

Stosowane w miejscowych planach zapisy nakazywały uwzględnienie zagospodarowania wód deszczowych i roztopowych w miejscu opadu wraz z działaniami spowalniającymi odpływ do odbiornika. Od 2019 r. zapis został zaostrzony, bo wprowadzono „obowiązek” zagospodarowania wód deszczowych w terenie⁴³⁶. W roku 2020 r. zapis ten został uszczegółowiony o ustalenie, że „do sieci kanalizacyjnej dopuszcza się wyłącznie odprowadzenie części wód opadowych i roztopowych, których zagospodarowanie nie było możliwe”⁴³⁷. W ten sposób ustalenia w zakresie odprowadzania wód zostały zaostrzone, bo zagospodarowanie wód na działce stało się pierwszym, preferowanym rozwiązaniem, a nie tylko jedną z opcji, jak wynikało z wcześniejszych zapisów.

Ustalenia dla całego obszaru objętego planem dotyczące zagospodarowania terenów

Najczęściej stosowanym zapisem tego okresu, np. w planie dla ul. Słowackiego, Bulwaru Dunikowskiego⁴³⁸, jest obowiązek wprowadzenia „szczególnych wymagań dotyczących zagospodarowania powierzchni niezabudowanych w zakresie kształtowania posadzki, zieleni, oświetlenia oraz obiektów małej architektury”. Pojawia się ciekawy i ważny zapis związany z zazielenianiem parkingów, zastosowany w planie ul. Kowalska, część północno-wschodnia⁴³⁹: „obowiązuje wyposażenie parkingów terenowych otwartych dla samochodów osobowych w zieleni wysoką – co najmniej 1 drzewo usytuowane co 5 miejsc postojowych”. Kolejny zapis dotyczący parkowania – w tym przypadku mający doprowadzić do tego, aby stref zieleni nie przeznaczać na miejsca parkingowe - stanowi: „w strefach zieleni w ramach przeznaczenia obiektu do parkowania dopuszcza się wyłącznie parkingi dla rowerów”⁴⁴⁰. Pojawia się także inna wersja: „w strefach zieleni oraz na obszarze nawierzchni do specjalnego opracowania nie dopuszcza się parkingów terenowych otwartych”⁴⁴¹. Nowością jest zapis o nawierzchni przepuszczalnej dla terenowych parkingów otwartych⁴⁴².

Ustalenia ogólne – obszary przeznaczone na cele publiczne

W analizowanym okresie niewiele terenów przeznaczono na zieleni mającą status celu publicznego. Nie ma również zapisu o ogólnym dostępie, który miał na celu otwieranie terenów nie będących publicznymi.

Ustalenia dla terenów

W ustaleniach dla terenów można zaobserwować, że skwery stanowią bardzo często jedno z przeznaczeń, w szczególności tam, gdzie wyznaczone są strefy zieleni. A strefy wyznaczone są bardzo często – stanowią zarówno formę ochrony zieleni już istniejącej, jak również zapewniają tereny zieleni w planowanej zabudowie mieszkaniowej, usługowej czy też przemysłowej. Najczęściej stosowane zapisy w odniesieniu do stref zieleni dotyczą zakazu sytuowania parkingów terenowych otwartych albo określenia procentu powierzchni terenu biologicznie czynnego.

W odniesieniu do powierzchni terenu biologicznie czynnego standardem jest określenie udziału nawierzchni ziemnej zapewniającej roślinność lub pokrycie wodami powierzchniowymi, jak np.: „udział powierzchni terenu biologicznie czynnego musi stanowić co najmniej 30% powierzchni działki budowlanej, przy czym co najmniej 80% powierzchni terenu biologicznie czynnego musi stanowić powierzchnia terenu z nawierzchnią ziemną urządzoną w sposób zapewniający naturalną roślinność lub wody powierzchniowe”⁴⁴³, co jest nowością w stosunku do poprzedniego okresu.

Osobną kategorię stanowią ustalenia dla terenów ulic. W wybranych planach dla ulic pojawia się nowatorski zapis dotyczący zastosowania rozwiązań mikroretencyjnych, np. w planie dla ul. Karpnickiej, Główniej, Stabłowskiej⁴⁴⁴ dla ulicy klasy dojazdowej wprowadzono zapis dotyczący zagospodarowania wód opadowych, taki sam jak dla innych terenów, a mianowicie: „przy odprowadzaniu wód opadowych i roztopowych obowiązuje stosowanie rozwiązań polegających na zagospodarowaniu całości lub części wód w miejscu opadu, w szczególności poprzez gospodarcze wykorzystanie, odparowanie, rozsączanie do gruntu lub retencjonowanie.”

⁴³⁶ *Niedźwiedzia, Starograniczna, nr 323*

⁴³⁷ *Ostrowskiego i Klecińska, nr 334*

⁴³⁸ *Słowackiego, bulwar Dunikowskiego, nr 304*

⁴³⁹ *Kowalska, część półn.-wsch, nr 327*

⁴⁴⁰ *Parkowa, Mickiewicza, nr 329*

⁴⁴¹ *Karpnicka, Główna, Stabłowska, nr 335*

⁴⁴² *Swojczycka, Marco Polo, nr 359*

⁴⁴³ *Kosmonautów, Żernicka, nr 297*

⁴⁴⁴ *Karpnicka, Główna, Stabłowska, nr 335*

3.6.4. Inne instrumenty polityki miejskiej

W 2018 r. w ramach projektu GrowGreen⁴⁴⁵ finansowanego ze środków ramowego programu Komisji Europejskiej Horyzont2020, powstało opracowanie z wytycznymi do projektowania terenów z wykorzystaniem błękitno-zielonej infrastruktury⁴⁴⁶. Było to jedno z pierwszych opracowań, które tak szczegółowo i szeroko analizowało zielone i niebieskie rozwiązania, z oceną efektywności tych rozwiązań w odniesieniu do wybranych aspektów błękitno-zielonej infrastruktury czyli poprawy retencji wody w glebie, podnoszeniu bioróżnorodności, poprawy warunków klimatycznych, poprawy jakości powietrza, redukcji hałasu i efektywności kosztowej rozwiązań.

Rok później, we wrześniu 2019 r., została podjęta Uchwała w sprawie Miejskiego Planu Adaptacji do zmian klimatu do roku 2030 (MPA)⁴⁴⁷. W MPA zostały określone najważniejsza zagrożenia związane ze zmianami klimatu. Podkreślone zostało, że kształtowanie polityki rozwoju miasta powinno uwzględniać nowe warunki klimatyczne i adaptację do nich. Głównym celem strategicznym MPA była adaptacja miasta do zmian klimatu zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju miasta 3Z (zdrowe, zielone, zadowolone). W dokumencie określono działania adaptacyjne, których realizacja miała doprowadzić do wypełnienia wizji zrównoważonego rozwoju miasta. Działania pogrupowane zostały w trzech kategoriach: informacyjno-edukacyjne, organizacyjne i techniczne. Działania organizacyjne miały na celu doprowadzić do wymuszenia zmian w planowaniu przestrzennym, organizacji przestrzeni publicznej, zmian prawa miejscowego oraz stworzenia wytycznych postępowania w sytuacjach wystąpienia zagrożeń klimatycznych. Przykłady działań w tym zakresie to: opracowanie systemu zrównoważonego gospodarowania wodami opadowymi, zrównoważone zabudowywanie, system wentylacji i przewietrzania miasta, wytyczne dla rozwoju budownictwa ekologicznego.

Na podstawie programu funkcjonalno-użytkowego w 2019 roku został ogłoszony przetarg na zaprojektowanie i wybudowanie siedmiu pilotażowych parków kieszonkowych oraz zielonej ulicy. Projekt GrowGreen przyczynił się do popularyzacji rozwiązań z zakresu błękitno-zielonej infrastruktury. Kolejne programy miejskie – np. Szare na zielone, Lubię deszcz czy Zielona kultura korzystały z doświadczeń projektu GrowGreen. Podsumowanie projektu GrowGreen stanowi opracowanie „Plan działań na rzecz rozwoju błękitno-zielonej infrastruktury we Wrocławiu”. Jest to pierwsze opracowanie w Polsce, które szczegółowo analizuje wybrane tereny w mieście w kontekście uwarunkowań i możliwości zagospodarowania z wykorzystaniem błękitno-zielonej infrastruktury.

Oprócz dokumentów strategicznych i wydanych zarządzeń, zostały opracowane dokumenty o charakterze praktycznym, do wykorzystania nie tylko przez mieszkańców, ale i projektantów – „katalog dobrych praktyk – zasady zrównoważonego gospodarowania wodami opadowymi”⁴⁴⁸. Aby zachęcić mieszkańców do stosowania rozwiązań umożliwiających zagospodarowanie deszczówki, Miasto uruchomiło program dotacyjny dla mieszkańców „Złap deszcz”.

W 2019 r. została opracowana koncepcja zagospodarowania Promenady Krzyckiej, dawnej Hugo Richter Weg. Promenada Krzycka to sieć tras spacerowych i rowerowych o długości ok. 7,5 km. Trasa biegnie wzdłuż nasypu kolejowego towarowej obwodnicy Wrocławia – od ulicy Grabiszyńskiej do okolic ulicy Gazowej na Tarnogaju, łączy tereny zieleni i rekreacji. Geneza powstania zielonej promenady wzdłuż kolejowej obwodnicy sięga końca XIX w., stanowiła ona ciąg spacerowy dla Wrocławian, zaprojektowany przez H. Richtera.

W 2019 r. został również zainicjowany projekt pilotażowy dla czterech wybranych osiedli wrocławskich pod nazwą osiedla kompletne⁴⁴⁹. W 2020 roku zostały przyjęte Zarządzeniem Prezydenta Miasta „Standardy planowania i projektowania ulic z uwzględnieniem zielono-niebieskiej infrastruktury”⁴⁵⁰.

445 <https://www.wroclaw.pl/growgreen/grow-green-wroclaw>

446 Rozpoznanie uwarunkowań dla koncepcji eksperymentalnych obszarów zielonych w ramach projektu „Grow Green” pod redakcją Ł. Dworniczak, Wrocław 2018, źródło: <https://www.dworniczak.com/rozpoznanie-uwarunkowan-dla-koncepcji-eksperymentalnych-obszarow-zielonych-w-ramach-projektu-grow-green/>

447 UCHWAŁA NR XIII/342/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 5 września 2019 r. w sprawie „Miejskiego Planu Adaptacji do zmian klimatu do roku 2030” <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/39717/Uchwa%C5%82a-XIII-342-19>

448 Katalog drobnych praktyk, cz. II, zasady zrównoważonego gospodarowania wodami opadowymi na obszarze zabudowanym, Wrocław 2021

449 <https://bip.um.wroc.pl/artykul/127/39274/osiedla-kompletne>

450 ZARZĄDZENIE NR 2785/20 PREZYDENTA WROCŁAWIA z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie Standardów planowania i projektowania ulic z uwzględnieniem zielono-niebieskiej infrastruktury

Standardy⁴⁵¹ zawierały wytyczne do kształtowania ulic, z uwzględnieniem zieleni i rozwiązań służących retencji oraz elementów zagospodarowania pasa drogowego, z uwzględnieniem sieci infrastruktury technicznej.

W ciągu trzech lat miasto przyjęło trzy istotne dokumenty strategiczne, które pociągnęły za sobą zmiany w zarządzeniach – między innymi w zakresie zagospodarowania wód opadowych⁴⁵², w sprawie ochrony drzew i rozwoju terenów zieleni w mieście⁴⁵³ i które miały ogromny wpływ na zapisy w miejscowych planach.

3.6.5. Podsumowanie

Okres od 2018 r. to niewątpliwie czas, w którym zieleni stanowi istotny element planowania przestrzennego, co przejawia się w idei nowego studium „zieleni bez granic” i zapisach planów miejscowych. Można stwierdzić, że został wypracowany zestaw zapisów, które składają się na „standard”, który można znaleźć w każdym planie. Mowa tutaj o zapisach chroniących tereny zieleni przed zabudową czyli „strefy zieleni”, ochronę drzew i szpalerów drzew w planach, nakazujących zagospodarowania wód opadowych w miejscu opadu oraz wprowadzające relatywnie wysoki wskaźnik powierzchni terenu biologicznie czynnego.

Również w prawie każdym planie znajdziemy zapisy o zakazie rurowania cieków wodnych, zagospodarowania zieleni przestrzeni publicznych, stosowania rozwiązań z zakresu małej retencji w ulicach. Można również zaobserwować, że sporządzane plany są mniejsze, często dotyczą rewitalizacji już zagospodarowanych terenów, co jest zgodne z ideą Miasta Zwartego.

Oprócz Studium i planów miejscowych, dokumentem który ma z założenia wpływać na politykę miasta jest Miejski Plan Adaptacji do Zmian Klimatu. Przekłada się to na realizację nowych inwestycji miejskich, w których należy uwzględnić rozwiązania z zakresu błękitno zielonej infrastruktury.

3.7. Ewolucja podejścia w planowaniu zieleni we Wrocławiu - wnioski

3.7.1. Zmiana uwarunkowań prawnych

Pierwszy wniosek, który nasuwa się po przeprowadzeniu analiz planów w powiązaniu z uwarunkowaniami, jest taki, że zmiany w prawie nie nadążają za zmianami i trendami na poziomie europejskim czy międzynarodowym. Dla przykładu, „Agenda 21” która podkreślała znaczenie zrównoważonego rozwoju powstała w 1992 r., a w Polsce, dopiero w Prawie ochrony środowiska z 2001 r.⁴⁵⁴ mamy bezpośrednie odniesienie do zrównoważonego rozwoju oraz jego prawną definicję⁴⁵⁵. Ustawa wprowadziła między innymi takie narzędzia jak postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko⁴⁵⁶ i postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko planowanych przedsięwzięć⁴⁵⁷.

Inny przykład to opieszałość działań ustawodawstwa krajowego w stosunku do oczekiwań samorządów, np. odnośnie gospodarowania wodami opadowymi. We Wrocławiu w planach miejscowych już od roku 2016 r. stosowany był zapis, który przy odprowadzaniu wód opadowych i roztopowych nakazywał uwzględnić rozwiązania polegające na zagospodarowaniu wód w miejscu opadu. W 2017 r. prezydent Wrocławia wydał Zarządzenie⁴⁵⁸, w którym zobowiązywał jednostki miejskie do stosowania rozwiązań mających na celu zagospodarowanie wód opadowych w miejscu ich powstania i co ważne, zarządzenie dotyczyło wszystkich etapów inwestycji - od planowania przestrzennego, projektowania do jej realizacji i eksploatacji.

451 Szopińska E., Rubaszek J., Gizowska A., 2019, *Standardy planowania i projektowania ulic z uwzględnieniem zielono-niebieskiej infrastruktury*, Wrocław

452 Zarządzenie nr 1158/19 Prezydenta Wrocławia z dnia 17.06.2019 r. w sprawie gospodarowania wodami opadowymi we Wrocławiu

453 Zarządzenie Prezydenta Wrocławia nr 1217/19 z dn. 28.06.2019r. w sprawie ochrony drzew i rozwoju terenów zieleni Wrocławia

454 Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627)

455 „rozumie się przez to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”, tamże

456 Tamże, art. 40

457 Tamże, art. 46

458 Zarządzenie Prezydenta Wrocławia Nr 6541/17 z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie gospodarowania wodami opadowymi i roztopowymi

Zgodnie z Prawem Wodnym, zagospodarowanie wód opadowych i roztopowych, mogło zostać wprowadzone jako obowiązek dla wszystkich, dopiero od stycznia 2018 r.

Zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2016 r. wprowadziła obowiązek sporządzania dla nowych Studiów opracowania analiz potrzeb i możliwości rozwoju gminy, w skład których miały wchodzić, między innymi, analizy ekonomiczne, środowiskowe, społeczne, prognozy demograficzne, możliwości finansowania przez gminę inwestycji wynikających z ustaleń dokumentu oraz bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę. Było to dla gmin narzędzie, dzięki któremu mogły zmniejszyć powierzchnie terenów przeznaczonych w Studium pod zabudowę mieszkaniową, na korzyść np. terenów zieleni, kiedy analizy wskazywały, że chłonność przeznaczonych pod zabudowę terenów jest zbyt duża w stosunku do prognoz demograficznych. Zmiana w ustawie nastąpiła zbyt późno, ponieważ cały kraj do tego czasu został pokryty Studiumi, zgodnie z którymi tereny przeznaczone pod zabudowę łącznie mają chłonność w granicach ok. 200 mln osób⁴⁵⁹. Są to tereny, które mogłyby zostać przeznaczone na zieleni czy rekreację.

3.7.2. Najważniejsze zmiany w praktyce planistycznej

Główna zmiana, którą można zauważyć, to takie projektowanie, które uwzględnia istniejące tereny zieleni i cieków wodnych - zapisami w planach - respektuje te uwarunkowania, chociaż może bardziej odpowiednim określeniem będą tu „zasoby”. Ważny punkt odniesienia stanowią opracowania ekofizjograficzne oraz prognozy środowiskowe.

Istotne stało się ograniczanie terenów „nieprzepuszczalnych” i opracowane zostały zapisy przeciwdziałające tym zjawiskom, jak chociażby wskazujące udział zieleni w przestrzeniach publicznych typu place. Ze zjawiskiem uszczelniania powiązany jest temat zagospodarowania wód opadowych. Wypracowano zapisy, które nakazują zagospodarowanie wód w miejscu, do kanalizacji można odprowadzić tylko tę część deszczówki, której nie udało się zagospodarować na działce budowlanej.. W przypadku ulic zwiększyła się ich szerokość w liniach rozgraniczających, co ma na celu umożliwienie wprowadzenia elementów zieleni ale również zostało to powiązane z zapisami dotyczącymi retencjonowania wód w pasach zieleni. Zmieniło się również podejście do pozostawiania otwartych rowów i cieków. Zapisy w planach otworzyły się na nowe zielone rozwiązania – ściany, dachy czy zielone parkingi.

Wyraźnie widać, że od czasu pierwszego studium, udało się wypracować zapisy, które przetrwały próbę czasu i zmiany ustaw - np. szpalery drzew czy ochrona drzew. Zapisem, który ma realny wpływ na zachowanie terenów zieleni w zabudowie jest natomiast ustalenie „stref zieleni”. W związku z tym zapisem dla większości terenów dopuszcza się skwery bądź zieleni parkową, bo strefy zieleni występują na terenach zabudowy mieszkaniowej, usługowej, przemysłowej, terenach ulic, pętli komunikacji zbiorowej, a nawet infrastruktury. Część stref zieleni wynika z nowego Studium – wyznaczonych obszarowych form zieleni, ale pozostałe strefy stanowią ochronę istniejącej zieleni lub zagwarantowanie nowej zieleni na terenach zurbanizowanych. W odniesieniu do powierzchni terenu biologicznie czynnego standardem jest określenie udziału nawierzchni ziemnej zapewniającej wegetację lub udziału wód powierzchniowych.

Można również zaobserwować procentowy wzrost udziału powierzchni terenu biologicznie czynnego dla terenów. Zieleni staje się częścią zagospodarowania reprezentacyjnych wejść, posadzek na placach, miejsc parkingowych.

Pozostaje kwestia na ile te zapisy są skuteczne i mają realne przełożenie na inwestycje, ponieważ praktyka uczy, że większość zapisów można „obejść” i wiele tutaj zależy od odpowiedzialnego podejścia inwestorów.

3.8. Skuteczność wdrożeniowa na podstawie wybranych studiów przypadku

W toku przeprowadzonych analiz zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, zostały wyselekcjonowane plany, które wyróżniały się pod kątem zapisów dotyczących zieleni. Każdy z tych planów posiada oczywiście zapisy, które były najczęściej stosowane w analizowanym okresie, ale wyróżnia je przede wszystkim obecność ustaleń, które były nietypowe dla danego przedziału czasowego – mogą to być zapisy odnoszące się do ochrony drzew, kształtowania zieleni w ulicy czy wspólnych terenów w zabudowie mieszkaniowej wielorodzinnej.

459 Kowalewski, A; Mordasiewicz, J; Osiatyński; Regulski, J.; Stępień, J & Sleszyński, P (2014), *Ekonomiczne straty i społeczne koszty niekontrolowanej urbanizacji w Polsce - wybrane fragmenty raportu, Samorząd Terytorialny*

W celu sprawdzenia skuteczności wdrożeniowej zapisów, została przeprowadzona wizja terenowa, udokumentowana fotograficznie. W analizach został pominięty pierwszy analizowany okres (obowiązujący Plan Ogólny), ponieważ w latach od 1989 do 1996 zostały uchwalone tylko cztery plany szczegółowe, które zostały zastąpione kolejnymi planami, zanim nastąpiła realizacja ich ustaleń.

3.8.1. Okres obowiązywania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 1997 r.

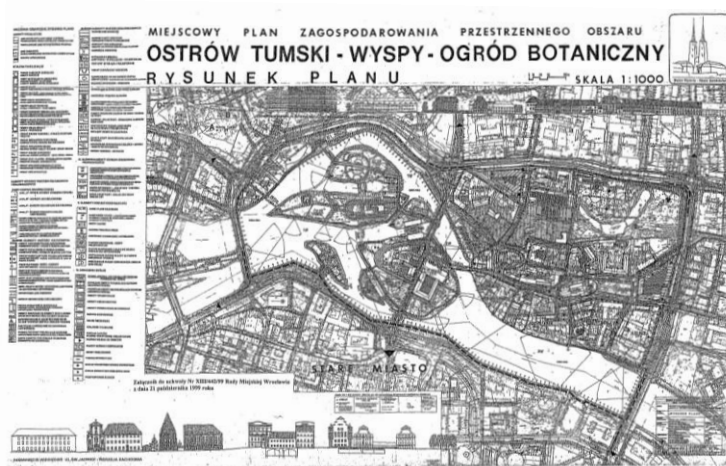
W analizowanym okresie wyróżniły się dwa plany – mpzp obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny ze względu na funkcje zieleni na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz mpzp obszaru zachodnie Śródmieście przemysłowe, część A (wraz ze zmianą) z powodu rozbudowanych zapisów w zakresie zieleni „przyulicznej” oraz terenów zieleni w zabudowie mieszkaniowej wielorodzinnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru - OSTRÓW TUMSKI - WYSPY - OGRÓD BOTANICZNY we Wrocławiu

Plan został uchwalony w 1999 r.⁴⁶⁰ i jego celem była, między innymi, ochrona wartości kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych zabytkowego obszaru objętego wpisem do rejestru zabytków⁴⁶¹ i uznanego za "pomnik historii"⁴⁶², a także przekształcanie terenów zdegradowanych i rehabilitacja istniejącej zabudowy.

W planie zostały wyodrębnione cztery zespoły funkcjonalne:

- A - Zespół Ostrowa Tumskiego z placem Katedralnym jako centralnym wnętrzem,
- B - Zespół Ogrodu Botanicznego - przestrzeń z przewagą wieloletniej zieleni o unikalnej wartości,
- C - Zespół Wysp otoczony rozlewiskiem rzeki Odry stanowiący otwartą przestrzeń zieloną
- D - Zespół Nabrzeża Rzeki Odry - zespół usług turystycznych.

Ilustracja 20 Rysunek miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-

Ogród Botaniczny, źródło: <https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/31169/>

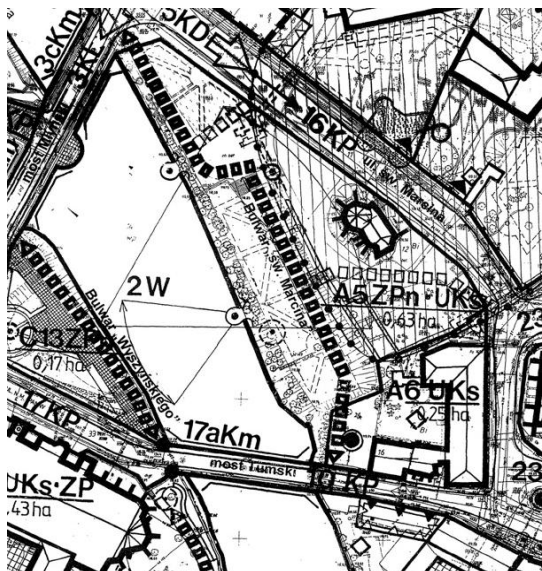
Dla każdego z zespołów wprowadzone zostały szczegółowe zapisy w zakresie zieleni. Ilustracja nr 20 prezentuje rysunek miejscowego planu stanowiący załącznik graficzny do uchwały w sprawie uchwalenia planu. Ponieważ plan został sporządzony ponad dwadzieścia lat temu, jego część została zmieniona przez ustalenia kolejnych planów, w związku z powyższym analiza realizacji zapisów została przeprowadzona na części planu, który nadal jest w mocy. Ilustracja nr 21 przedstawia fragment rysunku planu dla terenu A5ZPn-UKs, jest to obszar usytuowany pomiędzy rzeką Odłą, mostem Młyńskim, ul. św. Marcina i ul. Katedralną. Rysunek planu został zestawiony ze zdjęciem lotniczym (ortofotomapą) z 2022 r., która ilustruje stan obecny (ilustracja nr 22).

460 Załącznik nr 1 Analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ...

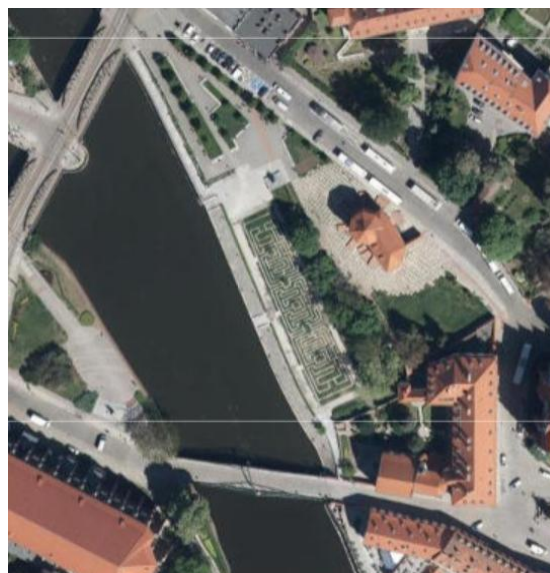
461 Rejestr zabytków, nr 213 z dnia 12 maja 1967 r.

462 Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 r.

W miejscowym planie teren ten opisany jest jako „otwarta przestrzeń publiczna” i podstawowym przeznaczeniem jest zieleń urządzona z dominantą w postaci kościoła św. Marcina i pomnikiem papieża Jana XXIII. Obowiązkowymi ustaleniami w zakresie układu kompozycyjnego to rekonstrukcja barokowego założenia ogrodowego według rysunku planu, w oparciu o historyczną dokumentację z zielenią i alejkami spacerowymi, w nawiązaniu do historycznych założeń ogrodowych. Zieleń wysoka powinna być nasadzana w miejscach nie zakłócających panoram widokowych, wyznaczonych w planie. Wskazane jest również tarasowe komponowanie zieleni.

ilustracja 22: fragment rysunku planu obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny, teren A5ZPn-UK, źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

ilustracja 21: ortofotomapa z 2022 r. przedstawia teren pomiędzy rzeką Odą, mostem Młyńskim, ul. św. Marcina i ul. Katedralną, źródło: <https://gis.um.wroc.pl/imap/?gmap=gp11>

W planie zaprojektowany został też bulwar spacerowo-widokowy o szerokości 7 m, dla którego obowiązują następujące ustalenia

- w zieleń wkomponować zabytkowe mury Zamku Piastowskiego w oparciu o szczegółowe ustalenia i wymogi konserwatorskie,
- wschodnią część bulwaru zakończyć punktem widokowym,
- w przestrzeń bulwaru wkomponować istniejące schody i wyznaczone planem punkty widokowe wraz z zejściami do wody,
- nawierzchnię bulwaru wykonać z mozaiki kamiennej podkreślając kompozycję otwartej przestrzeni publicznej.

Wszystkie ustalenia planu odnośnie zieleni zostały zrealizowane w sposób, który podkreśla rangę miejsca. Zieleń komponowana jest w sposób symetryczny, formowany, ale z zachowaniem wielopiętrowości.

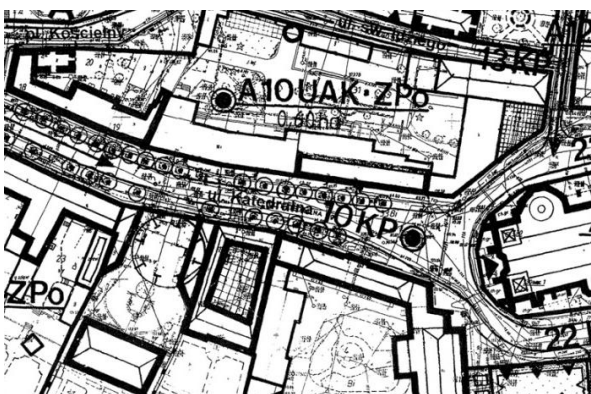
Ilustracja 24: bulwar spacerowo-widokowy wzdłuż Odry, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 23: rekonstrukcja barokowego założenia ogrodowego, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Na uwagę zasługuje współczesna „rekonstrukcja barokowego założenia ogrodowego” (ilustracja nr 24). Bulwar spacerowy został poprowadzony wzdłuż formowanego żywopłotu, a następnie murku, który również został zazieleniony. Zieleń przybiera bardziej swobodną formę w pobliżu kościoła św. Marcina.

Na terenie 10KP czyli ul. Katedralnej zostały ustalone szpalery drzew. Realizację ustaleń obrazuje ilustracja nr 26 – jest to bardzo dobry przykład funkcjonowania drzew w historycznej tkance miasta, gdzie oprócz ograniczeń konserwatorskich funkcjonują ograniczenia techniczne (gęsta sieć infrastruktury podziemnej).

Ilustracja 25: fragment rysunku planu obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny, teren 10KP, źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

Ilustracja 26: szpalery drzew na ul. Katedralnej, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ostatni z analizowanych terenów to A14ZPn – plac Katedralny (ilustracja nr 28) czyli ozdobny skwer - centralne wnętrze zielone zespołu zabytkowego. Ustalenia dla terenu:

- zróżnicowanie roślinności i kompozycji przestrzennej zgodnie z historyczną dokumentacją i ikonografią,
- do zachowania i wyeksponowania pomnik przyrody - platan klonolistny oraz oznaczone na rysunku planu wartościowe egzemplarze zieleni.

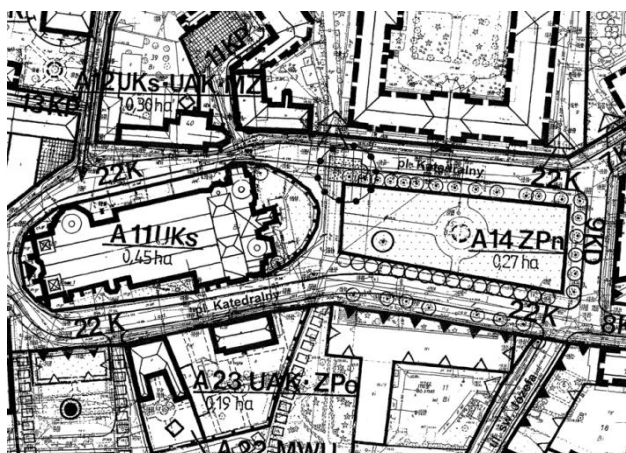
Plac zachował bardzo naturalny charakter. Nie posadzono również szpalery drzew oznaczonego na rysunku planu po południowej stronie skweru. Dzięki temu został bardzo dobrze wyeksponowany pomnik przyrody (ilustracja nr 27) i inne wartościowe drzewa (oraz pomnik usytuowany na środku skweru – ilustracja nr 29). Należy podkreślić, że taki sposób zagospodarowania terenu nie oznacza niezgodności z ustaleniami planu. Można to zinterpretować, że ustalenia planu nie zostały jeszcze w pełni zrealizowane

Ilustracja 27: widok na pomnik przyrody, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 28: widok na skwer od strony południowo-wschodniej, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 29: fragment rysunku planu obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny, teren A14ZPn, źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru zachodnie Śródmieście przemysłowe, część A463 wraz ze zmianą⁴⁶⁴

Plan został uchwalony w 2003 r., a w 2006 r. dla części obszaru uchwalono jego zmianę. Plan ten został wybrany ze względu na innowacyjne zapisy odnośnie zieleni, w szczególności zmiana planu z 2006 r. zawiera innowacyjne, na tamten okres, ustalenia. szar objęty planem położony jest na terenach poprzemysłowych, w pobliżu śródmiejskiej części miasta – Ołbin. Nasyp kolejowy praktycznie oddziela Ołbin i zabudowę śródmiejską od nowego osiedla zabudowy mieszkaniowo-usługowej, która powstała na podstawie miejscowego planu.

⁴⁶³ UCHWAŁA NR XII/250/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 września 2003 r.

⁴⁶⁴ UCHWAŁA NR LI/3166/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Zachodniego Śródmieścia Przemysłowego we Wrocławiu- część A

Ilustracja 31: rysunek mpzp obszaru zachodniego śródmieścia przemysłowego we Wrocławiu część „A”, źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

Ilustracja 30: rysunek zmiany mpzp obszaru zachodniego śródmieścia przemysłowego we Wrocławiu część „A”, źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

W okresie 2003 – 2004 popularne było strefowanie i również w tym planie wprowadzono strefy i większość zapisów dotyczących zieleni znajduje się właśnie w ustaleniach dla stref zieleni. Pierwsze z ustaleń dotyczy powierzchni zagospodarowania zielenią. W planie zostało zapisane, że dla stref zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej (MW), mieszkaniowo-usługowej (MU) oraz usługowej (U) obszar zagospodarowany zielenią nie może być mniejszy niż 30% powierzchni terenu (działki). Dodatkowo znalazł się zapis, że dopuszcza się zagospodarowanie połowy tego obszaru terenowymi urządzeniami rekreacyjnymi i placami zabaw. Trzydzieści procent to wysoki wskaźnik dla zabudowy mieszkaniowej i usługowej w porównaniu z innymi planami miejscowymi sporządzanymi w tym czasie.

Dla strefy Z (czyli terenów zieleni) ustalono, że co najmniej 30% roślin stanowić mają rośliny zimozielone. Dla strefy ulic klasy lokalnej (kL) ustalono zieleni jako jedną z kategorii przeznaczenia terenu, podobnie w strefie ulic klasy dojazdowej (kD) oraz ciągów pieszych (kX) zieleni dopuszczono jako kategorię przeznaczenia terenu, co nie było powszechną praktyką w tamtym okresie w przypadku terenów komunikacji publicznej.

Zapisy odnośnie zieleni zostały uszczegółowione w ustaleniach dla terenów. Dla terenów ulic klasy zbiorczej kZ3, kZ4 wprowadzono pas rozdziału pomiędzy jezdniami o szerokości co najmniej 6 metrów, na którym zgodnie z planem należy posadzić szpaler drzew.

W zapisach dla terenów ciągów pieszych kX2, kX3 plan nakazuje modernizację nabrzeża Kanału Miejskiego Odry. Zgodnie z zapisami ma powstać ciąg komunikacji pieszej i rowerowej, o charakterze promenady, nawiązującej do bulwarów nadodrzańskich na terenie miasta. Dopuszcza się lokalizację ogródków gastronomicznych, stanowiących przedłużenie lokali gastronomicznych funkcjonujących w ramach przyległych terenów. Dopuszcza się również pasy zieleni oraz ozdobne kompozycje zieleni na klombach oraz w trwałych donicach,

W uchwalonej zmianie z 2006 r. w części dotyczącej ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego pojawiają się zapisy dotyczące:

- retencjonowania wód opadowych i wykorzystania ich do nawodnienia terenów zielonych,
- kompensacji powierzchni biologicznie czynnych,
- zagospodarowania zielenią wszystkich terenów niezabudowanych i nieutwardzonych;

Ilustracja 33: tereny zieleni wewnątrz kwartału zabudowy oraz przy ulicy, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 32: tereny zieleni przylegające do bulwarów, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Również zmiana planu przyczyniła się do uszczegółowienia zapisów dla terenów. W szczególności zapisy dotyczące zieleni dla terenów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej (1.MW, 2.MW, 3.MW) są bardzo szczegółowe. Odnoszą się między innymi do stref wejściowych, które zgodnie z zapisami planu należy wyeksponować poprzez staranne urządzenie posadzki, elementów architektury oraz odpowiednie oświetlenie. Kolejny zapis odnosi się do garaży podziemnych, których dachy należy urządzić jako zieleni urządzoną i rekreacyjną.

Ilustracja 35: strefy wejściowe do budynków, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 34: tereny zieleni urządzonej i rekreacyjnej na dachach garaży podziemnych, zdjęcie: Grzegorz Rajter

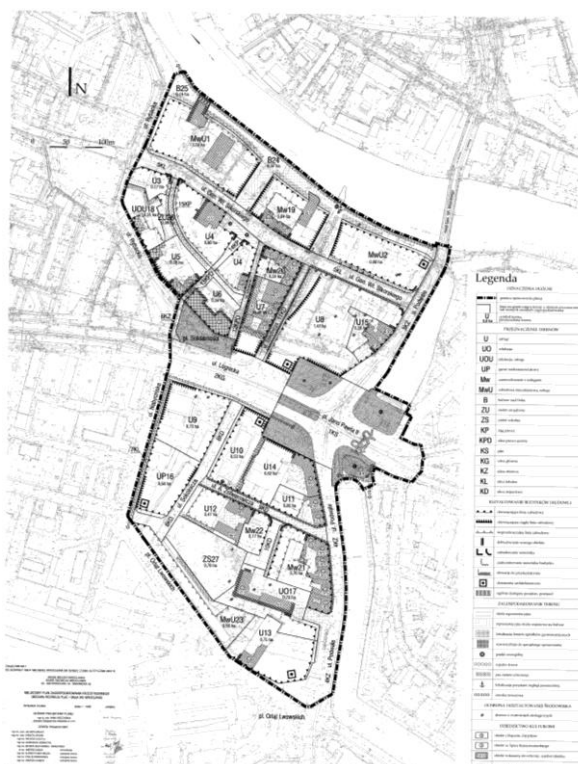
Jak wynika z przeprowadzonej wizji terenowej, ustalenia dotyczące zieleni dla zabudowy mieszkaniowo-usługowej i terenów komunikacji publicznej zostały zrealizowane.

Sprawdziły się na pewno zapisy dotyczące wprowadzenia zieleni, w tym rekreacji na 30% powierzchni terenu (działki) oraz obowiązek zagospodarowania zielenią i rekreacją dachów parkingów podziemnych. Zieleni pełni również funkcje retencyjne. Większość zielonych terenów jest naturalnie obniżona w stosunku do chodników, obniżone są krawężniki, co pozwala na spływ wody z chodników w kierunku zieleni (ilustracja nr 33). Tereny przylegające do bulwarów zostały wyposażone w zieleni i małą architekturę, jedynie sam bulwar odcina się od osiedla „betonowym” zagospodarowaniem.

3.8.2. Okres obowiązywania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 2006 r.

Okres od 2006 r. do 2010 r. to czas, który nie sprzyjał zapisom odnośnie terenów zieleni. Udało się jednak znaleźć plan, który wyróżnia się na tle pozostałych. Dotyczy zabudowy mieszkaniowo-usługowej i usługowej w tkance śródmiejskiej w obszarze placu Jana Pawła (dawnie Plac 1 Maja).

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru rozwoju Plac 1 Maja we Wrocławiu⁴⁶⁵

Ilustracja 36: rysunek miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru rozwoju Plac 1 Maja we Wrocławiu, źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

Plan został uchwalony w 2007 r. i nadal obowiązuje w całości. Został wybrany między innymi ze względu na zapisy dla zabudowy mieszkaniowo-usługowej w zakresie:

- specjalnego urządzenia stref wejściowych do budynków zlokalizowanych wzdłuż terenów bulwaru nad Odrą, poprzez staranne urządzenie elementów małej architektury, oświetlenia i posadzki;
- nasadzeń zieleni z uwzględnieniem istniejącego drzewostanu, w powiązaniu z elementami małej architektury;
- komponowania szpalerów drzew z uwzględnieniem istniejącego drzewostanu;
- zaleceń powierzchniowych: dla terenu przeznaczanego w całości na usługi - przeznaczenie na zieleni co najmniej 15% jego powierzchni, w tym 40% na zieleni wysoką, z zaleceniem zachowania istniejącego drzewostanu;
- ochrony drzewa o wartościach ekologicznych, oznaczonego na rysunku planu;

Na potrzeby pracy została przeanalizowana północna część planu, w szczególności obszar pomiędzy ulicą Podwale, plan Jana Pawła, ulicami: Zachodnia, Rybacka i Odrą.

Obszar objęty analizą obecnie bardzo intensywnie rozwija się, powstają kolejne inwestycje. Natomiast pierwszy wniosek po wizji terenowej jest optymistyczny, ponieważ w procesie nowych inwestycji wszystkie drzewa przeznaczone w planie do ochrony udało się zachować. Zdarzają się przypadki, że w niektórych miejscach budynek został usytuowany bardzo blisko drzewa, co może skutkować naruszeniem strefy ochronnej drzewa, należy jednak pamiętać, że dopiero dziesięć lat później zaczęły pojawiać się ustalenia uwzględniające zasięgi koron drzew.

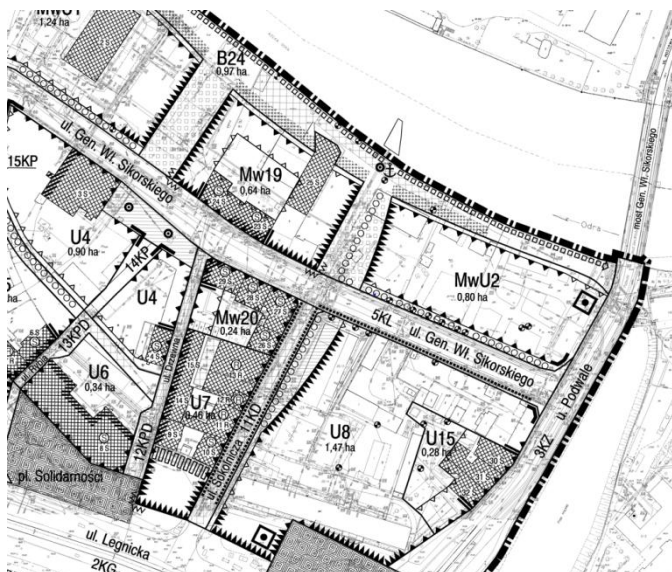
Ilustracja 38: Ochrona drzew o wartościach ekologicznych, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 37 Drzewa chronione w planie – zbyt mała odległość od elewacji budynku, zdjęcie: Grzegorz Rajter

465 UCHWAŁA NR IV/48/07 RADY MIEJSKIEJ WROCLAWIA z dnia 18 stycznia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru rozwoju Plac 1 Maja we Wrocławiu

Fragment rysunku planu (ilustracja nr 40) pokazuje analizowane tereny zabudowy mieszkaniowej (Mw) i mieszkaniowo-usługowej (MwU) oraz bulwary (B). Pomiędzy terenami Mw19 a MwU2 zaznaczono reprezentacyjną strefę wejściową na bulwar oraz szpaler drzew.

Ilustracja 39: fragment rysunku planu obszaru rozwoju Plac 1 Maja we Wrocławiu, źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

ZAGOSPODAROWANIE TERENU	
	strefa reprezentacyjna
	reprezentacyjna strefa wejściowa na bulwar
	lokalizacja letnich ogródków gastronomicznych
	nawierzchnia do specjalnego opracowania
	punkt szczególny
	szpaler drzew
	pas zieleni ochronnej
	lokalizacja przystani żeglugi pasażerskiej
	ścieżka rowerowa
OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE ŚRODOWISKA	
	drzewo o wartościach ekologicznych

Ilustracja 40: fragment legendy do rysunku planu, źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

Realizację zapisów dotyczących specjalnego urządzenia reprezentacyjnych stref wejściowych do budynków zlokalizowanych wzdłuż terenów bulwaru nad Odrą poprzez „staranne urządzenie elementów małej architektury, oświetlenia i posadzki; nasadzeń zieleni z uwzględnieniem istniejącego drzewostanu, w powiązaniu z elementami małej architektury”, co widać na ilustracji nr 41. Ilustracja nr 42 odzwierciedla zapisy dla bulwarów, w szczególności ustalenia odnośnie szpalerów drzew, komponowania zieleni z wykorzystaniem istniejącego drzewostanu oraz starannego urządzenia elementów małej architektury.

Ilustracja 42: strefa wejściowa oraz nasadzenia z uwzględnieniem istniejącego drzewostanu, zdjęcie: Grzegorz Rajter

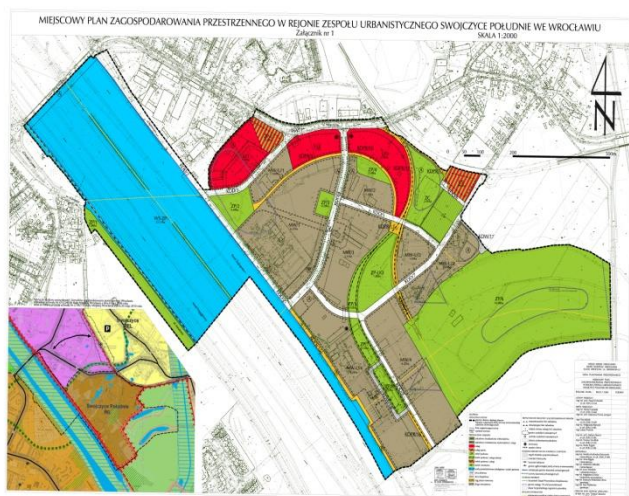
Ilustracja 41: zagospodarowanie bulwarów, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Z przeprowadzonej analizy wynika, że zapisy zostały zrealizowane, włączając w to ochronę drzew. Największym problemem, w przypadku realizacji planów jest praktyczna niemożność przewidzenia, kiedy nastąpi realizacja ustaleń planu. Plan powstał w 2007 r., a oparte na nim inwestycje są prowadzone w ciągu ostatnich lat. Obecnie kładzie się duży nacisk na nawierzchnie przepuszczalne i zagospodarowanie wód deszczowych, a ponieważ w planie nie było takich zapisów i nie było obowiązku ich realizowania, dlatego „staranne ukształtowanie nawierzchni” oznacza w praktyce uszczelnienie, a tereny zieleni są wyniesione w stosunku do nawierzchni, ponieważ wody opadowe nie muszą być zagospodarowane w terenie.

3.8.3. Okres obowiązywania Studium z 2010 r.

Okres od 2010 r. do 2018 r. to czas przełomu - w ciągu tych ośmiu lat zmieniło się podejście do roli zieleni w planowaniu, co zaowocowało nowatorskimi zapisami w mpzp. Do analizy zostały wybrane dwa plany miejscowe dla osiedli mieszkaniowych oraz plan miejscowy dla ul. Drukarskiej, Sztabowej, ważny ze względu na zapisy dotyczące ochrony zieleni. Dwa osiedla to Swojczyce – efekt współpracy dewelopera z miastem oraz Nowe Żerniki, również efekt współpracy miasta z wieloma podmiotami – w szczególności z Dolnośląską Izbą Architektów w celu stworzenia modelowego osiedla, drugiej WUWy.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie zespołu urbanistycznego Swojczyce Południe we Wrocławiu⁴⁶⁶

Ilustracja : rysunek mpzp w rejonie zespołu urbanistycznego

Swojczyce, źródło:

<https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

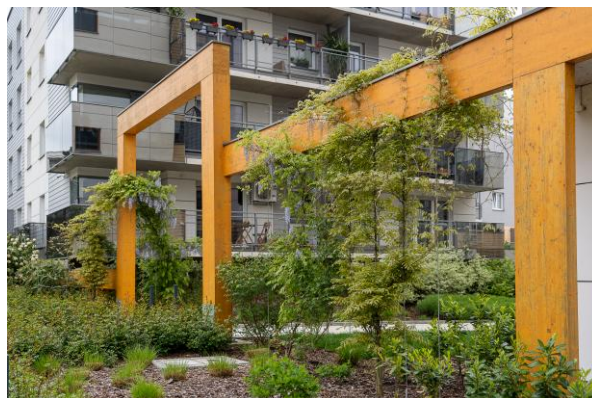
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, uchwalony w 2010 roku, powstał we współpracy z deweloperem firmą Archicom⁴⁶⁷. Efektem tej współpracy jest Olimpia Port.

Założeniem planu było zaprojektowanie osiedla, które będzie otwarte na rzekę, ale również zaprojektowane w poszanowaniu przemysłowej historii tego miejsca – układ wybranych ciągów pieszych i terenów zieleni wynika z przebiegu dawnych torów kolejowych. Tory kolejowe zostały również wkomponowane w posadzkę ciągów pieszych i terenów zieleni. Bocznice kolejowe zostały objęte ochroną konserwatorską.

Jest to również plan, w którym wprowadzono grupę kategorii przeznaczeń „rekreacja i woda”⁴⁶⁸, która jest dopuszczona na każdym terenie mieszkaniowym, zielonym i usługowym. Efektem są tereny zielone kształtowane z wykorzystaniem elementów wodnych.

Ilustracja 43: rekreacja i woda, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 44: zieleni wewnątrz kwartałów zabudowy, zdjęcie: Grzegorz Rajter

⁴⁶⁶ UCHWAŁA NR LVI/1727/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 listopada 2010 r.

⁴⁶⁷ Informacje uzyskano podczas wywiadu z planistą

⁴⁶⁸ Szczegółowe zapisy dla planu znajdują się w Tomie II pracy

W planie założono, że dla zabudowy mieszkaniowej powierzchnia terenu biologicznie czynnego powinna stanowić co najmniej 25% powierzchni działki budowlanej, ale musiały zostać spełnione równocześnie pewne warunki – przynajmniej 65% powierzchni terenu biologicznie czynnego powinna stanowić powierzchnia terenu z nawierzchnią ziemną urządzonej w sposób zapewniający naturalną vegetację lub wody powierzchniowe. A drugi warunek - maksymalnie 35% powierzchni terenu biologicznie czynnego może stanowić suma powierzchni tarasów i stropodachów o powierzchni nie mniejszej niż 10 m² z nawierzchnią ziemną urządzonej w sposób zapewniający naturalną vegetację;

Ustalenie w miejscowym planie wartości 25% powierzchni terenu biologicznie czynnego jest standardem, tyle bowiem stanowi minimum określone w §39 w rozporządzeniu w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie⁴⁶⁹ (w planie miejscowym można wyznaczyć wyższy wskaźnik lub niższy). Ważnym elementem był natomiast zapis ustalający procent nawierzchni ziemnej zapewniającej naturalną vegetację. Zapisy te w połączeniu z odpowiednim zaplanowaniem terenów zieleni – ZP (ilustracja 45) umożliwiły uzyskanie efektu zabudowy zanurzonej w zieleni (ilustracja 46).

Ilustracja 45: fragment mpzp z uwzględnieniem zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej oraz terenów zieleni, , źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

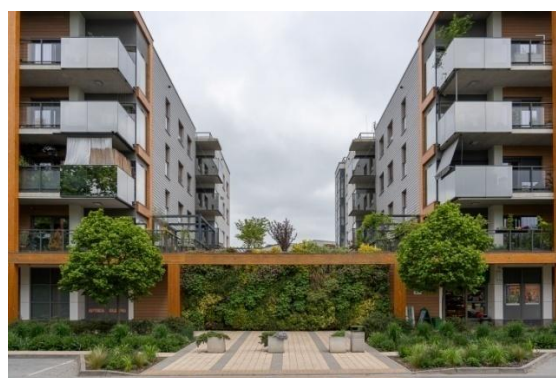

Ilustracja 46: ortofotomapa – widok na realizację założenia przedstawionego na mpzp, , źródło: <https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/>

W zrealizowanej inwestycji pojawiło się również wiele elementów zielonych, które nie wynikały z zapisów miejscowego planu, a ich realizacja uzależniona była od dobrej woli i świadomości inwestora. Wynikać to może z faktu, że inwestycja była realizowana w latach 2012 – 2018, kiedy nastąpiły zmiany w podejściu do postrzegania roli zieleni i wody. Ilustracja nr 47 przedstawia plac zagospodarowany z wykorzystaniem zieleni - zieleni jest zrealizowana w taki sposób, że wody opadowe mogą swobodnie spływać w jej kierunku. Ilustracja nr 48 przedstawia natomiast realizację zielonej ściany.

Ilustracja 47: nawierzchnia z wykorzystaniem elementów zieleni, zdjęcie: Grzegorz Rajter

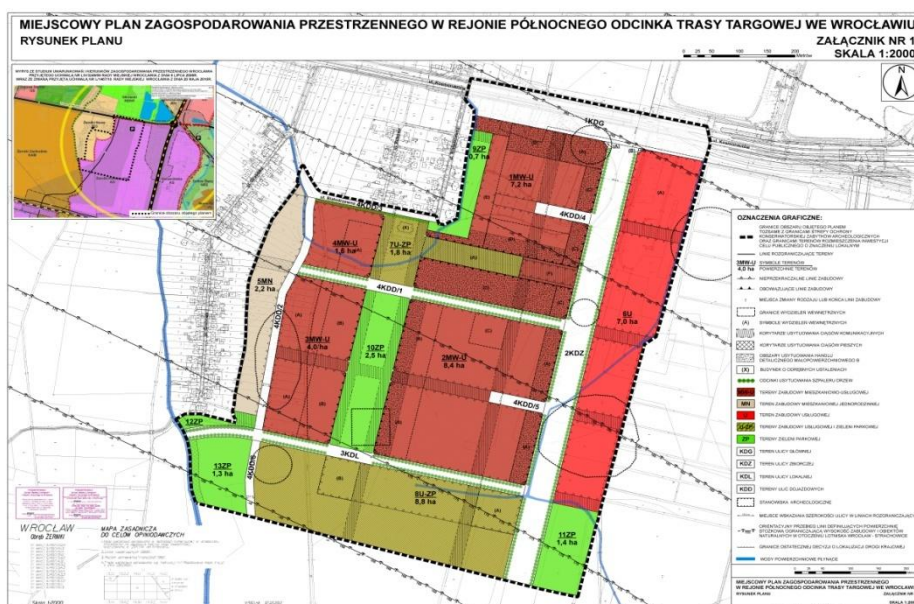

Ilustracja 48: zielona ściana, zdjęcie: Grzegorz Rajter

⁴⁶⁹ ROZPORZĄDZENIE MINISTRA INFRASTRUKTURY z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. 2002 nr 75 poz. 690)

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie północnego odcinka Trasy Targowej we Wrocławiu⁴⁷⁰

Plan obejmuje swoim zasięgiem obszar osiedla Nowe Żerniki, nazywanego też WuWa II, ponieważ inspiracją dla niego była wystawa WuWa z 1929 roku. Nowe Żerniki zostały zaplanowane jako osiedle modelowe dzięki współpracy miasta Wrocław, Dolnośląskiej Okręgowej Izby Architektów i wrocławskiego oddziału SARP. Na etapie projektowania zostali wyłonieni najlepsi wrocławscy architekci, którzy stworzyli koncepcję, we współpracy z planistami z Urzędu Miejskiego⁴⁷¹ i na jej podstawie powstał miejscowy plan. Plan został uchwalony w 2012 roku.

Ilustracja 49 Załącznik graficzny do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla Nowych Żernik, źródło: <https://geoportel.wroclaw.pl/mpzp/>

Główne osie planu to linearny park i ulica klasy zbiorczej ze szpalerami drzew, które biegną z północy na południe oraz układ ulic klasy dojazdowej i ciągów pieszych usytuowanych wschód-zachód.

Najważniejszymi ustaleniami dla całego obszaru objętego planem, które sprawdzono podczas wizji lokalnej były:

- szczególne wymagania dotyczące kształtowania wszystkich obiektów budowlanych oraz zieleni⁴⁷²;
- ogólny dostęp do ciągów i dróg;
- zieleń lub teren biologicznie czynny na powierzchniach niezabudowanych i nieutwardzonych

Ponieważ park linearny nie został w pełni ukończony, podobnie jak tereny zieleni i usług w części południowej, weryfikacja zapisów szczegółowych dotyczyła głównie terenów zabudowy mieszkaniowo-usługowej, ulic klasy dojazdowej i ciągów pieszych. W terenie 7U-ZP został wydzielony obszar (A), na którym dopuszcza się obiekty imprez plenerowych, zieleń parkową, skwery, place zabaw, szalety, terenowe urządzenia sportowe, wody powierzchniowe, infrastrukturę drogową (ilustracja nr 50 i 51). Obowiązuje urządzenie zieleni na nie mniej niż 50% powierzchni wydzielenia.

Wizja terenowa wykazała, że wydzielony obszar wielofunkcyjny, został podzielony na odcinki zagospodarowane w różny sposób, wyraźnie widać brak zagospodarowania w terenie „wód powierzchniowych”, a zastosowana nawierzchnia jest w większości nieprzepuszczalna przez co teren pełni również funkcję parkingu.

⁴⁷⁰ UCHWAŁA NR XXXI/703/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2012 r.

⁴⁷¹ <http://nowezerniki.pl/architekci/>

⁴⁷² szczególne wymagania architektoniczne – wymóg wysokiego poziomu ukształtowania architektonicznego zabudowy i zagospodarowania terenu

Ilustracja 51: teren 7U-ZP zagospodarowany zielenią, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 50: zagospodarowanie terenu 7U-ZP, miejsca do odpoczynku, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Bardzo dobrze zostały zrealizowane natomiast pasaże i ciągi piesze łączące z kwartały zabudowy z ulicami. Uwagę zwraca oryginalny i niesztampowy sposób kształtowania zieleni, przez co spełnione zostają zapisy o wymogach szczególnego kształtowania zieleni (ilustracje nr 52 i 53)

Ilustracja 52: ciąg pieszy pomiędzy kwartałami zabudowy, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 53: pasaż A.Radinga, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Należy również zwrócić uwagę, że w planie, dla zabudowy mieszkaniowej wprowadzono stosunkowo wysoki wskaźnik powierzchni terenu biologicznie czynnego (30%), co osiągnięto poprzez realizację terenów zielonych pomiędzy budynkami lub zastosowanie zielonych dachów.

Ilustracja 55: zagospodarowanie zielenią terenów wewnątrz kwartałów zabudowy, zdjęcie: Grzegorz Raiter

Ilustracja 54: zielone dachy – element zagospodarowania terenów zielonych, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Na obszarze osiedla daje się zauważyć sporo powierzchni utwardzonych – zarówno na placach jak i pasażach. Brak również rozwiązań dotyczących zagospodarowania wód opadowych, ponieważ w planie nie

Wizja w terenie wykazała, że dla terenu 1UO zapis odnośnie szczególnego zagospodarowania nawierzchni nie został zrealizowany, natomiast zapisy odnośnie strefy zieleni i ochrony drzew są respektowane. W przypadku terenu 1ZP ochroną został objęty szpaler kasztanowców, a wyznaczona strefa zieleni przy terenie biblioteki pomogła uchronić cenne drzewa i zapobiegła przekształceniu całego terenu w parking.

Ilustracja 60: aleja kasztanowców objęta ochroną, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 59: strefa zieleni, zdjęcie: Grzegorz Rajter

3.8.4. Okres obowiązywania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 2018 r.

Jest to okres, w którym dla wszystkich uchwalanych planów standard stanowią zapisy dotyczące zagospodarowania wód opadowych, wprowadzania stref zieleni i ochrony drzew. Po analizie planów okazało się, że bardzo trudno jest wybrać plan, który posiada zapisy wyróżniające go spośród pozostałych.

Plany, w których próbowano wyjść poza wypracowany schemat nie zostały jeszcze zrealizowane. W związku z tym zostały wyróżnione dwa plany na terenach już zagospodarowanych - mpzp w rejonie ulic Gwiaździstej i Tadeusza Zielińskiego we Wrocławiu oraz mpzp w rejonie ulic Bolesława Prusa i gen. Józefa Bema. Plan w rejonie ulic Bolesława Prusa i gen. Józefa Bema został ostatecznie odrzucony, ponieważ zapisy dotyczące kształtowania reprezentacyjnego stref wejściowych z wykorzystaniem zieleni nie zostały zrealizowane na podstawie planu.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Gwiaździstej i Tadeusza Zielińskiego we Wrocławiu⁴⁷⁴

Analizowany plan został uchwalony w 2018 roku. Został wybrany przede wszystkim ze względu na strefy zieleni, które mają chronić zieleni przez zabudowę i przekształcaniem na miejsca parkingowe.

Strefy zieleni zostały ustanowione dla terenów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej. W planie miejscowym pojawia się zapis o powierzchni terenu biologicznie czynnego, który ma stanowić minimum 30% powierzchni działki budowlanej z zastrzeżeniem, że przynajmniej 75% powierzchni terenu biologicznie czynnego musi zostać zrealizowana w strefie zieleni. Dodatkowo dla strefy zieleni pojawia się zapis o dopuszczeniu wyłącznie parkingów terenowych otwartych i parkingów dla rowerów, ale w ograniczonym zakresie⁴⁷⁵.

⁴⁷⁴ UCHWAŁA NR LVII/1352/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 czerwca 2018 r.

⁴⁷⁵ suma powierzchni obiektów do parkowania nie może być większa niż 10% powierzchni strefy, a liczba miejsc postojowych dla samochodów nie może być większa niż 20

Ilustracja 62 rysunek miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Gwiaździstej i Tadeusza Zielińskiego we Wrocławiu, źródło: <https://geoportals.wroclaw.pl/mpzp/>

Ilustracja 61: strefy zieleni – ochrona istniejącego drzewostanu, zdjęcie: Grzegorz Rajter

Ilustracja 63: strefy zieleni – powierzchnia biologicznie czynna z zakazem zabudowy, zdjęcie: Grzegorz Rajter

4. Planowanie zieleni w Polsce

4.1. Wrocław na tle praktyki planistycznej w innych polskich miastach – ocena stanu

W niniejszym rozdziale zostaną zaprezentowane aktualne zapisy dotyczące zieleni w dokumentach planistycznych wybranych polskich miast. Na potrzeby pracy zostało wybranych pięć miast: Warszawa, Kraków, Łódź, Poznań i Gdańsk. Podstawowym kryterium wyboru była wielkość ośrodka – miasta te razem w Wrocławiu stanowią grupę największych miast w Polsce pod względem liczby ludności⁴⁷⁶. Kolejnym kryterium było posiadanie przez te miasta własnych pracowni projektowych, co pozwala na prowadzenie spójnej polityki w zakresie planowania przestrzennego oraz wpływa na unifikację zapisów, ponieważ dokumenty planistyczne są opracowywane przez jednostki.

Analizie zostały poddane dokumenty studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miast w celu oceny zmian w podejściu do planowania zieleni na przestrzeni lat oraz plany miejscowe uchwalone w okresie od 2017 r. do 2022 r. Wybrany przedział czasowy wynika z faktu, że w latach 2017- 2018 nastąpił przełom jeśli chodzi o postrzeganie zieleni w planowaniu. Przeanalizowanych zostało ok. 15% uchwalonych planów dla poszczególnych miast w wybranym okresie. Analizowane były plany wielofunkcyjne, o powierzchni powyżej 2 ha. Poniżej zostały przedstawione ustalenia najbardziej charakterystyczne dla danego miasta bądź najbardziej innowacyjne, wyróżniające miasto na tle pozostałych.

476 Dane GUS, <https://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

4.1.1. Warszawa

Pierwsze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta stołecznego Warszawy⁴⁷⁷ zostało opracowane w 2006 r. i rozwój terenów zieleni został oparty na Systemie Przyrodniczym Warszawy (SPW)⁴⁷⁸. System ten został utrzymany w kolejnych zmianach dokumentu.

Dopiero koncepcja nowego studium, nad którym rozpoczęto prace w 2018 r.⁴⁷⁹ zastępuje SPW wizją rozwoju w oparciu o Błękitno-Zieloną Infrastrukturę Warszawy (BZIW)⁴⁸⁰. Projekt Studium został wyłożony do publicznego wglądu w 2023 r. ale w związku z nowelizacją ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁴⁸¹, która wprowadza nowe dokumenty planistyczne, władze miasta podjęły decyzję o zakończeniu prac nad Studium.

W Warszawie obowiązuje 343 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które zajmują obszar 22.154,51 ha czyli 42,83% powierzchni miasta⁴⁸².

Z analizy części ogólnych planów, poświęconej definicjom, wynika, że w słowniku pojęć pojawiają się podobne obiekty jak w planach miejscowych dla Wrocławia, dla przykładu w opisie „głównych miejsc i przestrzeni publicznych”⁴⁸³ pojawia się wymóg szczególnego opracowania posadzek, obiektów małej architektury oraz układu zieleni miejskiej. W okresie 2017 – 2018 używana jest definicja „zieleni wysokiej i niskiej”⁴⁸⁴, która później już nie pojawia się. Często stosowane w planach określenie „rzędu drzew”⁴⁸⁵, tożsame ze szpalerem drzew, charakterystycznym dla planów wrocławskich, wyróżnia się zapisem o „dopuszczeniu przesunięć bądź przekształceń w przypadku kolizji z infrastrukturą techniczną czy też zagospodarowaniem terenu”, co wskazuje,

477 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy zostało przyjęte przez Radę m.st. Warszawy Uchwałą nr LXXXII/2746/2006 z dnia 10.10.2006 r., zmienione Uchwałą nr L/1521/2009 z dnia 26.02.2009 r., Uchwałą nr LIV/1631/2009 z dnia 28.04.2009 r., Uchwałą nr XCII/2689/2010 z dnia 7.10.2010 r., Uchwałą nr LXI/1669/2013 z dnia 11.07.2013 r., Uchwałą nr XCII/2346/2014 z dnia 16.10.2014 r., Uchwałą nr LXII/1667/2018 z dnia 1.03.2018 r. i Uchwałą nr LIII/1611/2021 z 26.08.2021 r.

478 „System Przyrodniczy Warszawy (SPW) wzajemnie powiązane obszary (...) a) Obszary podstawowe SPW, na które składają się tereny o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, wchodzące w skład ponadregionalnych powiązań przyrodniczych, jak: tarasy zalewowe Wisły wraz z charakterystycznymi zbiorowiskami roślinnymi zbiorowiskami roślinnymi, duże i zwarte kompleksy leśne, cenne zbiorowiska łąk i muraw, północny i południowy odcinek Skarby Warszawskiej, najcenniejsze tereny zieleni urządzonej, a tak że tereny zurbanizowane, o udziale powierzchni biologicznie czynnej nie mniejszym niż 70%. b) Obszary wspomagające SPW, na które składają się tereny o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, uzupełniające strukturę obszarów podstawowych i zachowujące ich ciągłość przestrzenno-funkcyjną, jak: wybrane tereny zieleni urządzonej i leśnej, a tak że wybrane tereny zurbanizowane, o udziale powierzchni biologicznie czynnej nie mniejszej niż 60%. c) Obszary korytarzy wymiany powietrza, wyróżnione w ramach obszarów podstawowych i wspomagających SPW. Są to: – korytarz Wisły – korytarz podskarpowy – korytarz mokotowski – korytarz Al. Jerozolimskich – korytarz kolejowy zachodni – korytarz bemowski – korytarz kolejowy północny – korytarz kolejowy wschodni. d) Układ powiązań przyrodniczych o charakterze: – powiązań głównych, złożonych ze wskazanych: terenów zieleni, terenów eksponowanych form rzeźby, terenów położonych wzdłuż obu brzegów cieków naturalnych, kanałów, rowów oraz wokół zbiorników wodnych, terenów wzdłuż ciągów komunikacyjnych, – powiązań lokalnych, mających zachować ciągłość z obszarami SPW i powiązaniem głównymi – do ustalenia w planach miejscowych,” str.148

479 Uchwała Nr LXVII/1854/2018 Rady m.st. Warszawy z dnia 24 maja 2018 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy

480 Błękitno-Zielona Infrastruktura Warszawy (BZIW) - „jest to system powiązanych przestrzennie terenów funkcjonalnych z ograniczeniami w zabudowie i tych terenów zabudowy, na których docelowy udział powierzchni biologicznie czynnej w zagospodarowaniu terenu nie może być mniejszy niż 40%, wód powierzchniowych oraz liniowych powiązań Błękitno-Zielonej Infrastruktury Warszawy i rozwiązań opartych na przyrodzie. Jest on zaplanowany i zarządzany w taki sposób, aby świadczyć szereg usług ekosystemowych: podtrzymujących procesy przyrodnicze i regulacyjnych, kulturowych oraz zaopatrzeniowych. Usługi te sprzyjają w szczególności adaptacji i łagodzeniu skutków zmian klimatu, zrównoważonemu gospodarowaniu wodami opadowymi, zachowaniu różnorodności biologicznej i poprawie jakości życia w mieście”, projekt Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy, Tom II, s.28 <https://architektura.um.warszawa.pl/-/dokument-projektu-studium-materialy1>

481 Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustaw o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023 r. poz. 1688, <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/rok/2023/pozycja/1688>

482 <https://architektura.um.warszawa.pl/informacje-o-planach>, [dostęp 7.07.2023].

483 UCHWAŁA NR XLVII/1134/2017 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 6 kwietnia 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Ronda Wiatraczna część II

484 UCHWAŁA NR LVIII/1507/2017 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 30 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Muzeum Powstania Warszawskiego

485 UCHWAŁA Nr LXIV/2081/2022 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z 12 maja 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Pałacowej w części wschodniej C

że sadzenie drzew na terenach zurbanizowanych, w ciągu ulic z gęstą siecią infrastruktury podziemnej, staje się coraz bardziej powszechną praktyką.

W części dotyczącej oznaczeń graficznych na rysunku planu należy wyróżnić: istniejące i projektowane szpalery drzew⁴⁸⁶; strefę zieleni wysokiej i strefę zieleni niskiej⁴⁸⁷, która została zastąpiona w 2018 r. przez „strefę zieleni”⁴⁸⁸, stosowaną również w planach we Wrocławiu. Oznaczenie „istniejące drzewa o dużych walorach przyrodniczo-krajobrazowych wskazane do zachowania”⁴⁸⁹ zostały w 2022 r. zastąpione oznaczeniem „drzewo o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych wraz ze strefą ochronną”⁴⁹⁰, co można interpretować jako wzrostu świadomości w podejściu do ochrony drzew w planowaniu. Kolejne oznaczenie graficzne, znane w podobnej formie z planów wrocławskich, to „grupy zieleni do zachowania i uzupełnienia”⁴⁹¹. W planach z przełomu 2021/2022 zaczęto stosować oznaczenie „strefa wymagająca szczególnego opracowania nawierzchni i zieleni”⁴⁹², również stosowane we Wrocławiu.

W części ogólnej planów szczegółowo opisane są zasady kształtowania przestrzeni publicznych. Zapisy w planach z 2017 r. w zakresie zieleni na terenach publicznych podkreślają jej rolę kompozycyjną „nakaz wyposażenia przestrzeni ruchu pieszego do szczególnego opracowania, w pasie terenu pomiędzy linią rozgraniczającą a krawężnikiem jezdni, wskazanych na rysunku planu: w nawierzchni z materiałów o wysokim standardzie jakościowym, układanych w sposób podkreślający eksponowany charakter przestrzeni, (...) w zieleni komponowaną, podkreślającą eksponowany charakter przestrzeni;”⁴⁹³. Kolejny przykład zapisów w planie z 2017 r.: „wyznacza się istniejące i projektowane do nasadzeń szpalery drzew mające szczególne znaczenie dla kształtowania przestrzeni ulic placów i innych wnętrz urbanistycznych, zgodnie z rysunkiem planu”⁴⁹⁴. W latach 2021/2022 zapisy dotyczą „nasadzenia gatunków drzew dostosowanych do lokalnych warunków siedliskowych (...) oraz „sadzenie drzew w gruncie rodzimym w sposób zapewniający ich naturalną wegetację”⁴⁹⁵. W wielu planach jednak odchodzi się od szczegółowych zapisów dla przestrzeni publicznych i wprowadza się ustalenia dotyczące zieleni w części poświęconej zasadom ochrony i kształtowania ładu przestrzennego. W planie dla rejonu ulicy Pałacowej w części wschodniej C z 2022 r. znajdują się między innymi zapisy: „dopuszcza się stosowanie rozwiązań służących odwodnieniu dróg (...) w celu m.in:

- a) kształtowania równowagi hydrologicznej terenów zurbanizowanych, w tym ograniczenia występowania powodzi i podtopień, oraz ochrony stanu środowiska przyrodniczego,
 - b) obniżenia poziomu zanieczyszczeń spłukiwanych z nawierzchni miejskich dzięki zastosowaniu roślinności, warstw filtracyjnych i innych urządzeń temu służących,
 - c) uatrakcyjnienia formy zagospodarowania np. poprzez realizację liniowych ogrodów deszczowych”⁴⁹⁶.
- Zapisy te przyjęły formę bardziej wytycznych do projektowania niż ustaleń w planie miejscowym, ale bardzo dobrze ilustrują jak zmienia się rola zieleni i wody w przestrzeni publicznej. Zieleń w przestrzeni miejskiej przestaje pełnić funkcje reprezentacyjne i zaczyna być projektowana w taki sposób, aby mogła świadczyć usługi ekosystemowe.

W zapisach dla ochrony środowiska i przyrody można również zaobserwować zmiany. W planie z 2018 r.⁴⁹⁷ dla „strefy zieleni” stosowano zapisy:

- „a) nakazuje się realizację zieleni w formie komponowanych układów zieleni,
- b) dopuszcza się przesadzanie lub wymianę istniejących drzew i krzewów (...)
- d) dopuszcza się realizację zbiorników wodnych typu: zbiorniki retencyjne,

486 UCHWAŁA NR LXII/1673/2018 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 1 marca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Tynkarskiej – część II

487 UCHWAŁA NR LVIII/1507/2017, op.cit. s.4

488 UCHWAŁA NR LXXIII/2064/2018 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 30 sierpnia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Sejmu Czteroletniego

489 UCHWAŁA NR LXII/1673/2018, op.cit.s.5

490 UCHWAŁA Nr LXIV/2081/2022, op.cit. s.10

491 UCHWAŁA Nr LXXIII/2414/2022 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z 8 grudnia 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Obszaru Gołębki

492 UCHWAŁA NR LVII/1795/2021 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z 9 grudnia 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Parku Skaryszewskiego

493 UCHWAŁA NR LVIII/1507/2017, op.cit. s.11

494 UCHWAŁA NR XLVII/1134/2017, op.cit.s.12

495 UCHWAŁA Nr LXIV/2081/2022, op.cit.s.13

496 Tamże

497 UCHWAŁA NR LXXIII/2064/2018, op.cit.17

e) dopuszcza się maksymalny udział powierzchni utwardzonej, rozumianej jako nawierzchnie utwardzone typu: dojścia, dojazdy, chodniki, schody, place, boiska sportowe, place zabaw, stanowiący: 30% powierzchni strefy;⁴⁹⁸.

Natomiast w planach z lat 2021-2022 stosowane są zapisy: „ochrona pojedynczych drzew oznaczonych na rysunku planu jako drzewa szczególnie wartościowe do zachowania, poprzez nakaz uwzględnienia ich w docelowym zagospodarowaniu terenu zgodnie z przepisami odrębnymi”⁴⁹⁹, czy „stosowanie do nasadzeń gatunków odpornych na warunki miejskie”⁵⁰⁰. Znamienne, że dla „obszarów oznaczonych na rysunku planu jako grupy zieleni do zachowania i uzupełnienia” wprowadza się zakaz lokalizowania budynków, miejsc postojowych dla samochodów oraz stosowania szczelnych nawierzchni urządzonej. W szczególności ostatni zakaz zasługuje na uwagę i powinien być inspiracją dla praktyki w innych miastach. Kolejny zapis wart powielania to: „nakaz zastosowania nawierzchni przepuszczalnych na ciągach komunikacyjnych realizowanych w granicach terenów zieleni urządzonej – parków i obszarach oznaczonych na rysunku planu jako grupy zieleni do zachowania i uzupełnienia, z wyjątkiem dróg rowerowych oraz urządzeń sportowych”⁵⁰¹.

W zapisach dotyczących ochrony środowiska pojawia się zapis nawiązujący bezpośrednio do Studium: „ustala się zasięg Systemu Przyrodniczego Warszawy, w tym zasięg korytarza wymiany powietrza, oznaczony na rysunku planu symbolem SPW, w obrębie którego:

- a) ogranicza się wysokość i intensywność zabudowy zgodnie z przepisami szczegółowymi dla terenów,
- b) zakazuje się dokonywania trwałych zmian stosunków wodnych w sposób mogący znacząco negatywnie wpłynąć na rezerwat przyrody (...), a w szczególności prowadzenia odwodnień i innych robót powodujących trwałe obniżenie poziomu wód podziemnych lub ograniczenie zasilania poziomów wodonośnych, cieków i zbiorników wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody i racjonalna gospodarka wodna”⁵⁰².

W odniesieniu do infrastruktury technicznej w zakresie odprowadzania wód deszczowych w planach z 2017r. stosowane są zapisy dopuszczające zagospodarowanie „wód opadowych lub roztopowych niewymagających oczyszczania w miejscu ich powstawania, poprzez wprowadzenie do ziemi, do dołów chłonnych lub do zbiorników retencyjnych”⁵⁰³. W większości planów stosowane są zapisy nakazujące zagospodarowanie wód na terenie posesji, z wykorzystaniem zbiorników retencyjnych. Wyjątek stanowią tereny dróg publicznych i miejsc parkingowych, dla których odchodzi się od obowiązku zagospodarowania wód na terenie i dopuszcza się odprowadzenie wód do kanalizacji. Bardzo ważny zapis, który powinien być stosowany przez inne miasta stanowi: „dopuszcza się budowę systemów i obiektów zagospodarowania wód opadowych i roztopowych, które oprócz funkcji retencyjnych lub infiltracyjnych będą pełniły funkcje społeczne i rekreacyjne”⁵⁰⁴.

W zakresie ochrony krajobrazu kulturowego na uwagę zasługuje zapis: „ustala się strefy ochronne drzew, zgodnie z rysunkiem planu, w zasięgu których: zakazuje się wznoszenia budynków oraz tymczasowych obiektów budowlanych oraz nakazuje się stosowanie rozwiązań zapewniających swobodną vegetację drzew;”⁵⁰⁵.

W ustaleniach dla terenów w planach z 2017 r. pojawiają się ustalenia dla strefy zieleni niskiej oraz strefy zieleni wysokiej: „wskaźnik utwardzenia nawierzchni, to jest stosunek nawierzchni twardej do powierzchni strefy: maksymalnie 30% oraz zakaz urządzania miejsc postojowych”⁵⁰⁶. W kolejnych latach można znaleźć głównie zapisy dotyczące udziału procentowego powierzchni biologicznie czynnej, który np. dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej waha się w przedziale od 40% do 50%. W przypadku terenów dróg publicznych

498 Tamże

499 UCHWAŁA Nr LXXIII/2414/2022 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z 8 grudnia 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Obszaru Gołębki

500 UCHWAŁA Nr LXXIII/2414/2022 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z 8 grudnia 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Obszaru Gołębki

501 UCHWAŁA Nr LXXIII/2414/2022 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z 8 grudnia 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Obszaru Gołębki

502 UCHWAŁA Nr LXIV/2081/2022 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z 12 maja 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Pałacowej w części wschodniej C

503 UCHWAŁA NR LVIII/1507/2017 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 30 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Muzeum Powstania Warszawskiego

504 UCHWAŁA Nr LXXIII/2414/2022, op.cit. s.18

505 UCHWAŁA Nr LXIV/2081/2022, op.cit. 25

506 UCHWAŁA NR LVIII/1507/2017 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 30 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Muzeum Powstania Warszawskiego

pojawiają się regulacje dotyczące dopuszczenia zagospodarowania zielenią „wszystkich powierzchni niewykorzystanych pod urządzenia drogowe i urządzenia naziemnej infrastruktury technicznej”⁵⁰⁷.

4.1.2. Kraków

Kraków uchwalił pierwsze Studium w 2003 r.⁵⁰⁸ i dokument ten, za wyjątkiem kilku wprowadzonych zmian dla wybranych obszarów, obowiązywał do roku 2014. W lipcu 2014 r. Rada Miasta Krakowa przyjęła Zmianę Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Krakowa⁵⁰⁹, która w rzeczywistości jest nowym Studium.

Jedną z zasad przyjętą w Studium ma być „rozwój a nie rozbudowa” czyli ograniczenie niekontrolowanej zabudowy rozproszonej na rzecz wykorzystania istniejących rezerw terenów przeznaczonych do zagospodarowania, w tym rehabilitacja i rewitalizacja terenów zdegradowanych i przekształcanie ich na nowe funkcje. W dokumencie przyjęto również działania na rzecz podniesienia standardu przestrzeni publicznych ze szczególnym uwzględnieniem terenów zielonych, umożliwiających publiczne użytkowanie przestrzeni, w szczególności ważny element systemu przestrzeni publicznych stanowić będzie Wisła wraz z bulwarami.

W Krakowie obowiązują obecnie 253 plany miejscowe, które pokrywają 77,5% obszaru miasta⁵¹⁰. Krakowskie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego wyróżniają się tym, że w Uchwałach przywoływane są cele sporządzenia danego planu, w tym – co ciekawe także cele ochronne. Przykładem takiego zapisu jest plan „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa” – etap C⁵¹¹:

„Celem planu jest ochrona przed zabudową terenów, które w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa⁵¹² zostały wyłączone z powstawania nowej zabudowy kubaturowej”. W planie z 2021 r. dla obszaru Dąbie⁵¹³ określone zostały następujące cele:

- „1) stworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem integracji terenów zieleni urządzonej i terenów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej;
- 2) harmonijne kształtowanie przestrzeni między istniejącą i powstającą zabudową;
- 3) ochrona terenów zieleni urządzonej i zieleni nieurządzonej;
- 4) poprawa warunków życia poprzez kształtowanie atrakcyjnych przestrzeni publicznych; 5) wykorzystanie potencjału rzeki Wisły”⁵¹⁴.

W planach badanego okresu, w części poświęconej definicjom, pojawiają się takie określenia jak:

- „strefa hydrogeniczna” czyli pas terenu wzdłuż brzegów zbiorników wodnych oraz rowów melioracyjnych, wyznaczony w celu zachowania ich otuliny biologicznej i ciągłości ekologicznej⁵¹⁵;
- „zielenie” czyli tereny zieleni w formie trawników, klombów, krzewów i drzew, wraz z niezbędnymi obiektami małej architektury⁵¹⁶, (które w późniejszych planach zostały zastąpione określenie „strefa zieleni”).
- zieleń izolacyjna⁵¹⁷,
- dach zielony⁵¹⁸, którego definicja podlegała zmianom w zależności od planu, a w 2021 r. zaczęto stosować również „zielony dach ekstensywny”⁵¹⁹.

507 UCHWAŁA Nr LXXIII/2414/2022, op.cit. s.22

508 Uchwała Nr XII/87/03 Rady Miasta Krakowa z dnia 16 kwietnia 2003 r.

509 Uchwała Nr CXII/1700/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lipca 2014 r.

510 https://www.bip.krakow.pl/?bip_id=1&mmi=412, stan na 22 lipca 2023 r.

511 UCHWAŁA NR XXXVII/946/20 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa” – etap C

512 Uchwała Nr CXII/1700/14 op.cit.

513 UCHWAŁA NR LIX/1738/21 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 9 czerwca 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dąbie”.

514 tamże

515 UCHWAŁA NR CIX/2889/18 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 12 września 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Obszar Łąkowy - Rejon ulicy Tynieckiej”

516 UCHWAŁA NR CIV/2692/18 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 6 czerwca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Bodzów – Rejon ulicy Widłakowej”.

517 UCHWAŁA NR XLVII/1293/20 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 14 października 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Mistrzejowice - Południe”.

W 2022 r. wprowadzono po raz pierwszy także definicję błękitnej infrastruktury⁵²⁰.

Oznaczenia graficzne na rysunku planu są zbliżone do tych, które można znaleźć w planach miejscowych we Wrocławiu – stosowana jest strefa zieleni, szpalery drzew wskazane do ochrony i kształtowania, drzewa wskazane do zachowania i ochrony.

W części poświęconej zasadom obowiązującym na całym obszarze, interesujące są zapisy dotyczące zasad ochrony i kształtowania ładu przestrzennego i kształtowania zabudowy – przykładowo dla elewacji budynków dopuszcza się ich kształtowanie w formie zieleni na ścianach lub wertykalnych ogrodów. Również dla dachów wprowadzone zostały „zielone” zapisy – dopuszczone są dachy jako „powierzchnie stanowiące teren biologicznie czynny”, a dla wybranych terenów, np. zabudowy usługowej, obowiązek stosowania zielonych dachów ekstensywnych.

W zasadach kształtowania krajobrazu stosowany jest zapis dotyczący obowiązku maksymalnej ochrony istniejącej zieleni, z uwzględnieniem drzew wskazanych do zachowania i ochrony. Interesująca jest wariantowa wersja tego zapisu: „maksymalna ochrona istniejącej zieleni, szczególnie poprzez jej zachowanie i wkomponowanie w projekt zagospodarowania terenu”⁵²¹. Inny oryginalny zapis, który jednak może być uznany za przekroczenie uprawnień planistycznych brzmi: „w przypadku kolizji zagospodarowania terenu z zielenią wysoką nakazuje się jej kompensację w ramach terenu inwestycji.”

W krakowskich planach bardzo rozbudowane są zapisy odnośnie kształtowania przestrzeni publicznych. Pierwszy wyróżniający się zapis dotyczy realizacji pasm zadrzewień, dla których ustala się nakaz wydzielenia w posadzce chodnika trawników lub pasów zieleni niskiej⁵²². Ustalenie: „nakaz kształtowania zieleni przy zastosowaniu zasad kompozycji oraz zróżnicowanego doboru gatunkowego roślin, z wyłączeniem elementów obcych krajobrazowo – egzotycznych gatunków zimozielonych drzew iglastych z rodzajów takich jak Thuja, Chamaecyparis, Juniperus” może jednak wzbudzać kontrowersje – o ile pierwsza część zapisu dotycząca zróżnicowanego doboru gatunków roślin jest dopuszczalna, ponieważ ma wpływ na zwiększenie bioróżnorodności, o tyle przywołanie gatunków roślin, które nie są dopuszczone jest już nadmierną ingerencją w zasady kształtowania krajobrazu i może oznaczać brak zaufania i ograniczenie kompetencji architektów krajobrazu. W części poświęconej kształtowaniu przestrzeni publicznych regulowane są również zasady dotyczące nawierzchni dla terenów publicznych. Można tam m.in. znaleźć zapis dla alejek spacerowych, który nakazuje stosowanie nawierzchni przepuszczalnej dla wody.

Odnosnie zagospodarowania wód opadowych zapisy są raczej standardowe - dopuszczona jest retencja w miejscu opadu lub w oparciu o system kanalizacji rozdzielczej lub odprowadzenie do ciek. Wskazuje się jednak, że należy stosować rozwiązania ułatwiające przesiąkanie wody deszczowej do gruntu, spowalniające odpływ do odbiornika⁵²³.

W ustaleniach dla terenów pojawiają się zapisy dotyczące wskaźnika terenu biologicznie czynnego, który dla zabudowy mieszkaniowej może wynosić nawet 50%. A w planach od 2022 r. odnotować można zapisy odnoszące się do błękitnej infrastruktury – dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej o niskiej intensywności odnajdujemy nakaz zagospodarowania terenu z użyciem różnorodnych form infrastruktury błękitnej. Również w przypadku terenów zieleni parkowej pojawia się ten zapis.

4.1.3. Gdańsk

518 Uchwała Nr LXXXII//2342/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 kwietnia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Ogrodniki – Przy Torze”

519 UCHWAŁA NR LIX/1738/21 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 9 czerwca 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dąbie”.

520 Uchwała Nr LXXXII//2342/22, op.cit. s.5

521 UCHWAŁA NR XXXVII/946/20 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa” – etap C.

522 UCHWAŁA NR XLVII/1293/20 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 14 października 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Mistrzejowice - Południe”.

523 do ilości jaka powstaje na terenie przed zagospodarowaniem przy współczynniku spływu 0,1

Pierwsze Studium w Gdańsku przyjęte w 2001 r.⁵²⁴, promowało ono ideę zrównoważonego rozwoju poprzez „rozwój miasta do wewnątrz” czyli wypełnianie wolnych przestrzeni w istniejących strukturach urbanistycznych oraz rozwój miasta w oparciu o Ogólnomiejski System Terenów Aktywnych Biologicznie (OSTAB)⁵²⁵. OSTAB miał przyczynić się do zachowania ciągłości struktur przyrodniczych oraz poprawy warunków rekreacji. Koncepcja rozwoju miasta na bazie struktury przyrodniczej OSTAB w kolejnym Studium z 2007 r. została utrzymana, ale zieloną strukturę uzupełniono o zieleni nieurządzoną i elementy wodne⁵²⁶.

Obecnie obowiązujące studium zostało przyjęte w 2018 roku⁵²⁷, a w 2019 roku⁵²⁸ zostało zmienione uchwałą nr XII/218/19 RMG w części dotyczącej dwóch terenów na Stogach. W uzasadnieniu do uchwały w sprawie przyjęcia Studium z 2018 roku można przeczytać, że jedną z przesłanek do sporządzenia studium były wyzwania związane z ekstremalnymi zmianami pogodowymi.

W wizji również powraca temat konieczności minimalizacji skutków ekstremalnych warunków pogodowych, ale nie zostało to powiązane z rolą zieleni w tym zakresie.

W zakresie zagospodarowania wód opadowych w dokumencie rozszerza się zasadę zatrzymania lub retencjonowania wód opadowych na terenie, budowę zbiorników retencyjnych oraz rozbudowę systemu małej retencji i poszukiwanie możliwości zwiększenia retencji w lasach.

Gdańsk posiada 756 planów⁵²⁹, które pokrywają 65,8% obszaru miasta. W Gdańsku przyjęto autorską formę sporządzania planów miejscowych: ustalenia ogólne są zapisywane w części obowiązującej dla wszystkich terenów, a ustalenia szczegółowe sporządza się w kartach terenów i są to zarówno ustalenia dotyczące ochrony przyrody jak i zagospodarowania terenu.

Podobnie jak dla innych miast, analizę planów gdańskich rozpoczęto od definicji. W planach z 2018 r. pojawia się definicja „rekreacyjnej zieleni przydomowej”. Definicja „zieleni do utrzymania lub wprowadzenia” czyli „obszar zieleni wyznaczony w planie wewnątrz terenu o innym przeznaczeniu z określonych przestrzennie powodów środowiskowych, takich jak: ochrona istniejących skupisk zieleni”⁵³⁰ jest stosowana w planach z 2018 r. ale również w 2021 r. i 2022 r. Odnośnie zagospodarowania wód od 2018 do 2022 r. stosowana jest definicja „układu odwadniającego”⁵³¹.

W części dot. zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, w 2018 r. w kilku planach pojawiło się odniesienie do Studium wskazujące, że teren należy do Ogólnomiejskiego Systemu Terenów Aktywnych Biologicznie (OSTAB). Inne ustalenia dotyczą przeznaczenia co najmniej 10% powierzchni biologicznie czynnej pod zadrzewienia⁵³². Zapis, który pojawia się w planach zarówno z 2018 r. jak i 2022 r. dotyczy wprowadzenia drzew na terenach parkingowych w proporcji co najmniej 1 drzewo na 5 miejsc do parkowania samochodów osobowych⁵³³ lub co najmniej 1 drzewo na 10 miejsc do parkowania⁵³⁴. Stosowany jest również zapis, podobny

524 UCHWAŁA NR XLII/1289/2001 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 20 grudnia 2001 roku w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdańska <https://download.cloudgdansk.pl/gdansk-pl/d/20100330294/tekst-studium.pdf>

525 Ogólnomiejski System Terenów Aktywnych Biologicznie (OSTAB) obejmuje struktury przyrodnicze o randze krajowej, regionalnej i lokalnej (elementy podstawowe) oraz niektóre obszary przeznaczone na funkcje inne niż zieleni publiczna – wybrane tereny mieszkaniowe i usługowe z dużymi powierzchniami zieleni towarzyszącej, wybrane tereny jeszcze niezagospodarowane oraz łączące je ciągi.

526 OSTAB - przyrodniczy element struktury przestrzennej miasta zawierający: różnorodne formy zieleni (urządzonej i nieurządzonej), wody powierzchniowe i tereny do nich przyległe, wybrane tereny rolniczej przestrzeni produkcyjnej, obszary o odpowiednim do zachowania lub przeznaczone pod zieleni publiczną czy zabudowę o określonym udziale powierzchni biologicznie czynnej w obowiązujących planach miejscowych, wybrane rodzinne ogrody działkowe (s. 242).

527 Uchwała nr LI/1506/18 Rady Miasta Gdańska z dnia 23 kwietnia 2018 r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdańska <https://bip.brg.gda.pl/attachments/article/685/uwala-wraz-z-uzasadnieniem.pdf>

528 Uchwała nr XII/218/19 Rady Miasta Gdańska z dnia z dnia 27 czerwca 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdańska w części https://baw.bip.gdansk.pl/UrządMiejskiwGdansk/document/538916/Uchwa%C5%82a-XII_218_19

529 <https://www.brg.gda.pl/planowanie-przestrzenne/miejscowe-plany>

530 UCHWAŁA NR L/1474/18 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 29 marca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Jasień rejon ulicy Źródlanej w mieście Gdańsku

531 układ odwadniający – układ obejmujący szczelne, otwarte lub zamknięte systemy kanalizacji deszczowej, w tym zbiorniki retencyjne, cieki naturalne, kanały, rowy i drenaże; UCHWAŁA NR XLVII/1155/22 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 3 marca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Jelitkowo w rejonie ulic Nadmorskiej i Kaplicznej w mieście Gdańsku

532 UCHWAŁA NR L/1474/18, op.cit. s.7

533 Tamże

do zapisu wrocławskiego, dotyczący zieleni w kształtowaniu posadzki⁵³⁵. W planach z 2019 r. możemy znaleźć zapisy odnośnie szpalerów drzew wzdłuż ulic z doprecyzowaniem: „wokół drzew zagospodarowanie zapewniające ich naturalną vegetację” oraz „skład gatunkowy drzewostanu, zgodny z warunkami siedliskowymi”⁵³⁶. W 2022 r. pojawiają się również zapisy dotyczące ochrony drzew – „wykluczenie zmian zagospodarowania terenu, które mogą zagrażać ich naturalnej vegetacji”⁵³⁷ oraz nasadzeń zieleni zgodnie z uwarunkowaniami środowiskowymi: „w przypadku nowych nasadzeń zieleni należy zastosować gatunki zgodne z warunkami siedliskowymi”⁵³⁸.

Gdańsk posiada bardzo rozbudowane zapisy w zakresie odprowadzania wód opadowych - m.in. w planie dla Jelitkowa, w rejonie ulic Nadmorskiej i Kaplicznej została wprowadzona definicja układu odwadniającego⁵³⁹. W zasadach dotyczących ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu plan stanowi, że część powierzchni biologicznie czynnych należy realizować w taki sposób, aby pełniły one funkcje retencyjne dla wód opadowych. Natomiast zapisy dla terenów w zakresie zagospodarowania wód są bardziej liberalne w porównaniu do planów wrocławskich, dając możliwość wyboru w odprowadzaniu wód opadowych: „zagospodarowanie na terenie lub do kanalizacji deszczowej”⁵⁴⁰

W planach stosowane są również „zalecenia i informacje niebędące podstawą wydawania decyzji administracyjnych”, które nie mają mocy prawnej, ale mają stanowić sugestię dla inwestora i projektanta odnośnie wyboru najbardziej optymalnych rozwiązań⁵⁴¹. Przykładowe zalecenia:

- „1) zaleca się lokalizowanie zieleni w formie grup drzew i/lub krzewów;
- 2) zaleca się wprowadzenie gatunków krzewów i drzew zgodnych z warunkami siedliskowymi;
- 3) zaleca się gromadzenie niezanieczyszczonych wód opadowych w celu dalszego ich wykorzystania;”⁵⁴².

W zasadach kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu ustala się głównie minimalny procent powierzchni biologicznie czynnej.

4.1.4. Poznań

Pierwsze Studium w Poznaniu pochodzi z 1999 r.⁵⁴³ czyli z okresu bardzo wczesnego, w porównaniu do pozostałych czterech badanych miast. W kolejnych latach następowały zmiany dokumentu⁵⁴⁴, a w lipcu 2023 r. Rada Miasta Poznania przyjęła nowe Studium⁵⁴⁵. W pierwszym Studium został zaprezentowany system zieleni

534 UCHWAŁA NR XI/174/19 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 30 maja 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Letnica rejon ulic Stalowej i Szklana Huta w mieście Gdańsku

535 ustala się spójną kompozycję zagospodarowania placu z uwzględnieniem: posadzki, oświetlenia, miejsc do siedzenia, pojemników na śmieci, a w miarę potrzeb: zadaszeń, elementów sztuki, zieleni, wody (np. poidetek), na podstawie całościowej/go koncepcji/projektu, UCHWAŁA NR LIII/1318/22 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 25 sierpnia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieście - rejon dworca autobusowego w mieście Gdańsku.

536 UCHWAŁA NR XI/174/19, op.cit. 10

537 UCHWAŁA NR XLVII/1155/22 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 3 marca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Jelitkowo w rejonie ulic Nadmorskiej i Kaplicznej w mieście Gdańsku

538 UCHWAŁA NR XLVII/1155/22, op.cit. s.6

539 układ odwadniający – układ obejmujący szczelne, otwarte lub zamknięte systemy kanalizacji deszczowej, w tym zbiorniki retencyjne, cieki naturalne, kanały, rowy i drenaże; UCHWAŁA NR XLVII/1155/22 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 3 marca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Jelitkowo w rejonie ulic Nadmorskiej i Kaplicznej w mieście Gdańsku;

540 UCHWAŁA NR LIII/1319/22 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 25 sierpnia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrzeszcz Dolny rejon alei gen. Józefa Hallera 201 w mieście Gdańsku

541 Kwestia ta została wyjaśniona przez autorkę podczas rozmowy z projektantami z pracowni w Gdańsku, czerwiec 2022 r.

542 UCHWAŁA NR XLVII/1155/22, op.cit.9

543 UCHWAŁA NR XXII/276/III/99 RADY MIASTA POZNANIA Z DNIA 23 LISTOPADA 1999 R. W SPRAWIE UCHWALENIA "STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA POZNANIA", <https://bip.poznan.pl/bip/uchwaly/uchwala-nr-xxii-276-iii-99-z-dnia-1999-11-23,3089/>

544 Uchwała Nr XXV/171/IV/2003 Rady Miasta Poznania z dnia 10 lipca 2003 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania; Uchwała Nr XXXI/299/V/2008 Rady Miasta Poznania z dnia 18 stycznia 2008 r. w/s zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania; UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania.

545 UCHWAŁA NR LXXXVIII/1670/VIII/2023 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 11 lipca 2023r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania;

miasta – klinowo-pierścieniowy, jako główna struktura przestrzenna determinująca układ urbanistyczny miasta. Plan kształtowania struktury miasta w oparciu o system zieleni, wywodzący się z prac prof. W. Czarneckiego⁵⁴⁶ i prof. A. Wodniczki⁵⁴⁷, powstał w dwudziestoleciu międzywojennym, a jego głównym celem była ochrona wód i przewietrzanie miasta. Na system klinowo-pierścieniowy składają się trzy współśrodkowe kręgi terenów zieleni oraz zielone kliny.

Nowe Studium ma realizować przyjętą w Strategii⁵⁴⁸ wizję Poznania w 2030 roku, który będzie „wielopokoleniową wspólnotą ludzi zamieszkujących zielone, przyjazne i dobrze skomunikowane osiedla. Strategia wyznacza 5 priorytetów rozwoju, jednym z nich jest „zielone, ekomobilne miasto”, który ma doprowadzić do tego, że miasto będzie zielone, z łatwo dostępnymi dla wszystkich terenami zieleni oraz przyjaznym dla środowiska zrównoważonym transportem.

Nowe Studium utrzymuje system klinowo-pierścieniowy ale opisywany jest on jako element błękitno-zielonej sieci. W kierunkach zaprezentowana jest wizja budowy miasta w oparciu o:

- zielono-błękitną sieć,
- spójną, wielofunkcyjną strukturę urbanistyczną,
- dobrą dostępność do usług blisko miejsca zamieszkania,
- ekologiczny transport zbiorowy.

Miasto zielono-błękitnej sieci to odpowiedź polityki przestrzennej miasta na wyzwania klimatyczne, ma pomóc budować politykę adaptacji do zmian klimatu, która łączy potrzebę zachowania systemu przyrodniczego z wyzwaniem tworzenia nowych elementów na poziomie osiedli oraz rozbudowy systemu naturalnej i sztucznej retencji wody. Studium zachowuje tereny zieleni o wyraźnie ukształtowanej strukturze przyrodniczej, opartej na klinowo-pierścieniowym systemie zieleni miasta. Jego przestrzenna forma ukształtowana została przez sieć hydrograficzną – rzeki i jeziora, uzupełnioną przez mniejsze zbiorniki i cieki oraz rowy. Pierścieniową formę, spajającą system klinów zieleni, tworzy zieleń zlokalizowana wzdłuż Ringu Stubbena⁵⁴⁹ oraz pas ciągnący się wzdłuż zewnętrznego pierścienia fortyfikacji. Studium, rozwijając dotychczasową politykę przestrzenną miasta, zakłada ochronę, poza systemem klinowo-pierścieniowym, lokalnych terenów zieleni o powierzchni powyżej 5 000 m² jako osiedlowych form zieleni. Ich podstawową rolę jest wzmocnienie odporności na zmiany klimatu lokalnych struktur urbanistycznych. Studium wprowadza łączniki zieleni, które stanowią powiązania pomiędzy klinami zieleni miasta oraz lokalnymi obszarami zieleni. Łączniki te pełnią funkcję ciągów pieszych lub rowerowych prowadzących wzdłuż różnych form zieleni. Utworzona w ten sposób sieć łączników realizuje potrzebę zwiększenia dostępności do terenów zieleni, które obok funkcji przyrodniczych stanowią także przestrzenie rekreacji i wypoczynku mieszkańców.

W Poznaniu obowiązuje 313 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, obejmujących obszar 13752,2 ha, co stanowi ok. 52,51% powierzchni miasta⁵⁵⁰. W częściach poświęconych definicjom zapisy w planach miejscowych z lat 2017 r. i 2018 r. można znaleźć początkowo „ciąg zieleni osiedlowej”⁵⁵¹, który następnie został zastąpiony przez „strefę zieleni urządzonej”⁵⁵², tożsamą z definicją strefy zieleni w planach wrocławskich. Wprowadzono również definicję zieleni wysokiej⁵⁵³.

W części poświęconej ochronie środowiska pojawia się, stosowany także we Wrocławiu, zapis o zagospodarowaniu zielenią wszystkich powierzchni terenu wolnych od utwardzenia⁵⁵⁴ oraz o lokalizacji stref:

<https://bip.poznan.pl/bip/aktualnosci/studium-uwarunkowan-i-kierunkow-zagospodarowania-przestrzennego-miasta-poznania,208625.html>

⁵⁴⁶ W. Czarnecki 1987 *To był też mój Poznań*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, s.319

⁵⁴⁷ A. Wodniczko 1930 *Zieleń miast z punktu widzenia ochrony przyrody*; *Ochrona przyrody* 10, s.41

⁵⁴⁸ Uchwała Nr XII/708/VII/2017 Rady Miasta Poznania z dnia 24 stycznia 2017 r. w sprawie *Strategii Rozwoju Miasta Poznania 2020+*.

⁵⁴⁹ Ring Stübbera stanowi zieleń miejska założona na obszarze zlikwidowanych pruskich fortyfikacji i na terenach leżących w pobliżu, http://archiwum.zmpoznan.pl/cms/14083/system_zieleni_

⁵⁵⁰ <https://www.poznan.pl/mim/wortals/mpu/-,p,57013,57018.html>

⁵⁵¹ 71 Uchwała Nr LVIII/1090/VII/2017 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 5 grudnia 2017 r. w sprawie *miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Osiedle Stefana Batorego – część południowa” w Poznaniu*.

⁵⁵² UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie *miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Osiedle Czecha” - część A w Poznaniu*.

⁵⁵³ Tamże

⁵⁵⁴ Tamże

zieleni wysokiej, zieleni zwartej⁵⁵⁵. Kolejny zapis, stosowany również w pozostałych badanych miastach, dotyczy zachowania i uzupełnienia istniejących zadrzewień: „w przypadku kolizji z planowaną i istniejącą infrastrukturą lub zabudową dopuszczenie ich przesadzenia lub usunięcia, przy czym w przypadku usunięcia wymaga się wprowadzenia nowych nasadzeń na działce budowlanej lub terenie”⁵⁵⁶. W planach późniejszych, między innymi z 2022 r., zaczęto stosować zapis znany z Wrocławia: „zagospodarowanie zielenią wszystkich powierzchni wolnych od utwardzenia”⁵⁵⁷. Pojawiają się również zapisy charakterystyczne dla innych miast, takie jak: „zachowanie i ochrona cennych drzew wskazanych na rysunku planu”⁵⁵⁸. Inny zapis - „zachowanie i uzupełnienie istniejących zadrzewień i zakrzewień, a w przypadku kolizji z planowaną i istniejącą infrastrukturą lub zabudową dopuszczenie ich przesadzenia lub usunięcia z obowiązkiem wprowadzenia nowych nasadzeń na działce budowlanej lub terenie”⁵⁵⁹ - jest niewątpliwie słuszny w intencjach, ale można go zinterpretować, jako przekroczenie uprawnień ponieważ o nasadzeniach kompensacyjnych decyduje inna ustawa⁵⁶⁰. Natomiast ciekawym zapisem, który wart jest powielania w innych miastach jest: „dopuszczenie stosowania nawierzchni przepuszczalnych lub półprzepuszczalnych do utwardzenia miejsc postojowych”⁵⁶¹.

Jeśli chodzi o odprowadzanie wód odpadowych, Poznań nie ma restrykcyjnych zapisów w tym zakresie. W części poświęconej ochronie środowiska, można znaleźć w większości planów, niezależnie czy jest to rok 2018 czy 2020 zapis: „dopuszczenie lokalizacji obiektów i urządzeń służących do retencji lub zagospodarowania wód opadowych i roztopowych na terenie, w tym: rowów infiltracyjnych, drenaży rozsączających, rowów i niecek retencyjnych, ogrodów deszczowych, stawów hydrofitowych, studni chłonnych, zielonych dachów i ścian, zbiorników retencyjnych”⁵⁶².

W zakresie zasad ochrony i kształtowania ładu przestrzennego typowym zapisem jest „ustala się lokalizację strefy zieleni urządzonej zgodnie z rysunkiem planu”⁵⁶³.

Natomiast w przypadku ustaleń dla terenów, najczęściej stosowanym zapisem jest ustalenie minimalnego udziału powierzchni biologicznie czynnej, przykładowo dla terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej może on wynosić: „40% – dla zabudowy wolno stojącej, 30% – dla zabudowy bliźniaczej, 25% – dla zabudowy szeregowej”⁵⁶⁴.

4.1.5. Łódź

Pierwsze Studium dla miasta Łodzi zostało uchwalone w 2002 r.⁵⁶⁵. W dokumencie został opisany system przyrodniczy miasta, który tworzą:

- „1) elementy źródłowe: obszary węzłowe — podstawowe elementy systemu, składające się z odpowiednio dobranych i wzajemnie powiązanych „geokompleksów” oraz węzły — wspomagające elementy źródłowe, pełniące rolę centrów lokalnego zasilania wobec terenów otaczających,
- 2) elementy łącznikowe: korytarze ekologiczne.”

Kolejne Studium zostało przyjęte w 2010 r. i został w nim podtrzymany system przyrodniczy złożony z węzłów i korytarzy.

⁵⁵⁵ UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „JUNIKOWO PÓŁNOC” w Poznaniu;

⁵⁵⁶ Tamże

⁵⁵⁷ UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Rejon Stadionu Miejskiego” – część A w Poznaniu

⁵⁵⁸ Tamże

⁵⁵⁹ Tamże;

⁵⁶⁰ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Dz. U. z 2023 r. poz. 1336, 1688;

⁵⁶¹ Tamże;

⁵⁶² UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Rejon ulic Szelągowskiej i Wilczak” w Poznaniu.

⁵⁶³ UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Minikowa, część A1 w Poznaniu

⁵⁶⁴ UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022, op.cit.11

⁵⁶⁵ Uchwała Nr LXXVII/1793/02 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 3 kwietnia 2002 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi

W 2012 roku została przyjęta przez miasto Koncepcja Błękitno-Zielonej Sieci, jako element Strategii Zintegrowanego Rozwoju Łodzi 2020+, której założenia uwzględniono w kolejnym Studium.

Obecnie obowiązuje "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi"⁵⁶⁶ uchwalone w 2018 r. wraz ze zmianami w 2019 r. oraz 2021 r. W obowiązującym dokumencie określono trzy scenariusze rozwoju przestrzennego miasta - A, B i C - nazywane „modelami”. Wszystkie te modele łączy polityka przyjęta wobec centrum miasta (idea „rozwoju do wewnątrz”), a różnice polegają na odmiennych kierunkach rozwoju strefy obrzeżnej, co wyrażone jest głównie w skali rezerw terenów pod zabudowę jak i ich potencjalnego charakteru.

W zakresie struktury funkcjonalno-przestrzennej w Studium wyznaczono tereny pod zabudowę⁵⁶⁷, tereny wyłączone spod zabudowy⁵⁶⁸ i szczególne elementy zagospodarowania⁵⁶⁹. Elementy szczególne zagospodarowania związane są z systemem przyrodniczym. System przyrodniczy w nowym studium opiera się na założeniach systemu przyrodniczego miasta z 2002 r. i integruje te założenia z podejściem opartym na błękitno-zielonej infrastrukturze, którego kluczowymi elementami są doliny rzeczne stanowiące trzon systemu korytarzy ekologicznych. Założenia Błękitno-Zielonej Sieci znalazły również swoje odzwierciedlenie w zapisach dotyczących kształtowania przestrzeni publicznych oraz zagospodarowania wód opadowych w planach miejscowych.

W Łodzi obowiązują 172 plany miejscowe co stanowi pokrycie 40,6% powierzchni miasta⁵⁷⁰. W zakresie definicji, w planach miejscowych z 2018 r. w słowniku pojawia się pojęcie „zielonego dachu”⁵⁷¹, a także wyróżniają się zapisy dotyczące zielonej ściany. Została ona zdefiniowana jako „zagospodarowanie elewacji budynku roślinnością w postaci pnączy lub ogrodu wertykalnego z użyciem zimozielonych gatunków roślin odpornych na warunki miejskie”⁵⁷² (czyli w przeciwieństwie do wrocławskiej definicji za zieloną ścianę uznaje się zarówno pnącza jak i ogrody wertykalne). W planach, na poziomie definicji, została również uregulowana kwestia relacji linii zabudowy do elementów montażowych zielonych ścian – linia zabudowy ich nie dotyczy⁵⁷³. Interesująca jest również definicja szpaleru drzew ze względu na zapis dotyczący drzew „(...) których ilość, rozstaw i miejsce sadzenia podlega indywidualnemu doborowi, stosownie do wymagań gatunkowych drzew oraz lokalnych uwarunkowań”⁵⁷⁴.

⁵⁶⁶ Uchwała Nr LXIX/1753/18 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 28 marca 2018 r., zmiana przyjęta uchwałą Nr VI/215/19 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 6 marca 2019 r. oraz uchwałą Nr LII/1605/21 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 22 grudnia 2021 r.

⁵⁶⁷ wskazane do utrzymania i dalszego rozwoju zabudowy, w podziale na tereny wielofunkcyjne Strefy Wielkomiejskiej oraz tereny strefy ogólnomiejskiej. Łącznie wyznaczono 17 typów terenów przeznaczonych pod zabudowę rozumianych jako jednostki funkcjonalno-przestrzenne; obejmują one pełną gradację różnych typologii zabudowy: od najintensywniej zagospodarowanego obszaru ścisłej zabudowy historycznego śródmieścia Łodzi, poprzez tereny zabudowy mieszkaniowej, usługowej i aktywności gospodarczej, do terenów podmiejskich o niskiej intensywności

⁵⁶⁸ tereny wyłączone spod zabudowy stanowią 6 typów terenów rozumianych jako jednostki funkcjonalno-przestrzenne, obejmujących tereny systemu przyrodniczego miasta, zróżnicowane pod względem aktywności przyrodniczej (lasy, parki, tereny użytków rolnych, tereny rekreacyjno wypoczynkowe, ogrody działkowe, cmentarze). W terenach tych dopuszcza się możliwość funkcjonowania istniejącej zabudowy i lokalizacji nowej na zasadach określonych w kartach ustaleń oraz w rozdziałach tematycznych części tekstowej Studium;

⁵⁶⁹ tereny wyłączone spod zabudowy stanowią 6 typów terenów rozumianych jako jednostki funkcjonalno-przestrzenne, obejmujących tereny systemu przyrodniczego miasta, zróżnicowane pod względem aktywności przyrodniczej (lasy, parki, tereny użytków rolnych, tereny rekreacyjno wypoczynkowe, ogrody działkowe, cmentarze). W terenach tych dopuszcza się możliwość funkcjonowania istniejącej zabudowy i lokalizacji nowej na zasadach określonych w kartach ustaleń oraz w rozdziałach tematycznych części tekstowej Studium;

⁵⁷⁰ <https://info.mpu.lodz.pl/>

⁵⁷¹ UCHWAŁA NR LXVI/1684/18 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Piotrkowskiej, Czerwonej, Wólczańskiej, Radwańskiej, Brzeźnej, Edwarda Abramowskiego, Jana Kilińskiego, Tylnej, Henryka Sienkiewicza i ks. bp. Wincentego Tymienieckiego

⁵⁷² Uchwała Nr LXIX/2061/22 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 7 grudnia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Drewnowskiej, Zachodniej, Ogrodowej i Jana Karłowicza.

⁵⁷³ Tamże

⁵⁷⁴ Tamże

W ustaleniach dla całego obszaru objętego planem, w zakresie wymagań wynikających z kształtowania przestrzeni publicznych w planie z 2018 r. znalazł się zapis dotyczący zakazu nasadzeń drzew iglastych⁵⁷⁵.

W zasadach ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego w planach z 2018 r. można znaleźć zapisy tj.: „nakaz zachowania istniejących szpalerów drzew oznaczonych na rysunku planu, z dopuszczeniem wymiany i uzupełniania drzewostanu” oraz: „nakaz realizacji projektowanych szpalerów drzew oznaczonych na rysunku planu, z dopuszczeniem indywidualnego doboru miejsca i formy sadzenia, ilości, rozstawu i gatunku drzew”⁵⁷⁶. Zapis charakterystyczny dla planów łódzkich to nakaz lokalizacji infrastruktury w terenach dróg „w sposób niewykluczający realizacji szpalerów drzew, zgodnie z ustaleniami planu”⁵⁷⁷.

Odnosnie wód opadowych, w planach z 2018 r., stosowane są zapisy nakazujące wprowadzanie rozwiązań umożliwiających wykorzystanie wód na miejscu w celu ograniczenia odpływu do kanalizacji oraz rozwiązania umożliwiające retencję nadmiaru wód „spływających z powierzchni szczelnych dachów, ulic i placów, przed ich odprowadzeniem do miejskiej sieci kanalizacji deszczowej lub ogólnospławnej”⁵⁷⁸. Zapisy w tej samej formie stosowane były w planach w kolejnych latach.

W ustaleniach szczegółowych dla terenów ustala się głównie wskaźnik minimalnej powierzchni biologicznie czynnej, przy czym wskaźnik może wynosić dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej od 0% (w planach z 2018 r.⁵⁷⁹) do 30% (w planach z 2021 r.⁵⁸⁰),

Miejska Pracownia Urbanistyczna w 2022 r. opracowała, na potrzeby sporządzania planów miejscowych, nowe narzędzie - wskaźnik zieleni⁵⁸¹. Według planistów z Łodzi obecnie stosowane narzędzia są niedoskonałe, w szczególności wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej, ponieważ pozwala on na określenie procentowego udziału zieleni, ale nie determinuje jaka to będzie zieleń – może to być po prostu trawnik. Inspiracją do opracowania wskaźnika były przykłady innych europejskich miast, które wprowadziły podobne narzędzia – Biotope Area Factor (BAF)⁵⁸² w Berlinie czy Green Space Factor (GF) w Malmö. Wskaźnik zieleni w założeniu ma być ulepszoną wersją powierzchni biologicznie czynnej, ponieważ określa nie tylko ilość zieleni, ale również jej jakość pod kątem adaptacyjnym do zmian klimatu – preferowane są drzewa, krzewy, rozwiązania zwiększające bioróżnorodność, zagospodarowanie wód opadowych oraz rozszielające nawierzchnie. Niestety wskaźnik ten nie jest stosowany w opracowywanych obecnie projektach planów, jego wyliczenie wydaje się dosyć skomplikowane. Próbę ulepszenia wskaźnika powierzchni biologicznie czynnej podjęto również we Wrocławiu dzięki rozbudowaniu ustaleń dla tego wskaźnika⁵⁸³.

⁵⁷⁵ UCHWAŁA NR LXVI/1684/18 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Piotrkowskiej, Czerwonej, Wólczańskiej, Radwańskiej, Brzeźnej, Edwarda Abramowskiego, Jana Kilińskiego, Tylnej, Henryka Sienkiewicza i ks. bp. Wincentego Tymienieckiego

⁵⁷⁶ UCHWAŁA NR III/58/18 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 27 grudnia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie alei: Marszałka Józefa Piłsudskiego i Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza oraz ulic: Milionowej, Jana Kilińskiego, Fabrycznej i Przędzalnianej

⁵⁷⁷ UCHWAŁA NR LXVI/1684/18 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Piotrkowskiej, Czerwonej, Wólczańskiej, Radwańskiej, Brzeźnej, Edwarda Abramowskiego, Jana Kilińskiego, Tylnej, Henryka Sienkiewicza i ks. bp. Wincentego Tymienieckiego

⁵⁷⁸ UCHWAŁA NR LXVI/1684/18 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Piotrkowskiej, Czerwonej, Wólczańskiej, Radwańskiej, Brzeźnej, Edwarda Abramowskiego, Jana Kilińskiego, Tylnej, Henryka Sienkiewicza i ks. bp. Wincentego Tymienieckiego

⁵⁷⁹ UCHWAŁA NR III/58/18 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 27 grudnia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie alei: Marszałka Józefa Piłsudskiego i Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza oraz ulic: Milionowej, Jana Kilińskiego, Fabrycznej i Przędzalnianej

⁵⁸⁰ UCHWAŁA NR XLVIII/1476/21 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 15 września 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Pabianickiej, Chocianowickiej, Łaskowice i Nad Dobrzyńką oraz południowej granicy Miasta

⁵⁸¹ https://mpu.lodz.pl/files/mpu/public/PROGRAMY_DZIELNIC/wskaznik_zieleni.pdf

⁵⁸² BAF określa stosunek powierzchni aktywnych ekologicznie do powierzchni terenu, w związku z tym ważne są elementy składowe, które budują powierzchnię aktywną ekologicznie – nawierzchnie przepuszczalne, elementy małej retencji, zieleń wysoka itd. - <https://www.berlin.de/sen/uvk/en/nature-and-green/landscape-planning/baf-biotope-area-factor/>

⁵⁸³ „powierzchnia terenu biologicznie czynnego musi stanowić co najmniej 30% powierzchni działki budowlanej, przy czym co najmniej 80% powierzchni terenu biologicznie czynnego musi stanowić powierzchnia terenu z nawierzchnią ziemną

4.1.6. Wnioski

Z analizy dokumentów Studiów w badanych miastach wynika, że niezależnie od tego czy ich układ przyrodniczy opiera się o system pierścieniowo-klinowy czy OSTAB, w pewnym momencie wszystkie miasta zintegrowały te systemy z koncepcją błękitno-zielonej infrastruktury. Najwcześniej zrobiła to Łódź, która we współpracy z Uniwersytetem Przyrodniczym opracowała koncepcję Błękitno-Zielonej Sieci już w 2012 r. Najmocniej idea błękitno-zielonej infrastruktury wybrzmiała w Studium Poznania z 2023 roku i w nieuchwalonym Studium Warszawy. Błękitno-Zielona Infrastruktura Warszawy (BZIW) miała oficjalnie zastąpić OSTAB. Przesłanie, które każde z miast próbuje przekazać, brzmi: miasto zielono-błękitnej sieci to miasto budujące odporność na ewoluujące uwarunkowania środowiskowe i ograniczające wpływ struktur urbanistycznych na wzmacnianie negatywnych konsekwencji i nadchodzących zmian klimatu. Wrocław w Studium z 2018 r. też opiera rozwój o błękitno-zieloną infrastrukturę, chociaż nazywa to polityką „zieleni bez granic”. W Gdańsku i Łodzi bardzo silnie wybrzmiewa wątek zagospodarowania wód opadowych. Kolejny bardzo wyraźny trend, to miasto kompaktowe i rozwój miasta w oparciu o jego dogęszczanie – jest to szczególnie wyraźne w Krakowie i Łodzi. Wrocław również podkreśla ten kierunek rozwoju, akcentując to bardzo wyraźnie w wizji rozwoju w Studium. W analizowanych dokumentach można również znaleźć nawiązania do idei, którą Wrocław nazywa „osiedlami kompletnymi”, a obecnie określana jest ona „miastem 15-minutowym”.

Analiza planów miejscowych wykazała, że sporo zapisów w planach odnośnie kształtowania zieleni, ochrony drzew czy zagospodarowania wód opadowych jest wspólna dla wszystkich miast. Mogą one występować pod różnymi nazwami np. „strefa zieleni” we Wrocławiu, Krakowie, Warszawie, „strefa zieleni urządzonej” w Poznaniu, i „zielen do utrzymania lub wprowadzenia” w Gdańsku. Zapewne pracownie projektowe poszczególnych miast śledziły wzajemnie zapisy w planach miejscowych i inspirowały się. Wszystkie miasta wypracowały również definicje i zapisy odnośnie szpalerów drzew i ochrony drzew w planach, co wskazuje, że wszystkie poddane analizie miasta borykały się z podobnymi kwestiami, które nie zostały uregulowane w innych aktach i to w planach miejscowych musiały zostać wprowadzone stosowane ustalenia, w granicach wyznaczonych przez Ustawę o planowaniu.

Wyraźnie jednak widać „specjalizację” poszczególnych miast w pewnych kwestiach. Łódź stosuje ustalenia dotyczące zielonych dachów i ścian, uregulowała nawet kwestię linii zabudowy w odniesieniu do elementów montażowych zielonych ścian. Również Kraków wprowadził definicję „zielonego dachu ekstensywnego”, oraz definicję „błękitno-zielonej infrastruktury” i zapisy nakazujące stosowanie błękitno-zielonej infrastruktury dla wybranych terenów. Gdańsk ma rozbudowane zapisy w zakresie zagospodarowania wód opadowych, ale są one bardzo liberalne w porównaniu np. do Wrocławia, bo dają możliwość wyboru – zagospodarowanie w terenie lub kanalizacja. Warszawa wypracowała oryginalne zapisy dla kształtowania przestrzeni publicznych z wykorzystaniem błękitno-zielonej infrastruktury oraz precyzuje rodzaje nawierzchni, w tym przepuszczalnych.

Na tle analizowanych miast Wrocław wyróżnia się w zakresie zapisów dotyczących ochrony terenów zieleni oraz drzew - „strefa zieleni” została wypracowana w pracowni miejskiej we Wrocławiu. Plany wrocławskie mają również bardzo restrykcyjne zapisy dotyczące zagospodarowania wód opadowych, od 2018 r. w planach został narzucony obowiązek zagospodarowania wód na terenie, tylko to czego nie da się zagospodarować, można odprowadzać do kanalizacji. W porównaniu z innymi miastami zapisy wrocławskie są bardziej „czyste” pod kątem legislacyjnym – zawierają wyłącznie nakazy, zakazy i dopuszczenia, nie pojawiają się „zalecenia” oraz bardzo rzadko można znaleźć ustalenia, które mogą być interpretowane jako przekroczenie uprawnień wynikających z ustawy. Jest to po części zasługą Wojewody Dolnośląskiego, który bardzo rygorystycznie sprawdza plany miejscowe pod tym kątem.

4.2. Zmiana postaw zawodowych planistów i urzędników miejskich na podstawie wywiadów

4.2.1. Planowanie terenów zieleni jako wyzwanie praktyki planistycznej

W okresie pomiędzy październikiem 2022 r. a marcem 2023 r. zostały przeprowadzone wywiady z projektantami, osobami współpracującymi w procesie tworzenia planów miejscowych oraz przedstawicielem organizacji pozarządowych, w formie wywiadu częściowo ustrukturyzowanego⁵⁸⁴. Wywiady miały na celu pozyskanie wiedzy na temat ewolucji podejścia do planowania terenów zieleni przez osoby zaangażowane w proces, w tym zwłaszcza zmian dotyczących ich świadomości i wiedzy. Umożliwiły one uzyskanie ciekawej, spersonalizowanej perspektywy, a jednocześnie stanowią element sprawdzający wyniki uzyskane pozostałymi metodami.

W okresie od listopada 2022 r. do marca 2023 r. zostało przeprowadzonych 16 wywiadów. Respondenci odpowiadali na następujące pytania:

1. W jakich latach pracował Pan/Pani w jednostce planowania przestrzennego i na jakim stanowisku?
2. Wcześniejsze i obecne podejścia do planowania terenów zieleni. Kiedy nastąpiła zmiana: Jaki był stosunek do planowania terenów zieleni kiedy zaczynał/a Pan/Pani pracę? Jaki jest stosunek obecnie? Co się zmieniło? Kiedy nastąpiła zmiana?
3. Źródła zmian: Co miało wpływ na zmianę w podejściu do planowania terenów zieleni? (Podniesienie świadomości? Presja społeczna? Podejścia widoczne w UE? Zmiana prawa? Inne miasta?) Jakie są przeszkody?
4. Źródła wiedzy (narzędzia, praktyki): Jak zmiany w podejściu do planowania przełożyły się na zapisy w dokumentach planistycznych – Studium, mpzp? Jak powstawały te zapisy - wspólne, zespołowe wypracowywanie? Konsultacje z naukowcami? Współpraca z innymi miastami? SeminaRIA, konferencje między różnymi biurami? Wpływ autorytetu? Izba Urbanistów?
5. Otoczenie prawne i jego wpływ: (ocena przez pytanych – jeśli tak, to jakie akty prawne? Rozporządzenia, dyrektywy itp.)

Nazwa	Sektor zatrudnienia	Miejscowość	Okres zatrudnienia	Pełniona funkcja	Data przeprowadzenia wywiadu
Respondent nr 1	samorząd/jednostka planowania	Manchester	1982-2022	projektant/ przyroda	27.10.2022
Respondent nr 2	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	2006 - 2023	projektant/ planowanie	7.11.2022
Respondent nr 3	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	1986-2023	projektant/ planowanie	7.11.2022
Respondent nr 4	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	1998 -2022	projektant/ planowanie	7.11.2022
Respondent nr 5	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	2007-2023	projektant/ zieleń	22.11.2022
Respondent nr 6	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	2004-2023	projektant/ zieleń	22.11.2022
Respondent nr 7	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	1996-2023	projektant/ planowanie	8.12.2022
Respondent nr 8	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	1996-2023	projektant/ infrastruktura drogowa	24.02.2023
Respondent nr 9	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	1999-2023	projektant/ infrastruktura drogowa	24.02.2023
Respondent nr 10	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	1996-2023	projektant/ planowanie	2.03.2023
Respondent nr 11	samorząd/jednostka planowania	Wrocław	2005-2023	projektant/ zieleń	3.03.2023
Respondent	samorząd/jednostka	Wisznia Mała	2003-20023	projektant/urz	14.03.2023

⁵⁸⁴ Lista pytań oraz zestawienie respondentów stanowią załącznik nr 4

nr 12	planowania			ędnik	
Respondent nr 13	Samorząd/jednostka planowania	Wrocław	2004-2023	projektant/planowanie	15.03.2023
Respondent nr 14	Organizacja pozarządowa	Wrocław	2011-2023	aktywista	20.03.2023
Respondent nr 15	Biuro projektowe	Wrocław	2006-2023	Projektant/planowanie	27.03.2023
Respondent nr 16	Pracownik naukowy/urząd	Warszawa	2018-2023	Projektant/naukowiec	28.03.2023

Tabela 5 Zestawienie Respondentów, z którymi przeprowadzono wywiady

Punktem odniesienia jest wywiad przeprowadzony z przedstawicielem urzędu miejskiego w Manchesterze, który ukazuje, jak współczesne trendy są wdrażane w politykach i dokumentach planistycznych. Na podstawie tego wywiadu zostały doprecyzowane pytania zadane krajowym respondentom. Główna grupa respondentów to pracownicy Urzędu Miejskiego Wrocławia, związani z planowaniem przestrzennym. Rozmowy zostały również przeprowadzone ze specjalistami, którzy wspierają proces planowania – inżynierami budownictwa (którzy odpowiadają za rozwiązania komunikacyjne – nazywają siebie „urbanistami ulicznymi”), specjalistami w zakresie opracowania prognoz środowiskowych i ekofizjografii. Dodatkowo wywiadu udzieliły osoby spoza Wrocławia – przedstawiciel urzędu w Wiszni Małej, właściciel prywatnego biura projektowego, naukowiec związany z pracownią w Warszawie, przedstawiciel organizacji pozarządowych.

4.2.2. Wcześniejsze i obecne podejścia do planowania terenów zieleni

Respondent nr 1 pracujący w jednostce samorządu terytorialnego w Manchesterze zwrócił uwagę, że kiedy zaczynał pracę w urzędzie, 40 lat temu, nikt nie wspominał o kryzysie klimatycznym. Jednak w Manchesterze już wtedy trwały prace nad strategią zarządzania zielenią, była ogromna świadomość tego, że zieleń pełni ważną rolę w mieście w kontekście przewietrzania, rekreacji czy zdrowia mieszkańców, ale te kwestie nie były wtedy poruszane w dokumentach planistycznych i strategicznych. W relatywnie krótkim czasie (okres około 25 lat) zmieniło się postrzeganie zieleni, powstały nowe zwroty – np. „błękitno-zielona infrastruktura”. Zieleni obecnie postrzegana jest jako narzędzie adaptacji do zmian klimatu.

Według respondenta zmiana w podejściu do postrzegania roli i znaczenia zieleni następowała stopniowo, pierwsze zmiany można zaobserwować około roku 2000. W mieście, w 2003 roku, powstała pierwsza strategia dotycząca bioróżnorodności. Natomiast największe zmiany pojawiły się około roku 2009. Władze miasta zdały sobie sprawę z potencjału zieleni w kwestiach łagodzenia zmian klimatu i w roku 2009 uchwalony został pierwszy plan adaptacji do zmian klimatu, który uznawał błękitno-zieloną infrastrukturę za element systemu metabolizmu miejskiego.

W przypadku Wrocławia – respondenci rozpoczynali pracę w różnych latach, więc mieli różne punkty odniesienia. Osoba, która najdłużej była związana z planowaniem przestrzennym w Urzędzie Miejskim we Wrocławiu, rozpoczęła pracę w roku 1986⁵⁸⁵, jeszcze przed powstaniem Biura Rozwoju Wrocławia⁵⁸⁶, zwróciła uwagę, że w okresie obowiązywania Planu Ogólnego zieleń pełniła ważną rolę w planowaniu przestrzennym. Obowiązywały wtedy również standardy planistyczne.

W tamtym okresie duże znaczenie miały konkursy architektoniczno-urbanistyczne organizowane przez miasto. Uwzględnienie terenów zieleni w koncepcjach stanowiło nieodzowny element kompleksowego zagospodarowania terenów. Jako przykład został podany konkurs na zagospodarowanie osiedla Gaj – część południowa. Konkurs architektoniczno-urbanistyczny został ogłoszony w roku 1994. Zwycięska praca skupiała się również na zagospodarowaniu terenów zieleni, między innymi na Wzgórzu Gajowickim.

Większość osób, która wzięła udział w wywiadzie, zgodziła się, że tematy zagospodarowania terenów zieleni i jej ochrony stanowiły ważny element planowania do około 2003 roku. Respondent nr 3 zwrócił uwagę, że poprzez tereny zieleni rozumiano głównie tereny zieleni urządzonej i taką zieleń planowano. Nie dbano o tereny „zieleni dzikiej, laski, miedze...”⁵⁸⁷

Jedenaście osób, z którymi zostały przeprowadzone wywiady, wskazało lata 2002/2003 jako okres, kiedy następuje wzrost działań inwestycyjnych – w szczególności w infrastrukturę drogową oraz usługi

⁵⁸⁵ Respondent nr 3,

⁵⁸⁶ Obecnie Wydział Planowania Przestrzennego

⁵⁸⁷ Respondent nr 3 i 4

i mieszkalnictwo. „Wyrastały” wówczas kolejne galerie handlowe. Jeden z respondentów⁵⁸⁸ określił czas po zmianach ustrojowych jako okres pierwszej „dziesięciolatki”, kiedy staraliśmy się dorównać w rozwoju innym miastom europejskim. Również tworzone dokumenty strategiczne i polityki opierały się na chęci osiągnięcia szybkiego rozwoju kraju, a zieleń stanowiła w nich jedynie uzupełniający element zagospodarowania przestrzeni. Urbaniści starali się zachować równowagę, ale lobby deweloperskie okazało się bardzo silne. Inny respondent⁵⁸⁹ zwrócił uwagę, że decydenci tak bardzo byli nastawieni na rozwój, że brak zieleni nie był postrzegany jako zagrożenie. Według niego urbaniści nie postrzegali zieleni jako „silnego komponentu przestrzeni”. Tłumaczył to faktem, że ponieważ to była nowa sytuacja w naszym systemie planowania, nie było możliwości sprawdzenia, jak ustalenia „pro-deweloperskie” w planach przekładają się na realizację, nikt nie był w stanie przewidzieć konsekwencji. Tym bardziej, że plan daje możliwości rozwoju, ale to architekci interpretowali zapisy na korzyść deweloperów. Natomiast wszyscy respondenci zgodzili się, że mieszkańcy popierali taką trajektorię rozwoju w tamtym okresie, także nie dostrzegając możliwych negatywnych konsekwencji.

Druga „dziesięciolatka” to rozkwit inwestycji i masowe wykorzystywanie funduszy europejskich na rozwój infrastruktury. Został on nazwany okresem projektowania „inżynierskiego” i inwestycji w „szarą infrastrukturę”. W tym czasie we Wrocławiu powstaje Narodowe Forum Muzyki wraz z zagospodarowaniem Placu Wolności. Ukoronowaniem działań i inwestycjami zamykającymi okres drugiej dekady były: Autostrada Obwodnica Wrocławia i Stadion Miejski we Wrocławiu wraz z infrastrukturą drogową, realizowany w związku z organizacją EURO2012. Na tę oś czasu nakładają się coraz bardziej uświadamiane zmiany klimatu, o których zaczynają mówić nie tylko naukowcy, ale również aktywiści i dziennikarze. Mitygacja i adaptacja do zmian klimatu stają się wyzwaniem również dla urbanistów.

Wszyscy respondenci z Wrocławia zgadzają się, że zmiana w podejściu najlepiej jest widoczna w nowym Studium oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego uchwalanych na podstawie nowego Studium. Najbardziej wymownym przykładem jest zagospodarowanie pól irygacyjnych. Studium z roku 2010 dopuszczało zabudowę mieszkaniową na części pól osobowickich, w kolejnym Studium z 2018 r. zabudowa mieszkaniowa została wycofana i pojawia się zalecenie zagospodarowania części obszaru na cele rekreacyjno wypoczynkowe i edukacyjne. Trzy ankietowane osoby podkreśliły, że w nowym Studium tereny pod zabudowę zostały zmniejszone o 700 ha.

Co ciekawe, respondent z Warszawy wskazuje, że w Warszawie zmiana podejścia była widoczna również około roku 2018, wraz z przystąpieniem przez miasto do sporządzenia nowego Studium. W nowym Studium, uchwalonym w 2021 r. wprowadzono Błękitno-Zieloną Infrastrukturę Warszawy (BZIW) w ujęciu systemowym, kompleksowym, jako integralną część struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta, równorzędną z zabudową i infrastrukturą techniczną. Tym samym koncepcja BZIW zastąpiła System Przyrodniczy Warszawy. Jest to pierwsze studium w Polsce, które taką rolę i rangę nadaje błękitno-zielonej infrastrukturze.

W przypadku mniejszych gmin respondenci⁵⁹⁰ również zaobserwowali zmiany w podejściu do zieleni. Zmiany są widoczne mniej więcej od roku 2020/2021. Mieszkańcy zaczęli zwracać uwagę na zieleń w miejscach publicznych, zieleń parkową i „jeśli w planach miejscowych zmniejsza się powierzchnię zieleni, spotyka się to ze sprzeciwem mieszkańców”⁵⁹¹. Dla mieszkańców ważna jest zieleń izolacyjna, szczególnie wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Chcieliby mieszkać wśród terenów zielonych, realizowanych przez gminę. Respondent nr 13 zwrócił uwagę, że w skali Polski mamy różne poziomy świadomości odnośnie postrzegania i implementowania błękitno-zielonej infrastruktury w planowaniu. Jedną z przyczyn może być struktura administracyjna w gminie/mieście i sposób tworzenia dokumentów planistycznych. Jeżeli miasto posiada własne struktury planowania, urbanistom łatwiej jest proponować zmiany, nowe podejście w planowaniu, w tym ochronę zieleni. Dokumenty, które powstają, są wówczas wynikiem wielu dyskusji, ścierania się poglądów różnych departamentów, ale taki sposób ich konstruowania daje pole do dyskusji i implementowania nowych idei. Natomiast jeśli plany miejscowe są opracowywane jako zlecenia na rynku prywatnym, bardzo często wykonawca po prostu realizuje zamówienie zgodnie z wolą zleceniodawcy. Pokrywa się to częściowo z wnioskiem osoby sporządzającej plany na zlecenie, która stwierdziła, że nie zawsze władze słuchają propozycji projektantów i pewne rozwiązania, szczególnie jeśli generują dodatkowe koszty (a tak często jest postrzegana zieleń) trudniej jest przeforsować.

W mniejszych gminach, w przypadku deweloperów, to więksi deweloperzy wprowadzają niebieskie i zielone rozwiązania chętniej niż mniejsi deweloperzy, nawet jeśli nie są one zapisane w planach miejscowych.

⁵⁸⁸ Respondent nr 2

⁵⁸⁹ Respondent nr 13

⁵⁹⁰ Respondent nr 12 i 15

⁵⁹¹ Respondent nr 12

Jeśli chodzi o inwestycje realizowane bezpośrednio przez mieszkańców, istotne jest dla nich zagospodarowanie wód deszczowych, ponieważ podtapiane są ich domy i pola. Odtwarzane są drewny i rowy melioracyjne, które były zasypywane wcześniej. Mieszkańcy ponoszą konsekwencje deszczów nawalnych i rozumieją, że należy stosować odpowiednie rozwiązania. Mniej skłonni są natomiast wprowadzać zielone ściany czy dachy.

4.2.3. Źródła zmian:

Lata 2009-2011 to okres, kiedy rosła świadomość społeczeństwa w kwestii ochrony środowiska i zmian klimatu, oraz tego, jak indywidualne działania każdego z mieszkańców Ziemi na nie wpływają. Tematyka ta stała się polem powszechnej debaty - głównie dzięki dostępowi do informacji poprzez Internet i rosnącą popularność mediów społecznych. Jest to era, którą respondent z Manchesteru określił PG (przed Gretą⁵⁹²). Respondent z Warszawy jako źródła zmian podał postęp nauki i stanu badań oraz regulacje - głównie unijne. Powstawały również kolejne dokumenty, które miały wpływ na planowanie przestrzenne np. w ramach projektu Adaptcity powstała Strategia adaptacji miasta Warszawy do zmian klimatu – Miejski Plan Adaptacji. Miasto również zlecało badania i publikacje naukowe dotyczące miejskiej wyspy ciepła czy też przewietrzania.

We Wrocławiu przełamanie nastąpiło w roku 2012/2013⁵⁹³. Dla mieszkańców punktem zapalnym stały się masowe wycinki drzew w związku z modernizacją Wrocławskiego Węzła Wodnego. Zostało wyciętych kilka tysięcy drzew. Nastąpiła wzmożona aktywność organizacji pozarządowych. Korzystając z dostępnych narzędzi, aktywiści zaczęli domagać się ochrony drzew w dokumentach planistycznych np. poprzez składanie wniosków i uwag do projektów miejscowych planów⁵⁹⁴.

Jest to również okres po realizacji inwestycji związanych z EURO2012. Po inwestycjach liniowych, w szarą infrastrukturę, zakończył się okres drugiej „dziesięcioletki, czyli szczyt działań inwestycyjnych, z wykorzystaniem środków europejskich” i pojawiły się pierwsze refleksje dotyczące inwestycji – „połacie betonu, ulice bez drzew”⁵⁹⁵.

Zaczęły się ścierać różne podejścia – „inżynierskie” (drzewa w ulicach zajmują więcej terenu) z „zielonym” (ulica pełni wiele funkcji, nie tylko komunikacyjną a drzewa i zieleń pełnią więcej funkcji, niż tylko dekoracyjną)⁵⁹⁶. Dla wielu architektów drzewa pełniły wyłącznie funkcję ozdobną, czego przykładem jest formowanie drzew przy budynku Barbara, przy ul. Świdnickiej, gdzie zastosowano czyste, minimalistyczne formy przycinając drzewa do form sześciątów.

Trzech respondentów z Wrocławia jako przykład obrazujący zmiany podejściu do zieleni w inwestycjach przywołało działania zmierzające do ochrony dębu w miejscowym planie w rejonie Mostu Pomorskiego i ulicy Księcia Witolda we Wrocławiu⁵⁹⁷. W roku 2012 miasto ogłosiło konkurs na zabudowę cypla, położonego w centrum miasta, przy Moście Pomorskim. Cypel jest bardzo wąski i ma kilkadziesiąt metrów długości. Jury wyłoniło dwie równorzędne prace. Planowana zabudowa mieszkaniowo-usługowa w obu zwycięskich pracach realizowana miała być bardzo blisko dwóch dębów, usytuowanych tuż przy moście. Podczas tworzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wyzwaniem stało się pogodzenie założeń zwycięskich prac z ochroną dębów. W ochronę drzew włączyły się organizacje pozarządowe i aktywiści⁵⁹⁸. Podczas procesu tworzenia planu zostały złożone wnioski do planu dotyczące ich ochrony. W efekcie, została opracowana ekspertyza naukowa zawierająca wytyczne do projektu planu w celu ochrony drzew, które zostały uwzględnione w planie.

Wszyscy respondenci zgodzili się, że ogromny wpływ na zmiany w podejściu do planowania zieleni mieli mieszkańcy, niezależnie od tego czy reprezentowali duże miasta czy mniejsze. Różnica polegała jedynie na tempie zmian. W dużych miastach te zmiany następowały szybciej, mieszkańcy zaczęli bardziej aktywnie uczestniczyć w procesie planowania przestrzennego i doceniać zieleń w swoim otoczeniu. Potwierdzeniem tego są wyniki Wrocławskiej Diagnozy Społecznej⁵⁹⁹, w szczególności hierarchia oczekiwanych komponentów jakości życia w osiedlu. W 2017 roku kryteria „ilość i stan terenów zielonych blisko domu – skwerów, trawników,

⁵⁹² *Pre-Greta (Greta Thunberg)*

⁵⁹³ *Respondent nr 2, 3, 4, 10, 13, 14,*

⁵⁹⁴ *Respondent nr 2, 14*

⁵⁹⁵ *Respondentki nr 8,9*

⁵⁹⁶ *Respondentki nr 8,9*

⁵⁹⁷ *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie Mostu Pomorskiego i ulicy Księcia Witolda we Wrocławiu, Uchwała Rady Miejskiej Wrocławia nr LXIV/1662/14 z dnia 16 października 2014 r.*

⁵⁹⁸ *Respondent nr 2, 14*

⁵⁹⁹ *Pierwsza diagnoza została przeprowadzona w roku 2010.*

parków” znalazły się na czwartym miejscu (37,5% respondentów). Odzwierciedleniem tego może być plan miejscowy dla osiedla Kozanów⁶⁰⁰. W projekcie planu wyłożonym do publicznego wglądu przewidziana została druga linia zabudowy. Na skutek uwag licznych mieszkańców złożonych do projektu planu, zabudowa została usunięta na rzecz zieleni i parkingów terenowych otwartych.

Zgodnie z opinią respondentek⁶⁰¹, w mniejszych gminach mieszkańcom zależy na nowych publicznych terenach rekreacyjnych (boiska, skate-parki, inne tereny sportowe) i parkowych i najczęściej te funkcje są łączone. Problem stanowi własność – gminy muszą wykupywać działki pod nowe tereny, stąd łączenie funkcji, bo pod samą zielenią nie wydaje się to opłacalne. Ale mieszkańcy zaczynają doceniać znaczenie terenów różnorodnej zieleni, nie tylko służącej samej rekreacji.

W przypadku terenów zabudowy mieszkaniowej czy usługowej obywatele akceptują, a czasem nawet sami domagają się np. zieleni izolacyjnej od dróg, terenów produkcyjnych ze względu na większy komfort – wyciszenie czy cień. Pojawiają się głosy, że jest to również korzystne dla klimatu. Mieszkańcy aktywnie obserwują rozwiązania, które się sprawdziły – jako przykład została podana zabudowa starego osiedla w Jeleniej Górze, gdzie stare osiedla posiadają szpalery drzew oddzielające zabudowę od strony drogi i w przypadku planowanego nowego osiedla mieszkańcy również zażyczyli sobie takich rozwiązań. Działania mające na celu rozszczelnianie nawierzchni nie są już takie oczywiste dla mieszkańców. Dotyczy to zagospodarowania przestrzeni wokół szkół, placów zabaw, ścieżek rowerowych czy parkingów – tutaj projektanci próbują działać poprzez wprowadzanie „zaleceń” a nie zapisów na sztywno – np. zalecają nawierzchnie parkingowe z materiałów półprzepuszczalnych.

Według jednego z Respondentów presja społeczna była istotna, ale zwrócił również uwagę, że miała ona dwójaki wymiar. Pierwszy wymiar był polityczny – tematy zieleni są nośne, były więc wykorzystywane jako trampoliny polityczne. Według jego obserwacji, partycypacja jest używana przedmiotowo, i nie zawsze zgodnie z intencją, a to wynika z jej upolitycznienia. Drugi wymiar wywierania presji wynika z faktu, że świat pozawala każdej osobie, poprzez nieograniczony dostęp do wiedzy, żyć w przekonaniu, że jest ona ekspertem. Jest to postawa reprezentowana przez pokolenie, które podchodzi emocjonalnie do zmian klimatu. Decyzje polityczne i urbanistyczne pod tym naciskiem są trudne, a dodatkowo poddawanie się presji - uginanie się ośmiela te grupy, a urbaniści zaczynają tracić z pola widzenia racjonalność polityki. W szczególności, według wielu organizacji pozarządowych, nie można w żaden sposób ingerować w zielenią, co ogranicza rozwój miasta. Najważniejsza jest natomiast równowaga – należy poprawiać warunki, wymagać działań od inwestorów, ale nie blokować rozwoju miasta.

Dwie osoby związane z projektowaniem ulic⁶⁰² zwróciły uwagę, że w przypadku zieleni w ulicach obecnie „wahadło odchyliło się w drugą stronę” – urbaniści chcą wprowadzać strefy zieleni w ulicach kosztem chodników, ścieżek rowerowych czy nawet poprzez zwężenie jezdni. Generuje to wyższe koszty utrzymania, ale przede wszystkim blokuje pewne decyzje na etapie projektowania inwestycji. Jedna z respondentek stwierdziła, że odnosi się wrażenie, jakby urbaniści nie ufali projektantom i służbom realizującym inwestycje i chcieli, już na poziomie planu, przesądzić o pewnych rozwiązaniach, a przecież plan nie jest dokumentem, który ma decydować o kształcie inwestycji. Argumentowała, że ponieważ przestrzeń kosztuje, należy projektować ją w sposób świadomy, a każde poszerzenie drogi skutkuje dodatkowymi wykupami. Respondentki również uważają, że obecnie panuje histeria i strach przed wycinaniem jakichkolwiek drzew, ponieważ będzie to skutkowało protestami mieszkańców, co również blokuje inwestycje infrastrukturalne w mieście.

Gdzie w tym wszystkim są eksperci? Dwóch respondentów⁶⁰³ stwierdziło, że wiarygodność ekspertów spada, ponieważ albo brakuje im argumentów w starciu z mieszkańcami i organizacjami albo są nazbyt labilni. Cztery osoby uznały, że współpraca miasta ze środowiskiem architektów krajobrazu i naukowcami wpłynęła pozytywnie na zmiany.

Zmiany w prawie, które były następstwem wymogów prawa unijnego, również miały wpływ na wzrost świadomości zarówno projektantów jak i mieszkańców⁶⁰⁴, np. ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie z 2008 roku⁶⁰⁵, której celem było zwiększenie udziału społeczeństwa w działaniach dotyczących ochrony środowiska.

⁶⁰⁰ *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Dokerskiej i Pilczyckiej we Wrocławiu, Uchwała Rady Miejskiej Wrocławia nr LXI/1563/14 z dnia 10 lipca 2014 r.*

⁶⁰¹ *Respondentki nr 12 i 15*

⁶⁰² *Respondentka nr 8 i 9*

⁶⁰³ *Respondent nr 2 i 13*

⁶⁰⁴ *Respondent nr 9*

⁶⁰⁵ *Ustawa z dnia 3 października 2008 r o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. 2008 nr 199 poz.1227)*

4.2.4. Bariery

Respondenci zwrócili uwagę także na bariery związane z implementacją błękitno-zielonej infrastruktury. Do najczęściej przez nich wymienianych⁶⁰⁶ należą:

- Podejście innych jednostek, zwłaszcza centralnych, takich jak Wody Polskie (dawniej Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej), Polskie Koleje Państwowe, Regionalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, do ochrony istniejącej zieleni oraz zapisów w dokumentach planistycznych odnośnie zieleni, w szczególności drzew, postrzeganych jako zagrożenie. Jako przykład została podana rewitalizacja Promenady Krzyckiej (dawniej Hugo Richter Weg), która rozciąga się od ulicy Grabiszyńskiej do Gazowej, wzdłuż nasypu kolejowego. Miasto prowadziło rozmowy z PKP o zachowanie historycznych drzew rosnących wzdłuż nasypu.⁶⁰⁷
- System deweloperski – nastawienie deweloperów na maksymalny zysk, co przejawiało się w naciskach, aby w miejscowych planach wprowadzać wysoką intensywność i niską powierzchnię terenów biologicznie czynnych bądź w próbach wykorzystania luk w zapisach. Jako przykład można podać zastosowanie art. 93 ustawy o gospodarce nieruchomościami⁶⁰⁸: inwestor zabudował działkę zgodnie z ustaleniami mpzp (w tym odnośnie wskaźnika intensywności i powierzchni terenu biologicznie czynnego), a następnie wydzielił z niej kolejną działkę gruntu (zgodnie ze wspomnianym art. 93) i na niej zrealizował kolejny budynek (także zgodnie z mpzp). Taki manewr wykonał jeszcze raz rujnując tym samym założenia planu odnośnie intensywności i wskaźników zieleni. Powoływał się cały czas na zapis art. 93 ust.2, który „dotyczy zarówno przeznaczenia terenu, jak i możliwości zagospodarowania wydzielonych działek gruntu” ale nie dotyczy wskaźników zagospodarowania.
- System organizacyjno-prawny. Brakuje w prawie koncepcji zarządzania zielenią wspólną na osiedlach. Są wspólnoty, ale nie ma „wspólnoty wspólnot”⁶⁰⁹. Dotyczy to zarówno zabudowy deweloperskiej jak i osiedli spółdzielczych. Może nawet bardziej osiedli spółdzielczych, bo tam są jeszcze terytoryje zieleni, które często są zabudowywane, decyzją zarządów spółdzielni, często wbrew woli mieszkańców (przykład osiedla na Kozanowie). Nie ma systemowego podejścia do opieki i zarządzania terenami zieleni. Miasto zapobiega dogęszczeniom na osiedlach „blokowych” poprzez sporządzanie planów ograniczających nową zabudowę, chroniących w miarę możliwości tereny zielone.
- Finansowanie: po pierwsze, brak środków na wykup terenów powoduje, że w efekcie tereny zaplanowane w miejscowych planach jako parki czy skwery nie były wyznaczone jako cele publiczne⁶¹⁰. Po drugie, projektowanie drzew w przestrzeniach publicznych, np. w ulicach, podwyższa koszty inwestycji, w związku z tym jeśli poszukuje się oszczędności – najczęściej dotyka to realizacji drzew i zieleni.
- Niechęć Skarbu Państwa do przekazywania gruntów na tereny zieleni, przykład – rozmowy z KOWR⁶¹¹ odnośnie przekazania zielonego klina na Wojszycach we Wrocławiu;
- Prawno – restrykcyjne i nieelastyczne przepisy dotyczące zieleni wzdłuż linii kolejowych i dróg;

⁶⁰⁶ Respondent nr 2, 9, 10, 13, 14

⁶⁰⁷ Większość drzew udało się uratować ponieważ decyzje dotyczące wycinki straciły ważność zanim PKP wycięło drzewa, a ponieważ zgody wydaje właściwy wydział urzędu miejskiego, dało to możliwość przedyskutowania na spokojnie, które drzewa trzeba wyciąć a które można uratować

⁶⁰⁸ Art. 93.1. Podziału nieruchomości można dokonać, jeżeli jest on zgodny z ustaleniami planu miejscowego. W razie braku tego planu stosuje się przepisy art.94. 2. Zgodność z ustaleniami planu w myśl ust. 1 dotyczy zarówno przeznaczenia terenu, jak i możliwości zagospodarowania wydzielonych działek gruntu (Ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r. (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344))

⁶⁰⁹ Respondent nr 2

⁶¹⁰ Przeznaczenie w planie terenów pod zielenią bez wskazania jako inwestycji przeznaczonej na cele publiczne w praktyce oznacza, że gmina nie ma obowiązku wykupu terenu na wniosek właściciela a właściciel zazwyczaj nie jest zainteresowany urządzeniem na swój koszt terenu zieleni. W efekcie oznacza to, że teren jest zabezpieczony przez zabudowę, ale czy i kiedy powstanie tam park, zależy od finansów gminy.

⁶¹¹ Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR), dawniej Agencja Rynku Rolnego i Agencja Nieruchomości Rolnych.

- Słabość polityczna w odniesieniu do władztwa planistycznego – gminy nie korzystają z władztwa planistycznego, zbyt często ulegają naciskom, zapominają, że przestrzeń jest dobrem ograniczonym;
- Archaiczne podejście do partycypacji – obecne podejście do partycypacji, wynikające z ustawy o planowaniu przestrzennym nie sprawdza się, potrzebna jest partycypacja włączająca mieszkańców w proces planowania, upowszechnianie metod partycypacji takich jak Charette czy Planning for Real.

4.2.5. Źródła wiedzy

Wymiana informacji i wiedzy z innymi miastami stanowiła ważny element testowania nowych rozwiązań. Respondenci podawali przykłady wizyt studyjnych⁶¹² organizowanych przez Urzędy, w których pracują, ale również wizyty indywidualne, podczas wyjazdów, prywatnych.

Współpraca z uczelniami pomogła usuwać bariery i obalać argument „nie da się”, czego przykładem była opracowana w roku 2010 przez Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu⁶¹³ „Propozycja standardów w zakresie kształtowania zieleni wysokiej miejskich tras komunikacyjnych”. Katalog modeli ulic, który stanowił element Standardów, prezentował w formie graficznej propozycje rozmieszczenia poszczególnych elementów składowych pasa drogowego, z uwzględnieniem infrastruktury technicznej, zieleni wysokiej i niskiej. Pomógł on wielu praktykom i osobom decyzyjnym „zobaczyć” jak można komponować poszczególne elementy pasa, z uwzględnieniem drzew i zieleni niskiej i ile tych elementów zmieści się np. „w liniach rozgraniczających ulicy klasy lokalnej o szerokości 20 m”⁶¹⁴. Zawarte w opracowaniu informacje stanowiły materiał do wykorzystania przez planistów, projektantów, jak również właścicieli i gestorów sieci infrastruktury technicznej. Respondentka z Warszawy zwróciła uwagę na doświadczenie planistów pracujących w urzędzie. Został stworzony zespół roboczy pracujący nad studium, składający się z osób posiadających wiedzę i doświadczenie, w skład tego zespołu weszła między innymi respondentka z Warszawy. Wspomniała również o powołaniu grupy roboczej na potrzebę opracowania studium, jako przykład współpracy z ekspertami i naukowcami.

Do 2015 r. rolę edukacyjną pełniły Izby Urbanistów – organizowały seminaria, szkolenia, oferowały konsultacje prawnicze. Ich oferta cieszyła się ogromnym zainteresowaniem, dotyczyła aktualnych problemów i wyzwań. Po likwidacji Izby pozostała współpraca pomiędzy miastami, stowarzyszeniami, konferencje branżowe, coroczne spotkania służb planistycznych⁶¹⁵, choć można uznać, że znaczna część praktykujących prywatnie planistów ma do nich ograniczony dostęp. Jedną z respondentek⁶¹⁶, prowadząca własne biuro urbanistyczne, zwróciła uwagę, że dostęp do wiedzy dla tej grupy zawodowej jest faktycznie utrudniony. Urzędy Wojewódzkie organizują szkolenia odnośnie wykładni zapisów w ustawach, czyli tego jak one przekładają się na prawo lokalne, ale szkolenia organizowane są wyłącznie dla pracowników jednostek samorządowych.

Ważnym elementem edukacji własnej i instytucjonalnej jest współpraca międzynarodowa, zwłaszcza z miastami europejskimi – zarówno w ramach koalicji miast partnerskich czy też wspólnych projektów finansowanych z funduszy Komisji Europejskiej.

Większość respondentów zwróciła uwagę, że współpraca pomiędzy praktykami jest niezwykle istotna i padła propozycja, że potrzebna jest platforma wymiany wiedzy – forum praktyków.

4.2.6. Zapisy w dokumentach planistycznych

Wszyscy respondenci przyznali, że nie ma jednolitego katalogu zapisów planistycznych, różne miasta stosują różne zapisy. Miasta posiadające pracownie miejskie wypracowały standardy zapisów – taka była odpowiedź respondentów z Wrocławia i respondentki z Warszawy. Przez ponad trzydzieści lat testowane były różne zapisy, w tym dotyczące ochrony zieleni. Respondenci nr 2,5,6 i 10 stwierdzili, że nie wszystkie zapisy w planach miejscowych były realizowane zgodnie z intencją projektanta sporządzającego projekt planu. Respondent nr 10 podał przykład zapisu dotyczącego nieprzekraczalnej linii zabudowy, który był interpretowany przez inwestora w ten sposób, że wszystkie drzewa znajdujące się w obrębie linii zabudowy podlegały wycince,

⁶¹² Respondenci nr 1, 5, 7, 8,9, 10, 16

⁶¹³ Szopińska E., Zygmunt-Rubaszek J., 2010, *Propozycje standardów w zakresie kształtowania zieleni wysokiej miejskich tras komunikacyjnych na przykładzie Wrocławia*. Wrocław, Zarząd Zieleni Miejskiej we Wrocławiu. Standardy zostały przyjęte Zarządzeniem Prezydenta Wrocławia z dnia 20 maja 2010 r.,

⁶¹⁴ Respondent nr 10

⁶¹⁵ Respondenci nr 2,3,4,13,16

⁶¹⁶ Respondentka nr 15

niezależenie od tego, czy kolidowały one z nowym budynkiem czy też nie. Dopiero współpraca z organem wydającym pozwolenie na budowę pomogła doprecyzować zapisy chroniące drzewa. Zostały wprowadzone zapisy dotyczące ochrony pojedynczych drzew. Kolejne zapisy dotyczyły szpalerów drzew⁶¹⁷ – wprowadzono zapisy dotyczące ochrony istniejących szpalerów drzew (np. historycznych alei drzew) oraz zapisy dotyczące wprowadzania w planie nowych szpalerów (tam, gdzie ich jeszcze nie ma). Inaczej sprawa wygląda w mniejszych gminach, które nie posiadają własnych pracowni planowania – respondentki nr 12 i 15 przyznały, że zapisy w planach dotyczące zieleni i wody stanowią wypadkową wiedzy i świadomości projektanta oraz polityki wójta czy też burmistrza w danej gminie.

4.2.7. Otoczenie prawne i jego wpływ

Wszyscy respondenci zgodzili się, że krajowe otoczenie prawne jest mało sprzyjające projektowaniu i realizacji zieleni z powodu niespójności obowiązujących przepisów w wielu dziedzinach. Zwrócono uwagę na obecną sytuację, kiedy opracowywana jest zmiana ustawy o planowaniu i problematycznym jest sporządzanie studium w trakcie przygotowania reformy systemu planowania przestrzennego, ze względu na trudność przewidzenia przyszłości. Inne kluczowe ustawy to Prawo Ochrony Środowiska, Prawo Wodne, ustawa o ochronie przyrody, o lasach, o dostępie do informacji o środowisku, o ochronie gruntów rolnych oraz akty wykonawcze. Trzeba znać wiele innych ustaw, bo przepisy są rozproszone.

Problemem jest np. brak jakościowej definicji powierzchni biologicznie czynnej oraz niespójności w przepisach. Definicja terenów zieleni zawarta w ustawie o ochronie przyrody jest błędna. Inny przykład to rozporządzenie o warunkach technicznych jakim powinny odpowiadać budynki itd., gdzie nakazuje się odprowadzenie wód opadowych z terenów zabudowanych do kanalizacji (poza nielicznymi wyjątkami). Zakaz odprowadzania wód na działkę sąsiednią powoduje, że nie można – nawet na terenie parku przyległego do osiedla – zaplanować retencji. Generalnie przepisy nie nadążają za zmianami w stanie wiedzy i praktyce planistycznej i projektowej.

Oprócz dokumentów prawnych respondenci powoływali się również na krajowe dokumenty programowe takie jak Krajowa Polityka Miejska i Polityka Ekologiczna Państwa⁶¹⁸. Zaledwie czterech respondentów odniosło się do dokumentów unijnych⁶¹⁹. Zostały przywołane Komunikaty Komisji Europejskiej takie jak "Zielona Infrastruktura" z 2010r., Zielony Ład i Unijna Strategia na rzecz Bioróżnorodności.

4.2.8. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów można wywnioskować, że okres po 1989 r. można podzielić na trzy etapy, trzy dziesięcioletki – pierwszy okres, kiedy próbujemy odnaleźć się w nowej rzeczywistości, próbujemy dogonić inne państwa europejskie. W związku z tym standardy dotyczące zieleni stosowane w czasach PRL zostają powoli zamieniane na rozwiązania sprzyjające szybszemu rozwojowi. Można to podsumować stwierdzeniem, że zwiększana jest intensywność zabudowy a zmniejszane odległości pomiędzy budynkami. Było to projektowanie nastawione na zabudowę, nie myślano o konsekwencjach takiego planowania.

Drugie dziesięciolecie to apogeum rozwoju, najwyższe w historii planowania wskaźniki w zakresie intensywności i najniższe jeśli chodzi o zieleni. Większość urbanistów poddała się presji celu – budować więcej. Dodatkowo plany były na tyle ogólne, że dawały możliwość interpretacji na korzyść deweloperów. Urbanisci popełnili błąd – wiara w pewne procesy i liberalne podejście zaowocowało zabudowywaniem i zabetonowaniem miast. Część gmin zaczęło to zauważać, ale znalazły się w pułapce ponieważ ewentualna zmiana dokumentów w kierunku ograniczenia zabudowy generowała dla samorządów potencjalne koszty w związku z obniżeniem wartości nieruchomości. Szybko dało się zauważyć efekty takiego planowania – zaczyna mówić się o wyspie ciepła, pojawiają się podtopienia po ulewnych deszczach.

Trzecie dziesięciolecie to okres refleksji, ale nie dla wszystkich. Niezaprzeczalnie inicjatorem zmian byli mieszkańcy, którzy zaczęli się sprzeciwiać masowym wycinkom drzew i zabetonowywaniu osiedli, ale co ciekawe, wcześniejszy intensywny rozwój był dalej akceptowany przez mieszkańców, którzy oczekiwali nowych dróg, infrastruktury, domów. Na pewno nastąpiła zmiana w podejściu do roli zieleni (i wody) w planowaniu, ale również postrzeganie zieleni – za cenną uznawano nie tylko zieleni urządzoną, zaplanowaną ale również tereny

⁶¹⁷ Respondentka nr 2

⁶¹⁸ Respondentka nr 16

⁶¹⁹ Respondenci nr 2, 10, 11, 16

zieleni niezagospodarowane, tereny nadrzeczne, „czwartą przyrodę”. Zaczęto podchodzić do planowania zieleni w sposób systemowy. Idea zieleni bez granic we wrocławskim Studium stanowiła odzwierciedlenie zmian jakie zaszły w mieście w postrzeganiu roli i znaczenia zieleni w planowaniu. Zieleń stanowi jeden z wyróżników dokumentu. Poza tym pojawiły się narzędzia – wprowadzenie obowiązku opracowania bilansu terenów dla studium. Wrocław wykorzystał to narzędzie i zmniejszył w nowym Studium tereny zabudowy o 700 ha.

I na koniec stwierdzenie jednego z Respondentów odnośnie zmian w planowaniu „Proces planistyczny jest ściśle powiązany z procesami ekonomiczno-biznesowymi, wszelkie zmiany wymagają presji i to presja jest motorem zmian”⁶²⁰.

5. Ewolucja podejścia do planowania zieleni w Polsce – próba oceny

5.1. Podsumowanie badań

Analizy planów miejscowych z lat 1989 – 2022 przyczyniły się do potwierdzenia hipotezy, że w okresie ostatnich 30 lat można wyodrębnić okresy wyraźnie różniące się podejściem do zapisu planistycznego dotyczącego zieleni. W toku prac badawczych, miejscowe plany zostały pogrupowane według czterech przedziałów czasowych – zgodnie z obowiązującymi studiami uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, punkt wyjścia stanowił Plan ogólny. W efekcie, szczegółowa analiza zapisów planów pomogła wyodrębnić trzy okresy, w których zaobserwowano odmienne podejście do kształtowania terenów, w zakresie zieleni i wody.

W toku prac badane były takie regulacje i parametry jak:

- powierzchnia terenu biologicznie czynnego⁶²¹, ze szczególnym uwzględnieniem tendencji wzrostowych bądź spadkowych na przestrzeni lat oraz w podziale na poszczególne kategorie – zabudowę mieszkaniową jednorodziną, wielorodzinną, usługi, tereny zieleni; badana była również ewolucja zapisu w czasie, jak był rozbudowywany i i kiedy jego definicja została poszerzona o wody powierzchniowe;
- kształtowanie terenów zieleni, poprzez wprowadzanie zieleni izolacyjnej, zieleni wielopiętrowej, „stref zieleni”⁶²², zielone parkingi, w tym parkingi z obowiązkiem nasadzeń drzew;
- ochrona konserwatorska historycznych założeń zieleni w układach urbanistycznych, ochrona założeń parkowych, ochrona zabytkowych układów alejowych;
- ochrona zieleni poprzez zapisy w planie: ochrona pojedynczych drzew, grup drzew, szpalerów drzew, historycznych szpalerów drzew ale również ochrona powierzchniowa terenów poprzez wprowadzanie specjalnych stref, wydzieleni;
- uwzględnianie w zapisach planu form ochrony przyrody, objętych ochroną na podstawie przepisów odrębnych;
- uwzględnianie szczególnych elementów zielonej infrastruktury tj.: ogrody wertykalne, zielone ściany, zielone dachy, nawierzchnie do szczególnego opracowania, wymogi szczególne w zakresie kształtowania nawierzchni i udział zieleni w tej nawierzchni;
- elementy błękitnej infrastruktury – zapisy dopuszczające, a następnie nakazujące zagospodarowania wód opadowych w terenie, odejście od замуrowywanie cieków wodnych, uwzględnianie ogrodów deszczowych i muld chłonnych ulicach.

Analiza powyższych elementów wykazała, że pierwsze lata po roku 1989 r. to okres, w którym przeważają plany z zapisami w zakresie ochrony konserwatorskiej terenów – dotyczące rewitalizacji Starego Miasta i okolic, co również miało odzwierciedlenie w zapisach dla zieleni. Opracowywane były również plany dla całych założeń mieszkaniowo-usługowych. Zapisy odnośnie zieleni w tych planach skupiają się na funkcji zieleni kompozycyjnej (zieleni wysoka, średnia, niska, zimozielona) oraz izolacyjnej, oddzielającej różne formy zabudowy. Zgodnie ze Studium określa się procentowy udział powierzchni zieleni dla działek, z uwzględnieniem procentowego udziału zieleni wysokiej. W powiązaniu z pozostałymi dokumentami, między innymi Studium, możemy

⁶²⁰ Respondent nr 15

⁶²¹ określana we wcześniejszych planach jako „obszar biologicznie czynny”, „powierzchnia biologicznie czynna”, „powierzchnia terenu biologicznie czynna”

⁶²² Wcześniejsza forma „stref zieleni” to wydzielenia wewnętrzne z dopuszczeniem zieleni;

wywnioskować, że celem była rewitalizacja terenów historycznej zabudowy oraz tworzenie nowych osiedli mieszkaniowych i kompleksów usługowych.

Około roku 2004 odchodzi się od funkcji zieleni kompozycyjnej, w planach określa się wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej, który wraz ze szpalerami drzew, jest jednym z dominujących ustaleń dla planów. Kolejne Studium z 2006 r. stanowi odzwierciedlenie procesów, które rozpoczęły się około 2004 r. Sporządzane są plany dla nowych osiedli mieszkaniowych i flagowych inwestycji miejskich (port lotniczy, stadion, Narodowe Forum Muzyki). Pomimo pojawiających się incydentalnie innowacyjnych zapisów, także w odniesieniu do retencji wód opadowych, omawiany przedział czasu nie jest okresem szczególnie łaskawym dla zieleni. Wydaje się, że raczej spełniane są minimalne wymogi wynikające z obowiązujących dokumentów bądź ustaleń konserwatorskich.

Kolejna cezura czasowa to lata 2015-2017. Jest to okres, kiedy zaczęły następować zmiany. Zakończyły się ogromne inwestycje infrastrukturalne. Na skutek masowej wycinki drzew oraz betonowania powierzchni, podczas realizacji wielu inwestycji miejskich, nastąpiła aktywizacja ruchów miejskich i krytyka dotychczasowej polityki miasta odnośnie zbyt intensywnej zabudowy i rozlewania się miasta na obrzeża. Zbiegło się to w czasie z dyskusją na poziomie międzynarodowym odnośnie globalnego ocieplenia i postępujących zmian klimatu (w 2015 r. przyjęto Agendę 21, podpisano Porozumienie Paryskie i Sendai Framework). W efekcie przystąpiono do prac nad kolejnym, nowym Studium, które zostało przyjęte w 2018 r. i polityką „zieleni bez granic”. Promowało kompletnie nowe nastawienie w stosunku do terenów zieleni. W planach kładzie się wówczas ogromny nacisk na zapisy dotyczące wydzielenia na terenach zabudowy mieszkaniowej czy też usługowej, obszarów wyłączonych spod zabudowy, tzw. stref zieleni. Połączone jest to z ochroną drzew. Pojawiają się formy zieleni na ścianach i dachach. Powierzchnia terenu biologicznie czynnego wzrasta. Został również przyjęty Miejski Plan Adaptacji do Zmian Klimatu, zgodnie z którym błękitno-zielona infrastruktura jest jednym z narzędzi adaptacji do zmian klimatu.

Na podstawie obowiązujących dokumentów można stwierdzić, że miasto wchodzi w „czwartą dziesięćlatkę”, w której polityka skupia się na budowaniu miasta bardziej zielonego, odpornego na zmiany klimatu, o czym może świadczyć choćby członkostwo miasta w MCR2030⁶²³ i przyznanie mu tytułu Resilience Hub w 2022 r.

W procesie weryfikacji hipotez udało się odpowiedzieć na pytania badawcze. Z badań wynika, między innymi, że po okresie ogromnych inwestycji, w wyniku których zostało wyciętych tysiące drzew oraz powstały osiedla zabudowy mieszkaniowej praktycznie bez zieleni, przyszedł czas krytyki i refleksji. Duże znaczenie miał w tym przypadku głos społeczny. W 2015 r. została powołana przy Prezydencie Miasta Rada Społeczna ds. Ekologii, która składa się ze specjalistów reprezentujących różne środowiska i ma głos doradczy odnośnie kierunków rozwoju i utrzymania terenów zielonych w mieście. Zmiany, które następują w mieście po tym okresie, są zbieżne z trendami jakie obserwuje się w Europie w tym zakresie. A co najważniejsze, korelują z dokumentami kierunkowymi, takimi jak „Agenda 21”, a zdarza się, że wyprzedzają ustawodawstwo na poziomie krajowym. Wpływ trendów jest zauważalny zarówno w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jak też w planach miejscowych. Wrocław promuje ideę „zieleni bez granic”, w powiązaniu ze zrównoważonym rozwojem, odchodzi od planowania nowych terenów zabudowy w duchu miasta kompaktowego czy też zwarteo. Pozostałe polskie miasta metropolitalne (Gdańsk, Warszawa, Poznań, Łódź i Kraków) również w dokumentach studium jako kierunki rozwoju określiły zrównoważony rozwój i rozwój do wewnątrz⁶²⁴. Projekt Studium Warszawy, który został wycofany ze względu na zmiany w prawie, odnosił się wręcz do systemu błękitno-zielonej infrastruktury.

Analiza dokumentów planistycznych w pięciu wymienionych miastach wykazała, że pozostałe ośrodki są na podobnym etapie rozwoju zapisu planistycznego i „zielonej” polityki. Wiele zapisów w planach miejscowych jest podobnych, ale każde z miast specjalizuje się w konkretnych sferach, np. zapisy w zakresie zagospodarowania wód opadowych są najbardziej restrykcyjne w planach dla Wrocławia. Zostały również wypracowane pewne narzędzia, które nie wynikają z ustaw, a mają na celu ochronę terenów zieleni (np. „strefy zieleni”).

Z zestawienia analizy zmian w zapisach w planach miejscowych odnośnie zieleni z realizacjami konkretnych zapisów na wybranych przykładach, wynika, że zapisy w planach mają realne przełożenie na kształtowanie przestrzeni, pod warunkiem, że ze strony inwestorów jest również dobra wola, aby tworzyć wartościowe przestrzenie. Musimy mieć bowiem świadomość, że zapisy w planie, w przypadku zieleni, określają minimalne wymagania w zakresie realizowanych inwestycji. To od inwestora, jego świadomości

⁶²³ *Making Cities Resilient 2030*, <https://mcr2030.undrr.org/resilience-hub>, [dostęp: 6.04.2023]

⁶²⁴ *wpływ założeń Miasta Zwarteo*

i dobrej woli, zależy ostateczny kształt inwestycji, o czym świadczą m.in. realizacje Olimpia Port czy Nowe Żerniki we Wrocławiu, dla których wprowadzono o wiele więcej zielonych rozwiązań, niż było to przewidziane w planie.

5.2. Wskazania dla dobrych praktyk w zakresie planowania zieleni miejskiej – dyskusja

Rola zieleni zmieniała się na przestrzeni lat, ale dopiero na początku XXI w., w obliczu postępujących zmian klimatu, zaczęto postrzegać ją jako narzędzie adaptacji do zmian klimatu. Obecnie wkroczyliśmy w czwarte dziesięciolecie, które wydaje się traktować zieleni i zagospodarowanie wód w sposób priorytetowy.

W świetle przeprowadzonych badań można sformułować następujące wnioski dla dobrych praktyk odnośnie planowania zieleni:

- Zmiany w postrzeganiu roli zieleni w przestrzeni miejskiej zostały w dużej mierze, zainicjowane przez mieszkańców – to oni poprzez apele, protesty, wnioski i uwagi do planów przyczynili się do zmiany postaw władz, w efekcie powstały organy doradcze przy Prezydencie – Rada ds. Ekologii, ale również poprzez inne narzędzia – np. Wrocławski Budżet Obywatelski, mieszkańcy mogą decydować o kierunku rozwoju miasta. W WBO od wielu lat można zaobserwować zielone projekty. Co ciekawe, analiza trendów WBO pokrywa się etapami rozwoju miasta – na początku dominowały projekty „infrastrukturalne” – ścieżki rowerowe, chodniki, siłownie, oświetlenie ale od 2016 r. rośnie liczba zielonych projektów. Sprawczość ruchów społecznych i dobre efekty kooperacji władz ze społeczeństwem wskazują na konieczność dalszego wzmacniania ich roli, ale przy jednoczesnym właściwym modelu dialogu wykluczającym uleganie nadmiernej presji populizmowi i opiniom „internetowych ekspertów”;
- Ponieważ ustawodawstwo nie nadąża za zmianami, miasta wypracowały niezależnie zapisy w kwestiach ochrony istniejącej zieleni, w szczególności wartościowych okazów drzew. Równocześnie każde z miast specjalizuje się w innej grupie zapisów – np. zielonych ścian, dachów, zagospodarowania wód opadowych. Potrzebny jest dalszy intensywny dialog planistów i miast, w postaci np. postulowanego przez respondentów „forum praktyków”.
- Trzeba zadbać o włączenie w działania informacyjne i edukacyjne całą grupę planistów sfery prywatnej – wyłączonych z regularnej, obowiązkowej edukacji z chwilą demontażu Izby Urbanistów.
- Wrocław opracował „Plan działań na rzecz błękitno-zielonej infrastruktury dla miasta Wrocławia”, dokument ten zawiera wytyczne w zakresie analizy terenów pod kątem kierunku spływu wód deszczowych czy też wysokości zieleni, tego typu analizy powinny poprzedzać tworzenie koncepcji planów miejscowych czy też planu ogólnego.
- Potrzebne są konkursy architektoniczno-urbanistyczne na zagospodarowanie przestrzeni publicznych z obowiązkowym udziałem specjalistów architektury krajobrazu i/lub ekspertów od spraw zieleni miejskiej, których immanentnym elementem byłoby wskazywanie innowacyjnych acz realne rozwiązań w zakresie błękitno-zielonej infrastruktury.
- Powinno promować się uczestnictwo samorządów w międzynarodowych projektach, finansowanych z funduszy UE – Horyzont Europa, LIFE, itp., bowiem dają one możliwość nawiązania kontaktów z innymi miastami i uczelniami, wymiany wiedzy, testowania nowych rozwiązań.
- Wzmocnieniu powinny ulec działania w sferze współpracy pomiędzy administracją a ze sferą akademicką i naukową - wspólne inicjatywy, takie jak projekty, konkursy ale również analizy eksperckie opracowywane przez naukowców.
- Konieczne jest zainicjowanie szerszej współpracy (opartej także o zachęty) z różnymi interesariuszami - deweloperami, spółdzielniami, inwestorami odnośnie podjęcia świadomych prób w kierunku promowania i wybierania rozwiązań bardziej zielonych. Takie forum zostało stworzone w ramach inicjatywy „Misja 100 Miast neutralnych dla klimatu i inteligentnych do roku 2030” ale można skorzystać z innych narzędzi – np. Wrocław został uznany za NetworkNature NBS Hub czyli centrum wymiany wiedzy w zakresie błękitno-zielonej infrastruktury. Członkami Hubu już są, obok Wrocławia, trzy uczelnie, w tym Politechnika Wrocławska.

6. Streszczenie pracy po polsku i angielsku

Streszczenie

W pracy podjęto próbę oceny wpływu trendów dotyczących kształtowania terenów zieleni przez pryzmat dokumentów planistycznych – studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat - od zmiany systemowej w Polsce w 1989 r. do roku 2022, na przykładzie Wrocławia.

O ile w zakresie projektowania i kształtowania terenów zieleni w mieście, zgodnie z najnowszymi trendami, dostępnych jest wiele opracowań naukowych, daje się zauważyć brak badań na granicy teorii i praktyki. W odniesieniu do opracowań poświęconych zieleni w planach miejscowych, badane są raczej zapisy pod kątem ich skuteczności w odniesieniu do ochrony zieleni. Brakuje badań poświęconych ewolucji zapisów w dokumentach planistycznych pod kątem zieleni i zmieniających się trendów. Niniejsza praca uzupełnia tę lukę.

Praca składa się z dwóch tomów. Tom I stanowi główną część merytoryczną rozprawy doktorskiej, na tom II składa się natomiast skatalogowany zestaw wszystkich analizowanych planów miejscowych z ustandaryzowanymi zapisami w zakresie zieleni i zagospodarowania wód opadowych. W początkowej części pracy zarysowano zmiany paradygmatu planowania terenów zieleni miejskiej w miastach europejskich i Stanach Zjednoczonych Ameryki. Nakreślono tu początki planowania terenów zieleni w miastach, a następnie opisano główne koncepcje urbanistyczne końca XIX w. i początku XX w. pod kątem roli zieleni. Zidentyfikowano nowe paradygmaty w urbanistyce przełomu XX i XXI w., przedstawione zostały również istotne dla tematu pracy zobowiązania państw, na poziomie porozumień globalnych i dokumentów unijnych

Najobszerniejsza część pracy prezentuje zasadniczy proces badawczy i jego wyniki. Prześlędzono dziedzictwo planowania przestrzennego Wrocławia od roku 1989 do roku 2022 r. Omówiono najważniejsze zapisy dotyczące ochrony i kształtowania terenów zieleni (oraz zagospodarowania wód deszczowych) w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Oprócz planów miejscowych, dla każdego z okresów analizowano również studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz inne istotne dla miasta dokumenty, z uwzględnieniem kontekstu prawnego na poziomie kraju i Europy. Badania zakończono wnioskami z przeprowadzonych analiz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla miasta Wrocławia w powiązaniu z pozostałymi analizowanymi dokumentami. Na końcu została zbadana skuteczność wdrożeniowa zapisów na podstawie wybranych studiów przypadku.

Kolejna część pracy obejmuje próbę podsumowania obserwowanych zmian dotyczących roli terenów zieleni w planowaniu na przykładzie Wrocławia oraz wybranych polskich miast: Warszawy, Gdańska, Poznań, Łodzi i Krakowa. Uzupełnienie badań stanowi również podrozdział, na który składają się wywiady z zawodowymi planistami i urzędnikami miejskimi. Merytoryczną część pracy zamyka część zawierająca wskazania dla dobrych praktyk.

Celem autorki było uzupełnienie luki w badaniach poświęconych ewolucji zapisów w dokumentach planistycznych pod kątem zieleni i zmieniających się trendów w okresie ostatnich trzydziestu lat w planowaniu zieleni na przykładzie Wrocławia. Diagnoza dynamiki zmian trendów odbywała się w odniesieniu do dokumentów planistycznych, które stanowią niejako papierek lakmusowy rzeczywistych zmian w podejściu do planowania przestrzennego.

Abstract

The paper attempts to assess the impact of trends in shaping green areas through the lens of planning documents - masterplans and local development plans, over the past thirty years - from the system change in Poland in 1989 to 2022, on the example of Wrocław city.

While in the field of design and shaping green areas in the city, according to the latest trends, many scientific studies are available, it is noticeable that there is a lack of research on the brink of theory and practice. With regard to studies devoted to greenery in local plans, provisions are rather examined in terms

of their effectiveness with regard to greenery protection. There is a lack of research dedicated to the evolution of provisions in planning documents in terms of greenery and changing trends. The present study fills this gap.

The work consists of two volumes. Volume I is the main substantive part of the dissertation, while Volume II consists of a cataloged set of all analyzed local plans with standardized provisions for greenery and rainwater management. The initial part of the dissertation outlines paradigm shifts in urban green space planning in European cities and the United States of America. The origins of urban green space planning are outlined here, followed by a description of the main urban planning concepts of the late 19th century and early 20th century in terms of the role of greenery. New paradigms in urban planning at the turn of the twentieth and twenty-first centuries are identified, and the commitments of countries, relevant to the subject of the work, at the level of global agreements and EU documents, are also presented

The most comprehensive part of the work presents the essential research process and its results. The legacy of Wrocław's spatial planning from 1989 to 2022 has been analyzed. The most important provisions for the protection and shaping of green areas (and storm water management) in local spatial plans are elaborated. In addition to local plans, masterplans and other documents relevant to the city, were analyzed for each period, taking into account the legal context at the national and European levels. The chapter concludes with the conclusions of the analyses of the local spatial development plans for the city of Wrocław in connection with the other analyzed documents. Finally, the effectiveness of provisions in practice has been examined on the basis of selected case studies.

The next part of the work includes an attempt to summarize the observed changes concerning the role of green areas in planning on the example of Wrocław and selected Polish cities: Warsaw, Gdansk, Poznan, Lodz and Krakow. The research is also supplemented by a subsection consisting of interview with professional planners and city officials. The substantive part of the work closes with a section containing indications for good practices.

The author's goal was to fill the gap in the research devoted to the evolution of provisions in planning documents in terms of greenery and changing trends over the past thirty years in greenery planning on the example of Wrocław. Diagnosis of the dynamics of changing trends was done with reference to planning documents, which are, so to speak, a litmus test of real changes in the approach to urban planning.

7. Źródła i spisy

7.1. Spis ilustracji

1.	Ilustracja 1: Plan miasta liniowego, zdjęcie z archiwum Carnegie Mellon University, źródło:	17	
2.	Ilustracja 2: diagram nr 3 przedstawiający jeden z sześciu segmentów miasta-ogrodu , źródło: Howard "Tomorrow: A Peaceful Path to Real Reform, https://slate.com/human-interest/2016/12/ebenezer-howard-s-utopian-city-maps-have-been-influencing-urban-planners-for-over-a-century.html , [dostęp: 17.082022]	18	
3.	Ilustracja 3: mapa partycypacyjnego i holistycznego spojrzenia na życie.....	19	
4.	Ilustracja 4: Matryca „Praca, Miejsce, Lud”,	19	
5.	Ilustracja 5: Plan Promiennego Miasta, źródło:	Ilustracja 6: Promienne miasto, tereny zieleni.....	20
6.	Ilustracja 7: Wizualizacja Broadacre City, źródło: https://www.smartcitiesdive.com/ex/sustainablecitiescollective/garden-city-vs-green-city/21809/ [dostęp: 22.08.2022].....	21	
7.	Ilustracja 8: Jednostka sąsiedzka, źródło: https://urbnews.pl/sylwetki-osob-zwiazanych-gp-urbanistyka-clarence-perry/	22	
8.	Ilustracja 9: The Greater London Plan, źródło: van Roosmalen, P.K.M.. (1997). London 1944: Greater London Plan. (researchgate.net)	23	
9.	Ilustracja 10: Prezentacja planu dla hrabstwa Londyn, źródło: van Roosmalen, P.K.M..(1997). London 1944: Greater London Plan. (researchgate.net).....	23	
10.	Ilustracja 11: Plan parcelacji Wrocławia po wyburzeniu fortyfikacji, źródło: https://wroclaw.polska-org.pl/769602,foto.html? idEntity=554891	33	
11.	Ilustracja 12: Generalny Plan zabudowy Wrocławia1924, źródło: zbiory Stowarzyszenia Wratislaviae Amici: Dolny Śląsk na fotografii http://dolny-slask.org.pl/676238,foto.html , za: Gryniewicz-Balińska, K. (2015). Historyczne ogrody działkowe Wrocławia jako element planowego systemu zieleni miejskiej. Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, 60(1),.....	35	
12.	Ilustracja 13: Projekt zagospodarowania osiedla Sępólno jako przykład miasta-ogrodu, źródło: https://polska-org.pl/621861,foto.html	36	
13.	Ilustracja 14: Struktura funkcjonalno przestrzenna miasta, Studium uwarunkowań i	42	
14.	Ilustracja 15 Kierunki zagospodarowania przestrzennego – rys. 6 Struktura funkcjonalno-przestrzenna, źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z 2006 r. https://www.geoportal.wroclaw.pl/www/pliki/studium-2006/06.pdf	56	
15.	Ilustracja 16 Kierunki zagospodarowania przestrzennego – rys. 6 Struktura funkcjonalno-przestrzenna, źródło:.....	69	
16.	Ilustracja 17 wejście do EKOparku na Stabłowicach, zdjęcie: Małgorzata Bartyna-Zielińska.....	73	
17.	Ilustracja 18 EKOpark na Stabłowicach nazywany również Parkiem Przyjaciół Drzew, zdjęcie: Małgorzata Bartyna-Zielińska	73	
18.	Ilustracja 19 mapa kierunków zagospodarowania przestrzennego – przeznaczenia terenów z uwzględnieniem jednostek urbanistycznych, źródło; Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia, https://www.geoportal.wroclaw.pl/studium/	75	
19.	Ilustracja 20 Rysunek miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny, źródło: https://baw.um.wroc.pl/UrządMiastaWroclawia/document/31169/ ..	87	
20.	ilustracja 22: ortofotomapa z 2022 r. przedstawia teren pomiędzy rzeką Odram, mostem Młyńskim, ul. św. Marcina i ul. Katedralną, źródło: https://gis.um.wroc.pl/imap/?gpmmap=gp11	88	
21.	ilustracja 21: fragment rysunku planu obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny, teren A5ZPn-UK, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	88	
22.	Ilustracja 24: rekonstrukcja barokowego założenia ogrodowego, zdjęcie: Grzegorz Rajter	89	
23.	Ilustracja 23: bulwar spacerowo-widokowy wzdłuż Odry, zdjęcie: Grzegorz Rajter	89	
24.	Ilustracja 26: szpalery drzew na ul. Katedralnej, zdjęcie: Grzegorz Rajter	89	
25.	Ilustracja 25: fragment rysunku planu obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny, teren 10KP, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	89	
26.	Ilustracja 27: widok na pomnik przyrody, zdjęcie: Grzegorz Rajter	90	
27.	Ilustracja 29: widok na skwer od strony południowo-wschodniej, zdjęcie: Grzegorz Rajter.....	90	

28. Ilustracja 28: fragment rysunku planu obszaru Ostrów Tumski-Wyspy-Ogród Botaniczny, teren A14ZPn, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	90
29. Ilustracja 31: rysunek zmiany mpzp obszaru zachodniego śródmieścia przemysłowego we Wrocławiu część „A”, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	91
30. Ilustracja 30: rysunek mpzp obszaru zachodniego śródmieścia przemysłowego we Wrocławiu część „A”, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	91
31. Ilustracja 32: tereny zieleni przylegające do bulwarów, zdjęcie: Grzegorz Rajter	92
32. Ilustracja 33: tereny zieleni wewnątrz kwartału zabudowy oraz przy ulicy, zdjęcie: Grzegorz Rajter	92
33. Ilustracja 35: tereny zieleni urządzonej i rekreacyjnej na dachach garaży podziemnych, zdjęcie: Grzegorz Rajter	92
34. Ilustracja 34: strefy wejściowe do budynków, zdjęcie: Grzegorz Rajter	92
35. Ilustracja 36: rysunek miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru rozwoju Plac 1 Maja we Wrocławiu, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	93
36. Ilustracja 37 Drzewa chronione w planie – zbyt mała odległość od elewacji budynku, zdjęcie: Grzegorz Rajter	93
37. Ilustracja 38: Ochrona drzew o wartościach ekologicznych, zdjęcie: Grzegorz Rajter	93
38. Ilustracja 39: fragment rysunku planu obszaru rozwoju Plac 1 Maja we Wrocławiu, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	94
39. Ilustracja 40: fragment legendy do rysunku planu, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	94
40. Ilustracja 42: zagospodarowanie bulwarów, zdjęcie: Grzegorz Rajter	94
41. Ilustracja 41: strefa wejściowa oraz nasadzenia z uwzględnieniem istniejącego drzewostanu, zdjęcie: Grzegorz Rajter	94
42. Ilustracja 44 zielen wewnątrz kwartałów zabudowy, zdjęcie: Grzegorz Rajter	95
43. Ilustracja 43: rekreacja i woda, zdjęcie: Grzegorz Rajter	95
44. Ilustracja 45: fragment mpzp z uwzględnieniem zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej oraz terenów zieleni, , źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	96
45. Ilustracja 46: ortofotomapa – widok na realizację założenia fragmentu przedstawionego na mpzp, , źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	96
46. Ilustracja 48: zielona ściana, zdjęcie: Grzegorz Rajter	96
47. Ilustracja 47: nawierzchnia z wykorzystaniem elementów zieleni, zdjęcie: Grzegorz Rajter	96
48. Ilustracja 49 Załącznik graficzny do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla Nowych Żernik, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	97
49. Ilustracja 51: zagospodarowanie terenu 7U-ZP, miejsca do odpoczynku, zdjęcie: Grzegorz Rajter	98
50. Ilustracja 50: teren 7U-ZP zagospodarowany zielenią, zdjęcie: Grzegorz Rajter	98
51. Ilustracja 52: ciąg pieszy pomiędzy kwartałami zabudowy, zdjęcie: Grzegorz Rajter	98
52. Ilustracja 53: pasaż A.Radinga, zdjęcie; Grzegorz Rajter	98
53. Ilustracja 55: zielone dachy – element zagospodarowania terenów zielenią, zdjęcie: Grzegorz Rajter	98
54. Ilustracja 54:zagospodarowanie zielenią terenów wewnątrz kwartałów zabudowy, zdjęcie: Grzegorz Rajter	98
55. Ilustracja 57: zielone ściany, ciąg pieszy łączący ul. H. Lauterbacha z pasażem A.Radinga, zdjęcie: Grzegorz Rajter	99
56. Ilustracja 56: zielone ściany, ul. H.Lauterbacha, zdjęcie: Grzegorz Rajter	99
57. Ilustracja 58: rysunek miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Drukarskiej i Sztabowej we Wrocławiu, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	99
58. Ilustracja 59: strefa zieleni, zdjęcie: Grzegorz Rajter	100
59. Ilustracja 60: aleja kasztanowców objęta ochroną, zdjęcie: Grzegorz Rajter	100
60. Ilustracja 61: strefy zieleni – ochrona istniejącego drzewostanu, zdjęcie: Grzegorz Rajter	101
61. Ilustracja 62 rysunek miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Gwiaździstej i Tadeusza Zielińskiego we Wrocławiu, źródło: https://geoportal.wroclaw.pl/mpzp/	101
62. Ilustracja 63: strefy zieleni – powierzchnia biologicznie czynna z zakazem zabudowy, zdjęcie: Grzegorz Rajter	101

7.2. Spis tabel

Tabela 1 Dominujące funkcję w jednostkach strukturalnych, źródło: Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia**39**

Tabela 2 Zestawienie najważniejszych ustaleń w zakresie zieleni dla zespołów urbanistycznych w Studium, opracowanie własne na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Wrocław z 1998 r.**45**

Tabela 3 Zestawienie najważniejszych ustaleń w zakresie zieleni dla zespołów urbanistycznych w Studium, opracowanie własne na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia z 2006 r.**63**

Tabela 4 Obszary rozwoju w zakresie kształtowania zieleni i środowiska przyrodniczego, źródło: opracowanie własne na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia 2018, <https://www.geoportal.wroclaw.pl/studium/>**80**

Tabela 5 Zestawienie Respondentów, z którymi przeprowadzono wywiady**115**

7.3. Akty Prawne

1. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2002 r. w sprawie opracowań ekofizjograficznych, Dz.U. 2002 nr 155 poz. 1298
2. Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 17 grudnia 2021 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2021 poz. 2404
3. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587
4. Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 17 grudnia 2021 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, Dz.U. 2021 poz. 2405
5. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, Dz.U. 2004 nr 118 poz. 1233
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2556, 2687, z 2023 r. poz. 877, 1506, 1688, 1719, 1762, 1890, 1963, poz. 2029
7. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1094, 1113, 1501, 1506, 1688, 1719, 1890, 1906, 2029.
8. Ustawa z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym, Dz.U. 1984 nr 35 poz. 185
9. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 1994 nr 89 poz. 415
10. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 977, 1506, 1597, 1688, 1890, 2029
11. Uchwała NR XIII/342/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 5 września 2019 r. w sprawie „Miejskiego Planu Adaptacji do zmian klimatu do roku 2030”
12. UCHWAŁA NR LII/765/98 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 4 czerwca 1998 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Wrocławia
13. Uchwała NR L/1177/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia
14. Uchwała NR L/1467/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 maja 2010 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia
15. Uchwała NR LIV/3249/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 lipca 2006 roku w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia
16. Uchwała NR XXXV/1126/01 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 5 lipca 2001 roku w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław
17. Uchwała nr XXI/104/88 z dnia 10 czerwca 1988 r. Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu w sprawie przyjęcia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania miasta Wrocławia
18. Uchwała NR XLVIII/680/98 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 30 stycznia 1998 roku w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wrocław
19. Uchwała NR XLIX/688/98 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 27 lutego 1998 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrocławia, obejmującego część południowo - zachodniego pasma aktywności gospodarczej.

20. Uchwała NR L/714/98 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 marca 1998 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu we Wrocławiu przy ul. Złocieniowej 29 obręb Pawłowice, przeznaczonego pod lokalizację cmentarza komunalnego.
21. Uchwała NR LII/777/98 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 5 czerwca 1998 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zawartego między ulicami Piółunową a Osiniecką obr. JERZMANOWO we Wrocławiu.
22. Uchwała NR LII/780/98 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 5 czerwca 1998 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zawartego między ulicami: Bartłomieja Strachowskiego, Agrestową, Łubinową, Rzepakową i Pszczelarską we Wrocławiu.
23. Uchwała NR IV/41/98 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 30 grudnia 1998 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego nieruchomości przejętej od wojsk Federacji Rosyjskiej, obejmującej teren przy ulicy Czajkowskiego 63 – 65 i ulicy Przybyszewskiego 85 we Wrocławiu.
24. Uchwała NR IV/44/98 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 30 grudnia 1998 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego nieruchomości przejętej od wojsk Federacji Rosyjskiej obejmującej tereny przy ulicy Koszarowej 2 - 6 i ulicy Przybyszewskiego we Wrocławiu.
25. Uchwała NR VIII/279/99 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 kwietnia 1999 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego nieruchomości przejętych od wojsk Federacji Rosyjskiej obejmującego tereny położone przy ul. Ołtaszyńskiej 72 - 76 i 84 – 88.
26. Uchwała NR XIII/442/99 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 października 1999 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru - OSTRÓW TUMSKI - WSPY - OGRÓD BOTANICZNY we Wrocławiu.
27. Uchwała NR XVII/529/00 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 stycznia 2000 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Przedmieścia Świdnickiego we Wrocławiu.
28. Uchwała NR XIX/603/00 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla Osinieć we Wrocławiu .
29. Uchwała NR XXI/671/00 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 maja 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrocławia dla obszaru w rejonie ul. Janowskiej obręb Prace Odrzańskie.
30. Uchwała NR XXII/703/00 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 czerwca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego nieruchomości przejętych od wojsk Federacji Rosyjskiej obejmującego tereny we Wrocławiu przy ul. Północnej 21, 23, 25, 27, 2, 4-6, 10-14, ul. Maślickiej 163, 165.
31. Uchwała NR XXV/818/00 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 października 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego ul. Awicenny, terenami kolejowymi, rzeką Ślężą, odcinkiem ul. Jordanowskiej i naturalnym ciekim wodnym.
32. Uchwała NR XXV/817/00 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 października 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów w rejonie ulicy Granicznej i Mińskiej w obrębie Muchobór Wielki we Wrocławiu.
33. Uchwała NR XXV/816/00 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 października 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu nieruchomości Skarbu Państwa przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej zlokalizowanego we Wrocławiu przy ul. Północnej i Koziej , obręb Maślice oraz przyległego terenu Skarbu Państwa użytkowanego jako ogródki działkowe.
34. Uchwała NR XXVI/851/00 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 listopada 2000 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zawartego między ul. Osobowicką, ul. Łużycką, ul. Bałkańską, ul. Słowacką i linią wyznaczoną przez północną i wschodnią granicę nieruchomości przy ul. Osobowickiej 45 we Wrocławiu.
35. Uchwała NR XXXI/951/01 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 marca 2001 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu dla obszaru osiedla mieszkaniowego Pawłowice Północne we Wrocławiu.
36. Uchwała NR XXXI/950/01 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 marca 2001 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów pod zabudowę przemysłową i usługową oraz budownictwo mieszkaniowe w obrębie Klecina we Wrocławiu.
37. Uchwała NR XXXIX/1185/01 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 września 2001 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu dla obszaru osiedla mieszkaniowego Pawłowice Wschodnie we Wrocławiu.

38. Uchwała NR XXXIX/1184/01 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 września 2001 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul. Marcelego Bacciarellego i ul. Partyzantów we Wrocławiu.
39. Uchwała NR XLV/1494/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 lutego 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu przy ul. Obornickiej 77 we Wrocławiu.
40. Uchwała NR L/1758/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 lipca 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu ograniczonego ulicami Szwajcarską, Klecińską, Muchoborską, Duńską i linią kolejową we Wrocławiu.
41. Uchwała NR L/1757/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 lipca 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego: ul. Walońską, pl. Walerego Wróblewskiego, ul. Romualda Traugutta, ul. Na Niskich Łąkach i nabrzeżem rzeki Oława we Wrocławiu.
42. Uchwała NR LI/1804/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 26 września 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego na zachód od ul. Janowskiej w obrębie Pracze Odrzańskie we Wrocławiu.
43. Uchwała NR LI/1802/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 26 września 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie Teatru Muzycznego przy ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego we Wrocławiu.
44. Uchwała NR LI/1805/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 26 września 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru przepompowni ścieków sanitarnych Brochów we Wrocławiu.
45. Uchwała NR LI/1800/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 26 września 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu ograniczonego ulicami: Powstańców Śląskich, Sztabową, Bernarda Pretficza i placem Powstańców Śląskich w części A we Wrocławiu.
46. Uchwała NR LI/1803/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 26 września 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów w rejonie ulicy Trawowej i Krzemienieckiej we Wrocławiu - część A.
47. Uchwała NR LI/1801/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 26 września 2002 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołu urbanistycznego Księża Wielkie.
48. Uchwała NR IV/40/02 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 30 grudnia 2002 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru przy ulicy Inżynierskiej we Wrocławiu.
49. Uchwała NR V/51/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 stycznia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego nieruchomości przejętych od wojsk Federacji Rosyjskiej, obejmujących tereny przy ul. Zwycięskiej 57.
50. Uchwała NR VI/87/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru we Wrocławiu zawartego między ul. Z. Wróblewskiego, wschodnią i południową granicą działki nr 39/3 AM5 obręb Dąbie, ul. E. Wittiga, wschodnią granicą działki nr 3/5 AM3 obręb Dąbie, stopą wału rzeki Odry i wschodnią granicą działki nr 2/2 AM2 obręb Dąbie.
51. Uchwała NR VI/104/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego nieruchomości przy ul. A. Wiwulskiego 17, ul. Rzeźbiarskiej 1, 6 i 8 we Wrocławiu.
52. Uchwała NR VII/128/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Placu Bema - część A.
53. UCHWAŁA NR VIII/159/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 kwietnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego między ulicą Zabrodzką a ulicą Czekoladową w obrębie Klecina we Wrocławiu.
54. Uchwała NR VIII/160/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 kwietnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu urbanistycznego Krzyki – Południe w obrębie Partyńce we Wrocławiu.
55. Uchwała NR IX/180/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 maja 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Kępa Mieszczkańska we Wrocławiu - część A.
56. Uchwała NR IX/179/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 maja 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ul. Ignuta we Wrocławiu.
57. Uchwała NR X/202/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego centralnej części obszaru Starego Miasta rejonu RYNKU i PLACU SOLNEGO - część "A".

58. Uchwała NR X/201/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Obszaru Parku Technologicznego we Wrocławiu - część A.
59. Uchwała NR XI/224/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów w rejonie ulic Mińskiej i Roślinnej we Wrocławiu.
60. Uchwała NR XI/223/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie obszaru rozwoju Marszowice Malownicze IV we Wrocławiu.
61. Uchwała NR XI/218/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszarów rozwoju Mokronoska-Północ i Mokronoska-Zabrodzka część północna oraz zespołu urbanistycznego Klin Oporowski we Wrocławiu.
62. Uchwała NR XI/216/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zachodniej części obszaru rozwoju Astra we Wrocławiu.
63. Uchwała NR XI/221/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowej części obszaru rozwoju Marszowice Malownicze III we Wrocławiu.
64. Uchwała NR XI/214/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie rozwoju Gajowa I i Gajowa II we Wrocławiu.
65. Uchwała NR XI/213/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego północno-wschodniej części zespołu urbanistycznego Psie Pole Przemysłowe-część A-we Wrocławiu.
66. Uchwała NR XI/220/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zawartego między ulicami: Objazdową, Żernicką, Rumiankową, Strachowicką w osiedlu Żerniki we Wrocławiu.
67. Uchwała NR XII/256/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 września 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Mostu Warszawskiego i al. Marcina Kromera we Wrocławiu.
68. Uchwała NR XII/251/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 września 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części Osiedla Gaj we Wrocławiu
69. Uchwała NR XII/252/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 września 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ładowiska śmigłowców sanitarnych dla Centrum Medycyny Ratunkowej we Wrocławiu.
70. Uchwała NR XII/250/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 września 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Zachodniego Śródmieścia Przemysłowego we Wrocławiu - część A.
71. Uchwała NR XII/255/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 września 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie zespołu urbanistycznego Rędzin i północnej części Osobowickich Pól Irygacyjnych.
72. Uchwała NR XIII/374/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla Portu Osobowickiego Północ we Wrocławiu.
73. Uchwała NR XV/451/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 listopada 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru rozwoju Plac Grunwaldzki we Wrocławiu.
74. Uchwała NR XV/460/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 listopada 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru rozwoju Rakietowa-Graniczna - część "A".
75. Uchwała NR XV/461/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 listopada 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie zachodniej części obszaru rozwoju Marszowice Malownicze III we Wrocławiu.
76. Uchwała NR XVII/496/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla odcinka drogi wojewódzkiej i części zespołu urbanistycznego Toru Wyścigów Konnych w obrębie Partynice we Wrocławiu
77. Uchwała NR XVII/495/03 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obszaru rozwoju Partynice-Południe oraz zespołu urbanistycznego Toru Wyścigów Konnych, w obrębie Partynice we Wrocławiu - część B.

78. Uchwała NR XVIII/524/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie obszaru rozwoju Marszowice Malownicze I we Wrocławiu.
79. Uchwała NR XVIII/525/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie obszaru rozwoju Marszowice Malownicze II we Wrocławiu.
80. Uchwała NR XVIII/514/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowej części Szczytnik we Wrocławiu.
81. Uchwała NR XVIII/516/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu na osiedlu Zakrzów VII A we Wrocławiu.
82. Uchwała NR XX/1672/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 lutego 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Parku Szczytnickiego i Ogrodu Zoologicznego we Wrocławiu.
83. Uchwała NR XX/577/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 lutego 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Lamowice Stare we Wrocławiu.
84. Uchwała NR XX/578/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 lutego 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego: ul. Romualda Traugutta, ul. Podwale, ul. Dworcowa, ul. Tadeusza Kościuszki i ul. Kazimierza Pułaskiego.
85. Uchwała NR XXI/1793/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru osiedla Brochów i osiedla Bieńkowice we Wrocławiu - część A.
86. Uchwała NR XXI/1794/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego: ul. Pomorską, ul. St. Dubois, nabrzeżem rzeki Odry, ul. Łowiecką we Wrocławiu - część A.
87. Uchwała NR XXI/1792/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego ulicami: gen. S. Grota-Roweckiego, K. I. Gałczyńskiego i B. Strachowskiego, gen. T. Kutrzeby, Piechoty i S. Starzyńskiego, Obrońców Poczty Gdańskiej i granicą administracyjną miasta Wrocławia w obrębie Ołtaszyn we Wrocławiu.
88. Uchwała NR XXII/1836/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 kwietnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie rzek Widawy i Młynówki.
89. Uchwała NR XXII/1850/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 kwietnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego na południe od linii kolejowej, w rejonie ulic Żernickiej, Strachowickiej, Objazdowej i Przedniej w obrębie Żerniki we Wrocławiu.
90. Uchwała NR XXII/1851/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 kwietnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie Trasy Targowej, ulic: Jerzmanowskiej, Osinieckiej, Strachowickiej w obrębie Żerniki we Wrocławiu.
91. Uchwała NR XXII/1834/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 kwietnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego centralnej części Klina Stabłowickiego we Wrocławiu.
92. Uchwała NR XXIII/1941/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 maja 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Fryderyka Pautscha we Wrocławiu.
93. Uchwała NR XXIV/2065/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 czerwca 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zespołu urbanistycznego Pracze Odrzańskie Zielone.
94. Uchwała NR XXV/2105/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru rozwoju OPORÓW II - część "A".
95. Uchwała NR XXVI/2149/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 września 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru osiedla Brochów i osiedla Bieńkowice we Wrocławiu - część C.
96. Uchwała NR XXVIII/2214/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 października 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ulicy Połbina we Wrocławiu.
97. Uchwała NR XXIX/2255/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 listopada 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wschodniej części obszaru rozwoju Kowale II, rejonów ulic Wilgotnej i Ełckiej oraz części zespołu urbanistycznego Popiele we Wrocławiu - część A.

98. Uchwała NR XXIX/2253/04 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 listopada 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zachodniej części obszaru rozwoju Kowale II we Wrocławiu.
99. Uchwała NR XXXIII/2302/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 stycznia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul. Powstańców Śląskich, ul. Nasypowej, ul. Komandorskiej i ul. Swobodnej we Wrocławiu.
100. Uchwała NR XXXIV/2318/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lutego 2005 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów pod zabudowę przemysłową i usługową Psiego Pola w obrębie Różanka we Wrocławiu.
101. Uchwała NR XXXIV/2317/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lutego 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Wzgórze Andersa we Wrocławiu.
102. Uchwała NR XXXVII/2427/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 kwietnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie Obwodnicy Śródmiejskiej na odcinku od ul. Żmigrodzkiej do ul. Kamieńskiego we Wrocławiu.
103. Uchwała NR XXXVIII/2453/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 maja 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ul. Drzymały.
104. Uchwała NR XXXVIII/2451/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 maja 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowo-zachodniej części obszaru Starego Miasta - rejonu ulicy Św. Antoniego.
105. Uchwała NR XXXVIII/2452/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 maja 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Placu Bema - część B.
106. Uchwała NR XL/2492/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 7 lipca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części Zalesia we Wrocławiu.
107. Uchwała XLI/2534/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 września 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego północnej części obszaru Gajowice we Wrocławiu.
108. Uchwała NR XLI/2532/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 września 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Muchobór Mały w rejonie ulic Klecińskiej i Szkockiej we Wrocławiu.
109. Uchwała NR XLI/2535/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 września 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Osiedle Kosmonautów w rejonie ulic Ludwika Idzikowskiego i Sterowcowej we Wrocławiu.
110. Uchwała NR XLI/2533/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 września 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Mariana Morelowskiego, Seweryna Wystoucha oraz Ewy i Karola Maleczyńskich, w obrębie Oporów we Wrocławiu.
111. Uchwała NR XLI/2892/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 września 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla odcinka Obwodnicy Śródmiejskiej wraz z obszarem przyległym w obrębie obszaru rozwoju Ligota we Wrocławiu.
112. Uchwała NR XLII/2925/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 października 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego centralnej części obszaru rozwoju Astra i zachodniej części zespołu urbanistycznego Gądów Przemysłowy oraz południowej części zespołu urbanistycznego Osiedle Kosmonautów we Wrocławiu.
113. Uchwała NR XLII/2926/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 października 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Zdrowej, Wysokiej i Tęczowej w obrębie Stare Miasto we Wrocławiu.
114. Uchwała NR XLIII/2946/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 listopada 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego na północ od ul. I. Chrzastowskiego w obrębie Karłowice we Wrocławiu - część B.
115. Uchwała NR XLIV/2978/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 grudnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołu urbanistycznego Maślice we Wrocławiu.
116. Uchwała NR XLIV/2979/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 grudnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru rozwoju Południe I we Wrocławiu.
117. Uchwała NR XLIV/2980/05 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 grudnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla odcinka drogi wojewódzkiej wraz z terenem przyległym w obrębie obszaru rozwoju Wojnow we Wrocławiu.

118. Uchwała NR XLVI/3012/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 12 stycznia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zachodniej części zespołu urbanistycznego Zakrzów we Wrocławiu.
119. Uchwała NR XLVI/3013/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 12 stycznia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zachodniej części zespołu urbanistycznego Psie Pole Przemysłowe we Wrocławiu.
120. Uchwała NR XLVI/3011/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 12 stycznia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego centralnej części obszaru Starego Miasta - rejon RYNKU i PLACU SOLNEGO - część "B".
121. Uchwała NR XLVII/3031/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 lutego 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul. Krotoszyńskiej we Wrocławiu.
122. Uchwała NR XLVII/3032/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 lutego 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla północnej części zespołu urbanistycznego Leśnica oraz Parku Leśnickiego we Wrocławiu.
123. Uchwała NR XLVII/3030/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 lutego 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ul. Pogodnej w obrębie Krzyki we Wrocławiu.
124. Uchwała NR XLVII/3029/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 lutego 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego ulicami Rumiankową i Rezedową w osiedlu Żerniki we Wrocławiu - część B
125. Uchwała NR XLVIII/3072/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 marca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zespołu urbanistycznego Stabłowice Stare II.
126. Uchwała NR XLVIII/3073/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 marca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie przeciwpowodziowego wału Kozanowskiego we Wrocławiu.
127. Uchwała NR XLIX/3118/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 kwietnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zespołu urbanistycznego Stabłowice Stare I i III
128. Uchwała NR XLIX/3117/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 kwietnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zespołu urbanistycznego Stabłowice Północne we Wrocławiu.
129. Uchwała NR L/3130/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 kwietnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie Stadionu Olimpijskiego we Wrocławiu.
130. Uchwała NR LI/3168/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul. Rogowskiej we Wrocławiu.
131. Uchwała NR LI/3166/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Zachodniego Śródmieścia Przemysłowego we Wrocławiu-część A.
132. Uchwała NR LI/3167/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie obszaru rozwoju Śródmieście we Wrocławiu.
133. Uchwała NR LIV/3244/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 lipca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego północnej części zespołu urbanistycznego Złotniki we Wrocławiu.
134. Uchwała NR LIV/3254/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 lipca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie ulicy Kamiennogórskiej we Wrocławiu.
135. Uchwała NR LIV/3248/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 lipca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie zespołu urbanistycznego Klin Ratyński II oraz fragmentu makrownętrza rzeki Bystrzycy we Wrocławiu.
136. Uchwała NR LIV/3243/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 lipca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie zespołu urbanistycznego Las Osobowicki i południowej części Osobowickich Pól Irygacyjnych we Wrocławiu.
137. UCHWAŁA NR LV/3294/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla nowego portu lotniczego we Wrocławiu.
138. Uchwała NR LV/3295/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zachodniego odcinka Łącznika Lotniskowego we Wrocławiu

139. Uchwała NR LV/3292/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zespołu urbanistycznego Opatowice oraz części Makrownętrza Odry.
140. Uchwała NR LVI/3354/06 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 5 października 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Huby w rejonie ulic Hubskiej i Bocznej we Wrocławiu.
141. Uchwała NR IV/48/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 stycznia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru rozwoju Plac 1 Maja we Wrocławiu.
142. Uchwała NR VI/121/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 marca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części Dąbia we Wrocławiu.
143. Uchwała NR VIII/160/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Zakrzów – Wilanowska.
144. Uchwała NR VIII/161/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie Teatru Muzycznego Capitol.
145. UCHWAŁA NR VIII/162/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Muchoboru Małego Komercyjnego we Wrocławiu.
146. Uchwała NR IX/188/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 maja 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu zespołu urbanistycznego Centrum w rejonie ulicy gen. Romualda Traugutta we Wrocławiu.
147. Uchwała NR IX/189/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 maja 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Maślic Małych we Wrocławiu.
148. Uchwała NR X/210/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołu urbanistycznego Grabiszyn Północny Przemysłowy we Wrocławiu.
149. Uchwała NR X/209/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części "D" obszaru Przedmieścia Oławskiego we Wrocławiu.
150. Uchwała NR XI/233/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 5 lipca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zachodniej części obszaru rozwoju Złotniki Przemysłowe we Wrocławiu.
151. Uchwała NR XII/267/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołu urbanistycznego Klin Jerzmanowski we Wrocławiu.
152. Uchwała NR XII/264/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulicy Jutrzenki w obrębie Oporów we Wrocławiu.
153. Uchwała NR XII/263/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Jagodno II we Wrocławiu.
154. Uchwała NR XII/268/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Placu Wolności, w części A, w obrębie Stare Miasto we Wrocławiu.
155. Uchwała NR XIII/309/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 25 października 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Browaru Piastowskiego we Wrocławiu.
156. Uchwała NR XIII/308/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 25 października 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zespołu urbanistycznego Krzyki Północ we Wrocławiu.
157. Uchwała NR XIV/337/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 listopada 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul. gen. R. Traugutta we Wrocławiu.
158. Uchwała NR XIV/336/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 listopada 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla północno-zachodniej części obszaru Kępa Mieszczarska we Wrocławiu.
159. Uchwała NR XIV/339/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 listopada 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowej części obszaru rozwoju Krzyki I we Wrocławiu.

160. Uchwała NR XV/450/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 6 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Kazimierskiej we Wrocławiu.
161. Uchwała NR XVI/475/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Pułtuskiej we Wrocławiu.
162. UCHWAŁA NR XVI/474/07 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zachodniej części obszaru rozwoju Krzyki I we Wrocławiu.
163. Uchwała NR XVIII/517/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego na wschód od ul. gen. Stefana Grota-Roweckiego, od granicy miasta do ul. Terenowej, w obrębie Wojszyce we Wrocławiu.
164. Uchwała NR XVIII/515/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrocławskiego Parku Technologicznego w rejonie ul. Mokronoskiej we Wrocławiu.
165. Uchwała NR XVIII/516/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Las Mokrzański we Wrocławiu.
166. Uchwała NR XIX/542/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 marca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ulic: Sołtysowickiej, Redyckiej i Lekcyjnej we Wrocławiu.
167. Uchwała NR XIX/541/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 marca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego północnej części obszaru Jagodno I we Wrocławiu.
168. Uchwała NR XX/577/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 kwietnia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul. S. Drzewieckiego i ul. J. Bajana we Wrocławiu.
169. Uchwała NR XXI/695/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Lotniczej i Metalowców.
170. Uchwała NR XXI/694/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ulic Zielińskiego, Swobodnej, Powstańców Śląskich i Nasykowej we Wrocławiu.
171. Uchwała NR XXII/712/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 12 czerwca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Alei Batorego oraz dla zespołów urbanistycznych Klin Pusteki i Las Ratyński.
172. Uchwała NR XXIII/737/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lipca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie Trasy Krakowskiej we Wrocławiu.
173. Uchwała NR XXIII/736/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lipca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ulic Zygmunta Wróblewskiego i Adama Mickiewicza we Wrocławiu.
174. Uchwała NR XXIII/738/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lipca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części "C" obszaru Przedmieścia Oławskiego we Wrocławiu.
175. Uchwała NR XXIV/884/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 września 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie zespołu urbanistycznego Grabiszynek Południe we Wrocławiu.
176. Uchwała NR XXIV/882/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 września 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołów urbanistycznych Oporów i Mokronoska we Wrocławiu.
177. Uchwała NR XXIV/886/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 września 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołu urbanistycznego Klin Ratyński we Wrocławiu.
178. Uchwała NR XXIV/883/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 września 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołów urbanistycznych Popowice Centrum i Gądów Centrum we Wrocławiu.
179. Uchwała NR XXIV/880/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 września 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru pomiędzy ulicami Skarbowców i Krzycką we Wrocławiu.

180. Uchwała NR XXIV/881/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 września 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowej części obszaru Jagodno I we Wrocławiu.
181. Uchwała NR XXV/917/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulicy Ruskiej i św. Mikołaja we Wrocławiu.
182. Uchwała NR XXV/915/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Kampusu Pracze Odrzańskie we Wrocławiu.
183. Uchwała NR XXV/916/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w zespole urbanistycznym Krakowska Przemysłowa we Wrocławiu.
184. Uchwała NR XXVIII/979/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 grudnia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru Kępa Mieszczańska we Wrocławiu.
185. Uchwała NR XXVIII/978/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 grudnia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zachodniej części obszaru Starego Miasta - rejon ARSENAŁU i ul. ŚW. MIKOŁAJA.
186. Uchwała NR XXIX/1006/08 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 30 grudnia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Nyskiej we Wrocławiu.
187. Uchwała NR XXXI/1065/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ul. Lotniczej i ul. Pilczyckiej we Wrocławiu.
188. Uchwała NR XXXIII/1131/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Portu Popowice i Parku Dębowego.
189. Uchwała NR XXXIV/1148/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 maja 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla północnej części zespołu urbanistycznego Strachowice-Rdestowa we Wrocławiu.
190. Uchwała NR XXXIV/1149/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 maja 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie placu Słowiańskiego we Wrocławiu.
191. Uchwała NR XXXV/1168/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulicy Kamieńskiego we Wrocławiu.
192. Uchwała NR XXXV/1170/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ulic Ślężnej i Spiskiej we Wrocławiu.
193. Uchwała NR XXXV/1171/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie nowego portu lotniczego we Wrocławiu.
194. Uchwała NR XXXV/1169/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic Pilczyckiej i Maślickiej w obrębie Pilczyce we Wrocławiu.
195. Uchwała NR XXXVII/1197/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 lipca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Stanisława Dubois we Wrocławiu.
196. Uchwała NR XXXVII/1196/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 lipca 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla węzła Osi Inkubacji i Alei Stabłowickiej oraz terenów przyległych we Wrocławiu.
197. Uchwała NR XXXVIII/1227/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 września 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie północnych części zespołów urbanistycznych Klecina i Klin Kleciński we Wrocławiu.
198. Uchwała NR XXXVIII/1226/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 września 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie zespołu urbanistycznego Psie Pole Małomiasteczkowe we Wrocławiu.
199. Uchwała NR XXXVIII/1225/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 września 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Strachowice we Wrocławiu.
200. Uchwała NR XL/1264/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 października 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Pawiej w obrębie Wojszyce we Wrocławiu.

201. Uchwała NR XL/1263/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 października 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołu urbanistycznego Kowale Komercyjne we Wrocławiu.
202. Uchwała NR XLI/1282/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części zespołu urbanistycznego Kminkowa we Wrocławiu.
203. Uchwała NR XLI/1283/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie placu Nowy Targ we Wrocławiu.
204. Uchwała NR XLI/1284/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie Osi Inkubacji i ulicy Strachowickiej we Wrocławiu.
205. Uchwała NR XLII/1309/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 3 grudnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części Ogrodu Zoologicznego we Wrocławiu.
206. Uchwała NR XLIII/1339/09 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 grudnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie zespołu urbanistycznego Park Grabiszyński we Wrocławiu.
207. Uchwała NR XLV/1369/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 stycznia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla północnej części zespołu urbanistycznego Jerzmanowo-Jarnołów we Wrocławiu.
208. Uchwała NR XLV/1366/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 stycznia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu zespołu urbanistycznego Centrum w rejonie Placu Społecznego we Wrocławiu.
209. Uchwała NR XLV/1370/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 stycznia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego ulicami: Kazimierza Wielkiego, Podwale, Bożego Ciała, Widok w obrębie Stare Miasto we Wrocławiu.
210. Uchwała NR XLVI/1404/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 25 lutego 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Ślężna we Wrocławiu.
211. Uchwała NR XLVI/1406/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 25 lutego 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu urbanistycznego Jagodno - Wojszyce we Wrocławiu.
212. Uchwała NR XLVII/1420/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 marca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulicy Jedności Narodowej i Bolesława Drobniera we Wrocławiu
213. Uchwała NR LI/1496/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 czerwca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie alei Jana Kasprowicza i ulicy Zawalnej we Wrocławiu.
214. Uchwała NR LI/1495/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 czerwca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie obszaru ograniczonego ulicami marszałka Józefa Piłsudskiego, Tadeusza Zielińskiego, Kolejową i Joachima Lelewela.
215. Uchwała NR LIII/1521/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 lipca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Swobodnej, Komandorskiej, Powstańców Śląskich we Wrocławiu.
216. Uchwała NR LIV/1608/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 września 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Placu Wolności, w części B, w obrębie Stare Miasto we Wrocławiu.
217. Uchwała NR LVI/1725/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie ul. Widłakowej we Wrocławiu.
218. Uchwała NR LVI/1722/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Petczyńskiej, Kominiarskiej i Kminkowej we Wrocławiu.
219. Uchwała NR LVI/1726/10 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru ograniczonego ulicami: Podwale, Świdnicką, T. Kościuszki i marsz. J. Piłsudskiego we Wrocławiu.

220. Uchwała NR V/47/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 stycznia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Doliny Odry w rejonie obrębu Kowale we Wrocławiu.
221. Uchwała NR V/49/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 stycznia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Szpitalnej we Wrocławiu.
222. Uchwała NR V/48/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 stycznia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Piławskiej, Strońskiej i Niemczańskiej we Wrocławiu.
223. Uchwała NR VI/77/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lutego 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Klemensa Janickiego i Bernardyńskiej we Wrocławiu.
224. Uchwała NR VIII/144/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 kwietnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Mostu Szczytnickiego we Wrocławiu.
225. Uchwała NR VIII/141/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 14 kwietnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic Borowskiej i Kamiennej we Wrocławiu.
226. Uchwała NR IX/177/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 maja 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Kosmonautów i Królewieckiej we Wrocławiu.
227. Uchwała NR X/219/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 czerwca 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Muchobór Wielki Wypoczynkowy we Wrocławiu.
228. Uchwała NR XIII/253/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 7 lipca 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie zachodniego odcinka ulicy Legnickiej we Wrocławiu.
229. Uchwała NR XVI/285/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 września 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Strzegomskiej we Wrocławiu.
230. Uchwała NR XVII/331/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie alei Śląskiej i ulicy Królewieckiej we Wrocławiu.
231. Uchwała NR XVII/330/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego południowej części zespołu urbanistycznego Strachocin-Wojnów we Wrocławiu.
232. Uchwała NR XVIII/367/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Doliny Widawy w rejonie obrębu Zgorzelisko we Wrocławiu.
233. Uchwała NR XVIII/370/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Stoczniowej we Wrocławiu.
234. Uchwała NR XVIII/368/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zachodniej części osiedla Pustki we Wrocławiu.
235. Uchwała NR XVIII/369/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic: Centralnej, Polnej i Chińskiej we Wrocławiu.
236. Uchwała NR XIX/398/11 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 1 grudnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Doliny Odry w rejonie obrębu Różanka we Wrocławiu.
237. Uchwała NR XXI/457/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 12 stycznia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Pawłowickiej i Przebiśniegowej we Wrocławiu.
238. Uchwała NR XXV/568/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 kwietnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zachodniej części osiedla Pilczyce we Wrocławiu.
239. Uchwała NR XXV/566/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 kwietnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie wschodnich odcinków rzek Odry i Oławy we Wrocławiu.

240. Uchwała NR XXVIII/625/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Kurkowej i placu Strzeleckiego we Wrocławiu.
241. Uchwała NR XXXI/703/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie północnego odcinka Trasy Targowej we Wrocławiu.
242. Uchwała NR XXXI/701/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla południowej części osiedla Żerniki we Wrocławiu.
243. Uchwała NR XXXII/738/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 października 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Pawłowickiej i Daliowej we Wrocławiu.
244. Uchwała NR XXXV/772/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 29 listopada 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Władysława Reymonta we Wrocławiu.
245. Uchwała NR XXXVI/825/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Kuźniki w Dolinie Ślęzy we Wrocławiu
246. Uchwała NR XXXVI/829/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Muchobór Wielki Kameralny we Wrocławiu.
247. Uchwała NR XXXVI/826/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla Parku Tysiąclecia oraz dla obszaru w rejonie ulicy Domasławskiej we Wrocławiu.
248. Uchwała NR XXXVI/823/12 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulicy Kwidzyńskiej we Wrocławiu.
249. Uchwała NR XXXVII/855/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 stycznia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Bolesława Drobnera i Henryka Sienkiewicza we Wrocławiu.
250. Uchwała NR XL/953/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Jordanowskiej i Harcerskiej we Wrocławiu.
251. Uchwała NR XLII/1046/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Księża Małego i Wielkiego we Wrocławiu - część zachodnia.
252. Uchwała NR XLII/1044/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic: Koreańskiej, Woskowej i Alei Róż we Wrocławiu.
253. Uchwała NR XLIV/1072/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 maja 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie alej Kasztanowej i Dębowej oraz ulic Ślężnej i Januszowickiej we Wrocławiu.
254. Uchwała NR XLIV/1073/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 maja 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Doliny Widawy w rejonie obrębu Kłokoczyce we Wrocławiu.
255. Uchwała NR XLVI/1106/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 czerwca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Adama Mickiewicza i alei Ignacego Jana Paderewskiego we Wrocławiu.
256. Uchwała NR XLVI/1105/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 czerwca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla północnej części obszaru Kępa Mieszkańska we Wrocławiu.
257. Uchwała NR XLVII/1150/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 lipca 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wschodniej części zespołu urbanistycznego Psie Pole Przemysłowe we Wrocławiu.
258. Uchwała NR XLVIII/1188/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Tęczowej i Zdrowej we Wrocławiu.

259. Uchwała NR XLIX/1225/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 października 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic Na Niskich Łąkach i Okólnej we Wrocławiu.
260. Uchwała NR L/1273/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie Gądów Mały w rejonie ulic Jerzego Bajana i Eugeniusza Horbaczewskiego we Wrocławiu.
261. Uchwała NR L/1275/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Robotniczej i Góralskiej we Wrocławiu.
262. Uchwała NR L/1274/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Suchej i Dyrekcyjnej we Wrocławiu.
263. Uchwała NR L/1276/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Alei Armii Krajowej i ulicy Borowskiej we Wrocławiu.
264. Uchwała NR LII/1315/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Bardzkiej i Buforowej we Wrocławiu.
265. Uchwała NR LII/1316/13 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Księża Małego i Wielkiego we Wrocławiu - część południowa.
266. Uchwała NR LVI/1467/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 kwietnia 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Szpitala przy ulicy Kosmonautów we Wrocławiu.
267. Uchwała NR LVIII/1497/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego linią kolejową, ulicami: Mydlaną, Swojczycką oraz Kanałem Nawigacyjnym rzeki Odry we Wrocławiu.
268. Uchwała NR LVIII/1494/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Kozanowskiej i Pilczyckiej we Wrocławiu.
269. Uchwała NR LXI/1563/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Dokerskiej i Pilczyckiej we Wrocławiu.
270. Uchwała NR LXI/1565/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Trójkątnej we Wrocławiu.
271. Uchwała NR LXI/1564/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Strzegomskiej, Szwedzkiej i Hiszpańskiej we Wrocławiu.
272. Uchwała NR LXII/1604/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 września 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Świdnickiej, Podwale oraz Czystej we Wrocławiu.
273. Uchwała NR LXII/1605/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 września 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie alej Poprzecznej i Kanonierskiej we Wrocławiu.
274. Uchwała NR LXII/1601/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 września 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Łowieckiej i Flisackiej we Wrocławiu.
275. Uchwała NR LXIV/1664/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie ulic Działdowskiej i Tczewskiej we Wrocławiu.
276. Uchwała NR LXIV/1659/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ulic: Żelaznej, Icchaka Lejba Pereca i Grabiszyńskiej we Wrocławiu.
277. Uchwała NR LXIV/1662/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Mostu Pomorskiego i ulicy Księcia Witolda we Wrocławiu.
278. Uchwała NR LXIV/1658/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic Karmelkowej i Kupieckiej we Wrocławiu.

279. Uchwała NR LXIV/1663/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Tarnogajskiej i Księdza Czesława Klimasa we Wrocławiu.
280. Uchwała NR LXIV/1661/14 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic Parkowej i Kazimierza Bartla we Wrocławiu.
281. Uchwała NR VI/55/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWI z dnia 15 stycznia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Księża Małego i Wielkiego we Wrocławiu – część północna.
282. Uchwała NR VII/85/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 12 lutego 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Wojanowskiej, Daktylowej, Arachidowej i Piotrkowskiej we Wrocławiu.
283. Uchwała NR VIII/136/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 marca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu urbanistycznego Psie Pole w rejonie ulic Żmudzkiej i Nowogródzkiej we Wrocławiu.
284. Uchwała NR IX/168/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 kwietnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Chłopskiej we Wrocławiu.
285. Uchwała NR X/191/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 maja 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Giełdowej i Eugeniusza Kwiatkowskiego we Wrocławiu.
286. Uchwała NR X/189/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 maja 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie skrzyżowania alei Dębowej i ulicy Ślężnej we Wrocławiu.
287. Uchwała NR X/190/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 maja 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zespołu Kuźniki Kolejowe we Wrocławiu.
288. Uchwała NR XIII/251/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Karmelkowej i Giełdowej we Wrocławiu.
289. Uchwała NR XIII/250/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Karola Skibińskiego i Krakowskiej we Wrocławiu.
290. Uchwała NR XIII/252/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Na Niskich Łąkach i Żabiej Ścieżki we Wrocławiu.
291. Uchwała NR XIII/249/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic: Rogowskiej i Żernickiej we Wrocławiu.
292. Uchwała NR XVII/315/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Trawowej oraz linii kolejowej we Wrocławiu.
293. Uchwała NR XVII/314/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 października 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Alfreda Jahna, Teofila Modelskiego, Józefa Wąsowicza, Władysława Czaplńskiego, Stanisława Bąka i Iwo Jaworskiego we Wrocławiu.
294. Uchwała NR XVIII/361/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 26 listopada 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Redyckiej i Lekcyjnej we Wrocławiu.
295. Uchwała NR XVIII/360/15 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 26 listopada 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Strzegomskiej i Jaworskiej oraz linii kolejowej we Wrocławiu.
296. Uchwała NR XXII/485/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 marca 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Księcia Witolda i Zyndrama z Maszkowic we Wrocławiu.
297. Uchwała NR XXIII/506/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 kwietnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Braniborskiej i Nabycińskiej we Wrocławiu.
298. Uchwała NR XXIV/531/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 maja 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Poświęckiej i Krzyżanowickiej we Wrocławiu.

299. Uchwała NR XXX/615/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 września 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Tynieckiej i Eugeniusza Kwiatkowskiego we Wrocławiu.
300. Uchwała NR XXXI/647/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 października 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Kolejowej, Tęczowej i Prostej we Wrocławiu.
301. Uchwała NR XXXI/648/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 października 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru po północnej stronie ulicy Kminkowej w rejonie ulic Tymiankowej i Waniliowej we Wrocławiu.
302. Uchwała NR XXXI/649/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 października 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic Tramwajowej i Aleksandra Kosiby we Wrocławiu.
303. Uchwała NR XXXII/689/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 listopada 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Turkusowej i Nefrytowej we Wrocławiu
304. Uchwała NR XXXII/687/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 listopada 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Jerzmanowskiej i Osinieckiej we Wrocławiu.
305. Uchwała NR XXXIV/708/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 grudnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Placu Dominikańskiego i Poczty Głównej we Wrocławiu.
306. Uchwała NR XXXIV/709/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 grudnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy gen. Augusta Emila Fieldorfa we Wrocławiu.
307. Uchwała NR XXXIV/710/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 grudnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Drukarskiej i Sztabowej we Wrocławiu.
308. Uchwała NR XXXIV/711/16 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 grudnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic Grabiszyńskiej i Mosiężnej we Wrocławiu.
309. Uchwała NR XXXVIII/874/17 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 kwietnia 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Raławickiej, Jastrzębiej i Wolbromskiej we Wrocławiu.
310. Uchwała NR XLI/924/17 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru parku wodnego w rejonie ulicy Borowskiej we Wrocławiu.
311. Uchwała NR XLI/923/17 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Włociańskiej we Wrocławiu.
312. Uchwała NR XLVII/1108/17 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 października 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Mokronoskiej i Eugeniusza Kwiatkowskiego we Wrocławiu.
313. Uchwała NR XLVII/1106/17 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 19 października 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Bolesława Drobnera we Wrocławiu.
314. Uchwała NR XLVIII/1148/17 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Mariana Morelowskiego, Karmelkowej i Jerzego Kowalskiego we Wrocławiu.
315. Uchwała NR XLVIII/1149/17 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Kosmonautów, Jeleniogórskiej i Starogajowej we Wrocławiu.
316. Uchwała NR L/1175/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla dawnego kina „Lwów” we Wrocławiu.
317. Uchwała NR L/1173/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Swojczyckiej, Miłoszyckiej i linii kolejowej we Wrocławiu.
318. Uchwała NR LI/1219/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 lutego 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Kosmonautów i Żernickiej we Wrocławiu.

319. Uchwała NR LII/1255/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 15 marca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulicy Polnej we Wrocławiu.
320. Uchwała NR LVI/1338/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 maja 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie nieruchomości położonej przy ul. Braci Gierzyńskich 149 we Wrocławiu.
321. Uchwała NR LVII/1352/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 czerwca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Gwiaździstej i Tadeusza Zielińskiego we Wrocławiu
322. Uchwała NR LVII/1353/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 czerwca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego po zachodniej stronie ulicy Tymiankowej i jej przedłużenia w kierunku północnym we Wrocławiu.
323. Uchwała NR LXII/1454/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Placu Bzowego we Wrocławiu.
324. Uchwała NR LXII/1453/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 13 września 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pomiędzy aleją Juliusza Słowackiego a bulwarem Xawerego Dunikowskiego we Wrocławiu.
325. Uchwała NR LXIII/1540/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Rakietowej oraz Żwirki i Wigury – Zachodniej we Wrocławiu.
326. Uchwała NR LXIII/1548/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic gen. Romualda Traugutta i Szybkiej oraz rzeki Oławy i Żabiej Ścieżki we Wrocławiu.
327. Uchwała NR LXIII/1545/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic gen. Kazimierza Pułaskiego i Stanisława Małachowskiego we Wrocławiu.
328. Uchwała NR LXIII/1544/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Klecińskiej i Muchoborskiej we Wrocławiu.
329. Uchwała NR LXIII/1547/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Bernardyńskiej, Klemensa Janickiego i Jana Ewangelisty Purkyniego we Wrocławiu.
330. Uchwała NR LXIII/1546/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Motylkowej i Świt we Wrocławiu.
331. Uchwała NR LXIII/1541/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Rakietowej we Wrocławiu.
332. Uchwała NR LXIII/1549/18 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 października 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Kosmonautów, Kamiennogórskiej i Małopolskiej we Wrocławiu.
333. Uchwała NR VI/136/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 marca 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Św. Pawła i placu Strzegomskiego we Wrocławiu.
334. Uchwała NR VIII/199/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 11 kwietnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie zachodniego odcinka ulicy Fabrycznej we Wrocławiu.
335. Uchwała NR IX/236/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 maja 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie południowego odcinka ulicy Kamieńskiego i ulicy Mieczysława Romanowskiego we Wrocławiu.
336. Uchwała NR IX/237/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 16 maja 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Szybowcowej, Na Ostatnim Groszu, Płk. Bolesława Orlińskiego i Eugeniusza Horbaczewskiego we Wrocławiu.
337. Uchwała NR XII/290/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 lipca 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Sudeckiej i Sztabowej we Wrocławiu.
338. Uchwała NR XII/291/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 lipca 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Powstańców Śląskich i Sztabowej we Wrocławiu.

339. Uchwała NR XII/289/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 4 lipca 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Piotunowej i Jana Karola Chodkiewicza oraz rzeki Bystrzycy we Wrocławiu.
340. Uchwała NR XIII/333/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 5 września 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Muchoborskiej i Austriackiej we Wrocławiu.
341. Uchwała NR XIV/379/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 października 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Kwidzyńskiej i stoczni rzecznej Zacisze we Wrocławiu.
342. Uchwała NR XIV/380/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 października 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Niedźwiedziej i Starogranicznej we Wrocławiu.
343. Uchwała NR XV/442/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 listopada 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Lotniczej, Jerzego Bajana i Szybowniczej we Wrocławiu.
344. Uchwała NR XV/439/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 listopada 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru po północno - wschodniej stronie ulicy Kowalskiej we Wrocławiu.
345. Uchwała NR XV/440/19 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 listopada 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Nowodworskiej we Wrocławiu.
346. Uchwała NR XVIII/499/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 stycznia 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Przebiśniewowej, Kwiatowej i Złocieniowej oraz linii kolejowej we Wrocławiu.
347. Uchwała NR XVIII/498/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 stycznia 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Ostrowskiego i Klecińskiej we Wrocławiu.
348. Uchwała NR XVIII/497/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 stycznia 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Parkowej i Adama Mickiewicza we Wrocławiu.
349. Uchwała NR XVIII/496/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 stycznia 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Ignacego Mościckiego i Tybetańskiej we Wrocławiu.
350. Uchwała NR XX/538/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 lutego 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie skrzyżowania ulic Azaliowej i Przedwiośnie we Wrocławiu.
351. Uchwała NR XX/537/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 lutego 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Kwidzyńskiej, Kowalskiej i Mydlanej we Wrocławiu.
352. Uchwała NR XXI/582/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 9 kwietnia 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Bolesława Prusa i gen. Józefa Bema we Wrocławiu.
353. Uchwała NR XXIII/624/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 maja 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Świętokrzyskiej we Wrocławiu.
354. Uchwała NR XXIII/625/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 27 maja 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic: Karpnickiej, Głównej i Stabłowickiej we Wrocławiu.
355. Uchwała NR XXIV/646/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 czerwca 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Bystrzyckiej i Kwiskiej we Wrocławiu.
356. Uchwała NR XXIV/649/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 czerwca 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie pomiędzy ul. Odolanowską i Łącznikiem Długołęka we Wrocławiu.
357. Uchwała NR XXIV/647/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 czerwca 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic: Mikołaja Kopernika, Edwarda Dembowskiego, Tramwajowej i Zygmunta Wróblewskiego we Wrocławiu.
358. Uchwała NR XXVI/725/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 17 września 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Wielkiej, Komandorskiej i Trwałej we Wrocławiu.

359. Uchwała NR XXVIII/764/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 października 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Ceglanej, Miłoszyckiej i Byczyńskiej we Wrocławiu.
360. Uchwała NR XXXI/803/20 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Wilanowskiej we Wrocławiu
361. Uchwała NR XXXVI/950/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 22 kwietnia 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Elizy Orzeszkowej, Stefana Jaracza i Nowowiejskiej we Wrocławiu.
362. Uchwała NR XXXVIII/1036/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 maja 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Granicznej i ronda Żołnierzy Radio-techników we Wrocławiu.
363. Uchwała NR XXXVIII/1035/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 maja 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie linii kolejowej Wrocław Osobowice, ulicy Pełczyńskiej oraz AOW we Wrocławiu.
364. Uchwała NR XLII/1102/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 lipca 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Krzemienieckiej i Stryjskiej we Wrocławiu.
365. Uchwała NR XLII/1105/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 lipca 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie skrzyżowania ulic Bolesława Krzywoustego i Zielnej we Wrocławiu.
366. Uchwała NR XLII/1103/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 8 lipca 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Orlej i Raclawickiej we Wrocławiu.
367. Uchwała NR XLV/1173/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 października 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego przy ulicy Wołowskiej we Wrocławiu.
368. Uchwała NR XLV/1170/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 21 października 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Lutyńskiej, Żarskiej i Lubskiej we Wrocławiu.
369. Uchwała NR XLVI/1217/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 25 listopada 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Jedności Narodowej i Rychtałskiej we Wrocławiu.
370. Uchwała NR XLVI/1218/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 25 listopada 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Międzyrzeckiej, Rakowieckiej i Na Niskich Łąkach we Wrocławiu.
371. Uchwała NR XLVI/1219/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 25 listopada 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Ernesta Maya, Tadeusza Brzozy i alei Architektów we Wrocławiu.
372. Uchwała NR XLVII/1251/21 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 23 grudnia 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru pomiędzy ulicą Kiełczowską i doliną rzeki Widawy we Wrocławiu.
373. Uchwała NR XLVIII/1275/22 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 stycznia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Przejazdowej, alei Kanonierskiej i linii kolejowej we Wrocławiu.
374. Uchwała NR XLVIII/1274/22 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 20 stycznia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Przejazdowej, alei Poprzecznej i linii kolejowej we Wrocławiu.
375. Uchwała NR XLIX/1305/22 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Kępińskiej, Kamieńskiego i Torowej we Wrocławiu.
376. Uchwała NR XLIX/1306/22 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Grochowej, Icchaka Lejba Pereca, Żelaznej i Jemiołowej we Wrocławiu.
377. Uchwała NR LXI/1595/22 RADY MIEJSKIEJ WROCŁAWIA z dnia 24 listopada 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Swojczyckiej i Marca Polo we Wrocławiu.
378. Uchwała Nr XCII/2346/2014 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 16 października 2014 r. w sprawie przyjęcia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy, ze zmianami

379. UCHWAŁA NR XLVII/1134/2017 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 6 kwietnia 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Ronda Wiatraczna część II
380. UCHWAŁA NR LVIII/1507/2017 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 30 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Muzeum Powstania Warszawskiego
381. Uchwała Nr LXII/1673/2018 Rada Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 1 marca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Tynkarskiej
382. UCHWAŁA NR LXXIII/2064/2018 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z dnia 30 sierpnia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Sejmu Czteroletniego
383. Uchwała Nr LVII/1795/2021 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 9 grudnia 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Parku Skaryszewskiego..
384. UCHWAŁA Nr LXIV/2081/2022 RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY z 12 maja 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Pałacowej w części wschodniej C
385. Uchwała Nr LXIV/2081/2022 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 12 maja 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Pałacowej.
386. Uchwała Nr LXXIII/2414/2022 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 8 grudnia 2022 r. sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Obszaru Gołąbki
387. Uchwała Nr CXII/1700/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lipca 2014 r. w sprawie przyjęcia zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Krakowa
388. Uchwała NR CIX/2889/18 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 12 września 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Obszar Łąkowy - Rejon ulicy Tynieckiej”
389. UCHWAŁA NR CIV/2692/18 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 6 czerwca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Bodzów – Rejon ulicy Widłakowej”.
390. Uchwała NR XXXVII/946/20 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa” – etap C
391. UCHWAŁA NR XLVII/1293/20 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 14 października 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Mistrzejowice - Południe”
392. Uchwała NR LIX/1738/21 RADY MIASTA KRAKOWA z dnia 9 czerwca 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dąbie”
393. Uchwała Nr LXXXII//2342/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 kwietnia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Ogrodniki – Przy Torze”
394. Uchwała NR XLII/1289/2001 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 20 grudnia 2001 roku w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdańska
395. Uchwała nr LI/1506/18 Rady Miasta Gdańska z dnia 23 kwietnia 2018 r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdańska
396. Uchwała NR L/1474/18 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 29 marca 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Jasień rejon ulicy Źródlanej w mieście Gdańsku
397. Uchwała nr XII/218/19 Rady Miasta Gdańska z dnia z dnia 27 czerwca 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdańska
398. Uchwała NR XI/174/19 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 30 maja 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Letnica rejon ulic Stalowej i Szklana Huta w mieście Gdańsku
399. Uchwała NR LIII/1319/22 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 25 sierpnia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrzeszcz Dolny rejon alei gen. Józefa Hallera 201 w mieście Gdańsku
400. Uchwała NR LIII/1318/22 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 25 sierpnia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieście - rejon dworca autobusowego w mieście Gdańsku
401. Uchwała NR XLVII/1155/22 RADY MIASTA GDAŃSKA z dnia 3 marca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Jelitkowo w rejonie ulic Nadmorskiej i Kaplicznej w mieście Gdańsku
402. Uchwała NR XXII/276/III/99 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 23 listopada 1999 r. w sprawie uchwalenia Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Miasta Poznania
403. Uchwała Nr XXV/171/IV/2003 Rady Miasta Poznania z dnia 10 lipca 2003 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania

404. Uchwała Nr XXXI/299/V/2008 Rady Miasta Poznania z dnia 18 stycznia 2008 r. w/s zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania
405. Uchwała Nr XII/708/VII/2017 Rady Miasta Poznania z dnia 24 stycznia 2017 r. w sprawie Strategii Rozwoju Miasta Poznania 2020+.
406. Uchwała Nr LVIII/1090/VII/2017 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 5 grudnia 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Osiedle Stefana Batorego – część południowa” w Poznaniu
407. Uchwała NR LXIX/1243/VIII/2022 Rady Miasta Poznania z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania
408. UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Osiedle Czecha” - część A w Poznaniu
409. UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „JUNIKOWO PÓŁNOC” w Poznaniu
410. UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Rejon Stadionu Miejskiego” – część A w Poznaniu
411. UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Rejon ulic Szelałgowskiej i Wilczak” w Poznaniu
412. UCHWAŁA NR LXIX/1243/VIII/2022 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Minikowa, część A1 w Poznaniu
413. UCHWAŁA NR LXXXVIII/1670/VIII/2023 RADY MIASTA POZNANIA z dnia 11 lipca 2023r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania
414. Uchwała Nr LXXVII/1793/02 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 3 kwietnia 2002 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi
415. Uchwała Nr LXIX/1753/18 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 28 marca 2018 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi, ze zmianami
416. UCHWAŁA NR LXVI/1684/18 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Piotrkowskiej, Czerwonej, Wólczańskiej, Radwańskiej, Brzeżnej, Edwarda Abramowskiego, Jana Kilińskiego, Tylnej, Henryka Sienkiewicza i ks. bp. Wincentego Tymienieckiego
417. UCHWAŁA NR III/58/18 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 27 grudnia 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie alei: Marszałka Józefa Piłsudskiego i Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza oraz ulic: Milionowej, Jana Kilińskiego, Fabrycznej i Przędzalnianej
418. UCHWAŁA NR XLVIII/1476/21 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI z dnia 15 września 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Pabianickiej, Chocianowickiej, Łaskowice i Nad Dobrzyńką oraz południowej granicy Miasta
419. Uchwała Nr LXIX/2061/22 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 7 grudnia 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Drewnowskiej, Zachodniej, Ogrodowej i Jana Karskiego
420. Uchwała Nr LXXVII/2316/23 z dnia 21 czerwca 2023 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Taborowej, Tadeusza Gajcego i Jana Parandowskiego.
421. Zarządzenie Prezydenta Wrocławia Nr 6541/17 z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie gospodarowania wodami opadowymi i roztopowymi.

7.4. Bibliografia

1. Ahern, J. F. (2002). *Greenways as strategic Landscape Planing: Theory and application*. the Netherlands: Wageningen University.
2. Albińska, E. (2005). *Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
3. Alexander, C. (2008). *Język wzorców miasta budynki konstrukcja*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
4. Allen, W. L. (2012). Advancing Green Infrastructure at All Scales: From Landscape to Site. *Environmental Practice*, 14(1), strony 17-25.
5. Bać, A. (2014). Idea zrównowżenia i jej wybrane przejawy. *Architectus*, 2(38).
6. Banach, M. (2020). Kształtowania miasta a potencjał zieleni wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej. *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Architektura, Urbanistyka, Architektura Wnętrz*(3).

7. Banach, M. (2020). Kształtowanie miasta a potencjał zieleni wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej. *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej*.(3).
8. Benedict, M., & McMahon, E. T. (2002). Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century. *Renewable Resources Journal*(3).
9. Benevolo, L. (1971). *History of Modern Architecture Volume 1 The Tradition of Modern Architecture: Introduction Architecture and the Industrial Revolution*. Cambridge: M.I.T. Press.
10. Benevolo, L. (1988). *The history of the city*. Cambridge: M.I.T. Press.
11. Bińkowska, I. (2006). *Natura i miasto. Publiczna zieleń miejska we Wrocławiu od schyłku XVIII do początku XX wieku*. Wrocław: Via Nova.
12. Bińkowska, I., Szopińska, E., Jaworek-Jakubska, J., & Wiercholska, S. (Redaktorzy). (2013). *Leksykon zieleni Wrocławia*. Wrocław: Via Nova.
13. Blazy, R. (2021). *architektura i urbanistyka. Idea miasta. 1870-1970*. Kraków: Politechnika Krakowska.
14. Bogdanowski, J. (1976). *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk : Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN .
15. Borkowska, E., & Siedlicka, B. (2013). Postępująca degradacja zieleni w Warszawie . *Zieleń Miejska*(4), strony 38-39.
16. Bredy-Łaciak B., 2. E.-6. (2009). Ekologiczna wyspa Paryża. *Zieleń Miejska*(8), strony 60-61.
17. *Brundland Report*. (1987). Pobrano sierpień 11, 2023 z lokalizacji <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
18. Burlińska, A. (2013). Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego jako narzędzie zarządzania przyrodą w mieście. *Zrównowazony rozwój - zastosowania*, str. 133.
19. Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart Cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, 11, strony 65-82.
20. Chaline, C. (1980). *La dynamique urbaine*. Paris: collection Le Geographe.
21. Chmielewski, T. J. (2001). *System planowania przestrzennego harmonizującego przyrodę i gospodarkę, Tom 2*. Lublin: Politechnika Lubelska.
22. Cieszevska, A. (2019). *Green Belts. Zielone pierścienie wielkich miast*. Warszawa: SEDNO Wydawnictwo Akademickie .
23. Corbusier, L. (1935). *La Ville radieuse: éléments d'une doctrine d'urbanisme pour*. Boulogne: L'Architecture d'aujourd'hui.
24. Corbusier, L. (2015). *Urbanistyka*. Warszawa: Bęc Zmiana.
25. Czarnecki, W. (1961). *Planowanie Miast i Osiedli. Tereny Zielone, Tom III Państwowe Wydawnictwo Naukowe - Oddział Poznań*. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe - Oddział Poznań.
26. Czerwieńec, M., & Lewińska, J. (1996). *Zieleń w mieście*. Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej.
27. Czyżewski, A. (2001). *Trzewia Lewiatana*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
28. D'Alisa, G., Demaria, F., & Kallis, G. (Redaktorzy). (2020). *Dewzrost. Słownik nowej ery*. Łódź: LangeL—Łucja Lange.
29. Drapella-Hermansdorfer, A. (Red.). (2005). *Kształtowanie krajobrazu: idee, strategie, realizacje. Część II. Londyn i okolice*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.
30. Drapella-Hermansdorfer, A., Dyraga, A., Pancewicz, A., Rostański, K., Szulczewska, B., & Zachariasz, A. (2014). *Zielona infrastruktura miasta*. (A. Pancewicz, Red.) Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
31. Drapella-Hermansdorfer, A., Mycak, O., & Surma, M. (Redaktorzy). (2019). *Krajobrazy Europy. Krajobraz Wrocławia jako dzieło*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.
32. Drapella-Hermansdorfer, A., Ogielski, P., & Kozłowska, E. (2003). Projekt 1: "Zielone zagłębienie". W A. Drapella-Hermansdorfer (Red.), *Wrocławskie Zielone Wyspy. Projekt zarządzania zasobami środowiska miejskiego*. (strony 242-243). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.
33. Escobedo, F. J., Giannicob, V., Jimc, C., Sanesib, G., & Lafortezzac, R. (2019). Urban forests, ecosystem services, green infrastructure and nature-based solutions: Nexus or evolving metaphors?☆. *Urban Forestry & Urban Greening*, 37, strony 3-12.
34. Flint, A. (2021). *Le Corbusier. Architekt jutra*. Wydawnictwo W.A.B.
35. Fogel, A. (2021). Ochrona zieleni w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego - aspekty prawne. Warszawa: Instytut Rozwoju Miast i Regionów.
36. Fogel, A., & Geszprych, M. (2016). Uwzględnianie zieleni w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego - teoria i praktyka. *Człowiek i Środowisko*, strony 115-131.
37. Gallion, A. B. (1980). *The urban pattern. City planning and design*. New York: D. Van Nostrand Co.
38. Geddes, P. (1949). *Cities in Evolution*. Williams&Norgate.

39. Gehl, J. (2014). *Miasta dla ludzi*. Kraków: Wydawnictwo RAM.
40. Giedych, R. (2005). Zarys prawnych przemian konkretyzacji pojęcia „tereny zieleni” w II połowie XX wieku w Polsce. W R. Giedych, & M. Szumański (Redaktorzy), *Tereny zieleni jako przedmiot planowania miejscowego (wybór tekstów)* (strony 64-72). Warszawa: SGGW.
41. Giedych, R. S. (2003). *Krajobraz z paragrafem. Zeszyt 7. Krajobraz w aktualnym systemie planowania przestrzennego*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
42. Graham, W. (2016). *Miasta wyśnione. Siedem wizji urbanistycznych, które kształtują nasz świat*. KARAKTER.
43. Gryniwicz-Balińska, K. (2015). Historyczne ogrody działkowe Wrocławia jako element planowego systemu zieleni miejskiej. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, 60(1), strony 45-79.
44. Gryniwicz-Balińska, K. (2015). Historyczne ogrody działkowe Wrocławia jako element planowego systemu zieleni miejskiej. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*(1), strony 45-68.
45. Haas, T. (2012). *Sustainable Urbanism and Beyond: Rethinking Cities for the Future*. New York: Rizzoli.
46. Haladyn, K., Mikłaszewski, A., & Wojtyszyn, B. (Redaktorzy). (2001). *Kształtowanie przestrzeni zurbanizowanej w myśl zasad ekorozwoju*. Wrocław: Polski Klub Ekologiczny, Okręg Dolnośląski - Wrocław.
47. Hanzl, M. (2009). Założenia ruchu Nowy Urbanizm w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej a problemy związane z rozlewaniem się miast w Polsce. W E. Cichy-Pazder, & T. Markowski (Redaktorzy), *Nowa Urbanistyka - nowa jakość życia. Materiały III Kongresu Urbanistyki Polskiej* (strony 83-94). Warszawa: urbanista.
48. Jagiełło, M., & Brzezowski, W. (2018). Najwcześniejsze polskie ogrody krajobrazowe. *Architectus*, 3(55).
49. Jakubowski, K. (2020). *Czwarta przyroda – sukcesji przyrody i funkcji nieużytków miejskich*. Fundacja Dzieci w Naturę .
50. Kaftan, J. (1994). Ekorozwój a planowanie przestrzenne. *Człowiek i Środowisko*, 18(3), strony 355-365.
51. Karta Nowej Urbanistyki. (2001). *Congress for the New Urbanism*. Chicago.
52. Kennedy, C., Cuddihy, J., & Engel-Yan, J. (2007). The Changing Metabolism of Cities. *Journal of Industrial Ecology*(11), strony 43-59.
53. Kononowicz, W. (2006). Między tradycją a nowoczesnością. Przyczynek do rozwoju racjonalnych form budownictwa mieszkaniowego we Wrocławiu w latach 1874-1930. *Architectus*, 1(19), strony 19-30.
54. Kostrzewska, M. (2013). *Miasto europejskie na przestrzeni dziejów. Wybrane przykłady*. Gdańsk: Gdańsk: Akapit-DTP; Politechnika Gdańska.
55. Kowalski, P. (2010). Zielona infrastruktura w miejskiej przestrzeni publicznej. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 107, strony 247-253.
56. Kozłowski, J. (2009). Rola planowania w kontekście zrównoważonego rozwoju: cele, zadania, obowiązki i proces. Przyczynek do ewolucji podejścia interdyscyplinarnego. *Problemy Rozwoju Miast*(1-2), strony 9-38.
57. Kozłowski, S. (2007). *Przyszłość ekorozwoju*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
58. Kronenberg, J., Haase, A., Łaskiewicz, E., Antal, A., Baravikova, A., Biernacka, M., . . . Onose, D. A. (2020). Environmental justice in the context of urban green space availability, accessibility, and attractiveness in postsocialist cities. *Cities*.
59. Lehmann, S. (2010). *The Principles of Green Urbanism. Transforming the City for Sustainability*. London: Earthscan.
60. Lewińska, J. (Red.). (1991). *Klimat miasta. Vademecum urbanisty*. Kraków: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej. Oddział w Krakowie .
61. Liszewski, S. (2012). Formy i struktury przestrzenne wielkich skupisk miejskich. W S. Liszewski (Red.), *Geografia urbanistyczna* (strony 207-253). Warszawa: PWN.
62. Lorens, P., & Mironowicz, I. (Redaktorzy). (2013). *Wybrane teorie współczesnej urbanistyki*. Gdańsk: Akapit - DTP.
63. Łukasiewicz, A., & Łukasiewicz, S. (2011). *Rola i kształtowanie zieleni miejskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
64. Majda, T., & Mironowicz, I. (Redaktorzy). (2017). *Manifesty Urbanistyczne - w poszukiwaniu współczesnego modelu miasta* (Tom 15). Warszawa: Biblioteka Urbanisty.
65. Majer, A. (2014). *Odrodzenie Miast*. Łódź - Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Wydawnictwo Naukowe Scholar .
66. Mandziuk, A., Fornal-Pieniak, B., & Kiraga, M. (2023). *Wybrane aspekty zrównoważonego rozwoju zielonych przestrzeni miejskich*. Warszawa: Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego SGGW w Warszawie.
67. Mantey, D. (2019). *Wzorzec miejskiej przestrzeni publicznej w konfrontacji z podmiejską rzeczywistością. Przykład podwarszawskich suburbiów*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

68. Matsler, M. A., Meerow, S., Mell, I. C., & Pavao-Zuckerman, M. A. (2021). A 'green' chameleon: Exploring the many disciplinary definitions, goals, and forms of "green infrastructure". *Landscape and Urban Planning*(214).
69. McHarg, I. (1971). *Design with nature*. New York: The American Museum of Natural History, Doubleday.
70. Mehaffy, M. W. (2020). New Urbanism in the New Urban Agenda: Threads of an Unfinished Reformation. *Urban Planning*, strony 441-452.
71. Misiak, W. (1993). *Jakość życia w osiedlach miejskich*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego .
72. Niedźwiecka-Filipiak, I., Rubaszek, J., & Pyszczyk, J. (2017). Kształtowanie systemu zieleni w mieście i strefie podmiejskiej. Wybrane zagadnienia na przykładzie Minneapolis i Wrocławia. W P. Patoczka (Red.), *Krajobraz Polski. Cudze chwalicie. Ochrona i kształtowanie rodzimego krajobrazu*. (Tom 2, strony 117-130). Rzeszów.
73. Niemirski, W. (Red.). (1973). *Kształtowanie terenów zieleni*. Warszawa: Wydawnictwo Arkady.
74. Norton, B., Coutts, A., Livesley, S., Harris, R., Hunter, A., & Williams, N. (2015). Planning for cooler cities: A framework to prioritise green infrastructure to mitigate high temperatures in urban landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 134, strony 127-138.
75. Nowakowski, M., & Bańkowska, B. (2013). *Sto lat planowania przestrzeni polskich miast (1910-2010)*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
76. Orzeszek-Gajewska, B. (1984). *Kształtowanie terenów zieleni w miastach*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe .
77. Pokorski, J., & Siwiec, A. (1969). *Kształtowanie terenów zieleni*. Wrocław: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
78. Przyłęcka, D. (2006/2007). *Odbudowa i rozwój Wrocławia w planach zagospodarowania przestrzennego z lat 1945-1994*. Wrocław : RUBIKON.
79. Raczkowski, S. (1963). *Tereny Zielone*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne .
80. Rifkin, J. (2012). *Trzecia Rewolucja Przemysłowa*. Katowice: Sonia Draga .
81. Sas-Bojarska, A. (2017). Idea miasta-ogrodu w rozwoju współczesnej urbanistyki. W T. Majda, & I. Mironowicz (Redaktorzy), *Manifesty Urbanistyczne - w poszukiwaniu współczesnego modelu miasta*. Warszawa.
82. Schlosberg, D. (2013). Theorising environmental justice: the expanding sphere of a discourse. *Environmental Politics*(1), strony 37-55.
83. Skórzewski, W. (2020). Definiowanie zieleni w planowaniu przestrzennym na przykładzie Poznania . *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej*, strony 209-225.
84. Solarek, K. (2011). Współczesne koncepcje rozwoju miasta. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, LVI(4), strony 51-71.
85. Spim, A. W. (1984). *The Granite Garden. Urban Nature and Human Design* . New York: Basic Books Publishers.
86. Stangel, M. (2013). *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju* . Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej .
87. Szopińska, E. (2014). *Studium inwentaryzacyjno-analityczne zieleni miejskiej we Wrocławiu na potrzeby Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia*. Wrocław.
88. Szopińska, E. (2017). Parametry i inne narzędzia służące regulowaniu kwestii zieleni w planach miejscowych. *Problemy Planistyczne, jesień 2017*.
89. Szopińska, E., & Rubaszek, J. (2018). Zielono-niebieska infrastruktura w planowaniu i zagospodarowaniu obszarów zurbanizowanych. *Problemy Planistyczne, Wiosna 2018*. Oficyna Wydawnicza SUZOIU.
90. Szulc, A. (2013). *Zielone Miasto. Zieleń przy ulicach*. Warszawa: Agencja Promocji Zieleni.
91. Szulczewska, B. (1992). *Polityka ekologiczna w gospodarce miejskiej. Poradnik dla samorządowców*. Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej.
92. Szulczewska, B. (2002). *Ekologia Krajobrazu Miast. Teoria i Praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW Warszawa.
93. Szulczewska, B. (2006). Rozwój „zielonej infrastruktury” w polskich miastach w świetle rekomendacji Programu Cost Action 11. *Architektura Krajobrazu*, strony 25-34.
94. Szulczewska, B. (2018). *Zielona infrastruktura - czy koniec historii?* . Warszawa: Polska Akademia Nauk Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.
95. Szulczewska, B. (2020). Zielona infrastruktura w polskiej praktyce planistycznej - trzy studia przypadku. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddział PAN w Krakowie*, 48, strony 267-279.

96. Szulczewska, B., & Giedych, R. (Redaktorzy). (2011). *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*. Warszawa: SGGW.
97. Szulczewska, B., & Kaftan, J. (1996). *Kształtowanie Systemu Przyrodniczego Miasta*. (B. Szulczewska, & J. Kaftan, Redaktorzy) Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej.
98. Szulczewska, B., & Kaliszczuk, E. (2005). Koncepcja systemu przyrodniczego miasta: geneza, ewolucja i znaczenie praktyczne. *Teka Kom. Arch. Urb. Sud. Krajobr.*, strony 7-24.
99. Szulczewska, M. (2008). Planowanie przestrzenne a ochrona przyrody. *Studia BAS(10)*, strony 57-79.
100. Tokarska-Guzik, B., Weber, J., & Lis, A. (Redaktorzy). (2016). *Tereny zieleni w mieście i ich uwarunkowania*. Katowice.
101. Tolle, A. (2011). Rozrastanie się miasta w krajobrazie. W M. Wdowicka, & L. Mierzejewska (Redaktorzy), *Problemy rozwoju lokalnego i regionalnego na początku XXI wieku* (strony 9-22). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
102. Tołwiński, T. (1948). *Urbanistyka Tom 2*. Warszawa: Wyd. Min. Odbudowy.
103. Vale, L. J., & Campanella, T. J. (Redaktorzy). (2004). *The Resilient City: How Modern Cities Recover from Disaster*. New York: Oxford University Press.
104. Walker, G. P., & Bulkeley, H. (2006). Geographies of environmental justice. *Geoforum(5)*, strony 655-659.
105. Wejchert, K. (1984). *Elementy Kompozycji Urbanistycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Arkady.
106. Wolman, A. (1965). The Metablism of Cities. *Scientific American (213)*, strony 179-190.
107. Wright, F. L. (1932). *The Disappearing City*. New York: William Farquhar Payson.
108. Yamagata, Y., & Yang, P. P. (Redaktorzy). (2020). *Urban System designs. Creating Sustainable Smart Cities in the Internet of Things Era*. Elsevier.
109. Zachariasz, A. (2006). *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej .
110. Zachariasz, A. (2012). Parki przyszłości - o różnych koncepcjach kształtowania terenów zieleni w miastach . *Architektura czasopismo techniczne wydawnictwo Politechniki Krakowskiej*, strony 456- 462.
111. Ziobrowski, Z. (1992). Mierniki jakości przestrzeni miejskiej. W B. Jałowiecki (Red.), *Gra o miasto* (strony 97-129). Biuletyn KPZK PAN.